

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PUTİN DÖNEMİ RUSYA FEDERASYONU DIŞ POLİTİKASI

İLHAN İNCE

ŞUBAT- 2011

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

PUTİN DÖNEMİ RUSYA FEDERASYONU DIŞ POLİTİKASI

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
İlhan İNCE

Danışman
Prof. Dr. Kamer KASIM

BOLU- 2011

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

İlhan İNCE'ye ait "**PUTİN DÖNEMİ RUSYA FEDERASYONU DIŞ
POLTİKASI**" adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS YETERLİLİK TEZİ olarak kabul edilmiştir. 23/02/2011

Akademik Unvan ve Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Kamer KASIM

Üye : Doç. Dr. Ali YAMAN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mehmet ARI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Gönül ÜLKER
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Öncelikle tezi yazmamda yardımcı olan danışmanım Prof. Dr. Kamer KASIM olmak üzere yüksek lisans öğrenimim boyunca eğitime katkıda bulunan değerli hocalarım Doç. Dr. Muhittin ATAMAN, Doç. Dr. Ali YAMAN, Yrd. Doç. Dr. Mehmet DALAR ve Yrd. Doç. Dr. Fatih YAŞLI'ya ve her türlü konuda yardımcı olan Arş. Gör. Mahmut ALPAY'a teşekkür ederim.

Ayrıca eğitimim boyunca beni her zaman destekleyen ve yanımda olan eşim Birsen İNCE'ye ve çalışmalarım boyunca hayat sevinci katan oğullarım Kutalp ve Bertuğ'a teşekkür ederim.

ABSTRACT**Russian Federation's Foreign Policy During Putin Era****İlhan İNCE****Master Thesis****Department of International Relations****Supervisor: Prof. Dr. Kamer KASIM****February-2011, xiv+ 251 pages**

Russian Federation was in the process of collapse in social, economic, geopolitic and political issues after the Soviet Union downfall. On one hand, the process of NATO's expansion eastward began; on the other hand Russian Federation faced with sudden poverty of Russian society having passed from socialist economy to market economy. Oligarchs emerged with privatization of state property playing a monopoly role in many sectors, which degenerated of spiritual values, damaged centre-neighbour relations and led to the decline of government's effects of events developing in the world.

Yeltsin turned back the decline process of country's political and economic life and left his place to Vladimir Putin. Recovery in domestic politics and the national economy provided implementing foreign policy's target effectively. In 2000s Russian Foreign policy liberated ideological concerns in Soviet era and the pro-western stance in Yeltsin era. It kept consistency and permanency in both expression and action. Moreover, diplomacy gained dynamism and effective vehicles of foreign policy and multi-faceted cooperation opportunities were increased.

On one hand, in domestic policy Putin strengthened his own position by attenuating the major powers that were independent in politic and economic life. Putin

challenged oligarchs and increased state control on press and economy. By doing that, Putin recovered national economy by using Russian natural resources like natural gas as an important trump card against other countries.

In foreign policy Putin worked to strengthen Russia's position in the world by promoting multi-polarity. Russia continued to play a significant role in many processes occurring in the world with its economic, technological, military capacity and its strategic location in Eurasia. It also strengthened its relations with other countries as a matter of national interest. President Putin restructured Russia and made his country one of the regional major powers.

Key Words: Vladimir Putin, Russian Federation, Foreign Policy, Energy, Near Abroad

ÖZET

Putin Dönemi Rusya Federasyonu Dış Politikası

İlhan İNCE

Yüksek Lisans Tezi

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Kamer KASIM

Şubat-2011, xiv+ 251 sayfa

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Rusya Federasyonu sosyal, iktisadi, jeopolitik ve siyasi bir çöküş süreci içinde bulunmaktaydı. Bir yandan NATO'nun doğuya genişleme süreci başlamış; diğer yandan ise Rusya Federasyonu, sosyalist ekonomiden piyasa ekonomisine geçen Rusya toplumunun ani fakirleşmesi, devlet malının özelleştirilmesi ile ortaya çıkan oligarkların birçok sektörde tekel rolü oynaması, manevi değerlerin aşınması, merkez-çevre irtibatının yok olması ve devletin dış dünyada gelişen olaylara etkisinin azalması ile karşı karşıya kalmıştı.

Yeltsin'in yerini Vladimir Putin'e bırakması, ülkenin siyasi ve ekonomi hayatındaki gerileme süreçlerini geri çevirmiştir. İç politikada ve ülke ekonomisinde söz konusu toparlanma çabaları, beraberinde dış politikanın etkin ve amacına uygun şekilde hayata geçirilmesine tesir etmiştir. 2000'li yıllarda Rus dış politikası, Sovyetler zamanındaki ideolojik kaygılarından ve Yeltsin dönemindeki batı meyilli duruşundan kurtulmuş, hem söylemde, hem de eylemde tutarlılık ve süreklilik göstermiş, diplomasi dinamiklik kazanmış, dış politikanın etkin araçları ve çok boyutlu işbirliği imkanları arttırılmıştır.

Putin, iç politikada oligarşi gibi politik ve ekonomik açıdan bağımsız olan belli

başlı güçleri zayıflatarak, basın üzerinde kontrolü arttırarak ve ülkenin yakın çevre üzerindeki etkisini yeniden tesis ederek kendi pozisyonunu güçlendirmiştir. Buna ek olarak, doğalgaz gibi Rus doğal kaynaklarını diğer ülkelere karşı önemli bir koz olarak kullanarak ülke ekonomisini de iyileştirmiştir.

Dış politika konusunda ise, Putin çok kutupluluğu teşvik ederek Rusya'nın dünyadaki pozisyonunu güçlendirmeye çalışmıştır. Rusya sahip olduğu iktisadi, teknolojik, askeri kapasitesi ve Avrasya kıtasında özgün stratejik konumu ile dünyada meydana gelen süreçlerde oynadığı önemli rolü sürdürmüş ve milli menfaatleri gereği her devletle ilişkilerini güçlendirmiştir. Başkan Putin Rusya'yı yeniden yapılandırmış ve ülkesini önemli bölgesel güçlerden biri haline getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vladimir Putin, Rusya Federasyonu, Dış Politika, Enerji, Yakın Çevre

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

	Sayfa
TEŞEKKÜR	iii
SUMMARY	iv
ÖZET	vi
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
TABLolar DİZİNİ	xii
HARİTALAR DİZİNİ	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

1. PUTİN DÖNEMİ RUSYA’DA YAPILAN REFORMLAR	5
1.1. S.S.C.B.’nin Dağılması ve Rusya Federasyonu’nda Yeltsin Dönemi	6
1.2. Vladimir Putin Dönemi ve O’nun Yaptığı Reformlar.....	22
1.2.1. Rusya Federasyonu’nun İdari Yapısı	23
1.2.2. Putin’in "Dikey Otorite" İnşası	30
1.2.3. Putin’in İdari Reformları	37
1.2.4. Putin’in Siyasi Partileri Azaltma Politikası	40
1.2.5. Putin’in Oligarşi ve Rus Medyası Politikası	41
1.2.6. Putin’in Ekonomi Politikası	46
<i>Putin’in Teknoloji Politikası</i>	51
<i>Putin’in Enerji Politikası</i>	54
1.3. Rusya Federasyonu’nun Dış Politikasına Etki Eden Yaklaşımlar	66
1.3.1. Batı Yönlü Yaklaşım	68
1.3.2. Avrasyacılık Yaklaşımı	69
1.3.3. Batı-Karşıtı Yaklaşım	70
1.4. Putin Döneminde Dış Politikada Yapılan Değişiklikler	71

1.4.1. 2000 Yılı Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Doktrinleri ...	74
1.4.2. 2000 Yılı Rusya Federasyonu Askeri Doktrini	77
1.4.3. 2003 Yılı Savunma Raporu	80
1.4.4. Putin'in Terörle Mücadele Politikası	81
1.4.5. Putin'in Trans-Atlantik Batı Kamplaşmasını Bölme Politikası	84

BÖLÜM II

2. PUTİN DÖNEMİ RUSYA'NIN YAKIN ÇEVRE ÜLKELERİ İLE

İLİŞKİLERİ	91
2.1. Putin'in Yakın Çevre Politikası	93
2.2. Rusya Federasyonu ile Büyük Güçlerin Çıkarlarının Çatıştığı Bölgeler	95
2.3. Kadife/ Renkli Devrimlerin Rusya'ya etkisi ve Rusya'nın Tepkisi	96
2.4. Rusya İçin Orta Asya'nın Önemi	105
2.5. Rusya Federasyonu'nun Orta Asya'daki Çıkar ve Hedefleri	106
2.5.1. Rusya'nın Orta Asya Enerji Politikası	108
2.6. Putin'in Kafkasya Siyaseti	115
2.6.1. Kafkasya'nın Rusya İçin Önemi	115
2.6.2. Kafkasya'da Rusya'yı Etkileyen Tehditler	120
2.6.3. Putin'in Çeçenistan Politikası	121
2.6.4. Rusya Federasyonu- Azerbaycan İlişkileri	127
2.6.5. Rusya Federasyonu- Gürcistan İlişkileri	135
2008 Rusya- Gürcistan Savaşı	140
2008 Rusya- Gürcistan Savaşı Sonrası	142

BÖLÜM III

3. PUTİN DÖNEMİ RUSYA'NIN KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇLERE

YÖNELİK POLİTİKASI	147
3.1. Putin Dönemi Rusya'nın Ortadoğu Politikası	148
3.1.1. Putin'in Filistin-İsrail Sorununa Bakışı	154
3.1.2. İslam Konferansı Örgütü ve Rusya	159
3.2. Rusya Federasyonu-Türkiye İlişkileri	161
3.2.1. Türkiye- Rusya İlişkilerinin Tarihi Gelişimi	161

3.2.2. Türk-Rus İlişkilerinin Yakın Dönem Perspektifi	163
3.2.3. Putin'in Türkiye Ziyareti	168
3.2.4. Putin Dönemi Enerji Politikası'nın Türkiye'ye Etkisi	170
3.3. Rusya Federasyonu-Avrupa Birliği İlişkileri	175
3.3.1. Avrupa Birliği'nin Enerji Durumu	177
3.3.2. Avrupa Birliği'nin Enerji Tüketimi ve Dışa Bağımlılığı	182
3.3.3. AB Açısından Rusya'nın Enerji-Politik Önemi.....	185
3.3.4. AB'nin Genişleme Stratejisine Rusya Federasyonu'nun Tepkisi	192
3.4. Rusya Federasyonu-ABD İlişkileri	193
3.4.1. Güç Dengesinden Asimetrik Düşmanlığa	196
3.4.2. ABD'nin Rusya'yı Çevreleme Stratejisi	207
<i>Büyük Ortadoğu Projesi'nin Rusya'ya Etkisi</i>	207
<i>Orta Asya'daki Amerikan Üslerinin Rusya'ya Etkisi</i>	209
3.5. Rusya Federasyonu-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri	213
3.5.1. Rus-Çin İlişkilerinin Yakın Dönem Perspektifi	215
3.5.2. Orta Asya'daki ABD Konuşlanmasına Karşı Rusya-Çin Stratejik İttifakı...	218
3.5.3. Rusya'nın Çin'e Silah Satışı	224
3.5.4. Rusya ile Çin Arasındaki Sorunlar	226
3.5.5. Çin'in Orta Asya Politikasının Rusya'ya Etkisi	227
SONUÇ	232
KAYNAKÇA	238
EK-1 ETİK İLKELERE UYULDUĞUNA İLİŞKİN METİN	251

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 3-1 Dünya Enerji Tüketiminin Dağılımı: 2000- 2030	178
Şekil 3-2 AB Enerji Tüketiminin Dağılımı: 2000- 2030	179
Şekil 3-3 AB-27'nin Petrol Üretimi Tahminleri	180
Şekil 3-4 AB-27'nin Doğal Gaz Üretimi	181

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1-1 Aralık 2003 Parlamento Seçimleri Sonuçları	25
Tablo 1-2 Aralık 2003 Seçimleri Sonucunda Parti ve Blokların Çıkardığı Milletvekili Sayısı	26
Tablo 1-3 29 Aralık 2003 Tarihi İtibariyle 450 Milletvekilinden Oluşan Duma’da Sandalye Dağılımı	26
Tablo 3-1 2003 Yılı İtibariyle Kesinleşmiş Petrol Rezervleri	179
Tablo 3-2 2003 Yılı Doğal Gaz Rezervleri	182
Tablo 3-3 AB’nin 2002 Yılında Petrol İthalatı Yaptığı Ülkeler	183
Tablo 3-4 AB’nin 2001 Yılında Doğal Gaz İthalatı Yaptığı Ülkeler	184
Tablo 3-5 Rusya’nın 2000- 2030 Yılları Arasında AB’ye Enerji İhracatı	185

HARİTALAR DİZİNİ

Sayfa

Harita 1-1 Rusya Federasyonu'nda Oluşturulan 7 İdari Bölge	31
Harita 1-2 Türkmenistan'ın Gaz Dağıtım Projesi	66
Harita 3-1 Nabucco Projesi	191

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABM	: Anti Balistic Misilse, Anti Balistik Füze
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GUUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova ve Özbekistan arasında kurulan örgüt
INOGATE	: Interstate Oil and Gas Transport to Europe, Avrupa'ya Gaz ve Petrol Transferi Programı
ISESCO	: Islamic Educational Scientific and Cultural Organization, İslam Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü
KGAT	: Kollektif Güvenlik Anlaşması Teşkilatı
KGB	: Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti, Devlet Güvenlik Komitesi
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
LNG	: Liquified Natural Gas, Sıvılaştırılmış Doğalgaz
NATO	: North Atlantic Treaty Organization, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OPEC	: Organization of the Petroluem Exporting Countries, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
RF	: Rusya Federasyonu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: Şangay İşbirliği Örgütü
TRACECA	: Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia, Avrupa-Kafkasya-Asya
WTO	: World Trade Organization, Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

1990'lı yılların başlangıcında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Rusya Federasyonu sosyal, iktisadi, jeopolitik ve siyasi bir çöküş süreci içinde bulunmaktaydı. 1991 yılı Ağustos ayında Rusya Federasyonu'nun ilk cumhurbaşkanı statüsüne sahip olan Boris Yeltsin iki dönem süreyle 2000 yılı Ocak ayına kadar başkanlık yapmıştır. Yeltsin, Batı yanlısı dış politika izleyerek ABD ve NATO ile işbirliğini geliştirmeye çalışmıştır. Yeltsin'in ekonomik reformları, zamanla devlet malının özelleştirilmesi ile oligarkların eline geçmesine ve bunun sonucu olarak Rusların fakirleşmesine neden olmuştur. Yeltsin'in Çeçenler karşısında yaptığı savaş O'nun kamuoyundan aldığı desteği azaltmıştır. Yeltsin döneminde kapitalizme geçiş ile birlikte mafya ortaya çıkmış, oligarklar siyasete karışmaya başlamış, arka arkaya gelen ekonomik krizler halkı yaşam standartlarının altına düşürmüş, ahlak çökmüş ve yolsuzluklar artmıştır.

Başkan Boris Yeltsin, Rusya'nın Batı ile uyuma gitmesi ve tam liberal reformların yapılması politikasını izlemiştir. Fakat ne Batılı ülkeler söz verdikleri yardımları yapmış, ne de Rusya'yı kendi içlerine almaya çalışmışlardır. Aksine, bir yandan NATO'nun doğuya genişleme süreci başlamış; diğer yandan ise sosyalist ekonomiden piyasa ekonomisine geçişte peş peşe ekonomik krizler ortaya çıkmıştır.

Son yıllarında hastalanan Başkan Yeltsin, yerini genç ve dinamik Vladimir Putin'e bırakması, ülkenin siyasi ve ekonomik hayatındaki gerileme süreçlerini tersine çevirmiştir. Burada yeni başkanla birlikte üst düzey yönetim kademesinde bir zihniyet değişimi yaşanmıştır. Putin ve çevresi, daha Mihail Gorbacov döneminden başlayan, Batı ile ilişkilerin yumuşaması ve onunla bütünleşmeye gitme pahasına jeopolitik geri çekilme politikasını temelden değiştirmiş; Batının bir parçası olmak yerine dünyanın tüm bölgeleriyle bağlantı içinde bulunan ve önemli ölçüde bağımsız hareket eden bir güç merkezi olma tezini kabul etmiştir. Piyasa ekonomisi reformları yaparken devlet faydacılık görüşü öne çıkarılmış, liberal değerlerden ziyade yurtsever bir vurgu benimsenmiş, ülkenin kendine has özelliklerinin var olduğu göz ardı edilmemiştir. Yapılan maliye, vergi ve gümrük reformları ile ekonomi yönetimine çeki düzen verilmiş; tekeli konumlarıyla ekonomide dağıtıcı rol oynayarak ülke servetlerini zayı

eden oligarklar dizginlenmiştir. Federal merkezle bölgelerin ilişkileri yeniden gözden geçirilmiş, ayrılıkçılığa meyleden bölge elitleri saf dışı edilmiştir. İç politikada parçalanmış siyasi arena, Birleşik Rusya isimli yeni bir yönetim partisi kurularak toparlanmıştır. Kısacası, Putin'in Rusya'yı her alanda toparlayan adımları, 1990'lı yıllarda demoralize olan topluma öz güven kazandırmanın yanında ülkenin dünya politikasında kaybettiği etkili konumunu da geri getirmiştir.

Vladimir Putin'in 2000 yılında Rusya Federasyonu'nun seçilmiş ikinci başkanı olmasıyla birlikte Rusya'da değişim ve yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Putin ve ekibi, ekonomisi gittikçe kötüleşen, sosyal anlamda çöküş içinde bulunan ve uluslararası arenada sadece sahip olduğu nükleer silahlar ve BM Güvenlik Konseyi daimi üyelik sıfatı nedeniyle saygı duyulan ülke için "Rusya nasıl kurtulur?" sorusunun yanıtını aramaya başlamışlardır. Bu bağlamda 2000 yılında yayımlanan "Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Doktrini" ve "Askeri Doktrin" ile Rus dış politikasında değişiklik yapılmaya çalışılmış, 2003 yılında hazırlanan Savunma Raporu ile de askeri anlamda yapılmaya başlanan değişikliklere ivme kazandırılmıştır. Rusya Federasyonu, uluslararası arenada bölgesel bir güç olmaktan ziyade sisteme yeniden ABD ile belli alanlarda rekabet edebilen "küresel bir güç" olarak dönmek istemektedir.

Bu hedefleri gerçekleştirebilmek için Putin ve ekibinin önceliği Rus ekonomisini düzeltmeye verdiği gözlemlenmiştir. Uluslararası arenada petrol fiyatlarının yükselişe geçmesiyle birlikte Rusya, petrol-dolar zengini bir ülke haline gelmiştir ve bu sayede dış borçlarını hızla ödemeye ve dış ticaret fazlası vermeye başlamıştır. Ekonomisi 2008 yılına kadar ortalama %5,5- 6 seviyesinde büyümüştür. Ayrıca Putin sermaye sınıfına yönelik, hem ülke genelindeki adaletsiz gelir dağılımına hem de onların ekonomik güçlerini kullanarak siyaset üzerinde de egemen olmaya çalışmalarına bir son vermek için sert politikalar izlemiştir. Kayıt dışı ekonomi ile de mücadele programları başlatılmış, devletin vergi gelirleri arttırılmaya çalışılmıştır. Ülke ekonomisinde yaşanan bu gelişmeler Sovyet sonrası dönemde iyice fakirleşen ve sosyal çöküntü yaşayan halkın refah seviyesinin düzelmesine de sebep olmuştur. Böylelikle ülke içinde Başkan'a verilen destek artmış, 2004 yılında Putin yeniden başkan seçilerek ülkede yeniden yapılanmayı hızlandıracak halk desteğine sahip olmuştur. Putin dönemi ülke içinde

ulusal moral artmış, Rus halkı ülkenin yeniden büyük güç olması ideolojisi etrafında birleştirilmeye çalışılmıştır.

İç politikada ve ülke ekonomisinde söz konusu toparlanma çabaları, beraberinde dış politikanın etkin ve amacına uygun şekilde hayata geçirilmesine tesir etmiştir. 2000'li yıllarda Rus dış politikası, Sovyetler zamanındaki ideolojik kaygılarından ve Yeltsin dönemindeki Batı meyilli duruşundan kurtulmuş; hem söylemde, hem de eylemde tutarlılık ve süreklilik göstermiş, diplomasi dinamiklik kazanmış, dış politikanın etkin araçları ve çok boyutlu işbirliği imkanları artırılmıştır.

2000 yılında Putin tarafından kabul edilen milli güvenlik ve dış politika doktrinleri, müteakip yıllarda izlenecek politikaların ipuçlarını vermiştir. Söz konusu belgelerde, Batılı ülkelerin ABD liderliğinde tek taraflı bir hegemonya kurma eğiliminde olduklarını, Rusya'nın sahip olduğu iktisadi, teknolojik, askeri kapasitesi nispetinde ve Avrasya kıtasında özgün stratejik konumu ile dünyada giden süreçlerde oynadığı önemli rolü sürdürdüğü ve milli menfaatleri gereği her devletle ilişkilerini güçlendirmeyi planladığı kaydedilmiştir. Kısacası, burada Rusya'nın uluslararası ilişkilerde çağdaş dünyanın çeşitliliğini gerçek anlamda yansıtan çok kutuplu bir sistemin kurulması için çalışacağı vurgulanmıştır.

Putin döneminde Rusya'nın bu tezler doğrultusunda hareket ettiği müşahade edilmiştir. Rusya, hem mevcut uluslararası örgütlerde faaliyetini artırmış, hem "yakın çevre"sini kapsayan birçok bölgesel örgütün kurulmasına öncülük etmiş, hem de Batı dışı alanlarla ilişkilerini genişletmiştir. Bu çerçevede, Bağımsız Devletler Topluluğu, Avrasya Ekonomi Topluluğu, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü, Şanghay İşbirliği Örgütü gibi örgütlerde Rusya baş rol oynamıştır. Bu dönemde ayrıca, İslam Konferansı Örgütü gibi kıtasal çaptaki örgütlerle de temaslar artmıştır. Çin, Hindistan, Güney Asya, İslam coğrafyası gibi dünya siyaseti ve ekonomi- politığında etkisi yükselen bölgelerle münasebetler, diplomatik ziyaretler vasıtasıyla yoğunlaştırılmıştır. Eski Sovyet ideolojisinden arınmışlığın ikili münasebetlerde siyasi diyaloga kolaylık sağladığı, bunun yanında çoğu zaman ekonomik çıkarların önde tutulduğu, dış politikanın faydacı ve dinamik bir çerçeveye oturtulduğu ve nihayet bir önceki on yıldaki jeopolitik

gerileme sonucu, ülkenin nüfuz kaybettiği bölgelere geri dönüldüğü gözlemlenmiştir.

Putin dönemi Rus ekonomisi sürekli gelişmiştir. Rusya'nın başına gelen Çeçen Savaşı'nda kazandığı başarılar ve ekonomik istikrar alanında elde edilen başarılar Putin sayesinde olmuştur. Bugün Rusya, ABD karşısında ekonomik ve askeri alanda başa çıkacak durumda olmasa bile nükleer silahlara ve çok sayıda uyduya sahip olması ile dünyanın sayılı gücü konumundadır. Bu çalışmada Putin dönemi Rusya konusu esas alınarak genel Rus dış politikası irdelenmiş, Putin'i diğer Rusya liderlerinden özellikle Yeltsin'den ayıran özellikler, iç politikada yaptığı düzenlemeler ve Rus dış politikasına getirdiği yenilikler analiz edilmiştir. Rusya'da Putin'in liderlik koltuğunun Yeltsin'den devralmasından sonra, günümüze kadar nelerin değiştiği ve Rusya'nın nasıl geliştiği, dünya siyasetinde başlıca hangi olayların meydana geldiği ve Rusya'yı ve onun dış politikasına yön veren olaylar irdelenmektedir.

Çalışma üç bölümden meydana gelmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Putin'in göreve gelmesinin ardından ülkenin Sovyetler Birliği gibi parçalanmasını engellemeye yönelik yaptığı reformlar ve doktrinler incelendi ve ikinci bölümde Rusya'nın yakın çevre ve Kafkasya politikası incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, önemli bir nükleer güç olan Rusya'nın büyük güçler politikası gereğince ABD, AB, Çin ve Ortadoğu ülkeleri ile olan ilişkileri ve Türkiye ile ilişkileri analiz edilmiştir.

BÖLÜM I

1. Putin Dönemi Rusya’da Yapılan Reformlar

Rusya Federasyonu’nun ilk cumhurbaşkanı olan Boris Yeltsin iki dönem süreyle 2000 yılı Ocak ayına kadar başkanlık yapmıştır. Yeltsin, Batı ile uyuma gitmiş ve tam liberal reformlar yapılması politikasını izlemiştir. Fakat Batılı ülkeler söz verdikleri yardımları yapmadıkları gibi Rusya’yı kendi içlerine almamışlardır. Aksine, bir yandan NATO’nun doğuya genişleme süreci başlamış, diğer yandan ise sosyalist ekonomiden piyasa ekonomisine geçişte peş peşe yaşanan krizler sonucu Rusya toplumu ani fakirleşmiş, devlet malının özelleştirilmesiyle bir anda ortaya çıkan ve birçok sektörde tekel rolünü oynayan oligarklar siyasete karışmış, merkez- çevre irtibatı yok olmuş, devlet dış dünyada gelişen olaylara etkisiz kalmış ve nüfuzu sınırsız ölçüde düşmüştür.

Vladimir Putin, 1 Ocak 2000’de Rusya Federasyonu’nun geçici başkanı olmuş ve 26 Mart 2000’de seçimlerde oyların %52’sini alarak seçilmiş ikinci başkan olmuştur. Putin başkan olduğunda önünde birçok sorun bulunuyordu. Bunlar; ekonomik sorunlar, merkez ile bölgeler arasında anlaşmazlıklar, ülkenin uluslararası arenadaki güç konumu, nüfus ve göçmen sorunları, iktidarı yönlendirmek isteyen büyük sermaye çevreleriyle mücadele ve Kafkaslardaki mücadeledir. Putin tüm bu sorunları çözmek için idari yapıda bazı değişiklikler yapmış, oligarşiyi millileştirmiş, Rus medyasını kontrol altına almış, ekonomiyi iyileştirmek için çalışmalar yapmış, teknoloji ve enerjiyi silah olarak kullanmıştır. Bu bölümde Putin’in iç politikada yaptığı değişikliklerin yanı sıra Rusya Federasyonu’nun dış politikasının şekillenmesinde jeopolitik seçenekler olan Batı-yönlü yaklaşım, Batı-karşıtı yaklaşım ve Avrasyacılık’tan ve Putin dönemi dış politikada yapılan değişikliklerden bahsedilmiştir. Bu değişiklikler 2000 yılı Rusya Federasyonu Ulusal güvenlik ve Dış Politika Doktrin’leri ile 2000 yılı Rusya Federasyonu Askeri

Doktrini'nde açıklanmıştır.

1.1. S.S.C.B.'nin Dağılması ve Rusya Federasyonu'nda Yeltsin Dönemi

Sovyetler Birliği'nin son yıllarında, SSCB Genel Sekreterliği yönetimi yerine, SSCB Cumhurbaşkanlığı; Sovyetler içindeki cumhuriyetlerin Birinci Sekreterliği görevi yerine ise bu devletlerin cumhurbaşkanlığı makamı oluşturulmuştu. Böylece 1990'ların başında Rusya'da iki cumhurbaşkanı birden görev başında görünmekteydi. 25 Aralık 1991 sonrası, Mihail Gorbaçov'un görevinden istifa etmesinden sonra Rusya'nın tek yöneticisi olarak Boris Yeltsin kalmıştır (Adomayt, 2002). Rusya Federasyonu'nun ilk cumhurbaşkanı statüsüne sahip olan Boris Yeltsin, yönetimde iki dönem süreyle başkanlık yapmıştır. Yeltsin, Sovyetler Birliği'nin yıkılışının ilk yıllarında geçiş dönemi sorunlarından çıkış yolu olarak Batı dünyasını tercih etmiş, iç ve dış politikalarında Batı, özellikle de ABD yanlısı politika izlemiştir. Boris Yeltsin, gerek iç politika gerek dış politikada "ABD'nin 200 yıllık demokrasi tecrübesini göz ardı edemeyiz" diyerek haritaya adını yazdıran yeni ülke için Batı modelini seçmiş ve bu modeli hayata geçirmeye başlamıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev'in de bütün sorunların ancak Batı'nın yardımıyla çözülebileceğine inanması, Yeltsin'in işini kolaylaştırmıştır (Adomayt, 2002).

Başlangıçta Yeltsin'in bu yaklaşımını ciddiye almayan Batı, çok geçmeden Yeltsin'in demokratikleşme ve pazar ekonomisine geçiş konusunda kararlı olduğunu anlamıştır. Yeltsin ve Kozirev'in izledikleri Batı yanlısı dış politika, Sovyetler Birliği'nin emperyalist yapısının ortadan kaldırılmasını, ABD ile stratejik iş birliğinin kurulmasını, NATO ile işbirliğinin geliştirilmesini, BM Güvenlik Konseyi'ndeki diğer daimi üye ve Avrupalı müttefiklerle ilişkilerin kurulmasını, DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) ve G-7 gibi uluslararası kurumlara üyeliği öngörmüştür (Adomayt, 2002).

Rus liderinin, Rus olmayan milletler ve Bağımsız Devletler Topluluğu üyelerine karşı politikaları ve tavırları çok tutarsızdır. Bir taraftan toprak bütünlüğü ilkesini savunurken, diğer taraftan Ukrayna'nın parçası olan Kırım üzerinde hak iddia etmiştir. İlk önce yerlerinden edilmiş Almanlara kendi özerk yönetimlerini

kurabileceklerini vaat ederken daha sonra Almanların bu cumhuriyette nüfusun en az %90'ını oluşturması kaydıyla kurabileceklerini duyurmuştur. Bir seferinde her cumhuriyetin istediği, taşıyabileceği ve hazmedebileceği kadar bağımsız olmaları hususunda teminat verirken, başka bir seferde Rusya'nın bir bütün ve bölünmez olduğunu ilan etmiştir (Sagadayev, 1994).

Yeltsin, ülkeyi mevcut ekonomik dar boğazdan kurtarmak için genç danışmanlarının ısrarı üzerine, iflas eden Sovyet ekonomisini dağıtmış ve Rusya'da pazar ekonomisini geliştirmiştir. Fakat yeni pazar ekonomisi fiyatların birden yükselmesini de beraberinde getirmiştir. Yeltsin'in çevresindeki genç ekonomi uzmanlarının başındaki İgor Gaydar, ekonomiye şok tedavi uygulamıştır. Bu durum, Yeltsin'in çevresini ikiye ayırmıştır. Cumhurbaşkanı yardımcısı Aleksandr Rutskoy, reformcuların siyasetini kabul etmemiştir. Rutskoy Yeltsin'i ikna etmeye çalışsa da, Rusya Cumhurbaşkanı'nın, serbest ticaret kanununu imzalamasına engel olamamıştır. Böylece, Rusya'da 70 sene sonra ilk kez, özel teşebbüse faaliyet serbestisi kanunlaşmış olmuştur. Bu kararın imzalanmasının hemen ertesi gününden başlayarak, Moskova ve diğer şehirlerde pazarlar oluşturulmaya başlanmıştır. Yeltsin reformları mağazaları gıdalarla doldurmuş fakat fiyatların yüksek olmasından dolayı bu malları alanların sayısı azalmıştır. Moskova'da sokaklarda dilenciler çoğalmıştır. Cumhurbaşkanı yardımcısı Rutskoy reformculara karşı kampanya başlatmış ve Rutskoy'un faaliyetini Rusya Yüksek Kurul Başkanı Ruslan Hasbulatov da desteklemiştir. Hasbulatov, ülkenin yöneticisi olmak istiyordu. Bunun için cumhurbaşkanının sadece şeklen devleti yönetmesini, bütün yetkilerin kendi elinde toplanmasını arzulamaktaydı (Adamçık, 2002).

Reformların uygulanışının ilk yılında Yeltsin kendisini, zenginleşmekte olan yeni ülkenin değişmez parçası olarak görmekteydi. Bu dönemde Yeltsin'in bakanlarının yolsuzluklara bulaştıkları hakkında söylentiler yayılmaya başlamıştı. Hasbulatov ve onun Komünist taraftarları bu durumdan yararlanmak istemişlerdi. 15 Nisan 1993 tarihinde Yüksek Kurul kürsüsünden Rutskoy, Yeltsin kabinesinin birkaç bakanının rüşvet aldığını iddia etmişti. Bu hareketlerin esasında kendisini hedef aldığını anlayan Yeltsin, A. Rutskoy'un resmi ziyaretle Moskova dışında bulunuşundan yararlanarak, onu

görevinden aldı ve Kremlinden uzaklaştırdı. Bu durumda Rutskoy, Hasbulatov'a giderek kendisine destek olmasını istedi. Ülkedeki bölünme sadece yönetim kadrolarında değil, halkta da görülmeye başlamıştı ve bu gerginlik bir iç savaş tehdidine doğru gitmekteydi. Toplumun bir kısmı parlamentoyu, diğer kısmı ise Yeltsin'i desteklemekteydi. Yeltsin'in 21 Eylül 1993'de Yüksek Kurul'un faaliyetlerini durduran, 1400 nolu anayasa değişikliği maddesini imzalaması olayların kırılma noktasını teşkil etmiştir. Bunun üzerine aynı gece, Anayasa Mahkemesi olağanüstü olarak toplantı yapmış ve Yeltsin'in bu yasasının anayasaya aykırı olduğunu ilan etmiştir. Gece yarısı toplanan Yüksek Kurulda cumhurbaşkanına güven oylaması yapılmış ve 127 oy ile Yeltsin'e güvensizlik bildirilmiştir. Yeni cumhurbaşkanı da Rutskoy seçilmiştir. Bu durumu açık bir başkaldırı olarak değerlendiren Yeltsin, parlamento binasının kuşatma altına alınmasını emretmiştir. Parlamento binası dışında, Yeltsin taraftarları ve karşıtları gösteriler yapmaya başladılar. Ülkede iç savaşın eşiğine gelindiği bir sırada, 4 Ekim 1993'te Yeltsin, parlamento binasına tankların top ateşi açmasını emretmiştir. Yeltsin karşıtları ve milletvekilleri teslim oldular ve tutuklanarak hapse atıldılar. 12 Aralık 1993'te ise 1400 numaralı kararın öngördüğü gibi Devlet Alt Duma'sı ve Federasyon Yüksek Kurulu'nun seçimleri yapıldı. Bu seçim sonucunda İgor Gaydar'ın başındaki Vıbor Rossi/ Rusya Tercihi Bloğu ve Vladimir Jirinovski başkanlığındaki Liberal Demokrat Parti Duma'da çoğunluğu sağladılar (Liberal Demokrat Parti, Rusya'da Rus milliyetçiliğinin aşırı savunuculuğunu yapmaktadır.). Aynı seçimlerle beraber yapılan referandum sonucunda da yeni anayasa kabul edilmiştir (Adamçık, 2002). Yeni anayasa ile "Rusya, cumhurbaşkanı ile yönetilen bir cumhuriyettir" maddesi kabul edilmiştir. Anayasaya göre Rusya Federasyonu Başkanı devletin başıdır, devletin iç ve dış politikasının temel yönelimlerini belirler ve uluslararası ilişkilerde temsil eder (http://www.turkey-info.ru/interesting/turkish_volume/anayasa.html., 08 Ocak 2011'de erişildi). Rusya Federasyon Başkanı, federasyon kanunlarını imzalama yetkisine de sahip olmuştur. Bu anayasa ile Federasyon Başkanı'na çok büyük yetkiler verilmiştir. Federasyon Başkanı sadece devlet siyasetinin yönünü belirlemekle kalmıyor, aynı zamanda Hükümet Başkanı'nı, Anayasa Mahkemesi üyelerini tayin etme hakkına da sahip oluyordu. Buna ek olarak gerekli gördüğü takdirde Duma'yı feshetmeye ve ülkeyi seçimlere götürmeye de hak kazanmıştır (Rutland, 2001).

1994 Ağustos'unda Yeltsin, Berlin'de Helmut Kohl ile buluşmuş ve bu buluşmada uluslararası arenada Soğuk Savaş'ın bitişi resmen ilan edilmişti. Çünkü son Rus askerleri bu tarihte Almanya topraklarından çıkartılıyordu. Ancak Yeltsin'in çevresindekiler endişelenmeye başlamışlardı, çünkü ülke içinde ve dışında istikrarın sağlanmasıyla beraber, cumhurbaşkanının alkol bağımlılığında artış gözlenmeye başlamıştı. Yeltsin'in ekonomik reformlarındaki özelleştirme faaliyetlerinin mimarı Anatoly Çubays idi. Ülkedeki geliştirme hareketlerine bağlı olarak Oligarklar/Oligarşiler ortaya çıkmaya başlamıştır (Adamçık, 2002). Yeltsin'in stratejisi 1990'lar boyunca inatla uygulanmış; ulusal ve bölgesel seviyede seçimler düzenli bir şekilde yapılmış; endüstrinin %70'i devletten özel teşebbüse devredilmiş ve Rusya en düşük gümrük vergileriyle ölçülen dünyanın en açık ekonomilerinden biri olmuştur. Bununla beraber bu stratejinin başarısızlığı ortaya çıkmaya başlamıştır. Milli gelir nüfusun üçte birini yoksulluğun içine atarak sekiz senede iyice azalmıştır. Liberaller bile yapılması planlanan reformların sadece yarısının yapılmasının gerekli olduğuna inanmaya başlamıştır. Bu gerilmeye rağmen, Yeltsin iktidarda olduğundan politikada bir değişiklik yapılmamıştır (Rutland, 2001) .

Yeltsin'in ilk yıllarında, yapılan birçok reformlara rağmen, yönetim farkında olmadan eski alışkanlık olan Sovyet yönetim şekline dönmeye başlamıştır. Yeltsin 1993 sonundaki Parlamento baskınından sonra liberal ideolojiye dayanan yönetim tarzından uzaklaşarak, geleneksel imparatorluk stratejisine geri dönmüştür. Bununla birlikte kendi yakın çevresini oluşturma, bölgelerde taraftar toplama gibi faaliyetlerin içine girmiştir. Bu parlamento baskını ABD de onaylamış, Amerikalı yöneticiler bu olayla Rusya'nın "demokratik bir devlet olarak doğuşunu" kutlamıştı. Çünkü Amerikalılar, Yeltsin ve yönetimini "Rusya'daki demokrasinin tek umudu" olarak görmüşlerdi (Cohen, 2001).

Boris Yeltsin, SSCB yıkıldıktan sonra, yeni bir birliğin kurulması ve tek bir askeri sistemin oluşturulması fikrini savunmuştur. Bundan dolayıdır ki, Yeltsin SSCB yıkıldıktan sonra dahi Sovyet Savunma Bakanlığı'nın ömrünü uzatmaya çalışmıştır. Dolayısıyla Sovyet ordusunun ömrünün SSCB'nin ömründen daha uzun oluşunu söyleyebiliriz. Ancak, SSCB'den ayrılan ülkelerin kendilerine ait silahlı kuvvetler kurmalarının ardından Rusya da kendi Silahlı Kuvvetlerini kurmak zorunda kalmıştır.

Ancak bu durumda Moskova birkaç sorunla karşı karşıya kalmıştır. Doğu Avrupa, Baltıklar ve diğer eski SSCB cumhuriyetlerinde çok sayıda Rus askeri üssü ve teknolojisi kalmıştır. Bunların bir kısmını Moskova Varşova Paktı'nın sona ermesiyle kaybettiye, bir kısmına da Sovyetlerden ayrılan cumhuriyetler el koymuştur. Bundan dolayı 1990'lı yıllardaki Rus Silahlı Kuvvetleri "bir ayağı kesilen askere" benzetilmektedir (Valyter, 2002). Rusya'nın ortak askeri sisteminin devam etmesini istemesinin en büyük nedeni de bu ayağın kesilmesini engellemek olmuştur. Neticede Ocak 1992'de Rus Silahlı Kuvvetleri eski Sovyet sisteminin temelinde kurulmuştur. Bu süreç çerçevesinde bir taraftan Rus ordusu küçülürken, diğer taraftan da Moskova, eski SSCB ülkeleriyle Rus üslerinin o ülkelerde varlığını devam ettirme konusunda anlaşmalar imzalamıştır. Askeri üsler hiç şüphesiz Rus dış politikasında Rusya'nın hareket alanını genişletmektedir. Bu üsler sayesinde Moskova hem söz konusu ülkelerde etkisini korumaya çalışmakta, hem de özellikle ihtilaflı bölgelerde arabulucu olabileceğini ve bu üslerin de bunu sağlayacağını ileri sürmektedir (Valyter, 2002).

12 Aralık 1993 tarihli Rusya Federasyonu Anayasası, devlet başkanına sadece dış politikayı belirleme hakkı değil, bu politikayı hayata geçirme hakkı da tanımıştır. Ayrıca 11 Ocak 1994 tarihinde Boris Yeltsin, dışişleri, içişleri ve savunma bakanlıklarını kendisine bağlamıştır. Ancak Boris Yeltsin, dış politikaya tamamen vakıf olmadığı için özellikle devlet başkanlığı görevinin ilk yıllarında bu alandaki bütün yetkilerini dışişleri bakanına devretmiştir.

Yeltsin yönetiminin birinci döneminin diğer önemli bir olayı da 25 Kasım 1994'de başlayan I. Çeçen Savaşı'dır. Cavhar Dudayev 1992 tarihinde Çeçenistan'ın Rusya'dan ayrıldığını, bağımsız bir devlet olduğunu ve kendisinin de bu devletin cumhurbaşkanı olduğunu ilan etmişti. Çeçenlerin ısrarla Rusya'dan bağımsızlık talebinde bulunması üzerine Yeltsin Çeçenistan'a Rus ordusunu yollamıştır. Savaş Rus halkının tepkisini çekerken, Rusya'nın uluslararası imajını da zedelemekteydi. Rus Ordusu'nun Çeçenler karşısında beklenen başarıyı göstermemesi üzerine, Yeltsin Çeçen yönetimi ile 1996'da anlaşmak zorunda kalmıştır. Savaşın uzaması, halk nazarında Yeltsin'in otoritesinin azalmasına yol açmıştı. Artık, O, Komünist rejimi deviren Yeltsin değildi. 1996 cumhurbaşkanlığı seçimleri arifesinde Yeltsin'in aldığı destek, kamuoyu

anketlerinde %6'ya kadar düşmüştü (Adamçık, 2002) .

Yeltsin'in oylarının azalmasının diğer bir sebebi de, ülkede uygulanmakta olan ekonomik reformların istenen sonucu vermeyişi idi. Yeltsin dış politikada Batı ve özellikle ABD yanlısı tutum içindeydi. Ekonomik reformlarda da ABD'nin sunduğu projeler uygulanmaktaydı. Bu durumda seçimin kazanılması mümkün görünmüyordu. Rusya komünistlerinin lideri Gennadi Zyuganov'un seçimi kazanma şansı yüksekti. Batı ise, Rusya'daki yatırımlarına dokunulmadığı takdirde, yeni birinin iş başına gelmesine karşı değildi. Bu dönemde, özelleştirme sırasında, Yeltsin'in reformları sayesinde büyük bir servet sahibi olan ve Yeltsin'in "aile grubu" içerisine girebilen, Boris Berezovski ve reformların sonuç vermemesi üzerine görevden alınmış olan Aleksandır Çubais, ancak kendilerinin desteği ile cumhurbaşkanı seçimini kazanabileceğini Yeltsin'e bildirdiler. Yeltsin'in onay vermesi üzerine seçim kampanyasını Berezovski ve Çubais'in yürütmesi kararlaştırıldı. Yeltsin hasta olmasına rağmen seçim kampanyasını yürütmek maksadıyla ülkenin her tarafına gezilerde bulunmaktaydı, ancak yine de Zyuganov'un önde gittiğinin anlaşılması üzerine yeni bir plan uygulanmaya başlandı. Buna göre Zyuganov'un oylarını bölecek üçüncü bir kişinin ortaya çıkarılması ve seçimlere az bir süre kaldığında bu kişinin Yeltsin lehine seçimlerden çekilmesi kararlaştırıldı. Böylece Yeltsin'in oyları Zyuganov'u geçecekti. Bu üçüncü kişi, Çeçen Savaşı'nda gösterdiği yararlılıklarla halk içinde itibarı artmış olan General Aleksandır Lebed olmuştur. Seçim kampanyası sırasında %4-5 dolayında oy alacağı tahmin edilen Lebed, Berezovskilerin desteği ile 16 Haziran 1996'da yapılan birinci tur seçimlerde %14 oy almıştı. İkinci tur başında Lebed, Yeltsin lehine seçimlerden çekildiğini ilan etmiştir (Adamçık, 2002). Böylece, İkinci tur seçimlerde Yeltsin, Zyuganov'u geçmiş, yeniden cumhurbaşkanı seçilmiş ve Yeltsin'in cumhurbaşkanlığının ikinci dönemi başlamıştır.

1996 seçimleri, Yeltsin'in kazanmasına rağmen taraftarlarının azaldığını göstermekteydi. Yeltsin, eski çevresini uzaklaştırarak, yeni oluşan Oligarşi grubunu etrafında toplamıştır. Bazı Gubernator/ Bölge Valileri ile geçici anlaşmalar yaparak cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanmıştır. Yeltsin'in 1996 seçim kampanyasını karasal ve medya güçleriyle destekleyerek kazanmasını sağlayan, böylece Yeltsin ve ailesine yakınlık kuran ve bu suretle Rus yönetimini en tepede etkileme imkanına kavuşan

Oligarklar yedi grup altında toplanabilir. Bunlar; ALFA, İNKOMANK, LOOVAZ, MENATEP, MOST, ONEXİMBANK, ve SBS-AGRO gruplarıdır (Ertan, 2001).

Yeltsin iktidarının, 1996-1999 yılları arasındaki döneminde, Orta Doğu ve Çin işlerinden sorumlu istihbarat şefi Yevgeni Primakov'un 1996 Ocak ayında Batı yanlısı Dış Politika Bakanlığı'na atanması Rus dış politikasındaki dönüşün önemli bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Göreve başladığı günün ertesinde yaptığı basın açıklaması ile Primakov bu yorumların doğruluğu konusunda hiçbir şüpheye yer bırakmamıştır. Bu toplantıda Primakov tarafından, NATO'nun genişlemesinin Rusya için yeni jeopolitik durum yaratacağı ifade edilmiştir. Primakov söz konusu basın toplantısında Rusya'nın eski Sovyet cumhuriyetleri ile ilişkilerini güçlendirdiğini ve Çin, Japonya ve Ortadoğu ülkeleri ile sıkı bağların kurulmasını gerçekleştirdiğini açıkça ifade etmiştir. Yeni Dışişleri Bakanı, böylece Rusya'nın Asya'da, Batı'nın doğu ve güneydoğuya doğru genişlemesini dengeleyecek siyasi ve askeri ittifak arayışı içinde olacağının işaretlerini vermiştir (Özbek, 1996). Nitekim eski sosyalist cumhuriyetlerden sekiz ülkenin (Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Bulgaristan, Romanya, ve Çek Cumhuriyeti) NATO'ya katılımı sonucunda, BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) ülkelerinin çeşitli yetkilileri birkaç kez bir araya gelmiş ve Avrasya birliğinden sıkça söz eder olmuştur.

Yeltsin cumhurbaşkanlığının ikinci dönemini, kendisine bir veliaht aramakla geçirmiştir. Bu dönemde ülkenin sosyopolitik durumu eskisi gibi istikrarsız olarak devam etmekteydi. Kapitalizme geçişle birlikte ülke içinde mafya da ortaya çıkmış, devlet düzeni bozulmaya başlamıştır. İkinci kez cumhurbaşkanı seçilmesini sağlayan Oligarklar, Yeltsin'in bu döneminde daha da kuvvetlenmiş ve siyasete katılmaya başlamışlardı. Peş peşe gelen ekonomik krizler halkın yaşam standartlarını tamamen düşürmüştü. Devlet, çalışanlarının maaşlarını ödeyemez hale gelmişti. Viktor Çernomirdin'in Başbakanlık görevinde başarılı olmadığını gören Boris Yeltsin onu görevden almıştır. Duma'nın iki kez reddetmesine rağmen Yeltsin'in ısrarı üzerine 23 Mart 1998 tarihinde Sergey Kiriyeenko başbakanlığa getirilmiştir. Kiriyeenko'nun beş aylık Başbakanlığının sonunda Ağustos 1998'de ülke çok büyük ekonomik kriz yaşamıştır. Krizle birlikte fiyatlar astronomik bir şekilde artarken, maaşlar aynı kalmıştı. Orta sınıftaki işsizlik oranı artmış ve devletin finans sisteminin yarısı çökmüştü. Krizden

önce ortalama maaş 162 dolar iken, krizden sonra 46 dolara inmiştir. Asgari ücret ise 82 dolardan 23 dolara düşmüştür. Dışişleri Bakanı Yevgenniy Primakov'un Ağustos ayındaki mali krizden sonra Başbakanlık makamına getirilmesi politikanın değişeceği yönünde bir belirti olarak görülmüştü. Primakov Devlet Duma'sı ile işbirlikçi bir ilişki kurmuş, ihracat vergileri yükseltilmiş ve yolsuzluklar için soruşturmalar başlatılmıştı. Ancak Yeltsin 1999 yılı Nisan ayında Pirimakov'u azlederek yerine İçişleri Bakanı Sergey Stepaşin'i atamıştır. (Adamçik, 2002)

Yeltsin, yönetimi sırasında çok fazla hatalar yapmıştı. Devlet birçok alanda fonksiyonunu kaybetmişti. Emir-komuta sistemiyle hükümet yönetimini çalıştırmış ancak bundan bir sonuç alınamamış ve Rusya için vaziyet kontrolden çıkarak telafisi çok zor olacak sonuçlar doğmuştur. Yeltsin hastalığından dolayı davranış ve kararlarında tutarsız ve yetersiz kalıyordu. Son günlerde aldığı ilaçların etkisiyle kendisini tam olarak kontrol edemiyordu. Ayrıca sağlığı konusunda yapılan spekülasyonlara kızıyor aldığı kararlarla kendisinin hala güçlü olduğunu, son sözün ancak kendine ait olduğunu ileri sürüyordu. (Çernega, 2000)

Yeltsin'in iki çarpıcı yöntemi vardı: Başbakanlık koltuğunu potansiyel halefler için bir deneme tahtası olarak kullanmak ve aday kaynağı olarak güvenlik kuruluşlarına gittikçe artan bir güven (Yeltsin döneminin son 18 ayında başkan olarak atanan dört kişiden üçü güvenlik kuruluşlarından seçilmişti.). Yeltsin'in başkanlık gücü, yasama erkinin üzerine çıkmıştır ve varlığı kısıtlanamayacak süper başkanlık sistemi meydana gelmiştir. Bazı siyaset bilimciler, bu sistemi Başkan'ı bir monark gibi hükmeden ancak periyodik seçimlerle gelen "seçilmişin monarşisi" olarak tarif etmişlerdi. Böyle bir sistemde başkanın kendi halefini seçmesini beklemek doğaldır. Yeltsin zamanının çoğunu ofisinde oturup Aralık 1995 seçimlerinde Duma'da çoğunluğu kazanmış olan komünistlerin ve müttefiklerin kendisine yönelttiği meydan okumalara karşılık vermekle geçirmişti. Her ne kadar Yeltsin 1996'da tekrar seçilmeyi garanti ettiyse de, bozulan sağlığı onu hassas bir hedef haline getirmiş ve komünistler, Başkan'ın görevinden alınması için başarısız çabalarına devam etmişti. 1998- 1999 yılları arasında Yeltsin dört başkan tayin etmişti (Viktor Çernomirdin, Sergey Kiriyeenko, Yevgeniy Primakov ve Sergey Stepaşin) ve sonunda nispeten pek bilinmeyen Putin'i bulmuş oldu. Yeltsin, iç

ve dış siyaset bir yana, Rus politik sisteminin içinde bulunduğu karmaşanın sonucuna karşı kayıtsız görünüyordu. Yeltsin'in halefinin kimliği ile ilgilenmesinin çok pratik sebepleri vardı. Rus politikasının "kazanan her şeyi alır" dünyasında Rusya'nın Başkanı'nın Yeltsin'in elinden villalarını, sağlık hizmeti imkanlarını, diğer ayrıcalıklarını ve hatta dokunulmazlığını almasını önleyecek hiç bir garanti yoktu. Aynı şey kızı, "imaj danışmanı" Tatyana Dyaçenko, diğer kızının kocası Valeri Okulov ve "Aile" diye bilinen Yeltsin'in çevresindeki bütün kişiler için geçerlidir. Her zaman sağdakini gösteren bir "aparatçık" olarak Putin'e bu kriterleri taşıdığı için güvenilmiştir. 31 Aralık 1999 tarihinde Yeltsin'in sürpriz istifasından bir gün önce Başkan vekili olarak Putin, Yeltsin ve "Aile" sine arkalarında yapılacak herhangi bir suçlamaya karşı dokunulmazlık sağlayan bir Başkanlık kararnamesini imzalamıştır (Rutland, 2001).

1991'de Yeltsin'in önderliğinde oluşan Rusya Federasyonu, 9 yıl süren Yeltsin dönemi boyunca yeni bir devlet misyonu arayışı içinde kendisini tanımlamaya çalışmıştır. Rusya'nın kimlik arayışının bu kadar uzun sürmüş olmasının bir nedeni de Yeltsin'in Moskova için yeni kimlik oluşturunca stratejik açıklamalar aramak yerine günlük ihtiyaçlara cevap veren "taktik bir politika" izlemiş olmasıdır. Başlangıçta Rus halkının büyük çoğunluğunun güvenini kazanan Yeltsin, gittikçe kötüleşen ekonomik ve sosyal şartlarda iyileşme sağlayamaması üzerine bu güveni kaybetmiştir. Ülke ekonomisinin kötüye gitmesi Moskova'nın politik gücünü zayıflatmış uluslararası alanda Rusya'nın prestij kaybına sebep olmuştur. Yeltsin iktisadi başarısızlıklarla beraber gelen siyasi yenilgilerinin ardından halkın güvenini kaybetmiş ve son yıllardaki ihtiyar ve hasta görünümü akıllara onun ülkeyi refaha götüremeyeceği düşüncesini yerleştirmiştir. Nitekim 31 Aralık 1999'da yeni yıl mesajı için televizyonda halka hitap eden Yeltsin, Rusya halkına zor ama doğru bir itirafta bulunarak başkanlığı süresince başarısız olduğunu ifade etmiş tahtını veliahdına bıraktığını açıklamıştır (Nauşabayeva, 2000).

Böylece, SSCB'nin ve iki kutuplu dünya sisteminin sona ermesi ile Rusya Federasyonu'nun birinci Cumhurbaşkanı olan Boris Yeltsin dönemi ve Sovyet sonrası uluslararası siyasi sistemdeki geçiş dönemi de tamamlanmış oluyordu.

Yeltsin dönemi Rus dış politikasını üç dönemde inceleyebiliriz. Bunlar

Atlantikçi dış politika dönemi (1991-1993), Neo-emperyalist eğilimler ve yakın çevre dönemi (1993-1996) ve Avrasya süper gücü olarak Rusya Federasyonu'nun dış politikası dönemidir.

a) Atlantikçi Dış Politika Dönemi (1991- 1993):

1991- 1993 yılları arasında izlenen dış politika aslında SSCB döneminde Gorbaçov'un geliştirdiği "yeni düşünce" adlı politikanın devamı niteliğindedir. Bu süreçte Rusya başta ekonomik, siyasi ve kültürel olmak üzere her alanda Batı tarzı yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Demokratik sisteme ve serbest piyasa ekonomisine geçiş için yoğun çabalar yürütülmüştür. Bu döneme damgasını vuran asıl düşünce Batı ile her alanda işbirliği ve ortaklık kurulması olmuştur. Rusya 1991- 1993 yılları arasında ABD ve Batı'ya yalnızca uyumlu değil, bağımlı politikalar izlemiştir (Tellal, 2005, aktaran: Cankara, 2007: 74). Hatta bu dönemde terörizm, dini fanatizm ve nükleer silahların yaygınlaşması Rusya ile ABD'nin ortak tehdit algılamaları olmuştur. Bu dönemde dış politikaya Atlantikçi görüş hakim olmuştur. Dönemin Rusya Dışişleri Bakanı Kozirev izlenen dış politikanın temel ilkesini Batı ile bütünleşme ve tüm yönleriyle ortaklık olarak ilan etmiştir. Çatışmalardan uzak ve dış dünya ile uyum içerisinde bir dış politika benimsenmiştir. Yeni dış politikanın önemli olan diğer bir yönü ise eski birlik cumhuriyetleri ile sınır tartışmasına girmemek ve bu cumhuriyetlerde yaşayan Ruslar ile ilgilenmemek olmuştur. Atlantikçiler Rusya'nın, Avrasya'nın hasta bir devi olmasındansa, gelişmiş Batı'nın eşit haklara sahip bir üyesi olmasını tercih etmişlerdir (Tellal, 2005, aktaran: Cankara, 2007: 74).

1 Şubat 1992'de Camp David'de Soğuk Savaş'ın bittiğine dair deklarasyonu imzalayan ABD ve Rusya artık birbirlerini düşman olarak görmediklerini ilan etmişlerdir. 3 Ocak 1993'te, START II Antlaşması imzalamıştır. Rusya, BM'nin Irak ve Sırbistan'a yönelik ambargo kararlarını desteklemiştir. NATO ile işbirliği kurulmuş ve NATO'nun Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesine engel olunmamıştır. Ancak izlenen bu politikaya yönelik ülke içerisinde ciddi boyutta tepki gösteren geniş kesimler ortaya çıkmıştır. Bu kesimlerin başında komünistler ve milliyetçiler yer almıştır. (Purtaş, 2005)

Ekonomik çöküş, sosyal huzursuzluklar ve politik kargaşa, Batı ile şartsız ve her koşulda işbirliği politikasına son vermiştir. 1993 seçimlerinde komünist ve milliyetçilerin parlamentoda çoğunluğu elde etmesi, Transkafkasya ve Orta Asya'da çatışmaların ortaya çıkması ve Rusya'nın bu çatışmalara müdahil olması, Federasyon içerisinde Çeçenistan'a karşı yürütülen hareket, NATO'nun eski Varşova Paktı üyesi Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini içine alacak şekilde genişleyeceğini açıklaması da bu süreç üzerine önemli derecede etki etmiştir. Özellikle NATO'nun genişlemesi Rus yöneticiler tarafından Moskova'yı aşağılayıcı, dışlayacağı ve izole edici tehlikeli bir adım olarak görülmüştür. Batı bu genişlemenin Rusya'yı hedef almadığını dile getirirse de, bu açıklama Rusya nezdinde etkili olmamıştır.

b) Neo-Emperyalist Eğilimler ve Yakın Çevre Dönemi (1993-1996):

1993 sonrası Rus dış politikasında yeni bir döneme girildiğinin belirtileri yavaş yavaş görülmeye başlanmıştır. Eski SSCB topraklarının hamiliğine soyunan bu yeni yaklaşım ile bir yandan Batı ile işbirliği sürdürülürken diğer yandan ulusal çıkarlar doğrultusunda Rusya'nın BDT'ye yönelmesi öngörülmüştür. Eski SSCB sahası Rusya için stratejik hayati çıkar alanı olarak tanımlanmış ve BDT'nin güçlendirilmesi, Rusya'nın en önemli dış politika önceliği olmuştur. Rusya Federasyonu bu dönemde yavaş yavaş tek biçimli ve Batı yanlısı tarzdan, daha etkin ve ulusal çıkarların daha baskın olduğu korumacı bir yapıya dönüşmüştür. (Purtaş, 2005) Rusya dış politikasındaki değişim 23 Nisan 1993'de yayınlanan dış politika doktrini ve Kasım 1993'de yayınlanan askeri doktrin ile açıkça ortaya konmuştur. Bu belgelerde göze çarpan en önemli husus yakın çevre üzerine yapılan vurgudur. Rusya büyük bir güç olarak kendisi için hayati çıkarlarının bulunduğu yakın çevrede ulusal çıkarlarını koruma hakkının bulunduğunu belirtmiştir.

"Yakın çevre" kavramı Rusya Federasyonu dış politikasında eski SSCB cumhuriyetlerini ifade etmek için kullanılmaktadır. "Yakın çevre" ülkeleri Rusya Federasyonu için ayrıcalıklı önemli olmaları nedeniyle diğer devletlerden ayrılmaktadırlar. Rusya Federasyonu'nda "yakın çevre" yi ulusal güvenlik alanı olarak algılama eğilimi, hakim olan bir düşüncedir. 1993 sonrası ülkenin güvenlik ve dış

politikasının belirlenmesinde en önemli faktör "yakın çevre" olmuştur (Tuncer, 2000). Batı yanlısı dış politika komünist ve milliyetçiler ile halkın büyük kesimi tarafından yöneltelen eleştiriler ve Yeltsin'in Atlantikçi görüşe yönelik tutumunu değiştirmesi sonucunda bu görüşün öncülüğünü yapan Dışişleri Bakanlığı, izlediği Batı yanlısı dış politikayı gözden geçirerek ülkedeki atmosfere uyum sağlamıştır. 1992 yılı ortalarında "yakın çevre"den sorumlu Dışişleri Bakan yardımcısı olan Fedor Şelov Kovadyaev, Rusya Federasyonu'nun "yakın çevre"de daha aktif bir strateji izlemesi gerektiği üzerine durmuş ve hazırladığı raporda Rusya Federasyonu'nun çıkar alanlarının yıkılan SSCB topraklarından başladığını belirtmiştir. Kovadyaev ayrıca Rusya Federasyonu'nun bu bölgede güvenlik ve istikrarı sağlama sorumluluğu bulunduğunu, bu sorumluluğunun gereğine yönelik faaliyetlerin uluslararası örgütler tarafından Rusya Federasyonu'na tanınması için bu örgütler nezdinde girişimde bulunulması gerektiğini ifade etmiştir. Dış politikada Avrasyacıların ağırlığının giderek artması ile Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi Nisan 1993'de "yakın çevre" doktrinini kabul etmiştir. Bu doktrin ile eski SSCB toprakları Rusya Federasyonu'nun nüfuz alanı olarak kabul edilmiştir (Ağacan, 2005). Yakın çevrenin güvenlik ve istikrarından sorumlu olan ve bölgeye müdahale hakkı bulunan tek devletin Rusya Federasyonu olduğu açık bir şekilde ortaya konmuştur. Bu çerçevede Rusya Federasyonu tarafından BDT'nin dış sınırlarının korunması, yeni bağımsızlığını kazanmış ülkelerdeki Rusya Federasyonu askeri varlığının devam ettirilmesi ve Rusya Federasyonu dışında kalan Rusların haklarının korunması öncelikli hedefler olarak ortaya konmuştur. Bu doktrin Rusya Federasyonu'nun neo-emperyalist eğilimlerini resmi olarak çıkan jeopolitik boşluk alanlarında istikrarın korunması için Rusya Federasyonu'na bu önceliği tanımıştır. (Akarslan, 1994) Bu dönemde Rusya Federasyonu dış politikasının üçayağı bulunmaktadır (Purtaş, 2005).

- BDT ülkelerini bir yandan siyasi ve askeri bir ittifaka zorlarken diğer yandan da AB benzeri bir ekonomik yapıya büründürmek,
- Batı ile ilişkileri dengelemek amacıyla Çin ile ilişkileri geliştirmek,
- Orta Doğu'da etkinlik kazanabilmek için ABD ile sorun yaşayan bölge ülkeleri ile ilişkileri geliştirilmek,

Bu sırada Rusya Federasyonu'nda üç önemli gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmelerin birincisi Aralık 1995'de yapılan parlamento seçimlerinden SSCB'yi

yeniden diriltmeyi vadeden Komünist Parti'nin yüzde 40 oy oranı ile birinci olarak çıkması ve aşırı milliyetçi Jirinovsky'nin Liberal Demokrat Partisi'nin bu seçimlerde ikinci olmasıdır. Seçim sonuçları 1993-1996 yılları arasında Avrasyacı görüşe yaklaşımlarına rağmen, demokrat ve Atlantikçi görüşe sahip reformist hükümetin halk tarafından benimsenmediğini ortaya koymuştur. İkinci gelişme ise Yeltsin'in, Kozirev'in yerine dışişleri bakanlığına, dış istihbarat direktörlüğü görevini yürüten Primakov'u ataması olmuştur. Üçüncü önemli gelişme ise Rusya Federasyonu Devlet Duma'sının 25 Mart 1996'da Rusya Sosyalist Federal Sovyet Cumhuriyeti (RSFSR) Yüksek Sovyeti'nin 12 Aralık 1991 tarihinde SSCB'yi kuran antlaşmanın feshine yönelik aldığı kararı iptal etmesi ve SSCB halkının entegrasyonunun yeniden sağlanması yönünde karar almış olmasıdır. (Purtaş, 2005)

c) Avrasya Süper Gücü Olarak Rusya'nın Dış Politikası (1996-1999):

Rusya Federasyonu'nun dış politikasında üçüncü evre Primakov'un dışişleri bakanlığı görevine atanması ile başlamıştır. Primakov'un takip ettiği dış politika hem Rusya Federasyonu'nda hem de Batı'da "Avrasyacı" olarak tanımlanmıştır. Primakov, Batı ile her alanda çıkarları uyuşmayan Rusya Federasyonu'nun, Batı'nın küçük bir ortağı olmadığını ve çok kutuplu dünya düzeninde bölgesel lider olarak yer alması gerektiğini savunmuştur. Primakov, BDT ile özel olarak ilgilenerek bakanlığı zamanında BDT konusunda ikinci bir başyardımcı atamıştır. Başbakan olunca ise BDT işlerinden sorumlu bir bakanlık kurmuştur. Rusya Federasyonu bu dönemde çok kutuplu dünyanın Avrasya kutbu olarak uluslararası alanda sesini yükseltmiştir. Primakov döneminde Rusya Federasyonu açısından uluslararası ilişkilerde önemi büyük olan adımlar atılmıştır. Rusya Federasyonu- İran yakınlaşması, Şanghay Beşlisi'nin kurulması, Rusya Federasyonu'nun G-7'ye dahil olması, Almanya ve Fransa ile başlatılan "Avrupa Troyka" oluşturma girişimi bunlardan bazılarıdır. Bu dönemde NATO'nun genişlemesi nedeniyle Rusya-ABD ilişkileri gergin bir döneme girmiştir. Her ne kadar 27 Mayıs 1997'de NATO-Rusya Daimi Ortaklık Konseyi kurulmuşsa da, Rusya Federasyonu-İran yakınlaşması ve NATO'nun tek taraflı olarak Yugoslavya'ya operasyon düzenlemesi ilişkilere büyük zarar vermiştir. Bu dönemde Rusya Federasyonu dış politikasında Batı ile kurulan ilişkileri tanımlayan terminoloji değişmiş, dostluk ve stratejik iş birliği

kavramları yerini ortaklık ve pragmatik işbirliğine bırakmıştır. (Purtaş, 2005)

Sovyetler Birliği'nin Aralık 1991'de resmen sona ermesinden itibaren Rusya Federasyonu Yeltsin ile birlikte, uluslararası arenada eskisi gibi olmasa da yine de önemli bir aktör olarak yerini almıştır. Zira Sovyetlerin resmi varisi olması itibariyle Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nde daimi üye olarak veto gücü ve "nükleer silahlara sahip ülke" statüsünü haiz olan Rusya Federasyonu, Soğuk Savaş'ın ardından başta ABD olmak üzere Batı ile olan ilişkilerini ekonomik ve siyasal anlamda geliştirmeye başlamıştır (Kıbaroğlu, 2001). Ancak birliğin çökmesi, Rusya'nın büyük güç konumundan ikincil güç düzeyine kaydığını göstermiştir. 16. yüzyıldan beri uluslararası sistemde büyük oyuncular arasında yer alan ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra ayakta kalan iki büyük güçten biri olan Rusya, yüzyıllardır büyük güç politikalarında aktif olarak yer almıştır. Ancak 1980'lerin sonlarında Sovyet gücünün hızla gerilediği ve Soğuk Savaş mücadelesinde artık ABD'ye ayak uyduramadığı görünür hale gelmiştir. Bu nedenle Rusya, 1989 ile 1991 arasında aşamalı olarak süper güç konumundan çıkarak "kaybeden bir büyük güç" olarak adlandırılmıştır (Toft, 2004).

İmparatorluğun "kansız bir şekilde" dağılması, hem ülke yöneticileri hem de "iki kutuplu" kuvvetler dengesinin yerleşmiş düzenine alışmış uluslararası toplumda şok etkisi yaratmıştır. Pek çok merkez bu ani gelişimin sonuçlarının arayışı içine girmiştir. Özellikle "Kenar Kuşak" ülkelerinde yaşanan bu radikal değişim, doktrinsel bağlamda; "Medeniyetler Savaşı", "Modernleşme Teorileri", "Çatışan Uygarlıklar", "Uygarlıkların Tahribi", "Post-Modernizm", "Keşfedilmemiş Medeniyetler", "Tanrının Rövanşı", "Dinler Savaşı", "Yeni Dünya Düzeni" vb. paradigmaları 21. yüzyıla taşıyacak tezler olarak uluslararası toplumun gündem başlıkları haline gelmiştir (Caşın, 2002). Keza 1990'lı yılların başında uluslararası arenada oluşan iyimser hava nedeniyle Francis Fukuyama "The End of History and the Last Man" isimli eserinde, çatışmalar sonucu ilerleyen tarihin artık ideolojik çatışma olasılığı kalmadığı için ilerlemeyeceği ve böylelikle tarihin sonuna ulaşıldığına ilişkin görüş beyan etmiştir (Fukuyama, 1992).

Esasen SSCB'nin iki kutuplu güçler dengesi içerisinde, süper güç kimliğine alışkın Rus halkının, liberal demokrasinin kuralları karşısında tıkanan merkezi devlet

otoritesi Moskova'nın yeni kimlik arayışındaki açılımlarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Rus halkının demokratik siyasal desteğine rağmen reformların hayata geçirilmesinde karşı karşıya olduğu ekonomik güçlüklerin olumsuz yansımaları Rus vatandaşlarının sosyal refahında ciddi çöküntülere yol açarken; Yeltsin hiperenflasyon karşısında yeterli alternatifleri ortaya koymayarak, giderek güçlenen bir muhalefetle karşı karşıya kalmıştır. Rusya'nın içinde bulunduğu ekonomik darboğazı aşamaması ve akabinde Asya ekonomik krizinin yarattığı negatif ekonomik baskılar, Moskova'nın uluslararası alandaki statükosunun da ciddi ölçüde prestij kaybına uğramasına neden olmuştur (Caşın, 2002).

Soğuk Savaş sonrasında Rusya'nın içinde bulunduğu duruma göre dış politik tavrında şu eğilimler gözlemlenmiştir (Toft, 2004):

- Geri Çekilme: Rusya; Almanya'nın yeniden birleşmesi, Balkanlardaki iç savaşlar, NATO'nun genişlemesi ve dünya stratejik nükleer dengesine ilişkin gelişmeler gibi bazı önemli uluslararası olaylara aşırı şekilde karışmaktan ve taahhüt altına girmekten kaçındığı gibi tek taraflı uygulamaları tercih eder hale gelmiştir.

- Şantaj: Moskova, pazarlıklarını yürütürken güç kullanma tehdidinde bulunmayı seçmiş ve bu, Sovyet dönemi nükleer silahları ve Karadeniz Donanması gibi unsurların Ukrayna ile paylaşımı görüşmelerinde ortaya çıkmıştır.

- Böl ve Yönet: Moskova'nın diğer devletleri bölmeye ve masraflı atışmalarla uğraşmalarına çalışarak onları zayıflatıp kendi sınırlarında güvenle oturabilmesi en çok Sovyetlerin dağılması sonrası eski Sovyet Cumhuriyetlerindeki iç savaşlarda kendini göstermiştir ki buna en güzel örnekler Dağlık Karabağ sorunu ve Gürcistan iç savaşıdır.

- Ekonomik İşbirliği: Rusya'nın dış politika davranışındaki en belirgin ve kullanılagelen dördüncü eğilim ekonomik işbirliğidir. Moskova'nın uluslararası ticaretin nimetlerinden faydalanmak üzere ekonomik politikasında gönüllü olarak ayarlamalar yapması kendini en çok Çin'le yakınlaşmasında ve AB ile yeni ortaklığında göstermiştir.

Tüm bu bilgiler ışığında Rusya, 1991 sonrası stratejisinde ekonomik işbirliğine ilave olarak böl ve yönet, geri çekilme ve şantaj taktiklerini birleştirmiştir. Bu birleşenlerin kısa vadede kazanç sağlaması mümkün değildir, çünkü etkileri uzunca bir zaman sonra hissedilir. Ayrıca, bu seçenekler çatışma olasılığının düşük olduğu ve kısa

vadede devletin bekasına bir tehdit bulunmadığı durumlarda akılcıdır. Bu durumda, yeniden güç kazanmak için düşük maliyetli ve uzun vadeli yollar seçmek daha akılcı olacaktır. Tam tersine, çatışma olasılığı yüksek ve Rus devletinin bekası baskı altında olsaydı akılcı bir devlet olarak, bazı ekonomik kazançlardan feragat etmek suretiyle pahalı ve kısa vadeli askeri çözümleri seçmesi beklenirdi. Bu noktada Rusya'nın dış politika davranışının uyumsuz olduğu iddiasının aksine, Soğuk Savaş sonrasında gerçekte oldukça tutarlı bir dış politika izlediği görülmüştür. Uluslararası sahnede Rusya'nın dış politika davranışında üç ana eğilim olduğu gözlemlenmiştir (Toft, 2004);

- ABD ve ABD liderliğindeki NATO tarafından önü kesildiğinde Rusya geri çekilmiş ve ABD'nin nükleer tekel haline gelmesine ilave olarak Balkanlarda, Orta ve Doğu Avrupa'da etki alanını genişletmesini kabullenmiştir. Fakat aynı zamanda Rusya, Çin'le ve daha sonra Rusya'nın en önemli ticaret ortaklarından biri haline gelecek olan AB ile yeni ekonomik ve stratejik ortaklıklar kurarak bunları idame etmiştir. Bu kapsamda, ekonomik işbirliği de Rusya'nın dış politika davranışında belirgin bir örnek olmuştur. Ayrıca Rusya tarafından daha kuvvetli yaklaşımlar da sergilenmiştir. Bu, özellikle eski Sovyetler Birliği sınırları içinde geçerli olmuştur. Bu bölgede böl ve yönet taktikleri ile şantaj Rusya'nın dış politika davranışında en çok başvurulan yöntemler olmuştur. Bu yüzden, iç politikadaki ve Kremlin koridorlarındaki çekişmelere rağmen Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası dönemdeki dış politika davranışı oldukça tutarlıdır.

- Soğuk Savaş'tan sonra Rusya'nın güvenlik ikilemi, tartışılabilir olmakla birlikte, nispeten iyimserdir. Bu sebeple Moskova, kısa vadede devletin bekası korkusu yaşamadan Rusya'nın orta-uzun vadede nispi gücünü geri kazanmak için nispeten düşük maliyetli fakat uzun vadeli yolları takip etmiştir.

- Rusya'nın küresel güç konumundan düşüşüne verdiği tepki de oldukça uygun ve istikrarlıdır.

Birçok Batılı için, SSCB'nin çöküşünün bir sonucu olarak, Rusya'nın dış politika ve güvenlik ile ilgilenen siyasi elitleri tarafından izin verilen büyük darbeyi anlamak zordur. Soğuk Savaş süresince iki süper güçten biri olan Sovyetler Birliği'ne büyük nükleer silah deposundan dolayı saygı duyulmuştur. Ekonomisi Batılı istihbarat ajansları tarafından çok büyük olarak değerlendirilmiştir. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasından beri; seçkinler, Rusya'nın azalan statüsünü tanımlamaya çalışmıştır. Zira

2005 yılında Başkan Vladimir Putin, Sovyetler Birliği'nin çöküşünü 20. yüzyılın en büyük jeopolitik felaketlerinden biri olarak tanımlamıştır (www.bbc.co.uk, 13 Ocak 2009'da erişildi).

Sonuç olarak Rusya Federasyonu, açık bir şekilde, uluslararası politikalarda yönlendirici bir rolü önceleri reddetmiştir. Bu politikasının sebebi ise Rusya'nın ilk önce uluslararası pozisyonunu güçlendirmeyi amaç edinmiş olmasıdır. BM Güvenlik Konseyi'nde, Rusya Federasyonu'nun veto yetkisi vardır. Bu sayede istenmeyen çözümlere engel olabilmektedir. Rusya'nın uluslararası statüsünün güçlendirilmesi amacı BM'nin mantıklı icraatlarda bulunması ile desteklenebilmektedir. Eğer NATO uluslararası politikaya hakim olacak olursa Rusya için durum farklı olacaktır. Bu şekilde bir uluslararası sistemin oluşturulması durumunda Rusya veto hakkı olmadan, NATO'nun politikalarına ya daha bağımlı ya da daha az bağımlı bir hale girecektir. Bu noktada BM ve BM Güvenlik Konseyi Rusya tarafından önemle ve dikkatle ele alınmaktadır (Haas, 2005).

Rusya ilk etapta iç dönüşümünü sağlamayı hedeflemektedir. Ancak bazı Ruslar ülkelerinin artık eski bir süper güç olduğu düşüncesini paylaşmamaktadırlar. Hatta Rusya'da, ABD ile kontrollü bir gerginliğin kendilerine ek prestij ve maddi kazançlar getireceğini düşünen bazı seçkin gruplar da bulunmaktadır. Rusya'nın kısa vadede küresel bir devlete dönüşmeyeceği düşüncesi herkes tarafından kabul görmektedir ancak bölgesel güç veya sadece güçlü olmak için de önce başarılı olmak gerekmektedir. Bu başarı kuşkusuz ki ülkenin ekonomik, toplumsal ve politik alanlarda dönüşümünün sağlanması ile mümkün olacaktır (Trenin, 2001).

1.2. Vladimir Putin Dönemi ve O'nun Yaptığı Reformlar

Vladimir Putin 1 Ocak 2000'de Rusya Federasyonu'nun geçici başkanı olduğunda bir dizi sorunla karşı karşıya kalmıştır. Putin bu durumu şu sözleri ile özetlemektedir; "*Rusya tarihindeki zor dönemlerden birinin ortasındadır. Geçmişteki 200-300 yılda ilk defa devletlerarasında gerçekten ikinci ve hatta belki de üçüncü*

kademeye kayma tehlikesi ile karşı karşıyadır." (Vladimir Putin, 2000, Russia at the Turn of the Millenium, Pravitel'stvo Rossiyskoy Federatsii, <http://www.government.gov.ru/government/minister/article-vvp1.html> 6 Eylül 2010'da erişildi). Ülkenin ekonomisi enkaz halindedir, politik sistemi kargaşa içindedir ve sosyal ve ahlaki yapısı ise yıkılmak üzeredir. 26 Mart 2000'de Putin seçimlerin ilk turunda % 52 oy alarak Rusya'nın ikinci seçilmiş Başkanı olmuştur. İktidarı Yeltsin'den devralan Putin'in önünde kısaca şu sorunlar bulunmuştur (Özbay, 2006);

- Ekonomik sorunlar,
- Merkez ile bölgeler arasında anlaşmazlıklar,
- Ülkenin uluslararası arenadaki güç konumu,
- Nüfus ve göçmen sorunları,
- İktidarı yönlendirmek isteyen büyük sermaye çevreleriyle mücadele,
- Kafkaslardaki mücadele.

Putin'in bu sorunlara karşı uygulamayı planladığı politikaları anlamada Federal Meclis'teki yıllık konferansları oldukça iyi bir yol haritası sağlamaktadır. Putin'in Haziran 2000'de gerçekleştirdiği ilk konferans, stratejik yönetim ve reform programı hedeflerinin üzerindeki örtüyü kaldırmaktadır. Putin, konuşmasında devletin etkisizleştirilmesi sorunu hakkındaki kaygılarını ifade etmiştir; devlet yapısındaki kararsızlık ve zayıflık, hükümetin kapasitesini ve politikayı küçültmüştür. Bölgesel otonomi, üst yetkiyi almış gözükmemektedir; adeta "merkezkaç kuvvetleri öyle bir hız kazanmıştır ki devletin kendini (yok etmekle) korkutmaktadır" durumu yaşanmaktadır. Kararsız bölgesel "güç adacıkları" ile merkezi güç arasında bir köprü kurma zamanı gelmiştir. Bu meyanda dikey otoritenin güçlendirilmesi ve merkezi gücün artırılması için çeşitli reformlar yapılmıştır (Cashaback, 2003, aktaran: Cankara, 2007: 37).

1.2.1. Rusya Federasyonu'nun idari yapısı

SSCB'den sonra Rusya'da başlayan değişim pek çok krizlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. En önemli siyasal kriz ise devlet sisteminde ortaya çıkan federal ilişkilerde baş göstermiştir. Yeni Rus devleti kendisini federal bir devlet olarak tanımlamıştır. Ancak burada görülen federal ilişkiler Rusya'ya has bir özellik

göstermektedir. Hatta yerli ve yabancı pek çok araştırmacı, SSCB sonrasında Rusya'da henüz tam anlamıyla bir federal sisteme geçilemediğini savunmaktadırlar. Zira geleneksel olarak Rusların yaşadığı federe birimlerle diğer etnik grupların daha yoğun olarak yaşadığı cumhuriyetler ve otonom bölgeler arasında asimetrik ilişkiler bulunmaktadır (Karadağ, 2006). Dolayısıyla Rusya Federasyonu'nun idari yapısı oldukça karmaşık bir tablo görünümündedir. Nitekim Rusya Federasyonu Anayasası Madde 65/1'de yer aldığı üzere idari birimler ikisi federal öneme sahip şehirler olan Rusya'nın başkenti Moskova ile daha önceki başkenti St. Petersburg ve isimlerini toprakları üzerinde yaşayıp oraların yerlisi olan etnik halklardan alan yirmi bir cumhuriyet (Avtonomnykh Respublik); bir otonom bölge (Avtonomnykh Oblast); altı il (Krays ya da krayev); on otonom daire (Avtonomnyy Okrugs); ve kırk dokuz bölgeden (Oblasts) oluşmaktadır (www.rusya.ru/anayasa, 11 Şubat 2010'da erişildi).

Kray ve oblast eyalet anlamında kullanılmaktadır. Aralarındaki fark, Rusya İmparatorluğu zamanında eyalet olan birimlerin genellikle kray adını almış olmasıdır. Oblast terimi daha sonraları kullanılmaya başlanmıştır. Okrug ise "Yahudi Otonom Bölgesi" gibi alt-bölge demektir. Cumhuriyetlere ise Tataristan ve Başkurdistan örnek gösterilebilir. Moskova ve Petersburg özel statüsü olan iki eyalettir. Bu özel statüden dolayı Moskova Belediyesi, Moskova Hükümeti olarak da adlandırılmaktadır. Ancak bu hükümet, Rus hükümeti ile karıştırılmamalıdır (Çomak, 2004).

Rusya'da federalizme ilişkin söz konusu yapı Mart 1992'de imzalanmış olan Federasyon Anlaşması ile belirlenmiştir. Bu, federal merkez tarafından, gücün Moskova ile birliğe dahil birimler arasında nasıl paylaştırılacağını bir kanun halinde derlemek için yapılan girişimlerin ilkidir ve anlaşma, cumhuriyetler ile birliğe dahil diğer birimler arasındaki farklılıkları tamir etmiştir (Cashaback, 2003). 1993 Anayasası ile de idari birimler ile federal yönetim arasındaki yetki ve sorumluluk dağılımı belirlenmiştir. Buna göre tüm idari birimler, devlet ve federal kurumlar nezdinde eşit haklara sahiptir ve her biri Federasyon Konseyi'nde eşit sayıda vekille temsil edilmektedir. Yerel hükümetlere, bölgelerindeki kamu mülkiyetinin yönetimi, bütçelerin hazırlanması ve uygulanması, yerel vergilerin toplanması ve kanun düzeninin korunması gibi yükümlülükler verilmiştir. Mevcut mevzuata ek olarak federal hükümet ile idari birimler arasında

yapılan ikili anlaşmalarla da yetki ve sorumluluk dağılımları belirlenmiştir (DEİK, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, <http://www.deik.org.tr>, 28 Haziran 2010'da erişildi).

Bu noktada Rusya Federasyonu cumhuriyet idaresi ile yönetilmektedir. Halk oylaması yapılarak 12 Aralık 1993'de yeni anayasa uygulamaya konulmuştur. Federal Meclis Rusya'nın parlamentosudur, yasama organıdır. Meclis, iki aşamalı olup; Alt Meclis (Duma) yerleşim esasına göre seçilen 450 üyeden, Üst Meclis ise (Federal Kurul) Rusya'nın 89 Cumhuriyet ve bölgesinde ikişer kişi olmak üzere 178 üyeden oluşmaktadır. Her bölgeden gelecek olan bu iki temsilciden biri vali diğeri ise bölgesel parlamento tarafından atanacaktır (Kalkavan, 2004). Dolayısıyla da federasyonun siyasal yapısının üçayağı bulunmaktadır; başkan, parlamento ve hükümet (Tellal, 2002, aktaran: Cankara, 2007: 38). Mevcut seçim sistemine göre 18 yaşından büyük herkesin seçme ve seçilme hakkı bulunmaktadır. Duma Meclisi adaylarının yarısı parti listelerinden, diğer yarısı ise basit çoğunluk oyuyla seçilmektedir. 1993 Aralık ayında kabul edilen Anayasa, ülkenin güçlü bir başkanlık altında Federal Cumhuriyet düzeninde idare edilmesini öngörmektedir. Yasama, yürütme ve yargı dallarıyla karmaşık bir hükümet yapısı vardır. Aşağıdaki tablolar 7 Aralık 2003 parlamento seçimleri sonucunda hangi partinin ne kadar oy aldığını ve ne kadar milletvekili çıkardığını göstermektedir.

Tablo 1-1 7 Aralık 2003 Parlamento Seçimleri Sonuçları:

(www.geocities.com/rusmedya2003/duma2004.htm, 30 Mart 2010'da erişildi)

Parti ve Blok	(%)	Oy Sayısı
Birleşik Rusya	36,4	19.896.635
R. F. Komünist Partisi	12,74	6.883.004
Liberal Demokrat Parti	11,80	6.375.263
Anavatan (Halk-Vatanseverler Birliği)	9,02	4.872.247
Yabloko "Rusya Demokrat Partisi"	4,32	2.332.882
Sağ Güçler Birliği	3,93	2.124.875
Rusya Tarım Partisi	3,78	2.043.389
Emekliler ve Sosyal Adalet Partileri	3,18	1.719.999
Yeniden Doğuş Partisi- Yaşam Partisi	1,91	1.033.069
R.F. Halk Partisi	1,17	633.178
Hepsine Karşıyım	4,74	2.557.716

Tablo 1-2 7 Aralık 2003 Seçimleri Sonucunda Parti ve Blokların Çıkardığı Milletvekili Sayısı (www.geocities.com/rusmedya2003/duma2004.htm, 30 Mart 2010'da erişildi).

Parti ve Blok	Milletvekili Sayısı
Birleşik Rusya	222
Komünist Parti	53
Liberal Demokrat Parti	38
Anavatan (Halk-Vatanseverler Birliği)	37
R.F. Halk Partisi	19
Diğer Partiler	16
Bağımsızlar	65

Tablo 1-3 29 Aralık 2003 Tarihi İtibariyle 450 Milletvekilinden Oluşan Duma'da Sandalye Dağılımı

(www.geocities.com/rusmedya2003/duma2004..htm 30 Mart 2010'da erişildi).

Parti	Milletvekili Sayısı
Birleşik Rusya	300
Komünist Parti	52
Liberal Demokrat Parti	36
Anavatan Partisi	36
Bağımsız	23
Boş	3

7 Aralık 2003 tarihinde yapılan seçimlerin ardından Tablo 1-1'de gözüktüğü üzere Birleşik Rusya, Komünist Parti, Liberal Demokrat Parti ve Anavatan Partisi sırayla en fazla oyları alan 4 parti olmuştur ve grup kurmuştur. Tablo 1-2'de gösterildiği şekilde de en fazla milletvekilini Birleşik Rusya çıkartmıştır. Ancak 29 Aralık tarihinde partiye yapılan son katılımlarla birlikte dumada sandalye dağılımı değişmiş ve Tablo 1-3'de gözüktüğü üzere Birleşik Rusya Partisi 300 milletvekili sayısına ulaşarak gerekirse anayasayı bile değiştirebilecek çoğunluğa sahip olmuştur.

Tarihte birçok kez yeniden yapılanmaya ve çözülüp yeniden dirilmeye sahne olmuş Rusya toprakları aslında her zaman karmaşık bir idari yapı teşkil etmemiştir. Federalizmin tarih sahnesine çıkması sosyalizmin kurulmasıyla başlamış ve devamlı

değişimler geçirmiştir. Öncelikle Çarlık rejiminden Sovyet devlet sistemine geçişte adem-i merkeziyet prensibi benimsenmiştir. Rus siyasetçiler birliğin içerisinde barındırdığı onlarca farklı ırkı bir arada tutabilmenin yolunun federal sistemden geçtiğini düşünmüştür. SSCB'nin yıkılmasından sonra doğan demokratik ortamda ise bir kısım uluslar kendi milli devletlerini kurma planları yapınca da federalizme doğru hareketlenme yerini açık separatizme (ayrılıkçılık) bırakmıştır. Boris Yeltsin'in otonom cumhuriyetlere yapmış olduğu şu çağrı da cumhuriyetlerin egemenliği yolundaki engelleri kaldırmıştır; "ne kadar taşıyabilecekseniz (yutabileceğiniz kadar) o kadar egemenliği alınız". Otonom cumhuriyetlerin federasyon yapısı içerisinde bu kadar ayrıcalıklı hale gelmesi de kray ve oblastların otonom cumhuriyetler ile aynı statüde federasyon birimleri olma haklarını gündeme getirmiştir (Karadağ, 2006).

1990'lı yıllarda aktif olarak federe birimlere büyük miktarlarda yetki verilmesi süreci, onların münferit hareketlerinin önkoşullarını yaratmıştır. Bunun bir sonucu olarak cumhuriyetler "münferitlik talepleri" etnik renk kazanan milli-devletler olarak ortaya çıkmakta ve milli elitin iktidar ve Rusya Anayasası'nın öngördüğünden başka yetki mücadelesi, ayrılıkçılığa varan milliyetçiliğe dönüşmektedir. Rusya Eski Başkanı Boris Yeltsin'e göre Rusya'nın güvenliğini tehdit eden etnik gerilim devletin kuruluş yapısından kaynaklanmaktadır. Herhalde bu nedenden dolayı Şubat 1994'te Federal Meclis'e gönderdiği başkanlık mesajında Yeltsin, "Rusya Federasyonu'nun devlet yapısının temelini oluşturan birbirine çelişik iki prensipten (etnik temele bağlı olma ve toprak esasına dayalı olma prensipleri) kaynaklanan birçok milli problem Rus Devleti'nin güçlenmesini engellemektedir. Bugün, ne zaman devletin fonksiyon ve yetkilerinin federal ve federe birimler arasında yeniden dağıtılması gündeme gelse bu problemler net olarak karşımıza çıkmaktadır" demiştir. Bu yapı Sovyet federalizm modelinin bir mirasıdır. Bu nedenle de hiyerarşiktir, asimetriktir, etnik ve toprak temelli federe birimlerin karışımından oluşan hem "anlaşmalı" (federal anlaşma) hem de anayasalı federasyondur (Demir, 2007).

1993 Anayasası'nda simetrik olarak nitelenen ancak uygulamada asimetrik olan bu federal yapı, oblast ve kray idarecilerinin tıpkı cumhuriyetler gibi devlet olarak isimlendirilip hukuki ve politik taleplerde bulunmalarına yol açmıştır. Rusya'da bu

yeniden yapılanma "cumhuriyetleştirme" olarak isimlendirilmiştir. Cumhuriyetleştirme, merkez ile federe birimler arasında yaşanan sorunların çözüm yollarından birisi olarak görülmüştür. Ancak bu noktada federal sistemin başka sistemlere dönüşmesi korkusu bulunmaktadır (Karadağ, 2006).

Federalizm bünyesindeki "Bölgeler"in durumuna bakılacak olursa eğer, bölgeler toplamda 49 ile Rusya devletinin idari yapısı içinde sayı itibarıyla en kalabalık grubu oluşturmaktadırlar. Bu bölgelerde, cumhuriyetlerden farklı olarak genellikle nüfusun hemen hemen tamamına yakını etnik Ruslardan meydana gelmektedir. Bu etnik cumhuriyetler ise federasyonun diğer idari birimlerinden farklı olarak kendi anayasalarına sahiptirler. Bu anayasalar ile Rusya Federasyonu Anayasası tarafından "etnik cumhuriyetler"in statüleri belirlenmektedir. İlk bakışta cumhuriyetlerin kendi anayasalarına sahip olma hakları, Rusya Federasyonu Anayasası Madde 66'da yer alıp sabitleştirilmiş gibi görünse de söz konusu etnik cumhuriyetlerin sahip olduğu statü, merkez ile idari birimin karşılıklı anlaşmaları ile federal anayasal kanunları çerçevesinde değiştirilebilmektedir (www.rusya.ru/anayasa, 11 Şubat 2010'da erişildi). 1991 yılından başlayarak Rusya'nın federal merkez yönetiminin altında bulunan bölgeler özerklik konusunda büyük gelişmeler göstermişlerdir. Kaynakları kendi lehlerine kullanan ve merkezdeki zayıflığı da fırsat bilerek kendi bölgelerindeki hakimiyetlerini kuvvetlendirmiş olan bölgesel liderler, federal temsilciliklerin kontrolünü ellerine geçirmişlerdir. Bölgesel liderlerin güçleri o derece artmıştır ki başkanlık politikalarının uygulanmasını aksatacak seviyeye ulaşılmıştır. Üstelik "demokrasi laboratuvarları" kavramından çok uzak olan bölgesel yönetimler otokratik yönetimlere dönüşmüş ve bölgesel liderlerin kendi kurallarını işletme durumuna gelmiştir. (Hyde, 2001).

Bölgelerdeki milliyetlerarası ihtilafın ve toplumsal gerilimin keskin bir şekilde artmasındaki faktörler ise (Demir, 2007);

- _ Bölgeler arası sosyo-ekonomik eşitsizliğin büyüklüğü,
- _ Özellikle sosyo-ekonomik imkanlardan yararlanma hususunda tek standarda riayette insan haklarının ihlali,
- _ İşgücünün yoğun olduğu bölgelerde işsizliğin artması,
- _ Federe birimler arasında özellikle Kuzey Kafkasya'da karşılıklı toprak

talebinin bulunması,

- _ Milliyetlerarası ilişkileri düzenleyen hukuki mevzuatın zayıflığı,
- _ Çeçenistan'daki silahlı çatışmanın doğurduğu olumsuz sonuçlardır.

Sovyetler Birliği'nden miras kalan bu bölgesel-yönetim yapısı, Rusya'da merkezin zayıflamasına katkıda bulunmuştur. Rus Başkanlık Konseyi'nin üyelerinden Leonid Smirnyagin'e göre, Rusya'nın ulusal-bölgesel yapısından miras kalan problemler "dikey federal yapının" oluşmasına engel teşkil etmektedir. Üstelik cumhuriyetler arasında hukuki ayrılıkçılıklar da bulunmaktadır. 21 Cumhuriyetten 19'unun anayasası (Kalmuk ve Karelya cumhuriyetleri hariç) Federal Anayasa ile çelişen maddeler içermektedir. Genel olarak anayasal uyumsuzluklar şu şekilde özetlenebilir (Demir; 2007);

- _ Cumhuriyetlerin çoğunluğunun anayasaları (İnguş, Karelya ve Kalmuk cumhuriyetleri hariç), cumhuriyetlerin hukuki statülerini demokratik, hukuk, sosyal versiyonlarıyla birlikte "egemen devlet" olarak tespit etmekte,
- _ Anayasalarda cumhuriyetlerden bazıları milletlerarası hukukun birer ögesi ilan edilmekte,
- _ Bazı cumhuriyetlerde (genel federal sistemin dışına çıkılarak) parasal sistemin parametreleri belirlenmekte,
- _ Bazı cumhuriyetlerde Rusya Federasyonu vatandaşlığı dışında "cumhuriyet vatandaşlığı" konusu düzenlenmekte,
- _ Cumhuriyetlerin diğer federe birimlerle ve hatta yabancı devletlerle olan sınırları belirlenmekte,
- _ Bazı cumhuriyetlerin anayasalarında cumhuriyet kanunlarının federal kanunlara üstünlüğü ilan edilmektedir.

Rus Hükümetinde 1994-1995 yıllarında danışmanlık yapan Nikolay Petrov; yetkilerin hem üstten hem de alttan birbirine devredilebildiği bir "ara-seviye" veya "bölgeler üstü" yaklaşımın oluşturulmasını önermiştir. Federal bütçe yardımı, ayrı ayrı olan bölgelerden ziyade bu yeni bölgesel yapılara yapılmalıdır. Bu noktada Boris Yeltsin, 1994-1996 yıllarında ekonomi ve finans alanında ilk Başbakan Yardımcısı olan Anatoly Chubais'in birçok bölgeyi kapsayan vergi kısıtlamaları ile bölgesel liderlerin

sahip olduğu finansal özerkliği kısıtlamayı planlamıştır (Hyde, 2001). Öte yandan federal anayasanın 67/3'üncü maddesinde yer aldığı üzere Rusya Federasyonu subjeleri arasındaki sınırlar onların karşılıklı mutabakatıyla değiştirilebilmektedir. Yani merkez ile idari bölgenin arasında olmadan, bölgeler kendi aralarında mevcut sınırlardaki statükoyu karşılıklı anlaşmalar temelinde bozabilmektedir (www.rusya.ru/anayasa, 11 Şubat 2010'da erişildi). Bu durum bölgelerarası ilişkilerde gerginliklere ve hatta çatışmalara varan durumlara yol açabilecek mahiyettedir. Bu gibi nedenlerle Rusya'nın federalizm konusundaki deneyimi henüz yeterli değildir. Bunun nedeni Rusya'nın geçmişte gerçek anlamda federalizm gibi geleneklerden yoksun olmasıdır. Dolayısıyla Rus federalizmi daha çok gençtir ve bu sebeple de oturmuş ve yerleşmiş değildir (Davletov, 2003).

Sonuç olarak federal bir yapının beraberinde getirdiği pek çok zorluklar bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; federal birimlerin merkezi devlete bağlılığının devamının sağlanmasıdır. Zira cumhuriyetler sahip oldukları ekonomik güçle kendi şartlarını Moskova'ya dikte ettirebilmekte ve ek ayrıcalıklar kazanabilmekteydiler. Bu nedenle çok ve farklı etnik yapıya sahip bir devlette, milli birliği sağlamak oldukça zor olmaktadır. İnsanların etrafında toplanabileceği milli bir ideolojinin olması gerekmektedir. Ancak bu tarz ideolojiler bazı etnik yapıları, mesela Rusları merkeze çekerken, diğer etnik grupları merkezden itebilmektedir. Bu açıdan Rusya'nın en büyük problemlerinden biri komünizmin çöküşü ile milli bir ideolojinin yok olmuş olmasıdır. Ülkedeki her vatandaşı kapsayacak bir milli ideoloji eksikliği vardır (Çomak, 2004). Dolayısıyla da Putin, Rusya'daki yapılanmayı daha bütünsel hale getirerek vatandaşlar arasında ülkeyi güçlendirme ülküsü oluşturmaya çalışmıştır. Şu an Rusya Federasyonu Anayasası'nda "Rusya demokratiktir, federal bir hukuk devletidir" ibaresi yer alsa da sistem üniter devlet yapısı ile federal sistem arasında gel-gitler yaşamaktadır (Karadağ, 2006).

1.2.2. Putin'i "dikey otorite" inşası

Putin'in seçilmesinden beri Rusya'da geriye dönüş olarak nitelendirilebilecek gelişmelerden ilki "vertikal vlasti" yani "dikey otorite"nin inşa edilmesidir. J. Kahn'a

göre Putin'in reformları, Yeltsin'den miras kalan zayıf federal kurumlara ve bağımsızlık ve federal devletle hükümetler arası ilişkilere ilişkin temel sorunlarda oluşan fikir birliği eksikliğine bir tepkidir (Cashaback, 2003). Böylelikle Rus politik sistemi Putin'in 2000'de ilk kez başkan seçilmesinden beri hemen göze çarpmayan evrim sürecine doğru gitmiştir. 2000'de merkezi- bölgesel ilişkilerin yapısında ana değişiklikler yapılmıştır. Vilayet yöneticilerinin, Federasyon Konseyi'ndeki Cumhuriyetlerin Cumhurbaşkanı ve Rusya yasamasının üst kademelerindeki yetkililerin görevlerinden alınmasını sağlayacak kanun Mayıs 2000'de kabul edilmiştir (Peterson, 2001). Yeltsin döneminde merkezden yerel birimlere kaydırılmış güç odaklarını merkeze çekmeye kararlı olan Putin, Rusya Federasyonu'nu yeniden büyük bir güç haline dönüştürebilmek için 23 Haziran 2000'de yedi idari bölgeye ayırmıştır (Kalkavan, 2004). Böylelikle daha önce hiyerarşik bir bölünme ile 89 bölgeden oluşan Rusya Federasyonu, yedi federal idari bölgeye dönüşmüştür (Kamalov, 2005). Rusya Federasyonu'nun idari yapısında yapılan değişiklik haritada görülmektedir.

Harita 1.1. Rusya Federasyonu'nda oluşturulan 7 idari bölge

(<http://www.russiansphinx.blogspot.com/2010/03/geography-of-russian-internet.html>

12 Eylül 2010'da erişildi).

Yedi idari bölge ayırımı ile Kafkasya'nın sınırları kuzeyde Don Nehri'ne kadar genişletilerek bölgeye Rostov dahil edilmiştir. Haziran 2000'deki bu değişiklikle Putin, aynı zamanda Kuzey Kafkasya terimini rafa kaldırmıştır. Kuzey Kafkasya Federe Bölgesi'nin adı Güney Bölgesi olarak değiştirilmiştir. Bu 7 Süper Bölgenin 5 tanesine eski ordu veya polis mensuplarını ve eski Devlet Güvenlik Komitesi (KGB-Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti) yöneticilerini atamış ve böylece Moskova'nın otoritesini kabul ettirme faaliyetine başlanmıştır (Colton and McFaul, 2005). Bu yeni süper valiler çoğu Yeltsin döneminde, bölgesel yönetimlere sadık olmasalar da, bütün federal şirketlerin kontrolüyle görevlendirilmişlerdi. Federal idarenin bu 7 temsilcisi aynı zamanda özerkliklerini sarsmak ve onları buyruk altına almak için Cumhuriyetlerin valilerini ve Başkanlarını teftiş ediyorlardı (McFaul, 2004, aktaran: Cankara, 2007: 48).

Putin tarafından tayin edilmiş ve sadece ona karşı sorumlu olan tam yetkili temsilcilerin başkanlık ettiği yedi federal bölgede bu tam yetkili temsilcilerin ana görevi, bölgesel liderler tarafından federal hükümet politikalarının yürütüldüğünden emin olmaktı. Yeltsin'in dönemi esnasında ise çoğu bölgesel lider sık sık federal kanunlara aldırış etmezdi ve bölgesel kanun onun üstünde tutulurdu. Böylelikle bölgesel liderler Rus Parlamentosu'nun üst kanadından çıkarılmışlardır. Federasyon Konseyi ve Başkan, federal kanunları hiçe sayan bölgesel liderleri görevlerinden almak için yasal güç kazanmıştır (Smith, 2005). Putin'in bu şekilde hareket etmesine sebep olan örneklerden biri Tataristan Anayasası'nda yer almaktaydı. Tataristan Anayasası'nın 59. maddesine göre "Tataristan hukuki statüsünü özgür olarak kendisi belirler" ve 61. maddesine göre de "Tataristan egemen bir devlettir, milletlerarası hukukun bir ögesidir, yetki ve yönetim alanlarının karşılıklı değişimi esasına dayalı olarak Rusya Federasyonu ile birleşiktir...". Oysa bu maddeler Federal Anayasa'nın 66/1 maddesine aykırıdır (Demir, 2007). Böylelikle Putin, görevini kötüye kullanan yerel liderlerin görevden alınmasını sağlayarak, yerel cumhuriyetler üzerinde baskı kurmuş ve bağımsızlıklarını önlemiştir. Ayrıca mahkemeler, polis örgütü ve televizyonlar da dahil olmak üzere federal kurumlardaki merkezi kontrol yetkisi de arttırılmaya karar verilmiştir (Kalkavan, 2004).

13 Mayıs 2000 tarihinde Putin, Rusya'yı sadece 7 federal bölgeye bölmekle kalmamış aynı zamanda bu bölgelerde başkanlığı temsil eden kurumları reforma tabi

tutan bir kararname yayınlamıştır. Kararnameyi 19 Mayıs'ta Federasyon Konseyi'nin seçim yöntemini değiştiren, Başkan'a federal yöneticileri görevden alma yetkisi ve bölgesel liderlere yerel hükümetlerin görevlerini azletme yetkisi veren reformlar paketi içeren kanun tasarısı takip etmiştir. Putin'e göre bu reformların asıl amacı dikey yapılanmayı kuvvetlendirerek başkanlığa ait politikaların uygulanmasını kolayca sağlamaktır (Hyde, 2001). Dolayısıyla Putin, sosyo-ekonomik problemleri çözmek için merkezi otoriteyi güçlendirmeyi dikkate almıştır. Bu dikey yaklaşımla Putin, bu ve diğer alanlarda, kontrolünü arttıracak biçimde ve Kremlin'e fayda sağlayacak şekilde güç ve etkiyi, teşebbüs sahiplerinden, yani bölgesel yönetimlerden almaya yönelik bir girişimde bulunmuştur. Bunu yaparak Putin, yönetimin gelirlerini artırmak, politik gayeleri finanse etmek (suçlara ve terörizme karşı mücadele etme, bölgesel yönetimler üzerindeki merkezi birimlerin etkisini genişletme, bunları ise başkan olarak bölgesel seviyede tam yetkiyi kullanma) istemiştir. Tam yetkiyi kullanmaktaki diğer bir gaye ise ayrılıkçı hareketleri engelleme veya etkisiz hale getirmektir (Haas, 2005). Böylelikle Putin, SSCB'nin dağılmasından sonra oluşan ortamda Rusya'nın federal yapısında oluşan ayrılıkları sona erdirmek ve "devlet içinde devlet"lerin oluşmasını engellemek istemiştir.

1990 sonrası dağılma sürecine giren Rusya, çevresiyle gevşeyen bağlarını yeniden güçlendirmek ve radikal eğilimlerin önüne geçmek için Federasyon Anlaşması'na katılan cumhuriyetlere daha fazla ayrıcalıklar tanımak zorunda kalmıştır. Özellikle etnik kriz bölgelerinde ve ekonomik kaynakları güçlü olan bölgelerde daha esnek bir uygulamaya gidilmiştir. Örneğin Sovyetler Birliği döneminde birlik cumhuriyetleri ayrıcalıklı konumları sayesinde ekonomik imtiyazlar elde ederken bu cumhuriyetlerin içerisinde yer alan otonom bölge ve cumhuriyetler ekonomik açıdan gerilemiş ve hayat standartlarında düşüş yaşamıştır. (Oğuz, 2000).

Sovyetler Birliği'nin parçalanması sırasında ise federalizm anlayışı ve merkeziyetçilikten uzaklaşma, Rusya'nın parçalanmasına engel olmuştur. Her bölge sahip olduğu belirli özerklikle kriz zamanlarında siyasal ve ekonomik kararlarını kendi başlarına alıp ayakta kalabilmiştir (Kalkavan, 2004).

Putin'in attığı adımlar Rusya'nın zayıf döneminde cumhuriyetlere tanıdığı

hakları teker teker geri alma niyetini de ortaya koymuştur. Zira Rusya parlamentosunun üst kanadı olan Federasyon Konseyi'nin bölge valilerinden oluşması sistemine bir son verilerek, bölgelerin ülke politikasındaki etkinliği kırılmıştır. Bunun dışında Putin, parlamentodan geçirdiği kanunlarla bölge yöneticileri üzerinde kontrol mekanizmasına sahip olmuştur (Somuncuoğlu, 2001).

Federasyon ekonomisine büyük katkıları olan Tataristan gibi alanlar 1993'ten sonra ikili anlaşmalarla elde ettikleri hakları yetersiz bulurken merkez ve özellikle Rus bölgeleri sayılan diğer cumhuriyetler, etnik cumhuriyetlere verilmiş olan hakların eşitsizlik yarattığı konusunda kamuoyu oluşturmuştur. Dolayısıyla kamuoyunda federal iktidar üzerinde bu yönde bir baskı söz konusu olmuştur. Aslında Putin'i iktidar yapan en önemli etkenlerden birisi de oluşturulan bu baskıdır (Oğuz, 2000).

Bazı bölgeler, haklarını devretmek durumunda kaldıkları bu yeni bölgelerden rahatsızlık duymuşlardır ve daha yakın ekonomik bağları olan bölgeler ile birleşmeyi tercih etmektedirler. Putin ise yeni bölgesel alanların diğer yönetimlerden farklı olduğu fikrini defalarca inkâr etmiştir. Putin, Federal Meclis'teki konferansında amacının bölgelerin birleştirilmesinden ziyade başkanlığın gücünü arttırmak olduğunu vurgulamıştır. Her ne kadar bölgesel liderlerden bazıları Putin'in uygulamalarını “ulusal olmayan bölgeler” yaratmak olarak yorumlasa da, çoğunluk bu kanunun çok büyük bir tehdit oluşturmadığını düşünmektedir. Fakat diğerleri 7 bölge oluşturulmasını daha önceki uygulamalara nazaran daha radikal bir gelişme olarak nitelendirmişlerdir. Bu durum “Rusya'nın haritasının yeniden çizilmesi” olarak değil de, Rusya'nın bölgesel yapısındaki değişikliklerin başlangıcı olarak yorumlanmıştır (Hyde, 2001).

Putin'e göre Rusya, XIV. yüzyılda Orta Asya hanlıklarının yıkılması ile bağımsızlığa kavuşmuştur. Bu nedenle Rus halkı, etnik ülke kimlik kartının yeniden oynanması suretiyle Rusya'nın bölünüp parçalanmasına ve doğal kaynaklarının satılmasına müsaade etmeyecektir. Başkurdistan Devlet Başkanı Murtaza Rakhimov'a göre iç ve dış düşmana karşı başlatılan yeni devrim hareketinin lideri olarak Putin, kendisini ulusun koruyucusu olarak görmektedir. Rus Anayasa Mahkemesi, benzeri yöndeki parçalanma tehlikelerine dayalı gerekçelere paralel olarak ülke topraklarında,

self determinasyon hakkını kullanarak Başkurdistan ve Tataristan'ın bağımsızlık taleplerini anayasaya aykırı bulmaktadır (Caşın, 2006).

Rusya Devlet Başkanı Putin'in Federasyon Kurulunu yeniden ıslahını amaçlayan yasa tasarısı, Çuvas Cumhuriyeti Devlet Başkanı Nikolay Fedorov'a göre Rusya'da kendilerine tanınan geniş birçok ayrıcalıklardan faydalanan bürokrasi ordusunu büyötmeye yönelik bir atılımdan başka bir şey değildir (Davletov, 2003). Rusya Federasyonu parlamentosunun alt kanadı olmasına rağmen Devlet Duması'nın, Federasyon Kuruluna nazaran daha güçlü ve üstün konumu Anayasanın 105. maddesinin 5. fıkrasınca da teyit edilmektedir. Devlet Duması, Federasyon Kurulunun herhangi bir federal yasa tasarısı konusunda almış olduğu olumsuz karara razı olmayınca söz konusu yasa yeniden oylanmakta ve Duma milletvekillerinin toplam sayısının üçte ikisi kadar olumlu oy aldığı takdirde federal yasa kabul edilmiş olmaktadır (Davletov, 2003).

Özellikle Eylül 2004'te Kuzey Osetya'da meydana gelen okul baskını sonrasında "Terörizm ile Daha Etkili Mücadele" etmek bahanesiyle Putin, Rusya'nın son yıllardaki en radikal politik reformunu gündeme getirmiştir. Söz konusu reform ana hatlarıyla; yönetimi merkezileştirmek ve iktidarı tek elde toplamak amacıyla, federasyonu oluşturan 89 özerk cumhuriyet, bölge ve birimin valileri de dahil olmak üzere, bölge yöneticilerinin halkın oylarıyla seçilmelerinin yerine merkezden atanmasını ve parlamentonun nispi seçim sistemiyle belirlenmesini öngörmektedir (<http://www.rusyaofisi.com/kimlik.htm>, 27 Haziran 2010'da erişildi).

Anayasa başkana aşırı güç vermektedir ve yasama kurulunun başkanı kontrol etme kabiliyeti son derece sınırlandırılmıştır. Aralık 2004'de kanun haline gelen hususlar Putin'in politik sistem üstündeki hakimiyetini kuvvetlendirici bir etkiye sahiptir. Atanmış bölgesel liderlerin başkana karşı koyması olası değildir. Bağımsız üyelerin kaldırılması bağımsız milletvekillerinin, özellikle küçük, Putin karşıtı partilerden olanların, uzun süre seçilemeyeceği anlamını taşımaktadır. Yeni sisteminin altında yalnızca büyük partilerden olan milletvekillerinin seçilmesi fikri vardır. Büyük parti ve grupların çoğunun "Putin yanlısı" olması nedeniyle Duma başkanlık makamına taraf olan bir çoğunluk tarafından baskı altına alınacaktır.

Bölgesel kolları en az 500 toplamda ise en az 50000 üyeye sahip olmasını şart koşan ve Aralık 2004’de kabul edilen partiler hakkındaki kanun değişikliği Putin karşıtı küçük partilerin hayatta kalmasını zorlaştırmıştır. Dolayısıyla kanunun değiştirilmesi Putin yanlısı partilerce özellikle de Yedinaya Rossiya’ya bir avantaj sağlamıştır (Smith, 2005). Putin’in bu politikalarının altında merkezileşmeyi savunan Rusların, Kuzey Kafkas Cumhuriyetleri’ne tanınan haklar nedeniyle rahatsız olduklarını her platformda dile getirmelerinin de etkisi vardır. Putin’in selefi Boris Yeltsin de bu baskılar nedeniyle yeni düzenlemeler öngören doktrinlere yönelmiştir. Yeltsin, "Yakın Çevre Doktrini" ile BDT üyelerini objektife dahil ederek yeni bir gelecek planlaması yapmıştır. Yeltsin’in çevreye ilişkin hedeflerini halefi olan Vladimir Putin daha belirgin bir şekilde gündemine almıştır. Yeltsin döneminde imzalanan Yakın Çevre Doktrini, 02 Kasım 1993 tarihli Askeri Doktrin ve daha sonra bütün bunların sonucu olarak ortaya çıkan 21 Nisan 2000 tarihli Rusya Federasyonu’nun Yeni Askeri Doktrini ile daha kapsamlı politikalara dönüştürülmüştür (Taştekin, 2006).

Putin, Rusya’yı yeniden büyük bir güç konumuna getirebilmek için iç politikada bir takım reformlar yapmıştır ve bu noktada ilk olarak sosyo- ekonomik açıdan öncelikler belirlemiştir. Bu öncelikler şunlardır (Haas, 2005);

- Rusya’nın ekonomik anlamda diğer ülkelere olan bağımlılığını azaltmak ve bunu başarabilmek için ülkenin ekonomik düzeninin güçlendirilmesi, BDT ile ortak ekonomik sahaların organize edilmesi.

- Toplumun sosyal ve politik istikrarını desteklemek maksadıyla, Rusya Federasyonu’nun sahip olduğu ülkesel güç sisteminin, federal ilişkilerinin ve yerel yönetimlerinin geliştirilmesi.

- Suç, rüşvet ve terörizmi azaltmak maksadıyla, kanunlara bütün vatandaşlar, topluma hizmet edenler, ülke kurumları, politik partiler, sosyal ve dini organizasyonlar tarafından uyulmasını sağlamak.

- Uluslararası kanunların temel prensiplerine ve kurallarına sadık kalmak.

Merkezi otoritenin bölgeler üzerindeki etkisinin artırılmasının, merkezi ve bölgesel güçler arasındaki ilişkileri güçlendireceği fikri biraz şüpheyile karşılanmıştır.

Rusya Federasyonu, herhangi bir toplumsal ve demokratik yönetim mirası olmayan bir ülkedir. Yeltsin döneminde, Rusya gibi büyük bir ülkede, merkezi otoritenin tam anlamıyla sağlanamaması durumunda, bazı grupların, sahip oldukları güçlerini kötüye kullanabileceklerine şahit olunmuştur. Otoritenin merkezde toplanması, totaliter bir yapının ortaya çıkmasını engellemek için, demokratik bir gelişmenin garanti edilmesini gerektirmektedir. 1993 Anayasası'nın kabul edilmesinden önce, yasama organlarının yönetimi tam anlamıyla denetlemesi kısıtlı olarak yapılabilmekteydi. Teorik olarak bu; gücün kontrolsüz ve sınırsız bir şekilde merkezileştirilmesine sebep olabilirdi. Bu eğilim 2004 sonbaharında daha da artmıştır. Eylül 2004'te Beslan'da meydana gelen rehin alma hadisesinden sonra Putin, Kremlin'in merkezi gücünü kuvvetlendirme imkanını bulmuştur (Haas, 2005). Beslan'da yaşanan trajedinin akabinde Putin liderliğinde şu anahtar değişiklikler gerçekleşmiştir (Smith, 2005, aktaran: Cankara, 2007: 54);

- Bölgesel yöneticiler artık seçilmeyecek, başkan tarafından atanacak ve bu seçim bölgesel yasama kurulu tarafından onaylanacaktır.

- Duma'nın tamamı gelecekte orantılı temsiliyet esasına göre seçilecektir.

Şu an Duma'nın 450 sandalyenin yarısı orantılı temsiliyet ilkelerine göre seçilmektedir, diğer yarısı ise birbirinden bağımsız üyelerden oluşmaktadır.

1.2.3. Putin'in idari reformları

Rusya, büyük devlet tecrübesine sahip olmasına rağmen ülke yönetimi değişik sistemler içerisinde olsa bile her zaman bir grup ve aile tarafından yürütülmüştür. Çarlık İmparatorluğu döneminde yönetim Çar ailesi ve onların etrafında kümelenen soylular tarafından gerçekleştirilirken, "işçi sınıfının iktidarı" sloganıyla devrim yaparak iktidarı ele geçiren komünistlerin yönetimindeki Rusya'da ayrıcalıklı sınıf bu defa "Politbüro" ve "Nomenklatura" olmuştur (Oğan, 2007).

1991 yılında Sovyetlerin dağılmasıyla onun mirasçısı olarak ortaya çıkan Rusya Federasyonu'nda demokratik tavırlar sergileyen Boris Yeltsin'in iktidara gelişi Rus halkında uzun süreden beri özlemi duyulan "demokratik yönetim" anlayışının yerleşeceğine dair umutları arttırmış ancak, özellikle de Yeltsin'in ikinci dönem devlet

başkanlığı sırasında ülkeyi yönetemeyecek kadar hasta olması iktidarın yavaş yavaş onun aile bireylerinin de içinde yer aldığı belirli bir grubun eline geçmesine sebep olmuştur. Aile bireylerinin ve işadamlarının ülkede giderek etkinliği ele almaları ve fiilen ülkeyi yönetecek konuma gelmeleri Rusçada "semya" olarak anılan "aile" kavramını politik bir terime çevirmiş ve Rusya'da iktidar yerine bu kavram kullanılmaya başlanmıştır (Oğan, 2007).

Federasyonun ilk Devlet Başkanı olan Boris Yeltsin, 1999 yılının 31 Aralık ayına kadar bu görevi iki dönem arka arkaya seçilerek yürüttükten sonra yetkilerini aileden kime devredeceği merak konusu olmuştur. Putin böyle bir dönemde önce Başbakan olmuş sonra da 2000 yılının Mart ayında yapılan seçimleri kazanarak tam yetkili devlet başkanı olmuştur. Putin'in yönetsel anlamda gerçekleştirdiği reformlara değinebilmek için öncelikle Rusya Federasyonundaki siyasi yapı hakkında bilgi vermek gerekmektedir. Devlet Başkanı halk tarafından 4 yıllık bir süre için genel seçimle doğrudan seçilmektedir. Aynı kişi en fazla iki dönem için seçilebilmektedir (<http://www.president.kremlin.ru>, 15 Aralık 2009'da erişildi).

Dokunulmazlığa sahip olan Devlet Başkanı'nın; başbakanı atamak, hükümet toplantılarına başkanlık etmek, hükümeti görevden almak, üst düzey yargı ve denetim kurumlarının yöneticilerini göreve getirmek ve görevden almak, Duma'yı feshetmek gibi çok önemli yetkileri bulunmaktadır. Devlet Başkanı ülkenin dış politikasını yürüterek, uluslararası antlaşmaları imzalamaktadır. Aynı zamanda silahlı kuvvetlerin Başkomutanı sıfatını da taşımaktadır (<http://www.government.gov.ru>, 15.Aralık 2009'da erişildi).

Putin Başkan olmasıyla birlikte devlet mekanizmasına işlerlik kazandırabilmek için idari açıdan reform yapma ihtiyacı hissetmiştir. Rusya Federasyonu Yeltsin döneminde hantallaşmıştır ve Rusya'da piyasa ekonomisinin işlemesi için yönetsel yapının daha elverişli hale getirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Devlet mekanizması müdahalenin gerekmediği alanlara ise karışmamıştır. Bazı departman ve bakanlıklar diğerleri tarafından icra edilen fonksiyonları kopyalayabilmektedir. Bu şekilde iki kat iş yüküne son verilmiştir. Devlet departmanlarının fonksiyonları böylece daha efektif hale getirilmiştir. Federal merkez ve bölgeler arasındaki güçlerin sınır tayini

daha net bir şekilde tanımlanmıştır. Devlet programlarının para kaynağının sağlanması daha yakın bir şekilde sonuca bağlanmış ve sivil servis yenilenmiştir (Smith, 2005: aktaran: Cankara, 2007: 58).

Putin'in yönetsel anlamda attığı adımlardan en önemlisi Yeltsin döneminden kalma ekibin tasfiye edilmesidir. Zira Putin, ilk başkanlık döneminde Başbakan Mihail Kasiyanov'u reformların yavaş uygulanması ile suçlamaktaydı. İkili Mihail Hodorkovski'nin tutuklanmasında da ters düşmüştür. Üstelik yine Yeltsin ekibinden olan başkanlık idaresi Başkanı Valosin'de bu tutuklama olayının ardından 2003 yılında istifa etmiştir. Bu istifanın ardından Putin, Başbakan Kasiyanov'u Şubat 2004'de görevden alarak yerine Mihail Fradkov'u atamıştır. Fradkov, rejime bağlı ve herhangi hiç kimseye bağlantısı olmayan birisi olarak Putin'in güvenini kazanmıştır (Çomak, 2006).

Putin Mart 2004'de yönetim vasıtalarının miktarını düşüren bir kararname yayınlamıştır. Kararname, 13 federal bakanlığa, 2 devlet komitesine, 1 federal komisyona, 4 federal servise ve 4 acenteye dağıtılmıştır. Önceden 6 olan başbakan yardımcısı sayısı bire indirilmiştir. Başkan; 5 bakanlığın, 5 federal servis ve 2 federal dairenin faaliyetleriyle sorumlu hale getirilmiştir. Bunlar; İçişleri Bakanlığı, Acil İşler Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı ve Adalet Bakanlığıdır. Başbakan; Devlet Haber Servisi, Dış İstihbarat Servisi, Federal Güvenlik Servisi, Uyuşturucu Ticaretini Kontrol Federal Servisi ve Federal Önlem Servisi ile de görevlendirilmiştir. Diğer bakanlar, başbakan tarafından atanmıştır ve ona direkt olarak bağlanmıştır (Smith, 2005, aktaran: Cankara, 2007: 59).

Putin, Başkanlık İdaresi'nde yer alan Yeltsin dönemi bürokratlarını ise Nisan 2004'de yönetsel reformların ikinci fazını gerçekleştirerek bertaraf etmiştir. Bakanlıklar içindeki departman miktarı önemli derecede düşürülmüştür. Buna göre bir bakan ikiden fazla yardımcısıya sahip olamayacaktır. Keza bu dönemde Başbakan Mikhail Fradkov, yönetimdeki memur miktarının doğrudan azaltılacağını açıklamıştır. Başbakan Yardımcısı Aleksandr Zhukon ise yönetsel reformun bir sonucu olarak bakanlıklar, federal servisler ve müdüriyetlerdeki sivil hizmetlilerin toplam miktarının % 20'ye kadar düşürüleceğini açıklamıştır. 2010'a kadar tamamlanacak olan yönetsel reformların

geçerliliği çok kısa bir zamanda ortaya çıkacaktır. Bakanlıklardaki personel miktarı azaltılmıştır (Smith, 2005). Böylelikle başkanlık İdaresi'nin yapısını değiştiren Putin, çoğu birimi lağvetmiştir ve yerlerine farklı birimler kurmuştur. Eski bürokratlar açıkta kalmış ve yerlerine yenileri atanmıştır (Çomak, 2006).

1.2.4. Putin'in siyasi partileri azaltma politikası

Demokrasi geçmişi olmayan Rusya Federasyonu, SSCB Komünist Partisi'nin 70 yıllık tekeli nedeniyle gerekli siyasi kurumlara sahip değildi. Bu nedenle Fransız ve Amerikan anayasalarından örnek alınarak oluşturulan 12 Aralık 1993 tarihli Rus Anayasası kuvvetli bir başkanlık sistemini öngörmektedir (Uslubaş, 2005).

Anayasaya göre Rusya, cumhuriyetle yönetilen, demokratik ve federatif bir kanun devletidir. Yürütme yetkisi, anayasa tarafından devlet başkanı ve başbakandan oluşan ikili bir yapıya verilmişse de, devlet başkanının büyük bir ağırlığı söz konusudur. Devlet başkanına verilmiş olan bazı yetkiler kendisini yasama organlarının üzerinde bir konuma yerleştirmektedir. Örneğin devlet başkanı, meclisin onayı gerekmeden kanun hükmünde kararnameler çıkartma yetkisine sahiptir. Bununla birlikte, devlet başkanı belirli şartlar altında Duma'yı feshedebilir, Duma'ya yasa taslağı gönderebilir ve referandum talep edebilir. Başkan'ın, hükümeti görevden almak, üst düzey yargı ve denetim kurumlarının yöneticilerini göreve getirmek ve görevden almak, af ilan etmek gibi çok önemli yetkileri vardır (http://www.rusya.ru/tur/index/siyasi_ve_idari_yapi, 17 Nisan 2010'da erişildi).

Rusya Başkanı, bu konumuyla Rusya üzerinde otoritesini koyma ve dikey otoriteyi oluşturma çalışmalarına siyasi partilerin sayılarını azaltarak devam etmiştir. 10.000'den daha az üyesi ve 89 bölgenin en az 45'in de teşkilatı bulunmayan partilerin kapatılmasını öngören yasa Duma'ya Ocak 2001'de gelmiştir. Putin, çok sayıda küçük partinin bulunmasının Rusya'nın genç demokrasisinde uzun dönemde bir istikrarı sağlamayı imkansız hale getirdiğini düşünmekteydi. Oysaki eleştirmenler bu önlemlerin muhalefeti bastıracağı ve Başkan'ın elinde çok daha fazla güç toplayacağından yakınmaktaydı. Bu, yerel seçimlerde bile sadece ulusal düzeyde onaylanmış partilerin

aday gösterebileceği anlamına gelmekteydi. Bölgesel partiler örneğin Tataristan Cumhuriyetçi Partisi bölgesel ve yerel öz-yönetim seçimlerine bile katılamayacaktır. Sadece iki veya üç parti bu yasadaki şartları sağlayabilecek gibi görünmektedir. Ancak bu bile bir partinin varlığını sürdürmesine olanak sağlamamaktadır. Çünkü ihlal edilmesi durumunda bir partinin kapatılmasına neden olabilecek sayısız sınırlama bulunmaktadır (Peterson, 2001, aktaran: Cankara, 2007: 59).

Başkan Putin, Duma'nın üçte ikisini oluşturan Birleşik Rusya Partisi'nin tam desteğine sahip olduğundan Komünist Parti dışında parlamentoda iktidara muhalefet edebilecek veya istenilen yasaların çıkmasını engelleyecek bir siyasi parti veya grup bulunmamıştır. Dolayısıyla da Putin reformlarına yasama organından bir engelleme çıkması mümkün olmamıştır. Bu nedenle Rusya'da demokratik hayat ve parlamentonun istikrar içinde çalışması Batı'daki anlamda tam olarak mümkün olamamıştır. Rusya'da demokrasi geleneği ve siyasi uzlaşının oturması zaman almaktadır (Uslubaş, 2005).

Rusya'da siyasi partiler kanununda 2007 yılında yeni bir değişiklik yapılmıştır. Yeni yasaya göre siyasi partiler en az 50 bin üyeye sahip olmak ve Rusya Federasyonu'na bağlı cumhuriyetlerin yarısında da faaliyet göstermek zorundadır. Ayrıca partilerin denetim yetkisi valilerin eline verilmiştir. Rusya'da 2007 yılında yapılan yasal düzenlemeler nedeniyle dört siyasi parti yasaklanmıştır. Bu partiler; Barış Partisi, Ulusal Bolşevik Partisi, Liberal Cumhuriyetçi Parti ile Özgürlük ve Halk Gücü Partisi'dir. Liberal Cumhuriyetçi Parti lideri Vladimir Rysckow yasaklamaya sert tepki göstererek, politik bir tutumun söz konusu olduğunu söylemiş ve yeni düzenlemeyle ülkedeki 32 partiden 17'sinin daha kapatılmakla karşı karşıya olduğunu belirtmiştir (<http://www.atilim.org/haberler>, 17 Aralık 2009'da erişildi).

1.2.5. Putin'in oligarşi Rus medyası politikası

Mihail Gorbaçov'un SSCB Komünist Partisi Birinci Sekreterliği görevine seçilmesinin ardından, batmakta olan Sovyet ekonomisinin kurtarılabilmesi için yürürlüğe soktuğu liberalleşme çalışmaları ve reformlar, hızla parçalanmaya doğru giden ülkede yeni bir sınıfı ortaya çıkarmıştır. Gorbaçov'un reformları ile başlatılan

liberalleşme çalışmaları sayesinde ilk sermaye birikimlerini gerçekleştiren bu sınıf, SSCB'nin dağılmasından sonra hayata geçirilen özelleştirme sayesinde ülkedeki mal varlıklarının büyük bir kısmını çeşitli yollarla üzerlerine geçirmiştir. İşletmelerin özel mülkiyete devrini sağlayan özelleştirme, kısa bir dönem içerisinde ve göreceli olarak organize olmayan bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede sermayenin geniş bir kesime yayılmasını ve sermaye piyasası kuruluşuna temel teşkil etmek üzere her Rus vatandaşına kupon "voucher" verilerek, bu kuponla özelleştirilen firmalardan hisse almaları planlanmıştır. Voucher'lerin değeri genel olarak kabaca 6 haftalık ücretin değerine eşit bulunmaktaydı. Rus halkına 146.064 milyon kupon dağıtılmıştır. Ancak, sistem uygulamada istenen sonuca ulaşamamış bir kısım kişiler bu kuponları ikinci el piyasada toplayarak işletmeleri satın almıştır (KOSGEB, <http://www.kosgeb.gov.tr>, 01 Haziran 2010'da erişildi).

İşletmelerin çalışanlara devrini öngören uygulama ile de sermayenin geniş kitlelere yayılması amacına ulaşamamış, bu uygulamada da işletme yöneticileri çalışanların paylarını bir şekilde alarak işletme mülkiyetine sahip olmuşlardır. Ancak, bu noktada dikkate alınması gereken unsurlardan biri, kamu mallarının 1992- 1994 yılları arasında, çok kısa bir sürede devrinin gerçekleştirilmiş olmasıdır. 1994 yılına gelindiğinde, 110.000 devlete ait işletmede mülkiyet devrinin sağlandığı ve 1994 yılında GSYİH'nın 2/3'ünün ise devlet mülkiyetinde olmayan işletmelerce oluşturulduğu görülmektedir (KOSGEB,[http:// www.kosgeb.gov.tr](http://www.kosgeb.gov.tr), 01 Haziran 2010).

Başlangıçta "Noviy Russki" yani "Yeni Ruslar" olarak adlandırılan bu kesim, işletmelere bu şekilde sahip olarak güçlenmiş ve sonrada Rusya'da ve Batı dünyasında "oligark" olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Ancak Rusya'da oligark kavramı, tarihte devlet kurumu, ya da daha genel olarak yönetme ve yönetilme ilişkileri üzerine ilk yazılı belgelerden birisi olan Herodotos Tarihi'nde bahsedilen yönetim şekli ile karıştırılmamalıdır. Zira, Herodotos ilk kez iktidarın biçimlerini, kişisel iktidar, azınlık bir grup elinde bulunan iktidar, ya da halk iktidarı olmak üzere, üç başlık altında tanımlamış ve bunları sırasıyla, monarşi, oligarşi ve demokrasi olarak adlandırmıştı. Oysa bugün burada bahsi geçen oligarşide bir yönetim şeklinden ziyade bir sınıf kastedilmektedir (Oğan, 2003).

Bu sınıf, Yeltsin döneminde ekonomik gücüne politik güçler de katmıştır. Yeltsin 1996 yılında kendisine verilen halk desteği % 6'lara kadar düşünce, yapılan seçimlerde Komünistlerin tekrar iktidara gelebileceği argümanını kullanarak bu sınıftan yardım almıştır. Bu durumda onların Kremlin politikalarına katılması sonucunu doğurmuştur (Özbay, 2006). Üstelik Bakanların ve başbakanların atanmasında kilit roller üstlenen bu sınıf, başta Çeçenistan Savaşı olmak üzere, ülkenin iç ve dış güvenlik sorunlarına kadar birçok alanda zamanla söz sahibi olmuştur (Oğan, 2003). "Milli burjuvazi yaratma" anlayışı ile yürütülen politikalar Rusya'da dünyanın en zengin adamları listesine giren onlarca işadının ortaya çıkmasıyla neticelenmiştir. Bunun yanı sıra Gazprom, Lukoil ve Rosvoorujeniye gibi firmalar tekel güçlerini iç ve dış politikaya yansıtmaya başlamışlardır. Uluslararası Para Fonu (IMF-International Monetary Fund) ve Dünya Bankasının sağladığı kredilerle izlenen liberal ekonomi politikaları sistemin işlemlerini sağlayamamıştır. Geniş halk kesimleri çok fakirleşirken, fabrikalar maaşları ancak ürettikleri mallarla ödemeye başlamışlardır (Tellal, 2002, aktaran: Cankara, 2007: 59).

Yeltsin'in ardından bu kesim aynı zamanda Putin'in de iktidara gelmesine yardımcı olmuştur. Ancak Putin, Yeltsin'i abluka altına alan bu sarmalın kendisini de yok edeceğinden endişe etmiştir. Bu nedenle de iktidarının birinci yılında bu sınıfa yönelik politikalar geliştirmiştir. Putin'e göre sermaye etkisini iktidara dayatanlar bir sınıf gibi davranmaktan vazgeçmelidir (Oğan, 2003). Putin'i iktidar yapan oligarşik koalisyonda şu isimler öne çıkmaktadır: Boris Berezovski, Vladimir Gusinsky (MostBank Gurubu), Vladimir Potanin (Oneximbank'ın sahibi), Mihail Fridman, Aleksander Smolensky (SBS-Agrobank), Pyotr Aven, Anatoly Chubais, Rem Vyakhirev, Mihail Hodorkovski (Yukos-Oil) (Taştekin, 2006).

Öncelikle tek ulusal özel televizyon kanalı (NTV) ana kurumu Media-Most'un kurucusu ve bir zamanlar Dünya Yahudi Kongresi Başkan Yardımcılığı yapmış olan Vladimir Gusinski ile devletin mülkiyetindeki doğalgaz şirketi Gazprom arasında ciddi bir mücadele yaşanmıştır (Peterson, 2001). Putin ilk hamle olarak medya imparatoru haline gelen Boris Berezovski ve Vladimir Gusinski'ye yönelmiştir ve onların mal varlıklarına el koydurarak, yurt dışına kaçmalarına neden olmuştur (Taştekin, 2006).

Rusya'ya giremeyen Gusinski İsrail'e kaçmış, Berzevovski ise İngiltere'de İngiliz vatandaşlığını almıştır (Çomak, 2006).

Rusya'da basın özgürlüğü aleyhinde girişimleri ve kaçakçılık faaliyetleri iddiaları ile Butsyrskaya cezaevinde dört gün tutuklu olarak hapsedilen Gusinski, bu duruma tepki olarak Rusya'da halen 1 milyon kişinin 1930'lardaki gibi hapishanelerde tutuklu olduğuna ilişkin bir yorumda bulunmuştur. Ayrıca, Kremlin'in % 51 devlet mülkiyetinde olan televizyon kanalı ORT'nin kontrolü de Berzevovski'nin elinden alınmaya çalışılmıştır (Peterson, 2001). Berzevovski ise Putin'in totaliter bir rejime yöneldiğine dair bir eleştiri de bulunmuştur. Hatta Berzevovski, Yeltsin yönetiminin "feodal" kimliğine rağmen, demokrasi sisteminin işlediğini, buna karşılık Putin'in devlet ve yönetsel elit arasındaki tüm ilişkileri değiştirmeyi amaç edindiğini ancak kimsenin bu yaklaşımın niteliği hakkında kesin bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir. Rusya'nın parçalanması ve otoriter bir rejimin yerleştirilmesinde ortak olmayı arzu etmediğini belirten Berzevovski, bu nedenle Putin'e karşı muhalefet kararı aldığını belirtmiştir (Caşın, 2002).

Yaşanan bu gelişmelerin ardından Rusya'da özellikle televizyon ve radyoların giderek artan bir şekilde Kremlin'in etkisi altına girdiğine ilişkin yorumlar yapılmıştır. Bu argümanı savunanlar Rus yayıncıların tarafsızlıklarını kaybettiklerinin en iyi örneği olarak 2004 Eylül ayında Beslan'daki okul baskını göstermektedir. Dünya televizyonları, çocuk rehinelerin okuldan korku içinde kaçışlarını canlı yayınlarken, Rus televizyon kanalları, bir süre normal yayın akışlarını sürdürmüştür. Ardından da, olayları önemsizmiş gibi gösterme çabasına girmişlerdir. Bu tablo, gerek Rusya içinde, gerekse dışında, birçok insana Rus medyasının yetkilileri zor durumda bırakmamayı, gerçekleri göstermekten daha fazla önemsediklerini göstermiştir. Bir zamanlar yönetim karşıtı sesleri dile getiren NTV bile Putin'in emri altına girmiştir. Yazılı basın ise nispeten daha bağımsız kalmayı başarmıştır (<http://www.bbc.co.uk>, 20 Nisan 2010'da erişildi).

Putin'in hedefindeki bir diğer isim ise Petrol devi Yukos'un Yönetim Kurulu Başkanı ve aynı zamanda Rusya Yahudi Kongresi Eski Başkanı olan Mihail Hodorkovski olmuştur. Başkanlık seçimlerinde Putin'e karşı aday olacağını açıklaması

ile dikkatleri çeken Hodorkovski, sahtekarlık ve vergi kaçırma suçlarından dolayı 2003'te tutuklanmıştır (Çomak, 2006). Hodorkovski'nin tutuklanmasının ardından, Yukos Şirketi'nin hisseleri yerel ve uluslararası borsalarda hızla değer kaybetmiş ve şirket mali sıkıntı içine girmiştir. Mahkeme yetkililerinin şirketin vergi borcunun 3,4 milyar dolar olduğunu belirtmesinden sonra şirketin banka hesapları dondurulmuş ve başkanının tutuklanması Rusya'nın toplam petrol üretiminin 1/5'ni gerçekleştiren Yukos şirketini iflasa doğru sürüklemiştir. Hodorkovski haftalık Rus dergisi "Lenta.Ru"ya verdiği demeçte, Putin'in ülkedeki "tüm seçilmiş siyasetçileri, atanmış organlara" çevirmeye çalıştığını belirtmiştir. Yukos davasını devletin sermayeyi yeniden dağıtmasına örnek olarak gösteren Hodorkovski, "Yukos davasının en büyük nedeni, 4-5 kişinin bu büyük ve başarılı şirketi satın almak arzusu yüzünden ortaya çıktı" diye belirtmiştir (Veliev; 2004).

Bu üç ismin Putin'in hedefi haline gelmesinin nedeni Yahudi olmaları değildir. Zira Putin'e seçim kampanyasında destek veren ve bir zamanlar Rusya Yahudi Kongresi başkanlığı yapmış olan Alfa Holding'in sahibi Mihail Fridman, Putin'in yardımcısı ve basın sözcüsü Sergei Yesterjemski ve Putin'in desteği ile Petersburg Valisi seçilen Valentina Matviyenko Putin'e yakın olan Yahudilerin başında gelmektedir. Berezovski, Gusinski ve Hodorkovski'nin hedef olma nedenleri Putin'e siyasi rakip olma özelliğine sahip olmalarıdır. Zira Hodorkovski'nin, Yuganskneftegaz'ın satışının hemen ardından Yukos'taki hisselerinin %60'ını yakın dostu Leonid Nevzlin'e devretmesi kendisinin politikaya girmesinin önünde engel kalmadığına ilişkin yorumların yapılmasına neden olmuştur (Çomak, 2006).

Tüm bu gelişmelerin dışında Rusya'da sermayeyi elinde bulunduran bu sınıfın, paralarını değişik sektörlerde kullanmaya başladığı da gözlemlenmiştir. Petrol zengini olan bu kesim son zamanlarda futbol kulüplerine yatırım yapmaya başlamıştır. 1920'lerde sanatla ilgilenen Amerikalı zenginler gibi Rus sermayedarlar da prestij ve statü elde etmek için futbol kulüplerini satın alma yoluna gitmektedirler. Ancak Rusya'da bazı çevreler onların para aklamak için futbola yöneldiklerine ilişkin yorumlar yapmaktadırlar. Zira Rus futboluna değil Avrupa futboluna yatırım yapılmaktadır. Örneğin kendisine ait Sibneft'i devlete ait Gazprom'a satan ve Rusya'da petrol şirketi

sahibiymken futbola yönelen Roman Abramoviç, İngiliz Chelsea takımını satın almıştır. Suni gübre kralı olarak tanınan Aleksey Fedoriçev, Dinamo Moskova'yı satın alarak takıma Batılı futbolcular transfer etmiş, diğerlerine göre daha az zengin olan Litvanyalı Vladimir Romanov da İskoçya liginin lideri olan Hearts'ı satın almıştır (<http://www.rusyaonline.com>, 12 Nisan 2010'da erişildi).

Öte yandan Rusya'da Ruslara özgü bu sınıfın haricinde oldukça ilginç bir yapı daha oluşmuştur. Başkan Putin tarafından uygulanan "upravlayimaya demokratiya" yani "yönetilebilir demokrasi" anlayışı zaman geçtikçe Putin'in etrafında güvenlikten ve Petersburglulardan oluşan yeni bir ekibin ve daha doğru bir ifade ile iktidar grubunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu yeni "hemşeri" gruplaşması başta sermayedarlar olmak üzere kendilerine politik rakip olma potansiyeline sahip bütün güçlere karşı iktidar araçlarını kullanarak baskı yapmaya başlamıştır. Siloviklerin etkisi altında bulunan Petersburg ekibi bugün tam anlamıyla Rusya'da yönetim üzerinde etkinliğini kurmuş ve sıra Rusya'nın ekonomik gücü üzerinde hakimiyet ilan etmeye gelmiştir. Ancak bu gücü büyük oranda ellerinde tutan sermayedarların pek de kolay teslim olacakları düşünülmemektedir. Kaldı ki, oligarklar teslim olmak bir yana destekledikleri siyasal partiler aracılığı ile devlet yönetiminde etkinliklerini arttırmaya çalışmaktadırlar. (Oğan, 2007).

Sonuç olarak Putin, ülkede hakim konumda bulunan illegal ekonomik sistemin, Rus ekonomisini olumsuz yönde etkilediğini, devlete vergi vermeyen bu tür şirketlerin ülkedeki yaşam standardının gerilemesine ve yabancı sermayenin yatırımlarının olumsuz yönde gelişmesine neden olduğunu iddia etmiştir. Ülkedeki merkezi otoritenin boşluğundan yararlanan bu şirketlerin, hukuki bağlamda kurallara riayet etmeyerek ve pazar ekonomisinin serbestisinden kötü niyetli olarak istifade ettiğini belirten Putin, bu durumun Rus halkı tarafından kabul edilemeyeceğini belirtmiştir ve ülkedeki bu kesime yönelik yaptırımlar uygulamıştır (Caşın, 2006).

1.2.6. Putin'in ekonomi politikası

Sosyalizmin kuruluşunun başlangıç dönemlerinde sanayileşme ve

modernleşme özel girişim ya da büyük anonim şirketler tarafından değil devlet tarafından yürütölmekteydi. Devlet, ekonomide egemen konumdaydı. Sovyet Devleti özellikle Stalin döneminde başlatılan hızlı sanayileşme politikası ile ağır sanayi ürünleri üretmiş, elektrik şebekeleri kurmuştur. Böylelikle Stalin yönetiminde Sovyetler büyük bir sanayi gücüne kavuşmuştur. Merkezden yönetilen bir sistem kurulmuştur. Ekonomide yaşanan büyüklük ile Sovyet kaynaklarının çok önemli bir bölümü II. Dünya Savaşı'ndan önce başlayan ve sonraki yıllarda da devam eden silahlanma yarışına aktarılmıştır (İrge, 2006).

1960'larda ise işgücü yetersizliği sorunu baş göstermiştir. Üstelik aşırı merkezileşmiş Sovyet modeli işletmeler yüksek kapasitede verimlilik elde edememiştir. İşletmelere hangi ürünü üreteceklerini önceden bildiren merkezi planlamacılar nedeniyle işletmeler belirtilen rakamlara ulaşabilmek için üretim fazlası yaratmak durumunda kalmışlardır. Bu durum da büyük miktarlarda ürün stoklarının oluşmasına neden olmuştur. Yan ürünler konusunda da başarılı bir politika izlenememiştir. Örneğin belirli bir bakanlık adına çalışan işletme yöneticisi kendi sanayi atığının başka bir alanda yaşamsal bir girdi olabileceğini tahmin edememiştir. Keza bu durum Sibirya'daki petrol alanlarından çıkan artık ürünlerin bir plastik sanayisinin işine yarayacağı yerde, toprağı ve atmosferi zehirleyerek ekolojik çevreyi kirletmesi örneğinde somutlaşmaktadır (İrge, 2006). Sovyetlerde uygulanan bir başka yanlış ekonomi politikası da kaynakların en etkin ve yenilikçi işletmelere kanallize edilmesini sağlayacak mekanizmanın olmamasıdır. Hemen hemen bütün Sovyet ürünleri modası geçmiş, kaba ve düşük kaliteli ürünlerdir. Askeri malzemelerin dışında üretilen ürünlerin uluslararası pazarlarda rekabet şansı olmamıştır. Malların iç pazarda satın alınabilmelerinin nedeni de ülkenin dış rekabete kapalı tekelci bir yapıya sahip olmasıdır. Ürün kalitesinin düşük olmasının bir diğer nedeni de kullanılan makinelerin ve ekipmanın eski olmasıdır (İrge, 2006).

Rusya Federasyonu, SSCB zamanında ağır ve hantal bir ekonomik yapıya sahip olmasına rağmen gıda ürünlerinde kendi kendine yeterli, askeri araç ve gereçler başta olmak üzere sanayi ürünleri üretimi gerçekleştirebilen bir ülke olmuştur. Ancak birliğin son dönemlerinde "devlet arz sistemi- gossnap" aracılığı ile yapılan kaynak tahsisatı etkin işleyememekte, satılan mal karşılığında alınan ruble malzeme tedarikini

karşılayamadığından teşebbüsler birbirlerine doğrudan satış yapamamaktaydı. Oysa geleneksel Sovyet sisteminde hammadde ve malzemelerin bir teşebbüsten diğerine akışı "devlet planı- gosplan"a göre yapılmaktaydı. Gorbaçov'dan önce Sovyet liderleri zaman zaman ekonomiyi düzenlemeye yönelik reformlar yapmıştır. İki kutuplu sistemde ABD ile girdiği askeri yarışta geride kalmak istemeyen Sovyetler Birliği, kaynaklarının büyük kısmını savunma sanayine ayırınca genel ekonomik durum iyice bozulmuştur. Ayrıca birliğin, Üçüncü Dünya Ülkelerindeki faaliyetleri de oldukça maliyetli olmaya başlamıştır (Turan, 2006). Dolayısıyla Sovyet Birliği ekonomisine ilişkin büyüme oranları 1970'li yılların başından itibaren giderek düşmeye başlamış ve hatta bu yılların sonunda ülke sanayileşmiş piyasa ekonomisine sahip ülkelerin gerisinde kalmıştır. 1975 yılında Sovyetler Birliği'nin Gayri Safi Milli Hasılası (GSMH), ABD'nin GSMH'sının yalnızca %58'i kadardı. Kişi başına ulusal geliri ise ABD'ye göre %48 oranında daha azdı. 1990 yılında ise kişi başı Sovyet ulusal geliri 5,060 dolar iken bu oran ABD'de 21,000 dolardı (Turan, 2006). Rekabet edemeyen verimsiz bir sürü işletme, halkını doyuramayan bir tarım sektörü ve oldukça yüksek miktardaki dış borcu Sovyetler Birliği'nin dağılacağıнын sinyalleri vermiştir.

1980'lerde ise Sovyet ekonomisi durgunluk içerisine girmiştir ve kapitalist sistem ile rekabet edemediği gibi savunduğu kuramsal ve ideolojik konumu nedeniyle de büyük bir çıkmaz yaşamıştır. Brejnev'in son dönemlerinde çıkış yolları aranmaya başlanmış, onun ölümünden sonra da "Novosibirsk Memorandumu" gereğince ekonominin tıkanma noktaları saptanmış ve çözüm önerileri sunulmuştur. Birliğin içinde bulunduğu siyasal belirsizlik nedeniyle gerçekleştirilemeyen bu memorandum daha sonra genişletilerek Gorbaçov tarafından perestroyka (yeniden yapılanma) ve glastnost (siyasette açıklık) ilkeleriyle öne sürülmüştür. Ancak bu politikalar toplumda "sosyalist" değerlerin sorgulanmasına ve ideolojik bir boşluğun yaşanmasına neden olmuştur. Böylelikle de SSCB içerisindeki halklar arasında ayrılıkçı akımlar güç kazanmıştır. Birliğin son dönemi; ekonomik bunalım, bunalımı aşma çabaları, toplumsal bunalım ve ideolojik boşluk, milliyetçi akımlar, çöküş şeklinde formüle edilebilmektedir (Tellal, 2002, aktaran: Cankara, 2007: 67).

1991 yılında SSCB'nin dağılmasından sonra ise Boris Yeltsin başkanlığındaki

Rus Hükümetinin 17 Ağustos 1998 günü moratoryum ilan edip rubleyi devalüasyon etmesi ile büyük bir ekonomik krizin yaşandığı 1998 yılına kadar ekonomisi sürekli küçülen bir ülke konumuna gelmiştir (<http://www.rusyaofisi.com/toplubakis.htm> 27 Haziran 2010'da erişildi). Sosyalist rejimin yıkıldığı 1991'de alt ve üst uçlar arasındaki gelir farklılığı oranı 1/8 iken fark 2000 yılında 1/70'e kadar açılmıştır. Üstelik SSCB'nin son döneminde ortaya çıkan organize suç örgütleri ile mafya, gelir dağılımını daha da arttıracak kadar güçlenmiştir. Zira bu örgütlerin ekonomiye yaptıkları en büyük darbe, kayıt dışı ekonomiyi 2001 yılında Gayrı Safi Yurt içi Hasıla'nın (GSYİH) % 40'ına kadar büyütme olmuştur (Uslubaş, 2005).

Yeltsin'in amacı ekonomiyi güçlendirmek iken bu amaçla yaptığı girişimler Rus ekonomisinin dar boğaza girmesine sebep olmuştur. Örneğin bu dönemde devlete ait işletmeler hızlı bir şekilde özelleştirilmiştir. Ekonomik ve stratejik önemi çok büyük bazı devlet işletmeleri ya eski Komünist Parti ileri gelenlerinden oluşan nüfuzlu kesime ya da zengin girişimcilere değerlerinden çok aşağıya satılmıştır (Özbay, 2006). Üstelik 1992'de başlatılan bu süreçte tarım, hizmet ve küçük sanayi işletmelerine öncelik verilerek, 1997 yılı sonunda ülkedeki toplam işletmelerin % 80'i özel sektöre devredilmişken verimli çalışmayan devlet şirketlerinin bu sürece dahil edilmemesi nedeniyle ekipmanlar eskimiş, tekelleşmiş sanayi dokusunun yenilenmesi fırsatı kaçırılmıştır (Uslubaş, 2005).

Reformların hızlı gerçekleştirilmesi ülkede önce şiddetli bir devalüasyona ardından da görülmemiş bir enflasyona yol açmıştır. Fiyatlar yaklaşık 26 kat artmış, ruble dolar karşısında değer kaybetmiş, halkın bankalardaki ve yastık altındaki birikimi bir anda erimiş ve yoksulluk artmıştır. Rusya'ya bir anda giren kapitalist sistem çok az bir kesimi oldukça fazla zenginleştirirken, halkın geri kalanını yoksullaştırmıştır (Özbay, 2006). Ülkede özellikle 1991-1998 yılları arasında enflasyon oranının ani bir şekilde yükselmesinin nedeni arzın talebi karşılayamaması olmuştur. Sistemin dönüşümü esnasında pek çok fabrika ve küçük işletmenin kapanması üretimi azaltarak ülkede mal ve hizmet kıtlığına sebep olmuştur. Bu durumda da bir yandan enflasyon artarken diğer yandan iç talebi karşılamak için yapılan zorunlu ithalat ile dış borçlar da artmıştır (Selçuk, 2005). Ancak Rusya'da 1998 yılında yaşanan büyük ekonomik krizin ardından

ihracatının %70- %75'lik bölümünü teşkil eden doğalgaz ve petrol gibi doğal kaynak ürünlerinin dünya piyasalarında değerlerinin artmasının da bir sonucu olarak Rus ekonomisi büyüme içerisine girmiştir. Ayrıca rublenin yüksek oranlı devalüasyonu ile ihracat teşvik edilmiş, girişimcilerin oluşması ve mevcut fabrikaların daha yüksek kapasite ile üretim yapmasına olanak sağlanmıştır (Selçuk, 2005). 1999 yılından başlayarak ülkede sağlanan reel gelir artışı ve uluslararası likiditeyi oluşturan altın/döviz rezervinin sürekli olarak artması ile ülke dış borç ödemelerini takvime uygun olarak gerçekleştirmiştir (<http://www.rusyaofisi.com/toplubakis.htm>, 27 Haziran 2010'da erişildi).

1992'den itibaren merkezi planlı ekonomik sistemden serbest piyasa ekonomisine geçen ve bunun için köklü reformlar gerçekleştiren ülke, özellikle Vladimir Putin'in başkan olmasıyla ciddi bir toparlanma gerçekleştirmiştir (Dikbaş, 2004). Putin göreve gelir gelmez ilk iş olarak, rubleyi kontrollü dalgalanmaya bırakarak, sıkı para politikasına geçmiştir. Devletin harcamaları azalmaya, yükselişe geçen petrol fiyatları ile birlikte de Rusya'nın dış borçları hızla ödenmeye başlamıştır. Rusya'nın dış ticaret fazlası yaklaşık 60 milyar dolar seviyesine gelirken, ekonomisi yaklaşık %7 büyümüştür (<http://www.rusyaofisi.com/putinliyil.htm>, 27 Haziran 2010'da erişildi).

Böylelikle hükümet geçmiş yıllarda kronik hale gelmiş olan bütçe açığını ortadan kaldırmayı başarmış, Rusya Federasyonu Merkez Bankası makro ekonomik istikrarı sağlamış ve ekonomi politikalarına karşı duyulan güvensizliğin ortadan kaldırılmasında önemli mesafe kat etmiştir. Ayrıca 1998 yılındaki krizden nasibini almış olan bankacılık sektörü de toparlanma sürecine girmiştir. Öte yandan hükümet, büyümenin programlı bir şekilde gelişmesini sağlamak için on yıllık bir dönemi kapsayan reformlar yapma yoluna gitmiştir. Söz konusu reformlar; sosyal politikaların geliştirilmesi, vergi reformu, teşebbüslerin önündeki bürokratik engellerin kaldırılması, monopollerin düzenlenmesi, bürokrasinin iyileştirilmesi, finans piyasalarının geliştirilmesi ve bütçe reformunu kapsamaktadır (Selçuk, 2005).

Ekonomide yaşanan bu hızlı gelişmenin ana sebebi ise yüksek petrol fiyatları olmuştur. Petrol fiyatlarının 10 dolara inmesi ile krize giren Rus ekonomisi, varil

fiyatlarının 60 dolara çıkması ile Ortadoğu'nun petrol ülkeleri ile birlikte en parlak günlerini yaşamaktadır. Rusya, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC, Organization of the Petroleum Exporting Countries) üyesi olmaksızın dünyanın en büyük petrol üreticisi olmuştur. 2003'ün başlarında yaklaşık 123 milyar dolar civarında olan petrol ihracat gelirleri, Rusya'nın büyük dış borçlarının ödenmesine de yardımcı olmuştur. Petrol ve gaza olan bu bağımlılık Rus ekonomisini dışarıdan kaynaklanan petrol fiyatlarında yaşanacak şoklara karşı oldukça hassas hale getirmiştir. Daha açık ifadeyle Rusya, üretim ve teknoloji gibi ekonominin petrol dışında kalan sektörlerinde çok az yapısal reform ve yatırım yapılmasına karşılık bir petrol ekonomisi geliştirmektedir (Strategic Survey, 2004).

2004 yılında ise Rusya'da 459 milyon ton ham petrol üretilmiş ve bunun 277 milyon tonu ihraç edilerek, Suudi Arabistan'dan sonra dünyanın en büyük ikinci petrol ihracatçısı haline gelinmiştir (<http://www.deik.org.tr/bultenler/Rusya>, 28 Haziran 2010'da erişildi). Suudi Arabistan ve Venezüella gibi tipik petrol ekonomileri, gelişme için uzun ömürlü bir model sunmamaktadır ancak buna rağmen Rusya, petrol fiyatları yüksek kaldığı sürece, reformları hızlandırmak için elverişli bir ortama sahiptir ve Putin hükümeti, sosyal refah ve enerji sektöründe kararlı reformları zorla kabul ettirmek için yüksek fiyatların sağladığı avantajdan yararlanmak eğiliminde olmuştur. Ayrıca petrol ihracatı üzerinde vergileri arttırarak ve devlet tekeline gittikçe artan bir şekilde ağırlık kazandırarak enerji sektörü üstünde hükümet kontrolünü tekrar oluşturmak istemektedir (Strategic Survey, 2004).

Putin'in teknoloji politikası

Putin'in ekonomide karşı karşıya kaldığı ciddi sorunlar arasında kayıt dışı ekonomik faaliyetler ve Rusya'nın teknolojik anlamda ABD'nin gerisinde kalmış olması yer almaktadır. 2003 yılında ancak %22,5'lara kadar düşürülebilen kayıt dışı ekonomik faaliyetler nedeniyle devlet vergi toplayamamıştır. Üstelik kayıt dışı ekonominin bir diğer menfi etkisi de Rusya'dan dışarıya sürekli sermaye kaçırılması şeklinde olmuştur. 2001 yılında 11,1 milyar dolar, 2002 yılında 16,3 milyar dolar ve 2003 yılında 24,8 milyar dolar gibi önemli miktardaki para yurtdışına kaçırılmıştır (Uslubaş, 2005). Putin

bu durumu engelleyebilmek için ülkedeki sermaye sınıfına yönelik sert politikalar uygulamıştır ve Rusya’da yatırım finansmanı ve bankacılık sektörünün canlandırılması açısından yurtdışına sermaye kaçışını makul seviyede tutmaya çalışmıştır.

Böylelikle Sovyet döneminde kapitalizmin karşı cephesi olan Rusya, artık Putin ile birlikte yabancı sermayenin en çok tercih ettiği ülkeler arasında yer almıştır. Yatırım açısından riskli bir ülke olsa da yabancı yatırımcılar özellikle Moskova’da faaliyetlerini sürdürmektedirler. Yaşam şartlarındaki zorluklar ve iş mevzuatındaki yetersizliklere rağmen Rusya pek çok yerli ve yabancı yatırımcı açısından cazibesini korumaktadır. Reel piyasası portföy piyasasına göre daha kazançlı görüldüğü için yabancı firmalar Rusya’da her türlü riski göze alarak yatırımlarını sürdürmektedirler (Selçuk, 2005). Daha önceleri küçük ve orta ölçekli yabancı şirketlerin tercih ettiği Rusya, artık global devletlerin de ilgi alanına girmiştir (Külebi, 2004).

Son yıllarda petrol fiyatlarının artmasıyla ekonomisini özellikle 1999 yılından itibaren toparlamaya başlayan Rusya, 2000 yılında yaklaşık yüzde 10’luk bir kalkınma hızını yakalamış ve bunu 2006’ya kadar % 5– 6,5 arasında tutmayı başarmıştır (Külebi; 2006). Rusya, uluslararası sistemin bakış açısında, dibe vurmuş ekonomisinin Üçüncü Dünya ülkelerinde olduğu üzere tek kalem gaz ve petrol ürünleri ihracatına dayandığının bilincindedir. Rus siyasal eliti, geçen yüzyılda olduğu üzere radikal bir sıçramayı yapmakta gecikerek uluslararası sistem ile dikey ve yatay düzlemlerde entegre olamadığı takdirde ulusal güvenliğini salt nükleer silahlar ile sağlayamayacağının risklerini de görmektedir. Bu nedenle yeni Rus siyasal eliti, dünya düzenine yön ve şekil verebilen baskın aktör olabilmek maksadı ile rekabete yönelik yeni demokratik ve liberal reformları hayata geçirebilmeye çalışmaktadır (Caşın, 2006).

Rusya, içinde bulunduğu durumun darboğazlarının da farkındadır. 2002 yılından sonra ekonomide sağlanan gelişmeler halkın refah düzeyini nispeten yükseltmişse de petrol fiyatlarının uluslararası piyasalarda sürekli artmasından kaynaklanan bu istisnai durum, ülke ekonomisinin temel sorunlarını değiştirmemiştir. Sanayide ekipman yenilenmesi ve teknolojik açığın kapatılması rafa kaldırılmış gözükmektedir. Keza Rusya, enerji sektörüne yatırım yaparak petrolü rafine ettikten

veya doğalgazı LPG'ye çevirdikten sonra satmak yerine ham petrol ve doğalgaz olarak satmaya devam etmektedir. Ayrıca ekonominin bel kemiği niteliğindeki Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) geliştirilmemiştir. İş kanunu, kara para ile mücadele, emeklilik kanunu gibi iş dünyasını ve sosyal yaşamı düzenleyen yasaların uygulanmasındaki aksaklıklar giderilememiştir. Bankacılık sektörü tam olarak istenildiği kadar geliştirilememekte, tarımın devlet tekelinden kurtarılması mümkün olamamaktadır. Bu gibi nedenlerle de Putin, kontrollü bir şekilde Batıya açılmaya ve Batı ile bütünleşerek ekonomisinin ihtiyaç duyduğu yatırımlar ile teknoloji transferini gerçekleştirmeye çalışmıştır (Uslubaş, 2005).

Tüm bu olumsuzluklara rağmen Putin yönetimi tabloya bütünsel açıdan bakmış ve geçmiş dönemden kalan miras üzerine yeni bilimsel metotları da uygulayarak yüksek teknolojik ürünler üretme çabası içinde bulunmuştur. Batı standartlarında olmasa bile Rusya'da uçak, otomobil, her türlü beyaz eşya, mobilya, ağır makine ve diğer gereçler üretilmektedir. Gelişmişlik, refah ve kişi başına düşen gelir açısından ciddi farklar olmasına rağmen askeri ve ağır sanayi alanındaki potansiyel sayesinde bugün Rusya, sanayileşmiş ülkeler arasına girmiş ve G-8 ülkesi olarak büyükler liginde yerini almıştır. Ayrıca Rusya, hafif sanayi alanında geri kalmış olmasına rağmen dinamik pazar yapısı, nüfusun oluşturduğu talep şartları ve artan gelir seviyesi ile yakın bir gelecekte bu sahada da ciddi üretim artışları yapılabileceğinin sinyallerini vermektedir. Yüksek teknolojik özelliklere sahip ürünlerin üretiminin arttırılması ve bu alanda ithalata bağımlılığın azaltılması da Putin'in üzerinde durduğu önemli konulardan olmuştur (Selçuk, 2005).

Rusya'nın çok miktarda teknolojiye, sermayeye ve uzmanlara ihtiyacı vardır. Hükümet, dış yardım olmadan reformların yürümeyeceğini anlamıştır. Kremlin, yabancı sermaye ile Rusya'da bir gerçek pazar ekonomisi kurulabileceğini düşünmüştür. Dışarıdan gelen mal ve hizmetlerin fiyatını ödemenin tek yolu ham ve mamul madde satmaktır. Petrol, tank, otobüs vs. için uygun pazarlar bulmak Rus diplomasisini motive eden en güçlü sebeplerden olmuştur. Zira Moskova, eski düşmanı Çin'e bu bağlamda silah sattığı gibi onun tehdit algıladığı ülkelere olan Hindistan ve Vietnam'a da silah satmaktadır. Ekonomik faktörler Rusya'yı bütün ülkelerle iyi ilişkiler kurmaya

yöneltmektedir (Bajanov, 2000).

Putin'in enerji politikası

Rusya'nın elinde bulunan tek ekonomik gücü petrol ve doğal gazdır. Bu yüzden Putin, Hazar'dan başlayıp dünya piyasalarına petrol ve doğal gaz sevkini kontrol etme politikası izlemiştir. Aksi halde gücü zayıflayacaktır (Bilgin, 2005).

Rusya Federasyonu, 1990 sonrasında eski SSCB'nin dağılma şokunu üzerinden atmayı başarmış bir şekilde özellikle 2000 sonrası Vladimir Putin'in başarılı yönetimiyle bütün bölgesel ve küresel denklemlerde kağıt üzerinde görüldüğünden çok daha önemli bir hale gelmiştir. Rusya Federasyonu'nun, on yıldan az bir sürede yükselen petrol fiyatları nedeniyle ilerleyerek, ekonomisini düzeltmesi ve hızla büyüyerek bir refah ülkesi konumuna gelmesi küçümsenmeyecek kadar önemlidir (Kantarıcı, 2008).

Putin, SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya'nın kaybettiği etkinliği yeniden kazanmak ve ülkesinin eskisi gibi bir süper güç olmasa bile küresel dengelerde etkili bir büyük güç olmasını sağlamaya yönelik bir dış politika izlemeye başlamıştır. Bu iddialı dış politika çizgisi beraberinde Batı dünyası ile daha çatışmacı bir stratejiyi gündeme getirmektedir. Bütün bunlar Putin'in izlediği aktif dış politikanın somut yansımaları olmuştur. Vladimir Putin'in çok seçenekli ve pragmatik dış politikasındaki en önemli aracı ise enerji faktörüdür (Kantarıcı, 2008).

Rusya'nın dış politikada sergilediği pasif tavrı, 26 Mart 2000 seçimleri ile devlet başkanlığına gelen Vladimir Putin'in birinci dönem devlet başkanlığı döneminde gerçekleşen 11 Eylül terör saldırıları ve takip eden Afganistan ve Irak işgalleri değiştirmiştir. Bu dönemde petrol piyasalarında görülen dalgalanmalar Rusya'yı yeniden ekonomik ve siyasi bir güç haline getirmiştir. Doktorasını enerji endeksli dış politika üzerine yapan Başkan Putin, Rusya'yı yeniden bir süper güç yapacak politikaları keşfetmişti: Petrol vanalarını elinde tutmak. Tabii bunun için önce Oligarklardan kurtulması gerekiyordu. Putin'in Oligarklardan kurtuluş tarzı onun siyasî zekâsı kadar

15 yıllık KGB tecrübesini de ortaya koyuyordu. Dev Lukoil şirketinin sahiplerinden Mihail Hodorkovski gibi isimler kısa zamanda hapsedildi. Ülkede yolsuzluğun ve güç kaybının temel nedenlerinden biri olarak kabul edilen Rus burjuvazisini millileştirdi ve bu kapsamda gayri milli tüm sonradan zenginleri tasfiye etti. Rus oligarşisine savaş açtı ve onları bir bir ortadan kaldırdı, güçlerini kırdı. Batı'yla işbirliği halinde olan bir takım işbirlikçileri de tasfiye etti (<http://www.milliyet.com.tr>, 29 Şubat 2009'de erişildi).

Oligarkların kaderi konusunda Batı dünyasının hiçbir şey yapamaması ve enerji vanalarını kontrol etmesi Rusya liderinin gücünü gösteriyordu. Moskova kısa zamanda petrol şirketlerini devlet kontrolüne almayı başardı. Yeni merkezileşme hamlesini enerji bağlantılı diğer dev şirketler izledi. Putin'in 2004 yılında ikinci kez devlet başkanı seçilirken yüzde 71,2'lik bir halk desteği bulması merkeziyetçi politikalar için ekstra bir destek sağladı.

Rusya hükümeti, Yukos gibi büyük özel enerji şirketlerini ortadan kaldırarak enerji sektörünü tamamen devletleştirdi. Aynı zamanda, ülke içinde yabancı firmaların enerji sektöründe önemli rol oynamalarını engelledi ve piyasa Gazprom, Rosneft gibi devlet enerji tekellerine kaldı. Bu dev tekeller Batı ülkelerinde birçok şirketi de satın almaktadırlar. Rusya hükümeti, dev devlet enerji tekellerini dış politikada araç olarak kullanmıştır.

Bütün korumacı ekonomi politikalarının erken evrelerinde olduğu gibi Rus ekonomisi kısa zamanda toparlanmaya başlamıştır. Putin, borç batağı içinde olan, siyasi istikrarsızlıklar ve güvenlik sorunları içinde bulunan Rusya'yı, küresel güç mücadelesinde beklenilenin, tahmin edilenin çok daha ilerisine kısa bir sürede taşımasını bilmiştir (<http://www.stratejikboyut.com>, 07 Mart 2009'de erişildi). Yeltsin döneminde kasası boş olan ve borç ödeyen Rusya Federasyonu, Putin döneminde bu borçları vadesinden önce ödeyerek ülkesini dünyada itibar sahibi bir konuma getirmiştir. Putin döneminde gayri safi milli hasıla yüzde 40 oranında büyümüştür. Petrol ve doğalgaz (global fiyatların artması) gelirleri sayesinde yüksek bir kalkınma hızı (%6-7) yakalanmıştır. Dış borçlar 190 milyar dolardan 100 milyar dolara gerilemiştir. Rusya, Paris Kulübü'ne (gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler

arasındaki mali işleri düzenleyen sistem) olan borcunu 2006 yılı sonunu beklemeden kapatmıştır (http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/01/050112_paris_club.html, 08 Ocak 2011'de erişildi). Rusya, tekrar bir küresel güç adayı haline gelmiştir. Enerjinin ekonomik büyümenin tetikleyici unsuru olarak kullanılması işe yaramaya başlamıştır.

Rusya, doğalgaz ve petrol kaynaklarını da hem AB, hem de eski Sovyet Cumhuriyetleri üzerinde bir tehdit olarak kullanmaktadır. Eğer, AB ve diğer komşu ülkeler Rusya'nın aleyhinde olacak politikalar geliştirirlerse Rusya hemen enerji sevkiyatını kesmiş, aksatmış veya fiyatları astronomik seviyelere vardırılmıştır. Putin Yönetimi, enerji kaynakları ve enerji hatlarının dünyada oynadığı rolü çok iyi anlamıştır ve bu kozu çok iyi kullanmıştır (<http://www.globalsiyaset.com/makaleler>, 21.09.2009'da erişildi).

Putin Rusya'sının enerjiye endeksli dış politikasını uygulama alanına alması 2005'i 2006'ya bağlayan gece olmuştur. Ukrayna'yı vuran soğuk kış günlerinde Moskova, Ukrayna'nın doğal gaz kaynaklarını keserek Turuncu Devrim'i cezalandırmıştır. Ukrayna daha önce Batılı yeni dostlarının baskı gücüne güvenerek reddettiği 160 dolar teklifini bu kez karşısında 230 dolar olarak bulmuş ve dünya Rusya karşısında sessizliğe bürünmüştür. Rusya'nın doğalgaz vanalarıyla oynaması bir anda bütün Avrupa'da tedirginliğe yol açmıştır. Dünyada "Yeni Soğuk Savaş"ın konuşulmasına neden olmuştur. İtalya'da bile doğalgazla işleyen enerji santralleri geleneksel yakıta geri dönüş çalışmaları yapmaya başlamıştır. Rusya gücünü denemiş ve ümit ettiğinden bile daha güçlü olduğunu öğrenmiştir.

Putin, Ukrayna ve Gürcistan'da gerçekleştirilen renkli devrimleri, ABD'nin NATO'yu bu bölgelere genişletmeye çalışmasını ve Rusya'nın yeniden çevrelenmesini Rus etki alanına yapılan çok ciddi bir müdahale olarak görmüştür. Bu nedenle Rusya enerji alanında kazandığı gelirin büyük bir bölümünü silahlanmaya ve füze teknolojisini modernleştirmeye ayırmıştır.

Ukrayna ile Rusya arasında gerçekleşen kriz Rus dış politikasında değişimin

kırılma noktasını oluşturmıştır. Nitekim Duma uzmanı Dmitry Kulikov, Moskova'nın Kiev'e verdiği bu dersin Rus dış politikasında gerçekleşecek bir dizi gelişmenin ilk halkası olduğunu söylemiştir. Putin, Kremlin'in Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi bütün dünyayı karşısına almış bir tehdit unsuru olarak algılanılmasını da istememiştir. Gerçekten de Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasında enerji kaynaklarını uzun soluklu bir silah olarak kullanmaya başladığı görülmüştür. Bununla karşılaşan ilk ülke Beyaz Rusya'dır. Beyaz Rusya ile iki devletli özel bir birlik kurulması hedefi çerçevesinde petrol ve doğalgaz önemli iki silah olarak kullanılmıştır. Beyaz Rusya- Rusya arasında yaşanan ve son anda aşılacak doğalgaz krizine, eklenen petrol krizi Rusya'nın enerji kaynaklarını nasıl gördüğü ve kullandığının en somut yansıması olarak değerlendirilebilir.

Almanya, Polonya, Macaristan, Slovakya ve Çek Cumhuriyeti'ni bir anda stratejik petrol rezervlerine başvurmak durumuyla karşı karşıya bırakan bu durum gerek Rusya'nın gerekse eski Sovyet coğrafyasının gelecekte Avrupalılara enerji dar boğazları yaratabileceği korkusunu yeniden aklara getirivermiştir. Sorun her ne kadar bir iki gün içerisinde çözülsün de Rusya'nın Gürcistan'da takındığı tavır korkuları yeniden canlandırmıştır. Bu bağlamda Rusya'nın takındığı tavır ticari olarak mantıklı ve doğru gözükse de sürecin işletilmesine bakıldığında Rusya'nın bu tarzını dış politik kararlarıyla eşgüdümlü yürüttüğü ve en azından dış geçirebildiği ülkelere enerjiyi bir silah olarak kullanarak yaklaştığı görülmüştür.

Putin'in dünya politikasında aktif rol alma projesi önce yakın çevrede bulunan ve bir zamanlar Sovyetlerin kontrol ettiği ülkelerin iç ve dış politikalarına hükmetmeyi gerektiriyordu. Rusya bunu kendi federasyonu içinde ayrılıkçı politikalar güden azınlıkların hızla bastırılması ve komşu devletlerin Rusya'ya enerji kaynakları açısından bağımlı oldukları dersinin verilmesi yoluyla gerçekleştirmiştir. Ukrayna'ya verilen dersten sonra Gürcistan'da petrol ve doğalgaz taşıyan boru hatları ve elektrik kabloları bombalanmıştır. Rusya saldırıyı teröristlere yıksa da bunun Tiflis'e verilmiş bir mesaj olduğu açıktır.

Amerika ve Avrupa'dan gelen bütün tepkilere rağmen Rusya yeni dış

politikasını başarıyla sürdürmüştür. Bunun da tek sebebi Putin yönetiminin asla yasaklanamayacak olan tek silahı, petrol ve doğalgazı, en etkin bir şekilde kullanmış olmasıdır. Nükleer enerjinin daha yaygın kullanılması ve alternatif enerji kaynaklarının devreye konulmasına rağmen enerji uzmanları 2025 yılında dahi dünyanın fosil yakıtlara bugün olduğu kadar muhtaç olacağını söylüyorlar. Bu da Amerika'nın ve Avrupa'nın önümüzdeki 20 yıl boyunca Rus dış politikasında gözlenen enerji politikasına kabullenmek zorunda oldukları anlamına gelir (Takkan, 2006).

Dünyanın en büyük doğalgaz rezervlerine sahip ülkesi Rusya, doğalgazın ikincil bir enerji kaynağı olmaktan çıkarak petrole beraber birincil enerji kaynağı olmasını değerlendirerek, serbest piyasanın nimetlerinden de yararlanarak, doğalgazı sadece ticari değil siyasi bir koz olarak da kullanmayı başarmıştır. Türkmenistan ve Kazakistan gibi ülkelerin doğalgazlarını da tekeli altına alan Putin'li Rusya, bir anda dünya enerji vanasına sıkıca yapışmış oldu. Rusya, Çin ile birlikte söz konusu bölgede (ABD'nin uyguladığı) "vaat etmek yerine" dediğini yapan bir ülke görüntüsü vererek, söz konusu yönetimlerin güvenini de kazanmıştır (Takkan, 2006).

Rusya; Doğu Avrupa, Balkanlar ve Orta Asya'da kendisine ekonomik ve siyasi anlamda az veya çok bağımlı olacak nüfuz bölgeleri yaratmaya çalışmaktadır. Orta Asya Coğrafyası'nda Çin ile birlikte hareket ettiği için diğer bölgelere nazaran bu konuda başarılı olmaktadır. Balkanlar ve Doğu Avrupa Coğrafyası'nda ise AB ve ABD ile bir yarış içerisinde (http://www.globalsiyaset.com/makaleler, 23 Mayıs 2010'da erişildi). 1993 yılı itibarıyla gündeme getirilen "Yakın Çevre Doktrini"ni başarı ile uygulayarak bu doktrin doğrultusunda özellikle eski Sovyet cumhuriyetlerini kendi komşuları olarak tanımlamış ve buralarda kendi çıkarlarının olduğunu belirterek, bu ülkelerin başka ittifaklara katılmasını önlemek için Bağımsız Devletler Topluluğu adı altında bir örgütlenmeye gitmiştir. Bu yapılanma ile Rusya Federasyonu, Orta Asya, Kafkasya, Baltık ve Balkan ülkelerini kendi kontrolü altına almaya çalışmıştır. Rusya, "yakın çevre" diye nitelediği eski Sovyet cumhuriyetleri üzerindeki etkisini enerji silahı ile arttırmıştır. Kazakistan ve Türkmenistan gibi enerji zengini ülkeler ihracatlarının büyük kısmını Rusya üzerinden yapmaktalar ve Kazakistan petroleri ve Türkmenistan doğalgazı Rusya boru hatlarından dünya pazarlarına ulaşmaktadır. 2003 yılında varılan

bir anlaşma çerçevesinde Türkmenistan doğalgazının büyük bölümü 25 yıl Rusya boru hatları ile ihraç edilecek. Niyazov sonrası dönemde de bu durum değişmeyecektir.

Yeni dönemde Rusya'nın Türkmenistan üzerindeki etkisi artabilir. Ukrayna, Beyaz Rusya, Gürcistan, Moldova gibi enerji kaynağı olmayan ülkeler ise, ihtiyaçlarını Rusya'dan karşılamaktadırlar. Kısacası Rusya enerji silahını "yakın çevrede" başarıyla kullanmaktadır. Bunun tek istisnası Azerbaycan'dır. Azerbaycan petrolü Türkiye üzerinden dünya pazarlarına ulaşmaktadır. Azerbaycan doğalgazı da Bakü-Erzurum boru hattı ile Türkiye üzerinden ihraç edilecektir. (<http://www.asam.org.tr> 11 Eylül 2009'da erişildi).

Rusya enerji silahını Azerbaycan'a da uygulamıştır. Ancak Devlet Başkanı İlham Aliyev, sıra dışı çıkışla doğalgaz zammını kabul etmeyeceğini açıklamıştır. Aliyev, "Halkımızın zarar görmemesi için uğraş veriyoruz. Onurumuzu koruyacağız. Azerbaycan şantajlara boyun eğmeyecek. Kendi kaynaklarımızı kullanmanın bir yolunu bulacağız" demiştir (<http://www.turkatak.gen.tr> 07 Aralık 2009'da erişildi)

Rusya; Doğu Avrupa, Balkanlar ve Orta Asya'da kendisine ekonomik ve siyasi anlamda az veya çok bağımlı olacak nüfuz bölgeleri yaratmaya çalışmaktadır. ABD'nin ve yeni bir gelişme de olsa AB'nin Avrasya'da etkin olma politikalarına karşı Rusya Federasyonu, Çin ile yakınlaşarak Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan'ın da katılımıyla 1996'da kurulan Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)'nü aktif hale getirmiştir (Çeçen, 2004). Çin, ŞİÖ'nü (Şanghay İşbirliği Örgütü) Rusya Federasyonu'nun içinde bulunduğu ekonomik kaostan faydalanıp sınır sorunlarını çözmek için kurdu (Adıbelli, 2006). Putin neredeyse tüm Avrupa'da enerji tekeli alma peşinde ve Çin ile işbirliği içerisinde olmuştur. Bunu da ŞİÖ yoluyla yapmıştır.

1999 sonunda Rus derin devletinin bir tercihi olarak iktidara gelen Putin, 2000 yılının başından itibaren ortaya koyduğu icraatlar ve izlediği politika ile ne kadar yerinde bir tercih olduğunu fazlasıyla ispatladı. İktidara getirildiği ilk günden itibaren, güvenlikten dış politikaya kadar en temel noktalarda yeni doktrinler ortaya koydu. Burada, enerji fiyatlarındaki artış ve Rus silah sanayinin önemli katkısı kadar, ABD'nin

özellikle Avrasya politikasındaki beceriksizlikleri de Putin'in işini kolaylaştırmıştır. Nitekim, 2007'de "Yılın Adamı" olarak Putin'i seçen Amerikan Time dergisi, "Başkan Putin'in Rusya'yı 90'lı yıllar boyunca uğraştıran sorunlardan kurtararak bir dünya gücü haline getirmekteki rolünün itiraf edilmesi anlamına geliyor." şeklinde tüm dünyaya açıklamıştır (<http://www.stratejikboyut.com>, 07 Mart 2009'da erişildi).

Rusya bir taraftan Orta Asya ülkelerindeki enerji kaynaklarının kontrolünü ele geçirirken, diğer taraftan da yeni projeler sayesinde başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkeyi kendisine bağımlı hale getirmiştir. Görünen odur ki yeterli kendi enerji kaynaklarına sahip olmayan AB ve ABD, enerji alanında Rusya'ya mağlup olmuş durumdadır (Kamalov, 2006)

Rusya, AB doğal gaz ihtiyacının dörtte birini karşılıyor. Doğal gazın yüzde 80'i Ukrayna ve yüzde 20'si Beyaz Rusya üzerinden AB ülkelerine ulaşıyor. Rusya, Ukrayna veya Beyaz Rusya'ya doğal gaz akışını durdurduğu zaman AB bundan hemen etkileniyor. Ayrıca Putin'in enerjiyi dış politikada bir silah olarak kullanması, Rusya'nın etkinliğini artırmıştır. Rusya enerji bağımlılığı ile özellikle AB'yi bölgede etkisiz hale getirebilmiş ve uluslararası arenayı kendi tezlerine (Örneğin ABD'nin füze sistemine karşı kendisine destek alabilmektedir) çekebilmiştir (<http://www.globalstrateji.org>, 08 Ekim 2009'da erişilmiştir)

Rusya, emrindeki Gazprom mekanizmasıyla bir kısım Avrupa devletlerine ve diğer komşularına doğalgaz gönderen muslukların sahibi haline gelmiştir. Bu durum ona, ekonomik açıdan olduğu gibi, siyasi açıdan da büyük bir güç veriyor. Her şeye rağmen, Putin'nin dikkatli ve etkili politikasının yanı sıra petrolden elde edilen ciddi gelir, birçok yönden tamamlanmış sağlam alt yapısı ile birleştirildiğinde Rusya'nın daha uzun bir süre ikinci bir parçalanmaya uğramayacağını işaretlerini vermektedir.

Yeniden küresel güç olma çabasındaki Rusya, uzun süredir dış politikasında kendi dışında, ABD, AB, Çin, Hindistan, Japonya gibi 5 ayrı kutup oluşması fikrindedir. Çıkarları açısından tek kutuplu dünya görüşüne karşıdır. Çok kutuplu bir dünya düzeni bugün için zayıf bir Rusya'nın daha çok işine gelmekte ve Rus dış

politikası yukarıdaki kutup merkezleri içinde özellikle Hindistan gibi müttefikleri kendi safında görebilmektedir. Temel amaç ABD'nin gücünü azaltmak ve başka müttefiklerin de kendi yanında yer almasını sağlamaktır.

Vladimir Putin'in yönetime gelmesiyle birlikte Rus dış politikasında enerji faktörü oldukça önemli rol oynamaya başlamıştır. Sahip olduğu petrol ve özellikle de doğalgaz kaynağıyla dünya enerji piyasasında ağırlıklı bir konuma sahip olan Rusya, bu avantajını kullanarak enerji arzını ve boru hatlarını kendi çıkarlarına göre yönlendirmeye ve bu şekilde bu alandaki gücünü daha da artırmaya çalışmaktadır. Özellikle son yıllarda yaşanan gelişmelerin de gösterdiği gibi Rusya, dış politikada enerji kartını çok iyi kullanmaktadır ve Avrasya coğrafyasında enerji ataklarına devam ederek akıllı politikaları sayesinde başarılı olmaktadır. Enerji kaynaklarının bulunduğu diğer bölgelerin istikrarsız yapıya sahip olması bir taraftan Rusya'yı neredeyse tek "güvenilir" tedarikçi konumuna getirmekte, diğer taraftan da fiyatların artmasına neden olmaktadır. Enerji kaynaklarının fiyatlarının artması ise hiç kuşkusuz Rusya'nın işine yaramakta, ana geliri olan bu kaynaklar sayesinde Moskova, hem iç hem dış borçların büyük bir kısmını kapatmakta, hem de ülke içinde halkın refah düzeyini yükseltmeye yönelik bazı reformlar başlatmaktadır.

Enerjiyi dış politika aracı olarak kullanma becerisini elde etmek amacıyla Putin, devletin elinde bulunan enerji devi Gazprom'u yeni politika yapımı sürecinin merkezine oturtturarak, dağınık yapının aşılması amacıyla farklı bir adım atmıştır. Aynı dönemde çeşitli nedenlerle hızla artan enerji fiyatları, ucuz ve temiz olduğu için kullanımı yaygınlaşan doğalgaz, Putin'in attığı bu adımı başarılı kılmış ve Moskova'yı konuya daha bir dikkatle eğilmeye yönlendirmiştir. Konuyla ilgili olarak Çelikpala, Cumhuriyet Strateji ekindeki yazısında şunları söylüyor; "Rusya, 2020 Enerji Stratejisini 2003'te tamamlayarak uygulamaya başladı. Bu yaklaşım dünyanın hemen hemen her bölgesini yakından ilgilendiriyor. Çünkü Rusya'nın enerjisi büyük bir güçtür. Rusya, enerjiyi ekonomik ve siyasi hedeflerinin aracı yapmış durumdadır"(Çelikpala, Cumhuriyet Gazetesi, 01 Şubat 2010).

Yeni Enerji Stratejisi bu sürecin çerçevesi olarak algılanabilir. Rus hükümeti

bu girişime Kasım 2000’de başlamıştır. Yeni strateji, enerji sektörünün büyütülmesini öngörmektedir. Bu büyümede mali olarak enerjiye dayanan Rusya’nın ihracatının yeni piyasalar bağlamında başta Asya-Pasifik ve Kuzeydoğu Asya pazarıyla büyütülmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda tanımlanan yeni hedefler doğrultusunda 2,5 yıllık bir süreçte şekillendirilen yeni stratejiyle Rusya için kuzey-güney-doğu hatlarında yeni işbirliği çerçevesi ve dış politika yapımı sürecine girilmiştir. AB ile var olan ilişki ve ticaretin genişletilmesi yaklaşımı doğrultusunda bir yandan yeni nakil hatları oluşturulurken kalıcı işbirliği için AB’nin yeni enerji politikası oluşturma süreciyle uyumlu görüşmelere girilmiştir. Bu türde bir AB stratejisinin oluşturulması gerekliliğinin yanı sıra, AB ülkelerinin Rusya’yı güvenilir ve sürekli bir ortak olup olmadığını tartışmaya açmasının yarattığı tutarlı ve etraflı bir politika geliştirme zorunluluğu, karşı tarafta yer alan Rusya’yı da sadece AB’ye bağımlı bir politik-ekonomik stratejik yaklaşımın dışına çıkmaya zorlamıştır. Gerek eski Sovyet Cumhuriyetlerinin bu kaynaklara olan bağımlılıkları, gerekse Avrupalı ülkelerin artan petrol ve doğalgaz talepleriyle Hindistan, Çin ve Japonya gibi yeni talipler bu kaynakların birer dış politika aracı ya da silahına dönüşmesine yol açan unsurlardır. Rusya’nın da bu durumda yeni ticari-politik tercihler geliştirerek günümüze kadar siyasal etkinlik amacıyla ve Sovyet döneminin politik mirasının gereği olarak uyguladığı fiyatlama politikasını revize etmesi enerji kaynaklarının Rusya’nın yeni dış politika silahları olduğu tartışmasını yaratmıştır. Diğer yandan Rusya doğalgazı ihraç etmenin ötesinde ister doğrudan Gazprom eliyle isterse Gazprom’un arkasında bulunduğu şirketler eliyle ve özelleştirmeler aracılığıyla BDT ülkelerinden Avrupa’nın tamamına yerel dağıtım şirketlerini ele geçirmeye çalışmaktadır. Bu durum Rusya’nın gazın dağıtımında son noktaya kadar ulaşarak gaz fiyatlarını kontrolü altında tutmaya çalışmasının bir yansımasıdır. Böylece Orta Asya’ya da benzeri alternatif kaynakları kısıtlama, hem alıcı, hem satıcı hem de dağıtıcı olarak piyasaya hakim olma çabası sürdürülmektedir. Rusya’nın Türkmenistan gibi diğer potansiyel sağlayıcıların ürettiği gazı ve diğer kaynakları alarak kendi sistemine sokup yeniden fiyatlandırarak satma politikası bunun doğrudan yansımasıdır. Bu, gelecekte artan bağımlılıkla Rusya’yı daha etkin kılabilir (Çelikpala, 2007).

Enerji politikasında ABD ve AB ülkeleri, Rusya’nın doğal gaz konusundaki

tekel olma özelliğini kırmak için Orta Asya ülkeleri ile ikili görüşmeler yapınca, Rusya da bu by-pas projelerini bozmak için Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan gaz şirketlerinin başkanlarıyla bir araya gelmiştir. Alınan kararda, Orta Asya cumhuriyetlerinin de doğal gazı, Avrupa fiyatı seviyesinde satması kararı alınmıştır. Hatta Rusya, onların doğal gazını kendisi bu fiyatlara alarak ABD ve AB ülkelerinin by-pas faaliyetlerinin önüne geçmeye çalışmıştır (www.radikal.com.tr, 02 Nisan 2010'da erişildi).

Rusya, ekonomik, siyasi ve askeri açıdan yeniden güçlenmek ve öncelikle bölgesinde nüfus sahibi olabilmek stratejisinde enerji politikalarını temele oturtmuştur. Öncelikle 1998 yılında yaşadığı krizin ardından ekonomik açıdan yeniden güçlenmek için enerji kaynaklarına dayalı politikalar izlemiş ve başarılı olmuştur. Hızlı ekonomik iyileşme ile Rusya IMF ile olan anlaşmalarını da sona erdirmiştir. Ayrıca, ekonomik hedefleri ardından yeniden bölgesel ve global nüfus sahasını genişletmek için de enerji politikalarını kullanmaktadır. Öncelikle yakın bölgesinde tekrar ekonomik ve siyasi anlamda nüfus sahasını genişletmeyi hedeflemektedir.

Rusya'nın enerji politikası, tehlikeli bir silah haline dönüşme riski taşımaktadır. Rusya yakın bölgesi için en önemli ve tek doğalgaz tedarikçisi durumundadır. Bu avantajını yeni enerji fiyat politikası ile birlikte değerlendirmeye başlamaktadır. Böylece doğalgaz bağımlısı olan ülkeler üzerinde ekonomik ve siyasi baskı uygulayabilecektir. Putin'in başkanlığından bu yana Rusya'da birçok şey değişmiştir. İlk yılında daha çok ülke içindeki otoriteyi sağlamakla meşgul olan Putin'in sonraki yıllarda yaptığı en önemli iş, enerjiyi Rusya'nın politikasının merkezine oturtmasıydı. Zaten Putin, devletin en önemli enerji şirketi Gazprom'u özelleştirmeden kurtarıp, devlete soyut bir şekilde bağlayarak niyetini belli etmiştir. Aslında, dönem itibarıyla Rusya'nın enerjiyi kullanarak politik bir güç elde etmesi kadar doğal bir şey yoktur. Coğrafi açıdan Rusya'nın çevresi enerji sorunlarıyla sürekli kaynıyordu. Bu sorunları dört maddede toplamak mümkündür (Çelikpala, 2007):

1. Doğusunda nüfusu 1,5 milyarı aşan Çin'in büyümek için sürekli enerjiye gereksinim duyması.
2. Güneyinde bulunan Orta Doğu'da yaşanan savaşlar dolayısıyla petrolün

fiyatının sürekli artması.

3. Batısında yeraltı kaynakları yetersiz olan ve yaşlı bir nüfusa sahip olan AB'nin bulunması.

4. Kyoto sözleşmesiyle birlikte havayı daha az kirleten enerji kaynaklarına talebin artması.

Orta Asya için Rusya'nın enerji deposu demek yanlış olmaz. Rusya bu bölgede bulunan doğal gazı ihraç ederek önemli bir gelir elde ediyor. En önemlisi ise Rusya sahip olduğu bu gazı bir silah gibi kullanıp diğer ülkelere bir yaptırım uygulayabiliyor. Putin, "Dünyanın her yerini vurabileceğimiz bir silahımız var "diyor. Birçok kişi bunun basit bir güç gösterme politikası olduğunu söylese de bunun böyle olmadığı, Ukrayna'da ortaya çıkmıştır. Rusya'nın sahip olduğu ezici yer altı kaynakları, dünya devletlerinin Rusya'ya bağımlı olmasına neden olmaktadır. Oluşan bu bağımlılık Rusya'ya bir yaptırım gücü sağlamaktadır. Putin, Rus gazını boru hatlarıyla birlikte stratejik bölgelere ulaştırarak etki sahibi olmuştur. Rusya, coğrafi ve stratejik konumu, gelişmiş sanayi altyapısı ve eğitilmiş insan gücü sayesinde dünyanın önde gelen enerji devleti olarak global ekonomik ve jeopolitik süreçleri ciddi şekilde etkileme olanağı elde etmiştir (Çelikpala, 2007).

Dünya enerji piyasalarındaki yüksek fiyat düzeyi uzun dönemde ihracat gelirlerini artırdığı için Rusya ve diğer ihracatçı ülkelerin çıkarlarına uygun olmaktadır. Bu ülkelerin birçoğu Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı (Organization for Petroleum Exporting Countries – OPEC) bünyesinde birleşirken, Rusya gibi bazı ülkeler ise bağımsız ihracatçı konumundadırlar (www.tasam.org, 12 Mart 2010'da erişilmiştir). Rusya enerji diplomasisini son yıllarda akıllıca kullanmaya başlamış ve dış politikasında en önemli araçlardan birisi haline getirmiştir. Rus doğalgazının Avrupa'daki en büyük alıcıları arasında Almanya, Fransa, İtalya ve Avusturya gelmektedir.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra süper güç statüsünü kaybeden Rusya, Başkan Putin'in iktidara gelmesinin ardından önce bölgesel bir güç ve ardından da bölgesel enerji süper gücü olma yönünde çaba harcamıştır. 11 Eylül sonrası ABD'nin

Afganistan operasyonu sebebiyle bölgeye yerleşmesi, Avrasya coğrafyasında daha önce ekonomik açıdan var olan ABD'nin Afganistan ile beraber askeri üsler de edinmesi ve Renkli devrimlerle bölgede kendisine yakın güçleri iktidara getirmesi sebebiyle bölgede etkisi azalan Rusya, önce Şanghay İşbirliği Örgütü'nü ve ardından da enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullanmaktadır (www.turksam.org, 26 Ocak 2010'da erişilmiştir).

Rusya Federasyonu, sahip olduğu petrol ve doğalgaz kaynakları üzerinden dış politika stratejileri oluşturmaya devam ediyor. Eş zamanlı olarak da, çeşitli yönlerden kendine bağlı yakın çevre ülkeleri üzerinde farklı yöntemlerle baskı uygulayarak, bu ülkelerden geçen boru hatlarının mülkiyetini eline geçirmek istemektedir. Böylelikle enerji ve enerji iletim yolları konusunda neredeyse bir tekel oluşturarak, hem yakın çevre üzerindeki etkisini kuvvetlendirme, hem de Avrupa üzerinde enerji konusuna dayalı diplomasisini kurumsallaştırma yönünde bir çaba içindedir (Çelikpala, 2007).

Rusya gerek iç tüketimde gerekse eski Sovyet coğrafyasında insani gereklilik ve siyasal etkinlik çerçevesinde doğalgaz ve petrolü piyasada oluşan fiyatlardan bağımsız bir biçimde büyük oranda sübvans ederek sağlamaktadır. Doğalgaz ve petrol talebinin artması, sağladığı ekonomik gelir ve oluşan yeni siyasi hedefler Rusya'yı farklı bir yöne itmiştir. Hem kendi iç pazarını koruyarak ucuza arzı sağlamak hem de liberal ekonomik dünyanın bir parçası olmak amacıyla gelirlerini artırmak adına Rusya yeni bir fiyatlama politikasına gitmiştir. Amaç 2011'de BDT petrol ve gaz fiyatlarını Avrupa'ya satılanla eşitlemektir (Çelikpala, 2007).

ABD ve Rusya arasında Hazar enerji kaynakları üzerine yaşanan rekabet, 2008 başından itibaren Türkiye dahil bütün Avrupalı tüketicilerin doğalgazı daha pahalı almasına yol açmıştır. Türkmenistan yılda 90 milyar metreküp gaz üretirken bunun 40'ını Rusya, 30'unu Çin, 20'sini de kendi tüketimlerinde kullanmıştır (http://www.asam.com, 26 Aralık 2009'da erişildi). Yeni anlaşmayla üretimdeki bütün artışı Rusya almıştır. Proje ile, Hazar'ın karşısına geçmek yerine, 60 yıldır kullanılan altyapı üzerinden Hazar'ın doğu kıyısı boyunca Türkmenistan'dan kuzeye çıkacak, Özbekistan'ın ve Kazakistan'ın da bağlanıp kendi gazlarını yükleyebilecekleri, Rusya üzerinden Batı pazarına gaz taşınacaktır (Harita 1.2.).

Harita 1.2. Türkmenistan'ın Gaz Dağıtım Projesi

(<http://radikal.com.tr>, 26 Aralık 2009'da erişildi)

Rusya'nın bölgesel enerji denklemine müdahalesi, Türkmen antlaşmasıyla sınırlı değildir. Rus Büyükelçisi İvanovskiy'in hiç ayrıntıya girmeyen, ama çok şey anlatan "eskiden Irak'la yoğun petrol ve gaz işbirliğimiz vardı. Yine olsun istiyoruz" sözleri önemlidir. Rusya Federasyonu'nun enerji kartını dış politikada yoğun ve etkili şekilde kullanmaya başlaması, Avrupalı ithalatçıları alternatif güzergahların geliştirilmesi konusunda harektlendirmiştir (Yetkin, 2007, <http://www.radikal.com.tr/haber.php>. 26 Aralık 2009'da erişildi). Gazprom, önceden belirlenmiş fiyatlarla Orta Asya devletlerinden 55-60 milyar metreküp gaz alımı yapmaktadır. Bu miktar içerisinde en büyük pay 40 milyar metreküp ile Türkmenistan'a aittir (<http://www.asam.com>, 26 Aralık 2009'da erişildi).

1.3. Rusya Federasyonu'nun Dış Politikasına Etki Eden Yaklaşımlar

Rusya'da XVIII. ve XIX. yüzyıllarda yapılan tartışmalarda iki düşünce akımı ortaya çıkmıştır ve temsilcileri Slav milliyetçileri ve batıcılar olarak nitelenmiştir. Slav

milliyetçileri tarihsel gelişimin sonucu olarak Slavlığın bir kültürel benlik oluşturduğunu ve diğer Slav halklarla ilişki kurulmasını vurgularken, batıcılar Büyük Petro'nun başlattığı Rus İmparatorluğu'nun Avrupa'ya açılmasına bağlanmışlardır. Tartışma Rusya'nın hangi kıtaya ait olduğu yönündeki soru ile ivme kazanmıştır. Takip eden zaman diliminde Avrupa ve Asya'ya aynı oranda önem veren ve etnik kimliğin oluşumunda Tatar-Moğol etkisine işaret eden üçüncü bir akım ortaya çıkmıştır. Avrasyacılar Rus olmayı Doğu-Slav ve Tatar-Moğol halklarının ve geleneklerinin karışımı olarak anlamışlardır. Bu akımın taşıyıcıları da daha çok Hristiyan Tatarlar olmuştur (Wehrschutz, 2000).

Bu ekoller Rus dış politikasını da etkilemiştir. Avrasyacılık, Rus emperyalizminin çok uzun sürede oluşan geleneği ile uyushmaktadır. Bu bağlamda Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in Rusya ile Orta Asya devletlerinin bir Avrasya Federasyonu kurmalarını istemesi kayda değerdir. Bu üç akım, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Rusya Federasyonu'nun ortaya çıkışı sonrasında yeniden canlanmıştır. Slav milliyetçilerinin bugün için en önemli ideoloğu Rusya'nın Ukrayna ve Beyaz Rusya ile birleşmesini isteyen Soljenitsin'dir. Yeni Avrasyacılar da Kazakistan ve Orta Asya'yı Büyük Birlik içerisinde görmek istemektedir. Yeni batıcılık da Rusya Federasyonu'nun Avrupa ile entegrasyonundan yanadır (Wehrschutz, 2000).

Rus kimliği üzerine 1930'lu yıllarda başlayan tartışmalar da Rus aydınlarını öncelikle "Batıcılar" ve "Slav Milliyetçileri" olarak ikiye ayırmıştır. Her iki akım da aynı soruların cevaplarını aramıştır; "Rusya nedir ve Avrupa ile ilişkisi nasıl olmalıdır". Batıcılar; Avrupa medeniyetini devralınmasına çaba gösterir ve Rusya'nın geleceğini O'nun Batılı yola girmesinde görürlerken, Slav milliyetçileri; Rusya üzerindeki Avrupa etkisini olumsuz yorumlamışlar ve Ortodoks inancına dayanan özgün karakterli kültürlerine inanmışlardır. Bu çelişkili düşünce ekolleri Bolşevizm'in zaferi ile belli bir dereceye kadar sentez tecrübesi geçirmişlerdir. Batılı hakimiyet ideolojisi Marksizm, Ruslaştırılmıştır. Fakat Ekim Devrimi'nin sonuçları tartışmasında, 1920'li yıllarda Rus göçmenler arasında doğan ama 1945'ten sonra unutulmaya yüz tutan üçüncü bir akım ortaya çıkmıştır; Avrasyacılık (Wehrschutz, 2000). Bu bağlamda Rus fikriyatında temelde üç yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar doğrultusunda ise üç jeopolitik

seçim modeli önerilmiştir (Wehrschutz, 2000):

1. Rusya bir Batı ülkesidir;
2. Rusya kendisine ait ve kapalı bir uygarlığa sahiptir;
3. Rusya batı-karşıtı dünyanın lideridir.

1.3.1. Batı yönlü yaklaşım

18. yüzyıl, Rus tarihinde modernleşme ve batılılaşma kavramlarıyla eş değer olmuştur. Bu dönemde özellikle Çar Büyük Petro'nun başlattığı reformların bir sonucu olarak Rusya, kendi tarihsel tecrübeleriyle çelişkiler içeren bir yöne doğru yüzünü çevirmiştir. Avrupa'da teknolojik anlamda yaşanan gelişmeler ve Avrupa kültürünün yükselen değer haline gelmesi karşısında Rusya, seçim yapmak durumunda kalmıştır; ya Asyalı bir devlet olarak kalacaktır ya da modernleşen Avrupa'ya yönelerek büyük oyuncular arasına güçlü bir rakip olarak katılacaktır. Bu bağlamda Çar Büyük Petro'nun Batıya yönelmesi, Rusya'nın tarih sahnesine çıkarak büyük Avrupalı güçlerle yarışıp onların saygısını kazanma isteği duymasıyla açıklanmaktadır. Böylelikle o zamana kadar Asya'ya karşı mücadele eden Rusya, Petro ile Avrupa'ya meydan okumak istemektedir. Petro'nun bu politikası onun şu sözlerinde saklıdır; *“Biz sadece ve sadece savaşlarla karanlıktan aydınlığa çıktık, diğer halkların bizi tanımalarını ve bize saygı göstermelerini sağladık.”* Sürekli ilerlemek, gelişmek ve Batı ile yarışacak bir güce ulaşmak için Petro'nun başlattığı reformlar halefleri tarafından da sürdürülmüş ancak başarıya ulaşılamamıştır (Gazigil, 2006).

Bu meyanda Petro'nun düşünce çizgisi özellikle 1990-1992 yılları arasında Rus siyasi hayatına egemen olmuştur. Bu yaklaşım, Batı ile SSCB arasında onlarca yıl sürmüş olan çekişmeyi Bolşevik ideolojisinin ve politikasının bir eseri olarak görmektedir. Oysa onlara göre Rusya'nın hayati çıkarları, *“Bolşevik iktidarınca kendi ile Batı arasında oluşturulmuş uçurumu aşmaktan ve uygar ülkeler ailesine katılmaktan”* geçmektedir. Bu hedefe ulaşmak için Rusya, ABD ile süper güç olma ve dünya hegemonyası rekabetini durdurmalıdır, bu politikanın bir sonu yoktur. Aksine bu rekabet NATO'nun doğuya doğru genişlemesine yol açacak, BDT içi entegrasyonu yavaşlatacak, Rusya'nın temel teknolojik ve finansal kaynaklara ulaşmasını

engelleyerek, askeri rekabeti tekrar diriltecektir. Ayrıca Batı'ya giden Rus “beyin göçünü” önlemek ve ülke içinde hayat standartlarını yükseltmek için de bir açık pazar ekonomisinin kurulması ve Rusya’da tam demokratik bir toplumun geliştirilmesi gerekmektedir. Bu da ancak Batı ile işbirliği halinde yapılabilir (Bajanov, 2000).

Dolayısıyla da bu yaklaşıma göre Rusya’nın çıkarları Batının çıkarlarına ters düşmemelidir. NATO’ya ve AB’ye üyelik elde edilmelidir. Rusya bu organizasyonların genişleme süreçlerine karşı koymamalı ve Irak’a yapılan ve diğer şer eksenli devletlere yapılması planlanan müdahalelere tepki göstermemelidir. Bu yaklaşımı destekleyenlere göre; Batının yüksek ekonomik, askeri ve teknolojik potansiyeli Rusya’nın seçimini belirlemesinde etken olmalıdır. Diğer bir deyişle, Rusya güçlü devletlerin yanında yer almalıdır (Nasırov, 2003). Ancak bu yaklaşım dikkatle incelendiğinde Rusya ile Batı arasında çıkar çatışması yaşanması durumuna karşılık çözüm üretmediği görülmektedir.

1.3.2. Avrasyacılık yaklaşımı

Avrasyacılık Rus fikir tarihinde ortaya çıkan diğer iki büyük akımdan farklılıklar göstermektedir. Avrasyacılar asıl karşıtlarını Batıcılar olarak görmektedirler. Avrupa-merkezciliği reddetmek, Slav milliyetçileri ile daha benzer yönleri olduğunu göstermektedir. Ancak Avrasyacılar, Slavlık kavramını da eleştirmektedirler. Bu kavram daha az anlamlı bulunmaktadır çünkü Lehler ve Çekler de Slav sayılmaktadır ancak başka bir kültüre, Batı kültürüne dahildirler (Wehrschutz, 2000).

Öte yandan Avrasyacılar jeopolitikte var olan “kara-deniz” ayrımını benimsemektedirler. Bu ayrım onlar için coğrafi olmaktan ziyade kültürel sınırları ifade etmektedir. Keza insan, tabiat ve Tanrı algıları deniz ve kara insanları için farklı şekillerde tezahür etmektedir. Bunun doğal sonucu olarak da her iki mekan üzerinde yaşayan toplumlar birbirinden farklı kültür ve siyaset biçimine sahip olmaktadır. 16. yüzyıla kadar dünyanın merkezi olan mekan Avrasyacılara göre karadır. Ticaret yollarının karadan yapıyor olması karanın denize göre daha üstün olmasını sağlayan etmenlerden en önemlisidir. Bu noktada Avrasya, Avrupa’ya göre çok daha zengindir. Ancak coğrafi keşiflerle birlikte ticaret yollarının değişmesi karanın eski önemini

kaybetmesine, denizin ise ilerlemeye başlamasına neden olmuştur (Gazigil, 2006).

Denizin daha zengin ve güçlü olması kültürel, siyasi ve jeopolitik anlamda karanın geleneksel üstünlüğünü ortadan kaldırmıştır. Böylelikle 16. yüzyılda Rusya'nın da içinde bulunduğu dünya (kara/kıta) güç kaybetmeye başlamıştır. Toynbee bu dönemi "dünyanın birleşmesinin başlangıcı" olarak nitelendirirken, Mackinder "Columbus Çağı" olarak ifade etmektedir. Kıtaya ait geleneksel değerlerin karşında yer alan Avrupalı değerlerin tüm dünyada yayılmaya başlaması karada var olan devletlerin güçlerinden bağımsız olarak bir gerilemeye neden olmuştur. Bu noktada son dönem Avrasyacıların doğrudan batı karşıtı bir tutum takınmalarının nedeni batı medeniyetinin, tüm farklılıkları göz ardı ederek batılı mekan ve tarih gerçekliği içinde oluşmuş bir kültürü diğer toplumların gerçekliği haline getirmek istemesinden kaynaklanmaktadır (Gazigil, 2006).

Rus toplumunda batı yanlısı yaklaşıma karşı çıkan ve Avrasya yaklaşımını savunan kesim, Rusya'nın karar verme süreçlerinde sadece batı ve batı karşıtı seçeneklerinin yer almasının yeterli olmayacağını savunmaktadır. Zira dünya ekonomik hacminin ve nüfusunun yarısını barındıran Asya'nın da göz ardı edilmemesi gerekir. Avrasya yaklaşımına göre, NATO ve AB dışı açılım yolunda gerçekçi olmayan seçeneklerdir ve bu tarafa yönelindiği takdirde başarısızlık olasılığı kaçınılmaz olarak değerlendirilmektedir (Nasırov, 2003). Bu noktada Rusya, NATO'nun doğuya genişlemesini engellemeli ve Batı ittifakını parçalamaya çalışmalıdır. ABD'nin Avrupa'dan çekilmesi, Batı'nın emniyette olmasını sağlayarak Rusya'nın Asya-Pasifik havzasına rahatça yönelmesine yol açacaktır (Wehrschutz, 2000).

1.3.3. Batı- karşıtı yaklaşım

Bu grupta yer alanlar Batı ile Rusya'nın dost olabileceği tezini reddetmektedir. Onlara göre Batı yüzyıllarca Rusya'nın güç ve etkisini çökertmeye çalışmış, daha XIII. yüzyılda Papa önce Baltık bölgesi sonra da Rusya'yı siyaseten ve manen kendine tabi kılmak için haçlıları göndermiştir. Eğer Ruslar bu istilacılarla savaşmasalardı hiçbir zaman bir süper güç ve bağımsız bir medeniyet olamazlardı. Geçen 700 yılda Batı, nihai hedefi olan Rusya'nın çöküşüne ulaşmaya çalışmıştır. Bu durumun en iyi örnekleri

Napolyon ve Hitler'in saldırılarıdır. Bu görüşü savunanlara göre XX. yüzyılın son on yılında Batı, Rusya'yı süper güç konumundan düşürebilmeyi başarmış ve bunun için de Gorbaçov ve Yeltsin'i kullanmıştır. Hatta milliyetçi ve komünist muhalefet daha da ileri giderek Rusya'nın son on yılda başına gelen bütün talihsizliklerin Washington tarafından planlanarak hayata geçirildiğini iddia etmektedir (Bajanov, 2000).

Batı-karşıtı yaklaşımın temsilcileri Çin, Hindistan, diğer Asya ülkeleriyle ve ABD tarafından "şer eksenli devletler" olarak tanımlanan devletlerle yakın ilişkiler kurulmasını, öte yandan Batı dünyası ile ilişkilerin koparılması gerektiğini savunmaktalar. Bu yaklaşıma göre Batı dünyası Rusya'nın zayıflamasına neden olan baş etkindir. Zira Batı-karşıtı dünyada Rusya'nın liderliği gerçekçi bir hedef değildir. Rusya ve Çin'in stratejik ortaklığı henüz bir ittifak anlamına gelmemektedir. Her ne kadar olabildiğince tedbirli davranan Pekin yönetimi Amerikan politikasında bazı noktalarda hayal kırıklığına uğrasa da, ABD ile daha büyük çıkarlar adına çatışmaya girmemektedir. Çin, NATO'nun Yugoslavya'ya askeri müdahalesi sırasında Belgrad Büyükelçiliği'ne isabet eden NATO roketlerine rağmen geleneksel ihtiyatlı tavrını elden bırakmamıştır (Nasırov, 2003).

1.4. Putin Döneminde Dış Politikada Yapılan Değişiklikler

Mikhail Gorbaçov ile başlayan Glasnost ve Perestroyka süreçleri kimi tarihçilere göre XX. yüzyılı bitiren olaylardan olmuştur. Bloklar çekişmesinin sona ermesi ile bütün dünyada başlangıçta gelişen iyimser hava Sovyetler Birliği'nin varisi Rusya Federasyonu'nun dış politikasına da yansımış, Gorbaçov'un yardımcılarında biri olan Georgi Sahnazarov, BM kurumlarını temel alan bir global devletin kurulmasını savunacak kadar ileri gitmiştir. Rus demokratlarına göre, iki ideolojik kamp ve iki süper gücün arasındaki Soğuk Savaş'ın bitmesiyle artık dünyada uyum ve kardeşliğin önüne hiçbir şey geçemezdi. Ancak artık bu hayal sona ermiştir. Rus lise öğrencileri bile anlamaktadır ki, bugünün dünyası istikrarsızdır; ulusçu, dinci, bölgeci, ırkçı ve diğer çekişmelerle ayrılmıştır (Bajanov, 2000).

Rus bilim adamı Andrei Tsigankov, Rus dış politikasının oluşumunu etkileyen dört tane düşünce ekolü bulunduğunu tespit etmiştir; uluslararası kurumsalcılık, saldırgan gerçekçilik, savunmacı gerçekçilik ve devrimci yayılmacılık. Uluslararası Kurumsalcılık ekolünün Gorbaçov'un "yeni düşünce"siyle ilişkisi bulunmaktadır. Gorbaçov, ortak beşeri değerlerin yükseltilmesini hedef almıştır. 1991-1994 arası dönemde hakim olarak kullanılan bir ekol olmuştur. Ancak bu dönemde Rusya'nın milli menfaatleri tam olarak belirlenememiş, batıya boyun eğme adet haline gelmiş ve vatanseverlik, eski kafalılık ve hatta antidemokratiklik olarak görülmüştür. Devrimci Yayılmacılar ise sınır ötesi yayılmayı Soğuk Savaş'tan sonraki boşluğu dolduracak ve Rus milli menfaatlerini koruyacak en elverişli araç olarak değerlendirmişlerdir. Vladimir Jirinovski ve Aleksandr Nevzorov tarafından temsil edilen bu ekolün taraftarları gittikçe azalmıştır. Her iki ekol de güvenliği, devletin en güçlü gayesi olarak görmüştür (Mikoyan, 2000). Saldırgan Gerçekçiler ise Rusya'nın milli menfaatlerini korumada ve ABD ile başa çıkmada en uygun yol olarak gördükleri caydırıcılık doktrinine özlem duymaktadırlar. Rusya'nın şimdiki sınırlarından öteye ılımlı bir şekilde yayılmasından yanadırlar. Savunmacı Gerçekçiler ise 1994'ten bu yana Rus dış politikasının tespitinde büyük rol oynamışlardır. Onlar, barışçı diplomatik girişimler ve ortak ekonomik çıkarların geliştirilmesi vasıtasıyla eski Sovyetler Birliği'nin bazı bölgelerinde Rusya'ya özgü etki alanlarının pekiştirilmesinden yanadırlar. Bu ekol yanlıları öncelikli tehdidin Batı'dan çok Rusya'nın çevresinden geldiğine inanmaktadırlar. Bu nedenle de onlara göre Rusya ile Batı, özellikle de ABD arasında işbirliği veya ortaklık gerçekleştirilmelidir. İdeolojik tartışmalarla geçen birkaç yıldan sonra dış politikada egemenlik mücadelesi saldırgan ve savunmacı gerçekçiler arasındadır. Batının Rusya'ya ve onun çıkarlarına karşı muhtemel tavrı sonunda hangi ekolün egemen olacağının belirlenmesinde önemli bir faktör olacaktır (Mikoyan, 2000). Dolayısıyla Moskova'nın dış politikası kayda değer bir değişimden geçmektedir. Dış politika, 1991'de komünist rejimin çöküşü ve Sovyetler Birliği'nin liderleri Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya (Belarus) tarafından dağıtılmasından sonra Rusya'nın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkışı ile şekil almaya başlamıştır. Birçok açıdan yeni Rusya'nın dış politikası Gorbaçov'un "yeni düşünüş"ünün bir devamıdır. Gorbaçov kendini Stalinist-Brejnevist sistemin dağıtılmasına adanmıştır. Sovyetler Birliği, Stalinizm-Brejnevizm'in askeri-siyasal mirasını reddederek Batı ittifakıyla yakınlaşma hatta işbirliği çizgisine oturmuştur.

Gorbaçov, Çin’le barış yapmış, Afganistan’dan ordusunu çekmiştir. SSCB gönüllü olarak bu dönemde Batı’ya karşı jeopolitik ve ideolojik bir karşı çıkış içindeki komünist imparatorluk olmaktan vazgeçmiş ve bunun yerine Batı’nın bir üyesi olmak, onun değerlerini paylaşmak ve uluslararası sorunları çözmekte Batı ile işbirliğine gitmek yolunu seçmiştir (Bajanov, 2000).

1991’de başa gelen ve Gorbaçov’un mirasını devralan demokratik güçler de Batı ile işbirliği yolunu seçmişlerdir. Onlara göre Batı’dan yüz çevirmek, az bulunur bir fırsatı kaçırmak ve Rusya’yı "Avrupa’nın hasta adamı" haline getirmektir. Keza Yeltsin, Rusya ve ABD’nin karşılıklı çıkarlarının olduğunu, işbirliğine dayanan istikrarlı ve düzenli ilişkilere sahip olduklarını dolayısıyla da nükleer güçte denkliğin gereksiz olduğunu açıklamıştır. Yabloko partisinin liderlerinden olan V. Lukin Moskova’nın birinci önceliğinin “yeni Avrupa evine girmek” olduğunda ısrar etmiştir (Bajanov, 2000). Putin ise Rus Devlet Başkanı sıfatına haiz olur olmaz ABD-Rusya ilişkilerinde başlangıç sayılabilecek farklı adımlar atmıştır. Zira Küba ve Vietnam’daki Rus askeri üslerinin kapanması Soğuk Savaş’ın son simgelerini de silmiştir. Bu dönemin en önemli değişimi ise şüphesiz ki Afganistan Harekâtında Rusya’nın ABD ile askeri işbirliğine giderek Orta Asya’da bu ülkeye askeri üsler vermesidir. Putin başlattığı "mekik diplomasisi" ile ekonomik argümanları ön plana çıkarmayı planlamış ve bu pazarlık paketlerinin açılmasında ABD ve AB’yi Asya-Pasifik ile dengelemeyi hedeflemiştir. Bu yaklaşımda birinci amaç, değişen Rusya imajının uluslararası kamuoyuna tanıtımı, ikincisi ise Gorbaçov ve Yeltsin döneminin ekonomideki olumsuz mirasının değiştirilebilmesi olmuştur (Caşın, 2006).

Mekik diplomasisi gereği Putin, seçim sonrasında Avusturya, Kanada, Küba, Fransa, Almanya, Hindistan, İtalya, Japonya, Kuzey Kore, Polonya, İsveç, İngiltere ve Vietnam ile ekonomik platformun ön planda tutulması için diplomatik resmi temaslarda bulunmuştur. Çin ile yapılan temaslardan sonucu iki ülke arasındaki ticaret hacmi arttırılmış, Hindistan ile 150 proje kapsamında 17 ayrı sektörde teknik işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Putin, komşuları Beyaz Rusya, Ukrayna ve Özbekistan’a da resmi ziyaretlerde bulunmuş, NATO Irak, İran, Kuzey Kore ve Vietnam ile de yeni bir müzakere süreci açarak "tüm vektörlerde en uygun işbirliğini" öngören farklı bir

diplomasi taktiği sergilemiştir. Ancak yine de Rusya'nın dış politika stratejilerinde hedef aldığı en önemli oyuncu ABD olmuştur (Caşın, 2006). Hatta Putin iç politikada önemli riskler alarak terörizme karşı savaşta ABD'ye tam destek sağlamış ve Batı ile Avrasyacılık arasında bir eksene oturtulmaya çalışılan Rusya'nın yönü, 11 Eylül'den sonra Batı ile bütünleşmeye ve bu anlamda ABD ile müttefikliğe doğru çevrilmiştir. Ancak daha sonra Batı'dan umduğunu bulamayan Putin, Batı ile yaşadığı balayına karşı daha ihtiyatlı politikalar izlemiştir.

1.4.1. 2000 yılı Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Doktrinleri

Ulusal güvenlik politikası genel kabul görmüş bakış açısına göre bir ülkenin tasarrufunda olan politik, askeri, ekonomik, psikolojik olayların tutarlı ve mantıklı bir sistem içerisinde beraberce yürütülmesidir. Rus dış ve ulusal güvenlik politikaları, bölge bütünlüğünü koruma ilkelerine dayanmaktadır ve yapısı iki önemli belgededir; Ocak 2000'de yayınlanan "Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Doktrini" ve Haziran 2000'de yayınlanan "Rusya Federasyonu Dış Politika Doktrini" (Cameron ve Domanski, 2005).

Ulusal Güvenlik Doktrini, Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi tarafından hazırlanmıştır ve ülkenin güvenlik politikası hakkında genel bir bakış açısı elde etmeyi sağlamaktadır. Askeri Doktrin Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanmış olup ülkenin askeri meseleleri ile ilgilidir. Dış Politika Doktrini ise Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır ve Rusya Federasyonu'nun politik ve diplomatik alaka ve menfaatleri ile ilgilidir. Dokümanlarda belirtilen ulusal çıkarlar kısaca şunlardır (Haas, 2005);

- Rusya'nın temel önceliği; (uluslararası) terörizm, doğal ve endüstriyel kaynaklı felaketler ve savaş zamanı meydana gelen askeri operasyonlardan korunmaktır.
- Ekonomik gelişmeleri hızlandırmak ve yaşam standartlarını iyileştirmektir.
- Rusya Federasyonu'nun egemenliğini, toprak bütünlüğünü korumak ve güçlendirmek, anayasal sistemin temelini güçlendirmektir.
- Politik, dini ve etnik ayrılıklara yardım ve bağışlara sebep olan durumlar giderilmelidir.
- Büyük bir güç olarak Rusya'nın uluslararası arenada pozisyonunu güçlendirmektir.

- Özellikle BDT'ye üye olan ülkeler ile karşılıklı avantajlı ilişkilerin geliştirilmesidir.

- Uluslararası terörizm ile mücadelede, BDT Ortak Güvenlik Anlaşması çerçevesinde; askeri-politik alanlarda işbirliği yapılmasıdır.

21. yüzyılın getirdiği küreselleşme rüzgarları, teknolojik gelişmeler ve bunların sosyal, ekonomik ve siyasal sonuçları nedeniyle Rusya Federasyonu'nun değişen dünyada pozisyonunun ne olması gerektiği veya karşı karşıya kalabileceği tehditlere karşı ne gibi tedbirler alacağı "dış politika doktrini" kapsamında belirlenmiştir. Bu doktrinde Rusya'nın doğrudan etkilenebileceği faktörlerden bahsedilmiştir ve ayrılıkçı hareketler, terörizmin artışı, küreselleşme bağlamında dışa bağımlılığın artması bu faktörler arasında yer almıştır. Doktrine göre Rusya Federasyonu bu gibi faktörlere karşı dengeli bir dış politika yürüterek hem batıdaki hem de doğudaki ülkelerle işbirliği ve karşılıklı görüş alışverişine dayanan ilişkiler geliştirmelidir. Doktrin bu noktada çok kutuplu dünya düzeninin kurulmasına yönelik çaba gösterileceğinden bahsetmektedir (Erişen, 2004).

Rusya'nın ulusal güvenliğine tehdit oluşturan faktörler ise aşağıda sıralanmıştır (Kıbaroğlu, 2001);

- Kitle imha silahlarının ve onları gönderme araçları olarak kullanılan balistik füzelerin yayılması sorunu.

- Uluslararası barış ve istikrarı korumakla görevli kuruluşlardan BM'nin ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) etkinliğinin zayıflaması.

- Rusya'nın uluslararası arenada politik, ekonomik ve askeri etkisinin zayıflaması.

- NATO'nun Rusya sınırlarındaki bölgelere doğru genişlemesi ile müttefik ilişkileri sonucu bu bölgelere yabancı askeri üslerin kurulması ve yeni üyelerin topraklarına konvansiyonel silahların yerleştirilmesi.

- BDT içinde ilişkilerin zayıflaması.

- BDT ülkelerinin sınırlarının hemen ötesinde çatışmaların ivme kazanması.

- Rusya'dan toprak talebinde bulunulması.

Bu nedenlerle doktrinlerde, ekonomik çıkar ve araçların dış politikada temel öncelikler ve araçlar olacağı açıkça ifade edilmiştir. Esasında bu doktrinler Rus dış politikasındaki önemli bir değişikliğin ilanı gibi kabul edilebilir. Bu değişim Aralık 1999'a kadar Rus dış politikası karar verme sürecinde temel etken rolü oynayan askeri çevrelerin egemenliğinin giderek azaldığı anlamına gelmektedir. Doktrinler, aynı zamanda Rus dış politikasında etkin olma mücadelesi yapan önemli güçlerden biri olan Rus enerji sektörünün önemli bir üstünlük sağladığını da ortaya koymaktadır (Cafersoy, 2006).

Ayrıca ulusal güvenlik doktrininde Rusya'nın uluslararası topluluk içindeki yeri irdelenirken uluslararası ilişkiler alanında iki temel gelişmeye de dikkat çekilmektedir. Birincisi, uluslararası ilişkilerde tayin edici faktör olarak askeri gücün öneminin azaldığı çok kutuplu bir dünyanın oluşumu; ikincisi ise ABD'nin liderliğinde gelişmiş ülkeler topluluğunun üstünlüğünün hakim olduğu tek kutuplu bir dünyanın oluşumu öngörülmüştür (Kıbaroğlu, 2001). Ancak uluslararası sistemin hangi yönde gelişeceği kesinleşmediğinden doktrinde askeri kuvvetlerin temel rolünün devam ettiği vurgulanarak, gelişmiş ülkelerin ulusal güvenliklerini garanti altına almalarına karşın Rusya'nın zayıflatılmasının kabul edilemeyeceği belirtilmiştir. Dış Politika Doktrini ise stratejik ortaklık ve onun BDT komşularıyla iyi ilişkilerinin iki taraflı ve çok taraflı esaslarda Rus dış politikasının en üst önceliği olduğunu açıklamaktadır. Belge, BDT ile ortaklığın ulusal güvenliğin bir garantisi olduğunu belirtmiştir ve BDT alanında (gümrük birliğini, ortak güvenlik anlaşmalarını, Beyaz Rusya ve Rusya birliğini vb. kapsar) uzmanlaşmış bölgesel kuruluşların önemini vurgulamıştır. Doktrin, aynı zamanda BDT ülkelerinde var olan anlaşmazlıkları çözmenin ve güvenlik konularında özellikle uluslararası terörizm ve küreselleşmeye karşı savaşta kuvvetlendirici askeri ve politik ortaklıkların önemini vurgulamaktadır. Rusya; uluslararası sahnede bağımsız, ekonomik olarak tutarlı bir oyuncu rolü oynamayı istemektedir ve herhangi bir süper veya global güç tarafından hakim olunmamaya karardır (Cameron and Domanski, 2005).

Dolayısıyla Rus dış politikasının oluşturulmasında altı öncelik bulunmaktadır (Erişen, 2004):

- Rusya Federasyonu'ndaki iç ekonomik ve siyasal durumun gittikçe dengesiz

ve karışık bir hal alması (özellikle Saka, Tuva, Kafkasya'daki Çeçenistan, Osetya, Ingusetya çatışmaları ve Tataristan'daki gelişmeler),

- Baltık ülkeleri, Ukrayna, Kazakistan ve Kafkasya ülkeleriyle ekonomik, askeri, siyasal ve etnik konularda artan anlaşmazlıklar,

- Rusya dışında yaşayan Rusların sorunlarının çözülmesi ve onların hukuki statülerinin güvence altına alınması gerekliliği,

- BDT ve Doğu Avrupa ülkeleriyle olan ekonomik ilişkilerin gittikçe zayıflaması,

- Eski Sovyetler Birliği'nin güney bölgelerinden gelebilecek olan askeri tehditlerin süregelmesi (bunlar Afganistan'da olduğu gibi Rusya Federasyonu'nu fazlasıyla zor duruma sokabilir),

- Varşova Paktı ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yeni uluslararası düzen içerisinde Rusya eksenli bir bağlaşıklık sisteminin geniş anlamda kurulmasının çok zor olması.

Sonuç olarak 2000 Mart'ında seçilmesinden bu yana başkan Putin ve yönetimi, selefine oranla dış politikada çok daha aktif bir pozisyon almıştır. Her ne kadar Putin Almanya, İtalya ve İngiltere gibi Batı ülkelerini ziyaret edip G-8 gibi uluslararası toplantılara katılsa da, Rusya Başkanı NATO'nun ve AB'nin genişlemesini açıkça kınamıştır. Ayrıca başkan Putin ziyarette bulunmak suretiyle Sovyetler Birliği'nin Kuzey Kore ve Küba gibi eski müttefikleri ile de ilişkileri yeniden yapılandırma girişiminde bulunmuştur. Kremlin yetkilileri de İran'ı daha yakın ilişkiler kurmak amacıyla ziyaret etmişlerdir. Öte yandan Rusya, eski Sovyet cumhuriyetlerinin tekrar Moskova'nın stratejik yörüngesine girmelerini sağlayacak çeşitli adımlar atmıştır (Peterson, 2001).

1.4.2. 2000 yılı Rusya Federasyonu Askeri Doktrini

Bir yandan ekonomik ve siyasi alanlarda güçlenen Almanya'nın AB politikalarına da sirayet eden doğuya doğru genişleme politikası, diğer yandan transatlantik bağının ABD için hayati önem taşıması ve bu çerçevede Almanya'nın ekonomik ve siyasi gücünün gerisinde kalan askeri etki alanı sebebiyle ortaya çıkan

güvenlik zaafılarını gidermek amacıyla NATO'nun doğuya genişlemesi politikası, Amerikan dış politikasının da en önemli önceliklerinden biri haline gelmiştir. Keza Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan Nisan 1999'da NATO'ya katılmışlardır. Ayrıca Kosova olayları ile bir savunma örgütü olan NATO'nun saldırıya maruz kalmadığı halde operasyonel görev alanı tanımına uygun düşmeyen bir bölgede askeri güç kullanması Rusya Federasyonu ile Batılı devletler arasındaki güvenlik ilişkisini zayıflatmıştır. Yaşanan gelişmeler karşısında Rus askeri ve siyasetçi kadroları ülkenin ihtiyaç duyduğu gereksinimleri karşılamak üzere askeri doktrin belirlemek durumunda kalmışlardır (Kıbaroğlu, 2001).

Rusya'nın güvenlik politikasına dikkatle bakıldığında askeri güvenliğin sağlanması, birliklerin ve askerlerin kullanılma metotları ve ülke dışında istihdamı konularının son derece önemli olduğu görülmektedir. Bu temalar, sadece Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrin'de bahsedilen girdileri meydana getirmektedir. Bu girdiler şunlardır (Haas, 2005):

- Eğer diğer bütün yollar tükenmiş durumda ise, nükleer silahlar da dahil olmak üzere eldeki bütün güç ve tesisler, imkan dahilinde, silahlı düşmanı püskürtmek için kullanılacaktır.
- Rusya Federasyonu, nükleer caydırıcılığı onaylamak mecburiyetindedir.
- Barışı koruma operasyonlarında olduğu gibi birlikler ve askerler, yerel, bölgesel, uluslararası ve geniş ölçekli çatışmalara müdahale edebilir.
- Rusya'nın ulusal güvenlik kapsamındaki çıkarları, dünyanın stratejik önemi haiz bölgelerinde bir Rus askeri varlığını gerektirebilir.

21 Nisan 2000'de Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin 706 no'lu Başkanlık Emri'ni imzalayarak Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenlik belgesi ve askeri doktrininin son halini onaylamıştır. Ulusal Güvenlik Konsepti çerçevesinde ortaya konulan yeni Rus askeri doktrini, Soğuk Savaş döneminin aksine, nükleer bir savaşı da içeren büyük ve kapsamlı bir savaş tehdidinin azalmakta olduğunu öngörmektedir. Buna karşılık ise bölgesel çatışmaların ve silahlanma yarışının hızlanacağını ortaya koymaktadır. Ayrıca askeri doktrin, kitle imha silahları ve balistik füzelerin hızla bazı bölgelerde yayılmasının yanı sıra bilgi teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler ve

iletişim araçlarının kabiliyetleri nedeniyle bilgi savaşlarını da ciddi bir tehdit olarak değerlendirmiştir (Kibaroğlu, 2001). Doktrinde yer alan bir diğer ilginç husus ise tek tek devletlerin ve devletlerarası ittifakların özellikle BM ve AGİT gibi mevcut uluslararası güvenliği sağlama mekanizmalarının rollerini en aza indirme gayretlerinin de uluslararası alanda başlıca bir tehdit olarak görülmesidir (Oğuz, 2001).

Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrin, saldırganlığa karşı koymada nükleer silah kullanılmasına müsaade etmektedir. Bununla birlikte Askeri Doktrin, bu hususta daha net bilgi vermektedir; ulusal güvenliğin kritik bir şekilde tehlikede olduğu konvansiyonel bir saldırıda, saldırıyı nükleer silah kullanarak püskürtmek meşru sayılmaktadır. Dış Politika Doktrini ise tam tersine askeri gücün rolünün azalması gerektiğini vurgulamakta ve kitle imha silahları konusunda olduğu gibi konvansiyonel silahların da azaltılması gerektiğini belirtmekte ve aynı zamanda hızlı silahlanmalara karşı alınacak tedbirlerin önemine dikkat çekmektedir. Sonuç olarak, diğer iki dokümanın aksine, Dış Politika Doktrini, nükleer silahların kullanımının sınırlanmasına dikkat çekmektedir (Haas, 2005).

Konvansiyonel silahlara karşılık olarak nükleer silahlara başvuru hakkının saklı tutulması aslında Rusya'nın nükleer silaha ilk başvuran taraf olabileceğinin işaretidir. Bu husus 1980'lerden itibaren uygulanan no-first-use yani "nükleer silaha ilk başvuran taraf olmama" politikasının değiştirilmekte olduğunun tescili anlamına gelmektedir (Kibaroğlu, 2001). Rusya'nın bu tutum değişikliği iki açıdan ele alınmalıdır; askeri ve siyasi. Askeri açıdan Soğuk Savaş yıllarında Kızıl Ordu'nun konvansiyonel üstünlüğünden dolayı nükleer silahları ön plana çıkaran Amerikan ve NATO stratejilerine karşı, Sovyet yönetimi nükleer silahları son are olarak düşüneceğini vurgulayan bir taktik izlemekteydi. Oysa şimdi Rusya bu politikasını değiştirerek ABD ile rolleri değiştirmiş gözükmektedir. Siyasi açıdan ise nükleer silahların yarattığı caydırıcılık uluslararası arenada Rusya'yı ciddiye alınması gereken bir aktör konumuna getirmektedir (Oğuz, 2001).

1.4.3. 2003 yılı Savunma Raporu

1970'den 2003'e kadar olan çatışmaların analizi, aşağıdaki sonuçların Rusya Federasyonu'nun 2003 Savunma Raporu'na yansımalarına sebep olmuştur (Haas, 2005):

- Bütün çatışmaların neredeyse tamamı asimetrik bir yapıya sahiptir. Bir ülkenin tamamen tahrip edilmesi gibi amaçlara yönelik olduklarından kötü bir biçimde gerçekleştirilirler.

- Çatışmaların sonuçları neredeyse başlangıcında belirlenebilmektedir. Bunu görebilen grup avantajlı duruma geçebilmektedir.

- Sadece askeri güçler değil aynı zamanda politik ve askeri komuta-kontrol sistemleri, (ekonomik) altyapı ve nüfus, öncelikli hedefler haline gelmişlerdir.

- Bilgi ve elektronik harp, günümüzde çatışmalarda çok büyük bir etkiye sahiptir.

- Havadan yapılan hareketler, mobil ve özel hava kuvvetlerinin kullanımı artmıştır.

- Birleştirilmiş komuta-kontrol, müşterek harp ve kara-hava kuvvetlerinin işbirliği zaruri hale gelmiştir.

- 1999'da eski Yugoslavya'da, 2002'de Afganistan'da ve 2003'te Irak'taki çatışmalarda olduğu gibi, modern savaşlarda, üstünlük elde edildikten sonra, en büyük rolü vuruş olasılığı yüksek olan güdümlü savaş gereçleri ile desteklenen hava gücü üstlenmektedir.

- Çatışmaların ilk safhalarından sonra konvansiyonel silahların önemi hala devam etse de, toplu olarak kullanılan tankların ve piyadelerin yerini uzun menzilli silah sistemleri almıştır.

- Modern savaşlarda hava gücünün hakim kılınması için, iyi donanımlı ve elektronik harp karşısında etkin olarak kullanılabilecek uçaksavar sistemlerinin elde bulundurulması gereklidir.

Öte yandan Batı ve özellikle NATO ile olan ilişkilere dair, 2003 Savunma Raporu iki ayrı fikri içermektedir. Hem NATO'nun yeni üye toprakları içinde güç bulundurmasından endişe edilmektedir hem de NATO-Rusya ilişkilerinin daha da geliştirileceği ve derinleştirileceği ifade edilmektedir. Ayrıca, NATO ve Birleşik

Devletlerin önderlik ettiği koalisyonlarla bundan sonra herhangi bir nükleer ve geniş çaplı bir çatışmanın olamayacağı belirtilmekte, istikrarı sağlamaya yönelik olarak Rusya'nın ABD ve diğer sanayi devletleri ile işbirliği içerisinde olacağı vurgulanmaktadır. Aynı zamanda da eğer NATO saldırgan yapı içerisinde olmaya devam ederse, Rus askeri planlamalarında ve Silahlı Kuvvetleri'nde, nükleer stratejiyi de içerecek biçimde önemli değişikliklerin yapılabileceğinin altı çizilmektedir (Haas, 2005).

Putin 17 Kasım 2004'te Rusya'nın, BM Güvenlik Konseyi'nin Rusya dışındaki dört daimi üyesi olan ABD, İngiltere, Fransa ve Çin'de bulunmayan ve önümüzdeki yıllarda da bulunmayacak olan bir nükleer silah geliştirdiğine ilişkin açıklamada bulunmuştur. Putin bu açıklamasıyla iç politikada Rus toplumunda Rusya'nın eski gücüne erişme konusunda önemli adımlar attığı yönünde bir ön kabulün oluşmasını amaçlamıştır. Putin'in açıklaması Tataristan'da ayrı bir alfabe talebinin yükseldiği, Karaçay Çerkez Cumhuriyeti'nde darbe denemesinin yapıldığı ve Çeçenistan sorununun bitmediği bir ortamda yapılmıştır. Bu nedenle de açıklama, sanki bu hareketlerin ayrılıkçılığa kayması karşısında Rusya'nın "bir bölgesel güç olarak" durmakta kararlı olacağı mesajını vermektedir. Dış politikada ise mesaj ABD'ye gitmektedir. Zira açıklama, Bush yönetiminin ikinci kez daha fazla neo-con unsurlarla iktidara gelmesinin ve ABD'nin çok uzun menzilli füze sistemi geliştirdiğini açıklamasının ardından yapılmıştır (Yapıcı, 2004).

1.4.4. Putin'in terörle mücadele politikası

11 Eylül 2001'de Pentagon ve Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan terörist saldırıların ardından Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Başkan Bush'u telefonla arayarak Amerikan halkıyla dayanışmayı ifade eden ilk liderlerden biri olmuştur (Colton and McFaul, 2001). Putin, Amerika'nın teröre karşı savaşında, destek ifadelerini 24 Eylül 2001'de ilan ettiği 5 maddelik planıyla da somutlaştırmıştır. Bush, Afganistan'daki Taliban'a karşı savaş hazırlığı yaparken Putin, Amerikan yetkilileriyle istihbarat paylaşmaya, insani yardım için Rus hava sahasını açmaya, Rusya'nın Orta Asya'daki müttefikleriyle anlaşarak Amerikan uçuşları için benzeri hava sahası yardımları

sağlamaya, uluslararası arama ve kurtarma çalışmalarına katılmaya ve Afganistan'daki Kuzey ittifakına direkt yapılan askeri olduğu kadar insani yardımı da artırmaya söz vermiştir. En şaşırtıcısı, Putin eski Sovyet Cumhuriyetleri olan, Özbekistan ve Kırgızistan topraklarındaki Amerikan askeri yerleşimini durdurmaya çalışmamıştır (McFaul, 2004).

Rusya, ABD'nin terörle mücadele stratejisinden kazanımlar çıkarmaya çalışmıştır. Öncelikle ABD'ye destek vererek Çeçenistan'da gerçekleştirdiği operasyonlar, sivil halka uyguladığı baskıcı politikalar ve geniş insan hakları ihlalleri konularında Washington'un eleştirilerine maruz kalmaktan kurtulmayı hedeflemiştir. İkinci olarak, Amerikan şirketlerinin özellikle enerji alanında Rusya'ya yaptığı yatırımların artmasını talep etmiştir. Üçüncü olarak, NATO'nun genişlemesinde ve İttifak'ın operasyonlarında daha fazla söz sahibi olabilmeyi ummuştur. Son olarak da Orta Asya'da hareketlenmeye başlayan Çin'in faaliyetlerinin azalacağı beklentisine girmiştir (Erhan, 2005).

Üstelik Putin, bu dönemde ABD ve Rusya tarafından terörizme karşı birleştirilmiş bir cephenin sadece Rusya'nın acil stratejik çıkarlarına hizmet etmeyeceğini (Taliban Rusya'nın da düşmanı idi) aynı zamanda ABD ve Rusya arasında uzun dönemli ve daha derin bir birlik kurulabileceği düşüncesindeydi. Bu dönemde Colin Power, Rusya'yı "anti-terörist" koalisyonun kilit üyesi olarak tanımlamış, 2002 yılında Calgary'deki G-7 toplantısında da Bush, Putin'i "terörle savaş zamanı gelince aksiyon adamı" olarak addetmiştir. Temel bir jeostratejik kayma sonlanıyor gibi görünmüştür (McFaul, 2004).

Tarih Profesörü Aleksei Bogaturov'a göre, Rusya'nın ABD ile yakınlaşmasının bariz sebepleri vardır. Öncelikle bu yakınlaşma prestij amaçlıdır. İkincisi Rusya, ekonomisini kalkındırabilmek ve uluslararası ekonomik hayata eşit olarak katılabilmek için ABD'nin yardımına ihtiyaç duymaktadır. Üçüncü olarak, Gürcistan'dan Tacikistan'a kadar olan eski SSCB topraklarındaki çatışmaların önlenmesinde ABD'nin politik-askeri varlığı gereklilik arz etmektedir. Dördüncü sebep ise Avrupa'dan gelebilecek çatışma ve kaos ortamıdır (Bajanov, 2000).

Ayrıca Rusya'nın bu desteği, BDT ülkelerinde nüfuzunu arttırmak arayışıyla anti-terör mücadelesi adı altında çalıştığı fikrini gündeme getirmiştir. Hatta Irak'taki savaşa da, Rusların BDT'nin güney hattında bir güvenlik bölgesini yeniden hayata geçirmek için önceleri ses çıkarmadıklarına ilişkin yorumlar da yapılmıştır (Torbakov, 2003). 2003 ilkbaharında Rus yönetimi, Irak'taki Amerikan çıkarmasına yönelik ülkesinden gelen eleştirileri yatıştırmaya çalışmış, bunu yaparken de Amerika'nın Ortadoğu'daki meşguliyetinin kendilerine Orta Asya ve diğer BDT ülkeleriyle stratejik ilişkilerini geliştirmesi fırsatını vereceğini ümit ettiklerini belirtmişlerdir. Ancak 2003'ün sonuna doğru ülke içinde köklü değişim yapma savının, Irak lideri Saddam Hüseyin'in devrilmesine gerekçe olarak kullanılması ve keza Gürcistan Cumhurbaşkanı Eduard Svardnadze'nin devrilmesi izlenen stratejinin değiştirilmesine yol açmıştır (Allison, 2004).

Bu nedenle Rus askeri yönetimi Bush yönetiminin 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi'yle ilan ettiği önleyici saldırı (pre-emptive strike) hakkının Moskova tarafından BDT bölgesinde baş gösterecek tehditlere karşı kullanılabileceğini beyan etmiştir. Ekim 2003'te Sergei Ivanov, Rusya'ya kendisini tehdit altında hissetmesi halinde dünyanın herhangi bir yerinde önceden müdahale etme hakkı veren ve Rusya'nın BDT ülkelerinde, özellikle istikrarsız olanlarda, askeri eylemde bulunabileceğini belirten askeri bir doktrinin revize edilmiş bir taslağını duyurmuştur. Ivanov, olası müdahale sebepleri arasında bu ülkelerde "etnik ya da politik çatışma" veya Rusya'nın ekonomik refahına yönelik tehditleri göstermiştir.

Bu Ivanov doktrini Rusya'nın süper güç iddialarını destekleyenlere yönelik bir duruş olabilir ve hala etkin olan askeri kapasitesine dayanmaktadır. Yine de Rus başkanlık İdaresi ve Dışişleri Bakanlığı desteğiyle Savunma Bakanlığı'na hazırlanan bu taslak güvenlik politikasında rahatsızlık veren bir sinyal niteliğinde olup Moskova'daki tüm siyasi çevreler tarafından kabul gören BDT bölgesinde daha etkin bir politika güdülmesi için temel arayışı niteliğindedir (Allison, 2004).

Bu politikaların yansıması, Rusya'nın Amerika'da baş gösteren "liberal imparatorluğun uygulanabilirliği" tartışmasından yararlanma gayreti örneğinde de

görülebilmektedir. Energy United Systems Şirketi Başkanı ve Rus siyasetinin nüfuzlu isimlerinden Anatoly Chubais "liberal emperyalizmin Rusya'nın ideolojisi, liberal bir imparatorluk kurmanın da misyonu olması gerektiğini" öne sürerek ülkede bir tartışma başlatmıştır. Chubais'e göre eğer Rusya toprak bütünlüğünü ve kaynaklarını korumak, Amerika, Avrupa ve Japonya'nın yanında doğal yerini almak istiyorsa, piyasa ekonomisi uygulamaları ile BDT ülkelerinde ekonomik ve politik yayılımda bulunmalıdır. Bu tez Moskova'nın Sovyet sonrası Avrasya'da yeniden nüfuz sahibi olmasını savunan "Yeni-Avrasyacılar" tarafından da benimsenmiştir. Chubais'in aksine bazı Yeni-Avrasyacıların Orta Asya gibi bölgelerde Rus ve Amerikan emperyal politikalarının çatışma potansiyeline dikkat çektiği düşünülürse bunun batılı ülkelerle pek de ortaklık anlamı taşımadığı açıktır (Allison, 2004).

Rusya'daki bazı politik gözlemciler ABD ile Rusya arasında terörizme karşı işbirliği yapılmasının bu iki ülke arasında stratejik ortaklık kurulması için yeterli olmayacağını ileri sürmektedirler. Onlara göre uluslararası terörizm ortak bir çıkar noktası olsa da iki ülke tanım ve çözüm yolları açısından farklı görüşlere sahiptir. Zira bazı Rus politika yorumcuları Amerika'nın Orta Asya'dan hiç çıkmamasından endişe duymaktadırlar ve bunun Moskova için hiç de iyi sonuçlar doğurmayacağına inanmaktadırlar (Torbakov, 2003).

1.4.5. Putin'in Trans-Atlantik Batı kamplaşmasını bölme politikası

11 Eylül terör saldırılarından sonra Putin, Rusya'nın uluslararası pozisyonunu güçlendirmeyi ve bunu başarabilmek için de askeri varlığını kullanabilmeyi arzu etmiştir. Putin bu amacını gerçekleştirebilmek için pragmatik bir yaklaşım sergileyen bir dış politika stratejisi izlemiştir (Erişen, 2004). Putin, günümüzde global seviyede bir baskı için, önceki durumlardan çok fazla ekonomik güce sahip olunması gerektiğinin farkına varmıştır. Bunu dikkate almakla batıya olan yaklaşımı yabancı olmanın dışında bir görüntü arz etmeye başlamıştır. Bu bağlamda AB ile yakın işbirliğinin, Rusya'nın birden çok amacına hizmet edeceği hesaplanmıştır. Öncelikle, Avrupa ile ekonomik işbirliğine gidilmesi durumunda Rusya'nın uluslararası pozisyonunu daha iyi bir duruma getirecek olan Rus ekonomisi büyüyecektir. İkinci olarak, AB ile sıkı bağlantılar Avrupa

ile ABD arasındaki ilişkileri zayıflatılabilir ve böyle bir durumda, Avrupa'nın kendi askeri gücü ile bağımsız bir Avrupa güvenliğinin geliştirilmesini desteklemekle, Amerika'nın çıkarlarına olumsuz girdiler oluşturulabilecektir. Transatlantik kamplaşmayı zayıflatmak veya kırmak suretiyle, Rusya doğal olarak uluslararası arenada uluslararası politikanın çok kutupluluğunu teşvik eden dış politikasını uygulamakla ve Rusya'nın büyük gücünü göstermek suretiyle, karlı çıkacaktır (Haas, 2005).

Bazı Batılı strateji uzmanları Putin hakkında senaryolar çizerken, Putin'in geçmişte "Rus milliyetçiliği", "devletin gücü", "din" motifleri altındaki tanımlamalarından yola çıkarak daha saldırgan bir politika izleyebileceği üzerinde durmuşlardır. Hatta Putin'in "asla ikinci sınıf bir güç olmayacağız" açıklamasının ABD'ye karşı Rus-Çin-Hindistan ittifakını oluşturabileceği izlenimleri verdiği ilişkin yorumda bulunmuşlardır. Ancak bu noktada Petro'nun tarihsel gelişim ve reform stratejisi hatırlanacak olursa orta vadede Rus-Alman ittifakının da dikkatle üzerinde düşünülmesi gereken bir senaryo olduğu görülmektedir (Caşın, 2002).

Putin; Mart 2003'te Transatlantik ve batı kamplaşmasını bölme politikası seçeneğinin farkında olmuştur. ABD'nin Orta Asya'ya girişinin denetlenemez noktaya ulaştığını gören Putin, rahatsızlığını Afganistan Operasyonu'ndan sonra Bush yönetiminin Irak'a yönelik tavrına destek vermeyerek göstermiştir (Erhan, 2005). Almanya ve Fransa, Irak'a karşı BM Güvenlik Konseyi'nin askeri müdahalesini talep ettiklerinde, ABD ve İngiltere bir şekilde direnmişler ve bunu kabul etmemişlerdir. Putin, Fransa gibi, veto hakkını kullanabileceğini belirterek, güç kullanılmasını istemeyen ve bunu reddeden ikinci grubu desteklemiştir. Irak'a Özgürlük Operasyonu'nun başlatılması ile kuvvet kullanımına karşı da güçlü bir şekilde direnmiştir (Haas, 2005). Rusya'nın bu tavrındaki mesajı oldukça açıktır; "Büyük müdahaleler için BM'nin onayı gereklidir veya Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi'ndeki konumu onu kilit güç haline getirecektir". Bununla birlikte, Moskova, Batı Avrupa demokrasisi için istenmeyen bir müttefik olarak kalma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Zira BM'de karar alma sürecine ilişkin anlaşmazlıklar sona erdiğinde ortada Fransa-Almanya- Rusya eksenini olmayacaktır. İngiltere, Fransa, Almanya arasında ortak konumunda olmak için manevra yapan Rusya, Avrupa stratejik güç merkezinin dışında

kalma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır (Strategic Survey, 2004).

Ancak yine de Putin'in bu yaklaşımı o dönem için oldukça rasyoneldir zira operasyon öncesinde Rusya, Arap dünyasıyla gerçekleştirdiği ticari ilişkilerinin % 60'ını Irak ile yapmaktaydı ve bu ülke Moskova için petrol ve yeraltı madenleri ile taahhüt işleri bakımından birçok Rus firmasının ortaklık kurmaya çalıştığı bir ülke idi (Haas, 2005). Dahası Putin, Yeltsin'den Irak ile ilgili olarak başlıca üç hedef devralmıştı (Freedman, 2004);

- Saddam Hüseyin rejiminin Rusya'ya olan sekiz milyar dolarlık borcunu tahsil edilmesi,
- Başta Gazprom olmak üzere Irak'taki önemli Rus ticari çıkarlarının takip edilmesi ve BM'nin "Gıda Karşılığı Petrol" (Oil for Food) programı çerçevesinde Moskova'nın Irak tarafından verilen ihaleler ve kontratlar yoluyla milyonlarca dolar kazanmaya devam edeceğinin güvencesinin verilmesi,
- Rus şirketlerinin Irak'ta işe başlayabilmesi için yaptırımların kısmen veya tamamen kaldırılmasının sağlanması.

Hatta Irak'ın ABD etkisine girmemesi, Rusya'nın bu ülkedeki nüfuzunu devam ettirebilmesi açısından o kadar önemlidir ki 1998 yılında Irak'taki "uçuş yasağı" bölgesinde ABD uçaklarını taciz eden Irak hava savunma hedefleri periyodik olarak Rusya tarafından bombalanmıştır. Dolayısıyla aynı mantıkla 11 Eylül'ü müteakiben Putin, ABD ile daha da yakınlaşmıştır ve bu politika Moskova'nın "gıda karşılığı petrol" programındaki tartışmalı kalemler üzerinde ABD ile işbirliği yapma gönüllülüğüne de yansımıştır. ABD 2002'de amansız bir şekilde savaşa doğru ilerlerken Putin, Rusya'nın Irak'taki geniş ticari çıkarlarının korunmasına yönelik pragmatik politikalar izlemiştir. Kriz Rusya'ya birtakım yararlar da sağlamıştır. Vergi gelirlerinin üçte biri petrole dayalı olan Rusya için varil başına petrol fiyatının ilk etapta 25 dolardan 38 dolara ve hatta daha sonraları da 60 dolara kadar yükselmesi Rusya'ya fazladan gelir akışı sağlamıştır. Bu nedenle de Rusya, bir yandan BM Güvenlik Konseyi'nde savaşa başlama kararının meşrulaştırılması çağrısında bulunarak savaşı önlemeye çalışmış, bir yandan da bunalımı mümkün olduğunca uzatmaya çalışmıştır (Freedman, 2004). Üstelik Putin'in ülke içinde gerçekleştirdiği reformlar da Batı ile daha yakın bir işbirliğini gerektirmektedir.

Genişlemeden sonra AB, Rus ticaret hacminin % 50'sini oluşturmaktadır. Ayrıca Rusya, Uzak Doğu ve Sibirya'dan, dünyanın en dinamik enerji pazarları arasında olan Japonya, Çin ve Güney Kore'ye petrol ve doğalgaz ihraç etmeyi planlamaktadır ve ABD'ye 2002'de başlayan petrol ihracatını da arttırmak istemektedir. Rusya özellikle yüksek-teknoloji sektöründe yabancı yatırımlar gibi, DTÖ üyeliği hedefi için ABD ve Avrupa'nın desteğine ihtiyaç duymaktadır. Rusya'nın ekonomik öncelikleri dış politikasının hayati önemi haiz bir şekilde temelini oluşturan ağır dozda dış ticaret ve yabancı yatırım gerektirmektedir (Strategic Survey, 2004). Dolayısıyla Almanya, Fransa ve İspanya'nın Irak Operasyonu'na karşı çıkması ve Rusya'nın da bu devletler ile benzer bir tutum benimsemesi "Atlantik İttifakı"nın çatırdadığının ve Rusya'nın özellikle 2 önemli AB ülkesi ile ilişkilerini ciddi boyutlarda geliştirdiğinin bir kanıtı olmuştur. Bu durum da ABD'nin bu kamplaşmayı bölebilmek için AB ülkeleri ile ilişkilerini düzeltme yoluna gitmesine neden olmuştur. Bush yönetimi ise bu noktada aslında ABD ile Avrupa arasında Ortadoğu'ya ilişkin sorunlarda temelde görüş ayrılığının olmadığını savunmuştur.

Ortak sorunlar; Irak'ta istikrar, İran'da nükleer silah üretiminin engellenmesi, Filistin sorununa çözüm gibi konulardır. Ancak iki tarafın birbirinden ayrıldıkları önemli bir nokta bulunmaktadır, hedeflere "hangi yöntem"le varılacaktır (Aklar, 2005). Bush yönetimi güç kullanmaya, Avrupa ise diplomatik yolların kullanılmasına öncelik vermektedir. Başkan Bush, Avrupa'dan askeri yardım istemişse de onun yerine Irak ordu mensuplarının, polis ve yargıçlarının eğitimi için NATO'dan tam destek almakla yetinmişlerdir. NATO'dan Irak'la ilgili olarak yapılan isteklere tüm üyelerden tam destek alınması da olumlu bir gelişme olarak nitelenmiştir. Ayrıca müttefikler arasındaki stratejik ve politik istişare ve koordinasyonun forumu olarak NATO'nun rolünü güçlendirmeye ilişkin deklarasyonu da 26 devlet ve hükümet başkanı yani Schröder ve Chirac da imzalamıştır (Ateş, 2005). Üstelik Bush, 2005 yılında AB Konseyinde yaptığı bir konuşmada yeni yüzyılda güvenliğin en önemli direği olan Avrupa ve Kuzey Amerika ittifakı arasında hiçbir geçici görüş ayrılığı olmadığını belirtmiştir ve hiçbir dünya gücünün de onları ayıramayacağını ifade etmiştir. Bu noktada Başkan Bush 2005 yılında Avrupa'ya yaptığı gezi ile "Transatlantik ittifakı" yeniden şekillendirmeye çalışmıştır. Oysa görüşmelerde kavga konusu olan hiçbir sorunda (Irak, İran, Ortadoğu,

NATO, Kyoto Sözleşmesi, Çin vb.) taraflar arasında esasa ilişkin bir çözümün sağlanamadığı görülmektedir (Ateş, 2005).

Terörizme karşı mücadelede ABD, taktik hatalar yapmıştır. Bu hatalar, "Batı'nın bölünmesini" hızlandırdığı gibi, misyon sahibi bir devlet olarak ABD'nin elindeki "Batı değerleri" bayrağının Avrupalıların eline geçmesine olanak tanımıştır. ABD'nin dünya çapında imajı zedelenirken, AB Batılı değerlerin ve barışın "garantörü" sayılmıştır ve ABD sanki "Batı"dan ayrılmıştır (Ateş, 2005).

Almanya ve Fransa'nın Irak konusunda Rusya ile benzer tutumlar sergilemesi de ABD'nin, AB'nin motor gücü olan Fransa ve Almanya arasındaki birliği sarsmayı ve hatta bozmayı kendisine ana hedef olarak belirlemesine yol açmıştır. Bu amaç aslında Bush'un Almanya ziyaretinde sarf ettiği sözlerden de anlaşılmaktadır. Brüksel'de Fransa Devlet Başkanı Jacques Chirac'a sadece bir akşam yemeği için zaman ayıran Bush, Mainz'daki konuşmasında "ABD'nin en önemli müttefiki" saydığı Almanya'yı "Avrupa'nın kalbi" olarak nitelemiştir. Yani Almanya'yı en önemli müttefik olarak ve AB'nin başı olarak onurlandırmıştır. Sonuçta Almanya ve Fransa arasında bir üstünlük rekabeti mevcuttur. Bu rekabet özellikle de AB'nin dış ilişkileri ve politikasının ele alınmasında kendisini zaman zaman hissettiren bir olgudur. Özellikle uluslararası olaylarda, Fransa kendi özel tarzı ve çizgisini koruma ve göstermeye özel bir önem vermektedir. ABD, bu ikiliyi birbirinden uzaklaştıracak eğilimleri güçlendirmeyi amaçlayan bir politikayı özel olarak gündemine almıştır. Zira ABD, Rusya ile özellikle enerji alanında özel bir ilişki geliştiren AB'yi sıkıştırmaya çalışmaktadır (Ateş, 2005).

Son zamanlarda ABD ile Almanya arasında yaşanan bu yaklaşmanın Rusya-Almanya ilişkilerine olası etkisine bakılacak olursa, Avrupa'nın enerji konusundaki sıkıntılarını sezen ve Rusya ile enerji tedariki konusunda, birçok AB ülkesini tedirgin edecek şekilde anlaşmalar yapan ve hatta kendisini Şansölyelikten ayrıldıktan sonra Rus Gazprom şirketine yönetim kurulu üyesi olarak getiren Gerhard Schröder'in Avrupa için yaptığı "yakın zamanda enerji darboğazı" tespiti oldukça ilgi çekici olmaktadır (Külebi, 2006).

Almanya, Orta Asya'nın ulusal dış politika oluşumundaki yeri konusunda yeni arayışlara yönelmiştir. Almanya'nın, Avrupa içinde İngiliz- Fransız eksenli bir blokla karşı karşıya kalması durumunda Asya derinliğine yönelik politikalarını yoğunlaştırması oldukça rasyoneldir. Almanya'nın bu politikası da Almaya-Rusya ilişkilerine küresel bir anlam katmaktadır. Avrasya eksenli olarak gelişen Almanya- Rusya ilişkisi Orta Asya doğal kaynaklarının Rusya-Doğu Avrupa-Almanya hattı üzerinden Avrupa'ya aktarılması başta olmak üzere jeoekonomik faktörler açısından Almanya'nın doğru stratejisine de uygundur (Davutoğlu, 2001). Ancak ABD ile birçok konuda ters düşen ve Almanya-Fransa eksenli ağırlıklı bir dış politika izleyen ve bu eksene Almanya'nın ekonomik çıkarlarını düşünerek Rusya Federasyonu'nu da eklemeye çalışan Schröder'den sonra kurulan koalisyon hükümetinin başındaki Angela Merkel, öncelikle ve hızla ABD'ye yanaşmayı tercih etmiştir. Bu politikasıyla beraber Merkel'in Rusya'yı da rahatsız ettiği açıktır (Külebi, 2006). Dolayısıyla da ABD ile ilişkileri gerginleşen Putin Rusya'sını enerji konusunda Çin'e kaptırmamak isteyen Alman hükümetinin bu ülke ile bir yakınlaşma içinde olduğunu söylemek mümkün ise de bu yakınlaşma yollarının engebeli olduğu görülmektedir. ABD ile olan ilişkilerini Rusya'ya göre daha ileri taşıyacağını işbaşına geldikten hemen sonra belli etmiş olan Merkel, süreç içinde de buna uygun davranmıştır. Ancak, Merkel'in Almanya'nın çıkarlarını ABD uğruna tamamen göz ardı edemeyeceği de ortadadır. Zira bugün döviz rezervlerini 250 milyar dolar dolaylarına yükseltmiş olan Rusya Federasyonu'nun Almanya'da bir milyar dolar düzeyinde olan ve hızla artma eğilimi gösteren bir yatırımı mevcuttur. Buna karşın Almanya da Rusya'da yaklaşık 3,5 milyar dolarlık bir yatırımla bu ülkenin kalkınmasında özellikle yüksek teknoloji sağlama açısından etkin bir rol alma konumundadır. Bu günlerde giderek güçlenen Rus firmalarının (Rusya'nın yüksek döviz rezervleri sayesinde) Almanya'nın önde gelen ileri teknoloji firmalarına yatırım yapma ve hisse alma istekleri de yoğunlaşmaktadır. Üstelik AB ülkelerinde bir çeşit Rus-Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi oluşturulması konusunda yaklaşımlar sergilenmekte ve buna Rusya da sıcak bakmaktadır (Külebi, 2006).

Sonuç olarak Rusya, hem enerji kartını kullanarak hem de Almanya ve Fransa'nın birlik içindeki farklı duruşundan yararlanarak "Trans-Atlantik İttifakı" bölme stratejisi uygulamış ve Irak Operasyonu'nun gerekliliği hususundaki tartışmalarda da bu

politikasını uygulayarak başarılı olmuştur. ABD ise Rusya ile AB ülkeleri arasında özellikle enerji temini hususunda yaşanan ve siyasi konulara da sirayet eden bu yaklaşmanın kendi çıkarları açısından zararını sezinlemiş ve önce Almanya ile Fransa arasındaki farklılıklar üzerinde yoğunlaşarak olası ittifakları engellemeye çalışmış, özellikle de Almanya ile olan ilişkilerini geliştirmeye önem vermiştir. Seçimlerden az bir farkla galip olarak çıkıp koalisyonun başına geçmiş olan Merkel yönetimi ise yüzünü son zamanlarda ABD'ye çevirmiş gözüke de uzun vadede Rusya ile olan ilişkilerini ABD uğruna tamamen göz ardı edebilecek bir konumda değildir.

BÖLÜM II

2. Putin Dönemi Rusya'nın Yakın Çevre Ülkeleri İle İlişkileri

Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından Boris Yeltsin önderliğinde kurulan Rusya Federasyonu (RF) 1991–93 yılları arasında Atlantikçi bir dış politika izlerken ABD de yeni oluşan Post–Sovyet sahasında First Russia (önce Rusya) stratejisini uygulamıştır. 1993 yılından itibaren Moskova'nın başta ekonomik destek olmak üzere Batıdan beklentileri gerçekleşmeyince, Rusya tarihinde sıkça rastlanan, Batı yanlıları ve Batı karşıtları mücadelesini Batı karşıtları kazanmış ve Rusya Federasyonu'nun yeni dış politika konseptini Blijniye Zarubejye (Yakın Çevre) olarak belirlemişlerdir. Bu tarihten itibaren tekrar Rus stratejik düşünce yapısında etkili olmaya başlayan "yakın çevre" konsepti Kremlin için, Karadeniz–Kafkaslar–Orta Asya denklemine önce mutlak etkinliğin akabinde de mutlak egemenliğin sağlanmasını bir hedef haline getirmiştir. Bu bağlamda Rusya bilhassa son yıllarda bu eksendeki ülkelerle yoğun bir diplomasi trafiğine girmiş bulunmaktadır. Putin'in iktidara gelmesi ile birlikte Rusya yakın çevresine karşı daha hassas ve dikkatli davranmaya başlamıştır. Rusya bu devletleri birer egemen devlet olarak kabul etmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte bazı ülkeler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bağımsızlıklarını elde etmeleriyle beraber de Rusya'nın etkisi kısmen azalmış ve buna karşılık Batılı güçlerin ilgisi ise artmıştır. Bu durum bölge ülkelerinde yaşanan renkli devrimler ile de değişik boyut kazanmıştır. Renkli devrimler, Sovyet coğrafyasında ortaya çıkan komünizm sonrası otoriter yönetimlerin, şiddet içermeyen toplumsal muhalefet tarafından devrilmeleriyle, yerlerini daha liberal nitelikli yönetimlere bırakmaları sürecidir.

Rusya için Orta Asya, jeopolitik olarak vazgeçilmezdir. Orta Asya'daki

etkinliğini kaybetmesi durumunda küresel bir güç olma ötesinde bir Avrasya gücü olma niteliğini de kaybedebileceği kuşkusunu yaşayan Rusya, Avrasya’da yaşanan güçler dengesi sistemi içerisinde her bir aktörle kendi pozisyonunu karşı taraf nezdinde anlamlı kılan bir diplomatik bir yol takip etmeye çalışmaktadır.

Rusya sahip olduğu 60 milyar varil petrol ve 48 trilyon metreküp rezervleriyle Dünya’nın en önemli enerji üreticilerinden biridir. Dünya sıralamasında petrol ihracatında Suudi Arabistan’ın ardından ikinci sırada yer alırken, doğalgaz ihracatında birinci sırada yer almaktadır. Rusya’nın enerji alanındaki üretici konumunun yanı sıra kontrolünde bulunan boru hatları aracılığıyla özellikle Avrupa doğalgaz pazarında etkili bir ülkedir. Avrupa Birliği ülkelerinin doğalgaz ihtiyaçlarının yaklaşık %55’i Rusya tarafından karşılanmaktadır. Bu rakam Türkiye için %70 dolayındadır. Rusya, enerji alanındaki avantajlı konumunu kullanarak özellikle eski Sovyetler Birliği ülkelerinde etkinliğini arttırmakta, dolayısıyla enerji gücünü kendi politik çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır (<http://www.gazprom.com>, 8 Ocak 2011’de erişildi).

Kafkasya, Rusya için hem Avrupa ile Orta Asya arasında bir geçiş köprüsü hem de Karadeniz ve Hazar Denizi’ne kıyısı olması itibariyle, önemli bir jeopolitik bölgedir. Ayrıca Kafkasya’nın Rusya için iki özelliği bulunmaktadır. Bunlardan biri Asya’daki rakipleri Türkiye ve İran ile buluşma noktası olması; ikincisi ise Kafkasya’nın Orta Asya’nın kapısı durumunda olmasıdır. Rusya, Kafkasya’yı kontrolü altında tutarak bir tampon bölge oluşturmak istemiştir. Deniz taşımacılığı Rusya için önemli olduğundan, Kafkasya’nın Karadeniz sahilindeki Abhazya ve Hazar denizi kıyısındaki Dağıstan, Rusya için önem kazanmaktadır. Diğer bir önemli konu da Kafkasya, Rus ekonomisi için tam anlamıyla bir hammadde kaynağıdır. Kuzey Kafkasya’da Rusya Federasyonu içinde bulunan Çeçenistan, Dağıstan, Tataristan gibi özerk cumhuriyetler Rus petrolünün yarıya yakın kısmını üretmektedir. Hazar petrollerinin batıya ulaştırılmasında düşünülen muhtemel boru hatlarının üzerinde yer alması sebebiyle Kafkasya, Rusya için ayrıca bir ekonomik ve stratejik önem taşımaktadır. Yine bölgede ortaya çıkan etnik çatışmalar ve politik İslam’ın Rusya Federasyonu üzerinde yaratacağı olası tehlikeler özellikle Kafkasya’nın Avrupa’nın jeopolitiğinde daha önemli bir yer kazanmasına neden olmaktadır.

Kafkasya'daki Azerbaycan ve Gürcistan'ın bağımsızlıklarının ilk dönemlerinde Bağımsız Devletler Topluluğu'na girmeyi reddetmeleri, Türkiye'ye yakınlık göstermeleri Rusya'yı aşırı derecede rahatsız etmiştir. Bugün Rusya'nın izlediği dış politika Soğuk Savaş şartlarının sert ve uzlaşmaz karakteristiğini taşımasa bile, temel hedefleri itibariyle Sovyetler Birliği'nin eski politikasından izler taşımaktadır. 1993'ten sonra daha açık bir şekilde ortaya konan yeni Rus dış politikası ve bunun en önemli boyutu olan "yakın çevre" politikasının ilk örnekleri Tacikistan, Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan ve Çeçenistan bölgelerinde görülmüştür.

Bu bölümde, Putin döneminde Rusya'nın "yakın çevre" politikası üzerinde durularak Rusya ile büyük güçlerin çıkarlarının çatıştığı bölgeler, renkli devrimler, Rusya'nın Orta Asya çıkar ve hedefleri ile Putin'in Kafkasya siyaseti üzerine ayrıntılı analiz yapılmıştır.

2.1. Putin'in Yakın Çevre Politikası

Avrasya derinliğinde kara gücünün temsilcisi olan Rusya'ya göre Orta Asya; Fas'tan Basra Körfezi'ne kadar uzanan Yakın Doğu ile Pasifik Okyanusu kıyılarına bakan Uzak Doğu arasında kalan Ortadoğu'nun bir parçasıdır. İlk defa 1829'da Alexander von Humbolt tarafından kullanılan Alman ve Fransız edebiyatında yaygınlaşıp, Rusçaya Tsentral'nya Aziya şeklinde geçen Merkezi Asya tanımı denize irtibatı olmayan bütün Asya topraklarını ifade etmede kullanılmaktadır ve jeopolitik anlamda bu Rusya'nın Avrasya mihveridir. İç Asya ise Türkistan ve Moğolistan'ı kapsayacak şekilde 40. ve 50. paraleller arası için kullanılmıştır (Davutoğlu, 2001).

Avrasya kara kütesinin denizlerden en uzak merkezi eksenini olan Orta Asya, Rusya tarafından doğal yayılma alanı olarak görülmüştür. Böylelikle Rusya, XV. yüzyıldan itibaren dünya ticaret yollarını ele geçirerek Avrasya'da hakimiyet kurmuştur. Ancak Rusya'nın bu gücü Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile noktalanmış, günümüzde iki önemli kapı olan "Sibirya Bölgesi" ile "Hazar Havzası" güç boşluğu ile karşı karşıya kalmıştır. "Heartland" (Kalpgah) bölgesinde egemenliğini kaybeden Rusya, Putin ile toparlanma sürecine girmiş ve Avrasya'daki Müslüman toplumlarına karşı "Hristiyan

imparator" sıfatı ile sertleşmeye ve bölgede aktif olmaya ilişkin politikalar izlemeye başlamıştır. Ancak Rusya bugün Avrasya'nın tek hakimi olabilmekten uzaktır zira bölgede Çin, Hindistan, Pakistan, İran ve Türkiye önemli oyuncular olarak yer almaktadır (Caşın, 2006). Rusya bu noktada bölge ülkelerine ilişkin ihtiyatlı politikalar takip etmekte ve bu önemli oyuncuları karşısına almadan ilerlemeye çalışmaktadır.

"Yakın çevre" politikası da bu bağlamda ülkelerin dış politikalarını ve dış politika seçeneklerini "jeopolitik kod"a göre belirlediğini belirten John Gaddis'in tanımına uymaktadır. Gerçekten de yakın çevre politikası Rus dış politikasında ulusal güvenlik, tehdit algılamaları ve ulusal çıkar alanlarının "jeopolitik kod" çerçevesinde ayrımlaştırılmasına yardımcı olmaktadır. Bu paralelde coğrafi olarak "yakın çevre" kavramı ile Rusya bölgenin ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda ifade ettiği stratejik önemini ve önceliğini diğer ülkelerden farklılaştırmaktadır. Eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin bağımsızlığını kabul etmekle birlikte bu ülkeleri "yakın çevre" olarak nitelemek, onlara yarı bağımsız statü verildiği imajını yaratmaktadır. Bu kavram, Rusya'nın bölgeyi kendinden gördüğünün bir ifadesidir. Dışişleri Bakanı Ivanov'a göre de "yakın çevre" gerçekten de yakındır ve bu yakınlık salt coğrafi değildir. Dolayısıyla "dış politika ve askeri doktrin" olarak siyasi ve askeri çerçevesi çizilen "yakın çevre" politikası, 1993 yılından itibaren ülkenin güvenlik ve dış politikasının belirlenmesinde merkezi bir unsur haline gelmiştir (Dağı, 2002).

Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte Rusya yakın çevresine karşı daha hassas ve dikkatli davranmaya başlamıştır. Rusya bu devletleri birer egemen devlet olarak kabul etmiş fakat karşılıklı ilişkileri "Moskova'nın kontrolünde eşit ilişkiler" çerçevesinde sürdürmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Putin'in yakın çevresine ilişkin dış politikası şu şekilde gerçekleşmiştir (Veliev, 2005);

- İkili ilişkiler çerçevesinde SSCB döneminden kalma askeri, kültürel, ekonomik ve siyasi araçlarını güncelleştirmek ve ileride kullanılabilecek durumlar için yeni araçlar kazanmak,
- SSCB ve Yeltsin döneminden kalma kötü imajı ortadan kaldırmak,
- Bölgede bulunan BDT, Ortak Ekonomik Alan, Kolektif Güvenlik Anlaşması ve Orta Asya Ekonomik Birliği gibi örgütleri işlevsel hale getirmek ve bu amaçla sürekli

toplantılar düzenlemek,

- Yakın çevrede yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde Rusya'nın bölgede çıkarlarını koruyan adayları desteklemek.

2.2. Rusya Federasyonu ile Büyük Güçlerin Çıkarlarının Çatıştığı Bölgeler

ABD ve Rus çıkarlarının çatıştığı altı jeopolitik bölge mevcuttur (Nasırov, 2003, Pushkov, 2001):

Baltık Ülkeleri: ABD; Litvanya, Letonya ve Estonya gibi eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin NATO'ya entegrasyonuna destek vermektedir ve organizasyonun Kasım 2002'deki Prag Zirvesi'nde bu devletlerin NATO'ya kabul edilmesi kararında kesin bir rol oynamıştır. Öte yandan Rusya, NATO'nun genişlemesini (özellikle eski Sovyet Cumhuriyetleri yönünde) kendi ulusal güvenliğine dönük en büyük tehditlerden birisi saymaktadır.

Çevre Ülkeler: Rusya; Beyaz Rusya ve Ukrayna ile en azından siyasal açıdan maksimum yakınlık kurmaya çalışmaktadır. ABD'nin çıkarları ise Rusya'dan bağımsız bir Ukrayna'nın varlığı yönündedir. ABD Dışişleri Bakanlığı Rusya ve Beyaz Rusya'nın birleşmesine yönelik aleyhte tutumunu belirtmiştir. Washington, birleşmeye yönelik her adımın eski Sovyet sınırları içerisinde yeni bir entegrasyon süreci tehdidini arttıracığının farkındadır.

Balkanlar: Yugoslavya'nın NATO tarafından 1999 yılında bombalanması ve Miloseviç rejiminin yıkılması Rusya'nın bölgedeki etkisini azaltmıştır. Geleneksel nüfuz alanı olan Balkanlarda Rusya bugün olup bitenleri edilgen bir şekilde izlemektedir. Kosova sorununun askeri güç kullanılarak çözülmesi bazı Rus çevrelerinde, Rusya'nın kriz zamanlarında ABD'nin öncülük ettiği askeri-siyasal baskılarla karşılaşabileceği fikrini doğurmuştur.

Güney Kafkaslar ve Hazar Bölgesi: ABD ve Rusya arasında gaz ve petrol

rezervleri ve bunların dünya pazarlarına ihracı ile ilgili olarak ciddi bir mücadele mevcuttur.

Ortadoğu: ABD ve Rusya bu bölgede zaman zaman işbirliği yapmakla beraber potansiyel rakip durumundadırlar. Zira Rusya'nın enerji çıkarları Irak üzerine kuruluydu ve Bağdat'ın Rusya'ya oldukça yüklü miktarda borcu vardı. Fakat ABD'nin Irak'ta rejimi yıkması, var olan borçların ödenmesi problemini ortaya çıkarmıştır. Kurulmakta olan yeni rejim ise eski borçların ödenmesinden çok uzaktadır.

Bununla beraber bölgenin diğer önemli bir devleti olan İran üzerinde çatışan ABD ve Rus çıkarlarının dış politikaya yansımaları ise çok açıktır.

Uzak Doğu: Rusya; Çin ile uzun vadeli işbirliği ilişkileri kurmaya çalışmaktadır. Tayvan sorunu Rusya tarafından Çin'in iç meselesi olarak görülmektedir. ABD ise bunun tam zıttı bir politika izlemektedir. Rusya'nın Çin ile olan askeri işbirliği ABD'nin Tayvan ile olan yakın bağlarıyla dengelenmektedir. Çin'in güç kullanarak Tayvan sorununu çözme girişimleri, ABD ile karşı karşıya gelmesine yol açabilir.

2.3. Kadife/ Renkli Devrimlerin Rusya'ya etkisi ve Rusya'nın Tepkisi

Potansiyel çatışma bölgelerinde Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte bazı ülkeler bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Bağımsızlıklarını elde etmeleriyle beraber de Rusya'nın etkisi kısmen azalmış ve buna karşılık Batılı güçlerin ilgisi ise artmıştır. Bu durum bölge ülkelerinde son dönemde yaşanan renkli devrimler ile de değişik bir boyut kazanmıştır. Kadife devrimler, eski Sovyet coğrafyasında ortaya çıkan komünizm sonrası otoriter yönetimlerin, şiddet içermeyen toplumsal muhalefet tarafından devrilmeleriyle, yerlerini daha liberal nitelikli yönetimlere bırakmaları sürecidir (Andican, 2005: 10). Devrimlerin arkasında ise ABD bulunmaktadır.

ABD, bu coğrafyada yaşanan devrimlerin tohumlarını aslında 20 yıl önce atmıştır. Reagan projesi olarak adlandırılan "Project Democracy-Demokrasi Projesi"

1980'lerde ABD kongresinde yasalaşmıştır. Amaç tüm dünyayı sivil toplum örgütleri aracılığı ile yönlendirmektir. 1997 yılında yayımlanan "Yeni Bir Yüzyıl için Ulusal Güvenlik Stratejisi" isimli çalışma da Amerikan politikaları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Belgede dünyanın ABD'nin liderliğine ihtiyacı olduğu, ABD'nin liderlikte rakipsiz olduğu ve dolayısıyla da dünyanın her köşesine ilgi duyduğu ifadeleri yer almaktadır (Avar, 2007).

Her şey 2000 yılında Sırbistan'da yapılan başkanlık seçimi sonuçlarına hile karıştırıldığı iddiasıyla sokaklara dökülen yüz binlerce işçi ve öğrencinin, Slobodan Miloseviç iktidarının sonunu getirmesi ile başlamıştır. Sırbistan'da Otpor-Direnç isimli bir örgüt kurulmuş, Miloseviç için "O Bitti" sloganı kullanılmıştır. Kampanyanın ardında ise ABD kaynaklı Sivil Toplum Örgütleri ve George Soros'un Açık Toplum Enstitüsü bulunmuştur. Soros kurduğu vakıflarla dünyanın kalbi olan bölgede yaşanan gelişmeleri yönlendirmektedir. Resmi rakamlara göre söz konusu Kadife Devrim'in ABD'ye maliyeti 40 milyon dolar civarındadır. Diktatörlerin yönetimi kaybetmesini sağlayan süreç şu şekilde işlemektedir (Andican, 2005);

- Öncelikle tek kelimelik vurucu bir isimle gençler ve öğrenciler arasında örgütlenmeye gidilmektedir.
- İkinci nokta olarak basit ve etkileyici bir slogan bulunmaktadır.
- Muhalefet; web siteleri, çıkartmalar, afişler, giyim malzemeleri, sokak gösterileri aracılığıyla her zeminde ve kesintisiz olarak bulunan sloganı tekrarlamakta ve diktatörü aşağılamaktadır.
- Amaç, diktatörü destekleyen güçler arasında itaatsizlik düzeyini yükseltmek ve diktatörün emirlerinin dinlenmeyeceği kritik seviyeye ulaşmaktır.
- Son olarak da seçim dönemleri halkın sokağa dökülmesi için en uygun zaman olmaktadır. Sonuçlar ne olursa olsun seçimlerin adil yapılmadığı ve seçimlere hile karıştırıldığı iddiası gündeme getirilmekte, seçimlere gözlemci olarak gelen batılı uluslararası (AGİT vs.) teşkilat temsilcileri bu iddiayı destekleyerek sorunun uluslararası arenaya çıkmasını sağlamaktadır. Muhalefetin halk desteği böylelikle artmakta, sonuç olarak diktatör şiddet uygulanmadan kansız bir şekilde yıkılmaktadır. Sırbistan'ın ardından Soros Vakfı desteği ile kurulan Kmara-Yeter gençlik örgütü Gürcistan'ın bütün şehirlerinde teşkilatlanmıştır ve Rustavi-2 isimli televizyon kanalı da muhalefeti

desteklemiştir (Mayemerova, 2005).

2003 Ekim ayında yapılan seçimlerde Sevardnadze'yi destekleyen partiler önde olmuş ve seçime gözlemci gönderen AGİT seçimlerde usulsüzlük yapıldığını iddia etmiştir. Amerikan Global Strateji Grup ise ülke çapında yaptığı sandık çıkış anketlerinde Saakasvili'nin yüzde 20.8, Sevardnadze'nin ise yüzde 12.9 oy aldığı iddiasında bulunmuştur. Böylelikle uluslararası arenaya taşınan seçimlerde muhalefet sokağa dökülmüştür ve Sevardnadze, 23 Kasım'da istifa etmek zorunda kalmıştır. Halkın başkanlık sarayını ellerindeki güllerle işgal etmesi nedeniyle Gürcistan'daki devrime "Gül Devrimi" adı verilmiştir ve Ocak 2004'te yapılan seçimlerde Mihail Saakasvili Devlet Başkanı seçilmiştir (Andican, 2005).

Devrimlerin bir sonraki durağı ise Avrasya'nın en önemli ülkelerinden birisi olan Ukrayna olmuştur. Leonid Kuçma yönetimi ülkede büyük yolsuzluklarla ciddi bir yozlaşmaya yol açmıştır. Ayrıca pek çok uluslararası sivil toplum örgütü Ukrayna'da faaliyete başlamıştır. Keza Soros, Ukrayna seçimleri öncesinde "Ben Ukrayna'ya Gürcistan'daki gibi devrim yapmaya gelmedim. Sadece serbest, adil ve dürüst seçimleri teşvik etmek istiyorum" şeklinde bir açıklamada bulunmuştur (Mayemerova, 2005). Soros'un Açık Toplum Kuruluşu, başta Kiev olmak üzere 8 şehirde örgütlenmiştir. Gençlik teşkilatı "Pora-Zamanı Geldi" de kısa zamanda bütün şehirlere yayılmıştır. Sırbistan'daki Otpor teşkilatından gelen temsilciler Pora üyelerine eğitim vermişlerdir. Başkanlık seçimleri sırasında da "tıklayan saat figürü" kullanılmıştır. 21 Kasım 2004'te yapılan başkanlık seçimlerini Rusya yanlısı Başbakan Victor Yanukoviç'in kazandığı iddia edilmiş, AGİT gözlemcileri seçimde usulsüzlük yapıldığını ve hile karıştırıldığını söylemiş ve ABD Başkanı Bush'tan, AB Dışişleri Sorumlusu Javier Solana'ya kadar birçok batılı yetkili "seçim sonuçlarını kabul etmediklerini" ilan etmiştir. Muhalefet turuncu renkli giysiler ile Kiev meydanını doldurmuştur. Günlerce devam eden sivil hareket sonrasında Aralık'ta yapılan seçimleri Batı yanlısı Victor Yusenko kazanmıştır. Böylelikle "Turuncu Devrim" başarı ile sonuçlanmıştır (Andican, 2005).

Gürcistan'da yaşanan seçim sürecine hazırlıksız yakalanan Moskova yönetimi, Ukrayna seçimlerine daha fazla ağırlığını koymaya çalışmışsa da Batılı koalisyonun

yoğun maddi ve siyasi desteği ile tercih etmediği bir sonuçla karşı karşıya kalmıştır. Rusya'nın yaşam alanı olarak gördüğü bölgelerdeki devletlerde meydana gelen iktidar değişimleri küresel dengeleri de etkilemektedir. ABD ise bu ülkelerin liderlerinin yumuşak karnı olan demokrasiye ve insan haklarına aykırı tutum ve davranışlar gibi argümanları siyasi baskı aracı olarak kullanmaktadır. Rusya tarafına çok fazla kaymamaları gerektiğini belirten bu tutumlar mevcut iktidarlara tehdit eder boyutlardadır. Washington yönetimi, işbirliği için "terörle mücadeleyi", ülkeye gözdağı vermek için "demokrasiye ve insan haklarına aykırı davranışı", askeri hareket düzenlemek için de "nükleer tehdit" bahanelerini kullanmaktadır. Ancak ABD asıl kendisi bir nükleer tehdit oluşturarak, işkence skandalları ve insan haklarına aykırı davranışlarıyla gündeme gelerek ve ülke içindeki demokraside yolsuzluk söylentileriyle iktidar olmuş yönetim yapısıyla paradoksal bir görüntü sergilemektedir (Kıraç, 2005).

Ukrayna gibi Moldova'da da Batı yörüngesine yerleşme sinyalleri görülmüştür. Moldova'nın bağımsızlığı kazanma sürecinde, Romanya ile birleşme taraftarlarının siyasi arenaya hakim olduğu söylenebilir. Bağımsızlık sonrasında, bu yönelimin etkisiyle yaşanan Rusya Federasyonu'ndan uzaklaşma süreci, kısa sürede Transdinyester'de etkisini göstermiş ve bu bölge de tepki olarak Moldova'dan bağımsızlığını ilan etme noktasına gelmiştir. 1992 yılı, gerilimin silahlı çatışma noktasına ulaştığı zaman olmuştur. Böylelikle Moldova'nın bağımsızlık sonrası tarihinin günümüze kadar uzanan en önemli sorunu olan Transdinyester sorunu ortaya çıkmıştır. 2001 yılı seçimlerine girilirken ise, Komünist Parti dışındaki neredeyse tüm partiler (Soros gibi dış destekçilerin de yardımıyla), iç politik ve ekonomik sorunları AB'ye eklemlenerek çözme noktasında ortak bir zemin inşa etmişlerdir. Böylelikle, birçok grubun nihai hedefi olan Romanya ile birleşme, AB'yle birleşmenin içine gizlenerek sunulmuştur. "Batılılık" ortak hedefinin (ardında saklı bir ortak-Romen kimliğiyle), ülkesel bütünlüğü sağlayarak yeniden Romenleşme açısından kullanılabileceği düşünülmüştür. Ancak 2000 yılı seçimlerini, bu anlayışın dışında kalan Komünist Parti kazanmış, 1992 çatışmalarının en yoğun ve acı biçimde yaşandığı yerlerden biri olan Dubasari doğumlu; Transdinyester'li; Vladimir Voronin Devlet Başkanı olmuştur (Yapıcı, 2007).

Voronin, bir taraftan Rusya Federasyonu ile bağları vurgulamış, fakat ülkesel bütünlüğü sağlamak adına "Moldovenism"e sarılmış, diğer taraftan, Rusya Federasyonu'nun hegemonyasına girmeme adına çok boyutlu bir dış politika üretmeye çalışmıştır. Böylelikle Voronin yönetimi, Rusya ile iyi ilişkiler üzerinden Transdinyester sorununu ülke bütünlüğü çerçevesinde çözmeye dayanan hassas dengeler üzerine oturtmuştur. Rusya Federasyonu'nun Transdinyester'li ayrılıkçıları desteklediği ölçüde, Rusya dışındaki dış politika alternatiflerine yönelme yönünde simgesel adımlar atmıştır. Ukrayna'da Ocak 2005'te yapılan devlet başkanlığı seçimini Batı destekli Yuşçenko'nun kazanması, Voronin tarafından Transdinyester ayrılıkçılığı üzerindeki Rus desteğini zayıflatabilmek ve burada konuşlanmış Rus birliklerini 1999'daki AGİT İstanbul zirvesinde alınan kararlar gereği geri çekmeye zorlamak için önemli bir fırsat olarak görülmüştür. Rusya'nın Ukrayna seçimleri sonrası bu büyük stratejik kaybının verdiği cesaretle, Voronin yönetimi, artık daha uzaktaki Rusya ile ilişkileri daha arka plana itip, Transdinyester'in sınır komşusu Ukrayna ile ilişkileri geliştirerek, bölgedeki Rus etkisini daraltmanın yollarını arayan yeni bir strateji geliştirmiştir. Bu pragmatik yaklaşım, Yuşçenko yönetimi tarafından da destek bulmuş, 2006 yılı Mart ayında iki devlet arasında bu yönde çok önemli bir adım atılmıştır. Transdinyester bölgesinin dış destekçisi Rusya'dır. Dolayısıyla, bu bölgedeki ayrılıkçı direncin kırılması, Rusya ile bu bölge arasındaki bağın kesilmesini ya da zayıflatılmasını gerektiriyordu. Bu bağın kesilmesinin en önemli araçlarından biri ise Transdinyester'in Ukrayna üzerinden Rusya Federasyonu ile yürüttüğü ticareti denetim altına almak olmuştur. Yuşçenko'nun Ukrayna'da devlet başkanı seçilmesinin hemen ertesindeki uygun ortamda, Ukrayna ve Moldova yönetimleri tarafından bu yönde önemli adım atılmıştır. Yapılan anlaşmada, Transdinyester bölgesinden Ukrayna'ya veya Ukrayna üzerinden üçüncü ülkelere (yani büyük oranda Rusya'ya) ticareti yapılan bütün malların, Moldova gümrüğünden geçmesi gerektiği yönünde karar alınmıştır. Böylece Moldova, Transdinyester Bölgesi'nin dış ekonomik ilişkilerini tamamen kontrol altına alma fırsatı yakalamıştır. Ancak bu durum çok uzun sürmemiştir. Rusya Federasyonu kısa sürede Voronin yönetimini hem içeriden hem dışarıdan baskı altına alıp, bu yöntemle yanına çekme yönündeki adımları atmaya başlamıştır. Ukrayna yönetimini sıkıştırarak, Ukrayna'nın bu anlaşmadan çekilmesini sağlamıştır. BDT Enstitüsü Başkanı ve milletvekili Konstantin Zatulin'in belirttiği gibi Rusya'nın Moldova politikasında Ukrayna'nın rolü çok büyüktür. Yanukoviç'in

Başbakanlığa atanması ve Yuşçenko yaklaşımının temsilcisi Boris Tarasyuk'un Dışişleri Bakanlığı görevinden alınması, "Moldova'yı Ukrayna üzerinden çembere alma" yönünde Rusya'ya önemli bir koz vermiştir. Rus etkisine daha açık hale gelen Ukrayna, Transdinyester sorununda Rusya'nın istediği biçimde rol almaya başlamıştır. Rusya diğer taraftan, Transdinyester'e doğrudan müdahalelerde bulunarak, Voronin yönetimine bir gözdağı daha vermiştir. 17 Eylül 2006 tarihinde Transdinyester'de yapılan ve bölge halkının %90 oranıyla bağımsızlık ve Rusya'ya katılma yönünde oy kullandığı referandum sürecinde Rusya'dan gelen Putin yanlısı "Naşi" (Bizimkiler) hareketi bir baskı gücüydü. Rusya, uluslararası toplumun referandumu tanımamasına rağmen, referandumu "halkın iradesinin bir neticesi" olarak tanımlamıştır. Ayrıca, Moldova'nın Ukrayna ile Mart 2006 anlaşmasına dayanarak yürüttüğü Transdinyester'in Rusya'yla ilişkisini kesme sürecinde, zor durumda kalmış Transdinyester bölgesine Rusya "insani yardımda" bulunmuştur. Diğer taraftan Moldova'nın temel geçim kaynağı şarap konusunda Moldova'ya ambargo uygulamaya başlamıştır. Ağustos 2006'da Ukrayna'da başbakan olan Rusya yanlısı Yanukoviç'in Yuşçenko'nun Transdinyester siyasetinden vazgeçmesi, Moldova hükümetinin elini daha da zayıflatmıştır. Yanukoviç'in Transdinyester'i Ukrayna'nın Reni Limanı'na bağlayan tren yolunu yeniden açması, böylelikle Danube Nehri üzerinden Karadeniz'e çıkılabilmesi Transdinyester yönetiminin konumunu güçlendirmiştir. Rus ambargosuyla yaşadığı ekonomik sorunlar, Transdinyester konusunda artan baskılar, Ukrayna gibi bir dış desteğin Rusya tarafına kayması Voronin hükümetini çaresiz bırakmıştır. Moskova yönetiminin 1992 çatışmaları sırasında Transdinyester'de konuşlandığı ve halen bu bölgede bulunan birlikler, bu tehditlerin Voronin hükümeti tarafından daha fazla hissedilmesine neden olmuştur. Voronin hükümeti bu durumdan kurtulmanın yolunun Rusya Federasyonu ile uzlaşmaktan geçtiğini görerek, Beyaz Rusya'da gerçekleşen BDT Zirvesi sırasında Putin ile görüşmenin yolunu aramıştır. Bu istem, Putin tarafından da olumlu karşılanmıştır. Sonuç olarak zirvede Rusya Devlet Başkanı Putin, Moldova Devlet Başkanı Voronin ile önemli bir anlaşmaya imza atmıştır. Moldova'nın ihraç ürünlerinin büyük bir kısmını oluşturan ve ülkenin temel gelir kaynağı olan et ve şarap kalemlerinde, Rusya Federasyonu, Moldova'dan ithalatına getirmiş olduğu sınırlamaları kaldırmıştır. Bir diğer ifadeyle Putin, Moldova ile ilişkilerinde "havuç" politikasını izlemeye başlamıştır (Yapıcı, 2007).

Öte yandan Özbekistan ve Kırgızistan'da ABD ve diğer NATO üyesi devletlerin askeri üslerinin kurulmasını, NATO'nun Orta Asya'da uzun dönem varlığının gerekliliği olarak Afganistan'da istikrar hareketindeki çabası izlemiştir. ABD'nin Gürcistan'daki eğitim ve teçhizatlandırma programı ise güney Kafkasya'da jeopolitik bir manzaraya dönüşmüştür. NATO ve AB'nin Baltık devletlerine doğru genişlemesi, Avrupa'da Avrupa-Atlantik ekonomik ve güvenlik kuruluşlarının sınırlarını Rusya'nın batı sınırlarına doğru kaydırarak Soğuk Savaş kalıntılarını ortadan kaldırmıştır. Sonuç olarak; Ukrayna, Moldova ve Beyaz Rusya Avrupa'nın yeni "yakın komşuları" olarak ortaya çıkmış ve bu devletlerde Moldova'daki çözülmemiş çatışmaları kapsayan güvenlik meseleleri kadar ekonomide de daha aktif bir Avrupa müdahalesi görülmüştür. Birçok Rus, bu gelişmeleri Rusya'nın zayıflığını istismar etmeyi amaçlayan bir çevreleme politikası oluşturmak olarak algılamaktadır. Rus bilim adamı Dimitri Trenin bunu "Avrasya'nın sonu" olarak isimlendirmiştir. Bu durum Moskova'nın geleneksel olarak özel çıkar ve nüfuzu olan bir bölgede emniyetsiz ve soyutlanmış olma duygusuna kapılmasına yol açmıştır (Strategic Survey, 2004).

Orta Asya, ABD başta olmak üzere Batılılar için yeni bir pazar, çıkar ve nüfuz sahası olarak algılanmaktadır. Moskova'nın Sovyetler sonrasında toparlanarak yeniden bölgede etkin olma politikası ile çatışan bu batılı emeller, ülkelerde Rus tabanından yetişmiş liderlerin tasfiyesiyle gerçekleştirilmek istenmiştir. Moskova ise bölge güvenliği ve ekonomik çıkarlar açısından bu ülkelerin mevcut iktidarıyla diyalogun sürdürülmesinden yana olmuştur. Zira iktidar değişimlerinde ülkelerin içerisinde uzun yıllardır korunan Moskova'ya yakın olan sisteme darbe vurulacak ve yeni kadrolaşma hareketi ile Rusya dezavantajlı konuma gelecektir (Kıraç, 2005). Üstelik Ukrayna'daki Turuncu Devrim'den kısa bir süre sonra George Soros, bir konuşmasında "Orta Asya ülkeleri de Ukrayna ve Gürcistan örneklerini izleyerek değişmelidirler" şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur (Andican, 2005). Bu nedenle Rusya, Kırgızistan parlamento seçimlerinde olduğu gibi bölge ülkelerindeki seçimlerde iktidara tüm kurumlarıyla destek vermiştir. Kırgızistan'da 27 Şubat ve 2 Mart 2005 tarihli iki turlu yapılan milletvekilliği seçimlerinde yolsuzluk yapıldığına dair iddialar ortaya atılmış ve Akayev yönetiminin devrilmesine yol açan ve birkaç saatte gerçekleşen bir "ekspres devrim" yaşanmıştır. Aslında devrimin kırılma noktası 2004 yılına yaşanmıştır. ABD,

Rusya ve Çin arasında denge kurmaya çalışan Akayev, 2004 yılından itibaren Rusya ve Çin lehine ve ABD aleyhine dönmeye başlamıştır. Bu yeni yönelimin temel göstergelerinden biri Rusya Federasyonu ile güvenlik konularında artan işbirliğidir. Zira Kırgızistan Dışişleri Bakanı Aslan Aitmatov, Rusya'yı en güvenilir dostu ilan etmiş, Orta Asya'yı bütünüyle kapsayacak bir ekonomi ve güvenlik bölgesi oluşturulması yönündeki Rus planlarını desteklediğini ifade etmiştir. Dahası Moskova yönetimi, Kırgızistan'ın enerji alanında Özbekistan'a olan bağımlılığını giderme konusunda Kırgızistan'da büyük hidroelektrik santral projelerini finanse edeceğini ve güvenilir doğalgaz arzı sağlayacağını açıklamıştır. Bunun karşılığında da Akayev, Rusya'nın "önleyici savaş doktrinini" onayladığını ve Kırgızistan'daki Rus askeri üssünün olası bir Afganistan operasyonunda kullanılabileceğini ifade etmiştir. Bu durum Akayev'in ABD ile arasının açılmasına yol açmıştır ve ABD ülkedeki muhalefete olan desteğini vurgulamaya başlamıştır (Yapıcı, 2005). Sonuçta da ülkede bir devrim yaşanmıştır.

Muhalif liderlerden Kurmanbek Bakayev taraftarlarının kırmızı, Roza Otunbayeva taraftarlarının sarı renkli aksesuarlar kullanmaları sebebiyle devrime "Lale Devrimi" adı verilmiştir. Orta Asya'da sıcak gelişmelerin Kırgızistan ile başlamasında bu ülkenin konumu şüphesiz kilit rol oynamaktadır. Zira Kırgızistan'ı kontrol edecek bir güç aynı zamanda şunlara sahip olacaktır (Hakim, 2005);

- Uyanan dev Çin'in yumuşak karnına (Doğu Türkistan) coğrafi yakınlık,
- Güneydoğu istikametinde Hindikuş Dağları ve Pamir bölgesi vasıtasıyla Tacikistan ve Afganistan'a kolay ulaşım,
- Kazakistan'ın sahip olduğu doğal zenginliklerin ileride izleyeceği rotayı kontrol edebilme,
- Özbekistan'ı kontrol etme. Zira Özbekistan'ın en önemli gelir kaynağı olan pamuk üretiminde gerekli su, Kırgızistan ve Tacikistan'ın sahip olduğu su kaynaklarından sağlanmaktadır. Bu husus önemlidir zira önceki yıllarda Özbekistan yönetimi Kırgızistan'dan aldığı suyun azalmasına karşılık bu ülkeye vermekte olduğu elektrik ve doğalgaz kanallarını kısma yoluna gitmiştir.

Orta Asya'da değişim dalgasının ilk durağı olan Kırgızistan'da özellikle Soros Vakfı'nın faaliyetleri nedeniyle ön plana çıkan yabancı sivil toplum örgütlerinin

çalışmalarına ilişkin veriler oldukça ilgi çekicidir. BM tarafından hazırlanan bir rapora göre 1991 yılından bu yana Kırgızistan'da 3000 sivil toplum örgütü kurulmuştur. Dahası ülkede çalışabilir yaştaki nüfusun yaklaşık %6'sı hayatını yabancı sivil toplum örgütlerinin veya bunlar tarafından desteklenen kuruluşların faaliyetlerinin yarattığı iş imkanlarından kazanmaktadır. Ülkede demokrasinin geliştirilmesi veya tanıtılmasıyla görevli yaklaşık 170 sivil toplum örgütü ABD tarafından yaratılmış veya mali olarak desteklenmiştir. Soros'un 1997'den 2004'e kadar bağışlar hariç tutulursa Güney Kırgızistan'da yürüttüğü projelere aktardığı toplam miktar 250.000 dolar tutarındadır. Ülkede yabancı sivil toplum örgütlerinin ciddi bir kaynak aktarımı söz konusudur. Bu durum da ortalama aylık geliri 30 dolar civarında olan halk için çok şey ifade etmektedir. Kırgız muhalefeti de yabancı sivil toplum örgütlerinden aldıkları desteği inkar etmemektedir (Ekici, 2005).

Baltık ülkelerine bakılacak olursa eğer Moskova'nın bu ülkeler ile ilişkileri de pek parlak gitmemektedir. Arkasında batının desteğini hisseden Letonya, Rusya'ya karşı meydan okumakta ve ilişkilerini gerginleştirmektedir. Bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından Avrupa sınırının Baltık ülkeleri, Rusya sınırından geçtiği kabul görmüş, AB'nin en son genişlemesiyle de bu konu onaylanmıştır. Letonya, kendi içindeki büyük Rus nüfusuna temel vatandaşlık haklarını tanımadığı ve Rusya ile sınır anlaşmasına sahip olmadığı halde AB'ye alınmıştır. Üstelik Letonya, hala nüfusunun yaklaşık olarak yüzde 30'unu oluşturan Ruslara istenmeyen insan olarak bakmaktadır. Ancak yine de insan hakları konusunda hafif bir eleştiriye maruz kalarak önce NATO'ya daha sonra da AB'ye kabul edilmiştir (Somuncuoğlu, 2005).

Tüm bu gelişmeler hakkında Rusya açısından bir yorum yapmak gerekirse aslında gerek Ukrayna ve Gürcistan'da gerekse Kırgızistan'da devrim sonucu gelen iktidarların meşruiyet kaynaklarından biri de ironik bir biçimde aslında Rusya'dır. Yeni yönetimler ayakta kalabilmek için Rusya Federasyonu'na düşman olmadıklarını ispat etmek durumunda kalmışlardır. Bir açıdan bu yeni yönetimler Rusya ve hatta Çin lehine, dost olduğu bilinen bir yönetime kıyasla daha fazla tavizler verebilmektedir. Bu nedenle de Kırgızistan'da Çin ve Rusya'nın etkisinin bittiği şeklinde bir yorum yapmak çok da doğru değildir (Yapıcı, 2005). Örneğin Kırgızistan'da devrimle başlayan süreçten karlı

çıkacağını düşünen ABD, işbu ülkede bulunan Ganci üssü ile ilgili sıkıntılar yaşamaktadır. Ayrıca ülke; yolsuzluk, siyasi cinayetler, adam kayırma, mafyanın siyasileşmesi ve parlamentoya girmesi gibi sorunlarla çalkalanmaktadır. Bakiyev yönetimi bu istikrarsızlığı giderebilmek için Moskova'ya yanaşmaktadır. Yakınlaşmanın en önemli nedeni ise eski devlet başkanı Askar Akayev'in Moskova'da olması ve Kırgızistan devlet sisteminin içerisinde halen Akayev'in güçlü bir nüfuzunun bulunmasıdır (Kıraç, 2006). Dolayısıyla ABD'nin Türkistan coğrafyasında konuşlanması artık yerel yöneticiler tarafından da sorgulanmaktadır.

Sonuç olarak eski Sovyetler Birliği coğrafyasında yaşanan devrimler, özellikle yabancı sivil toplum örgütlerinin bu coğrafyadaki faaliyetlerini ve sivil darbelerdeki rolünü gündeme taşımıştır. Liberal değerler çerçevesinde gelişen sivil toplum kavramı, devletin doğrudan denetim altında tuttuğu alanların dışında kalan ve ekonomik ilişkilerin baskısından görece olarak bağımsız, gönüllü veya rızaya dayalı ilişkilerle oluşturulan kurum ve etkinliklerdir. Üstelik iktidar değişimlerini hedefleyen ve başarılı olan sivil darbelerde aktif olarak görev alan sivil toplum örgütlerinin yabancı kaynaklı olması bu örgütleri daha da tartışmalı bir hale getirmektedir (Ekici, 2005). Darbelerin yaşandığı coğrafyanın ya doğal kaynakların iletim yolu üzerinde yer almaları ya da doğrudan rezerv sahibi olmaları da yaşanan süreçlerin nedenine ışık tutmaktadır. ABD, Rusya'nın yaşam alanında sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla sivil darbeleri destekleyerek bu ülkenin bölgedeki etkisini kırmayı amaçlamaktadır. Bu durum da doğal olarak Rusya'nın bölgede ABD'ye karşı bölge ülkeleri ile işbirliğini pekiştirmeye çalışmasına neden olmaktadır. Tüm bu coğrafyada neden büyük miktarda paralar harcanarak kapsamlı oyunlar oynandığı sorusunun cevabı Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in şu sözlerinde açıklık kazanmaktadır; "Dünya nüfusunun çoğunluğu Asya'dadır. Doğal zenginlikler Asya'dadır. En zengin kültür Asya'dadır. Gelecek de buradadır." (Avar, 2007).

2.4. Rusya İçin Orta Asya'nın Önemi

Spykman ileri sürdüğü "Kenar Kuşak Teorisi" ile tıpkı Mackinder'in "Kara

Hakimiyeti Teorisi"nde kullandığı coğrafyayı kullanmaktadır; Avrasya.

Spykman'ın teorisine göre dünya adasına egemen olabilmek için merkez bölgeyi çeviren kuşağa, Türkiye'den başlayıp Kore'ye kadar uzanan bölgeye hakim olmak gerekmektedir. Orta Asya, her iki jeopolitikçi için de kalpgahı teşkil etmektedir (Erol, 2006). Bu bağlamda Sovyetlerin dağılması ve Rusya'nın eski imparatorluk mirasını devralmasıyla beraber yeni Rusya kendisine bir yön belirlemeye çalışmıştır. Önceleri yeni Rusya'da dönemin yöneticileri Rus dış politikasının yönünü Batı'ya çevirmişlerdir ancak batıdan yeterince destek görememişlerdir (Oğan, 2002). Dolayısıyla da Rusya; 1993 yılına kadar Orta Asya'ya yönelik Batı yanlısı politika izlemeye çalışırken, 1993 sonrasında yakın çevre politikasını (near abroad-blijny zarubejny) ilan ederek eski Sovyet Cumhuriyetlerinin yaşamsal çıkar alanı olduğunu belirtmiş, bu ülkelere Rusya'nın müdahale etmesinin onun meşru hakkı olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca Rusya bu politikası gereği SSCB'nin dağılması sonucunda bağımsızlığa kavuşan cumhuriyetlerdeki Rus azınlığın her türlü haklarının korunmasını da bir devlet politikası olarak ilan etmiştir (Özbay, 2006).

Rusya'nın yakın çevre politikasının en önemli belgelerlerinden birisi de 1993 yılında hazırlanan ve "Karaganov Doktrini" olarak bilinen belge olmuştur. Doktrin ile birlikte Kızıl Ordu'nun iç güvenlikten de sorumlu olacağı ilkesi kabul edilmiş ve hem Rusya'nın nükleer silahları kullanan ülke olmayacağı ilkesi terk edilmiştir hem de Rusya ve BDT'nin güvenliğini sağlamak için gerektiğinde ülke dışında da Rusya Federasyonu askerlerinin konuşlanabileceği kabul edilmiştir. Bu bağlamda da Rusya Kafkaslarda ve Orta Asya'da askeri üsler kurmuştur (Tellal, 2002, aktaran: Cankara, 2007: 108). Rusya; Mackinder ve Spykman'ın dikkatleri çektiği coğrafyaya yönelik aktif politikalar izlemeye başlamıştır.

2.5. Rusya Federasyonu'nun Orta Asya'daki Çıkar ve Hedefleri

Rusya'nın Orta Asya'daki ulusal çıkarları beş başlık altında özetlenebilir (Trofimov, 2006):

- Bölge devletleriyle yakın ortaklık temelinde bölgesel istikrar,

Bölgedeki herhangi bir istikrarsızlığın Rusya açısından tahrip edici sonuçları olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

- Çin, Hindistan ve İran ile ortaklık ilişkilerini devam ettirebilmek için Orta Asya'da kesintisiz transit geçiş hakkı,

Çin söz konusu olduğunda, Şanghay İşbirliği Örgütü'ne (ŞİÖ) odaklanılmalı, Hindistan ve İran konusunda ise henüz gelişiminin başlangıcında olan kuzey-güney nakil koridoru projesi gerçekleştirilmelidir.

- Orta Asya ile Rusya'nın gelecekte ekonomik modernizasyonuna katkı sağlayacak ortak bir ekonomik alanın sürdürülmesi,

- Rusya'nın hem bölgesel güç hem de dünya gücü olarak statüsünü koruması için bölgenin jeostratejik potansiyelinin askeri ihtiyaç halinde kullanılması,

- Rusya'nın bölgedeki öncü rolünün uluslararası arenada tanınması,

Bu durum en azından gayri resmi olarak Rus liderlerin Orta Asya'daki konsültasyonlara davet edilmesinde de görüldüğü üzere gerçekleşmektedir.

Bu temel çıkarlar listesinin jeopolitik açıdan bir itici güç olduğu ve mevcut Rus ulusal düşüncüsüyle örtüştüğü açıktır. Genel askeri hedefler, ekonomik ve enerji hedefleriyle çakışmaktadır. Her türlü "güney stratejik eksen" geliştirebilmek ve böylece güneyden gelebilecek tehditlere karşı tampon oluşturabilmek için Orta Asya'nın kalbine giden ekonomik ve askeri-stratejik yolların anahtarı konumundaki Kazakistan odak noktası haline gelmektedir.

Rus resmi politikasının bir parçası kabul edilmeyen son bir nokta ise Moskova için temel niteliğinde bir siyasi ikileme işaret etmektedir. Şimdiye kadar çıkarlarını Orta Asya'nın mevcut liderleriyle birlikte çalışarak korumayı amaçlayan Moskova bu ülkelerde hüküm süren ve zaman zaman otokrasiye kayan demokrasi ve temsil erozyonunu göz ardı etmektedir. Mevcut rejimler desteklenmektedir. Ancak her şeyden önce Rusya'ya Orta Asya'nın güneyinden gelen yeni güvenlik tehditleri, bu ülkelerde gittikçe yaslanan yöneticilerin uzlaşmazlığı daha da kötüye gidebilir. Bu, özellikle ılımlı

İslam'ın bastırıldığı ve daha radikal İslami hareketlere dönüşümün olduğu yerlerde söz konusu olan bir durumdur. Putin (İslam'a karşı bir politika geliştirmeye çalışmasına ve Ekim 2003 "Ivanov doktrininin" "komşu ülkelerde merkezi yönetim zaafından kaynaklanan istikrarsızlığın Rusya'nın askeri planlamasında etkili olacak yeni bir faktör olduğu" tespitiine rağmen) henüz bu sorunu halletmiş değildir. Rusya'nın geniş jeopolitik, güvenlik ve enerji politikası hedeflerinin hali hazırda görevde bulunan Orta Asya liderlerine bağlı olması sorunu geçerliliğini korumaktadır (Allison, 2004).

2.5.1. Rusya'nın Orta Asya enerji politikası

Rus ekonomisinde enerji kaynakları ve enerji sektörü merkezi bir rol oynamaktadır. İspatlanmış doğal gaz rezervleri bakımından dünyanın en zengin ülkesi olan Rusya Federasyonu, kömür rezervleri açısından dünya ikincisidir. Petrolde ise dünyanın en zengin rezervlerine sahip yedinci büyük ülkesidir. Doğal gaz alanında hem dünyanın en büyük üreticisi hem de en fazla tüketen ülkesi olan Rusya, OECD Avrupa ülkelerinin toplam gaz talebinin hemen hemen dörtte birini karşılamaktadır. Ayrıca petrol üretim alanında dünya ikincisi olan Rusya, Avrupa ve enerji ihtiyacı giderek artmakta olan Asya'nın gelişen ekonomileri için ana ihracatçı ülke konumundadır (International Energy Agency, 2007).

Rus ekonomisinin büyümesini devam ettirebilmesi için petrol ve doğal gaz ihracına olan bağımlılığı, önemli boyutlara ulaşmıştır ve Rus ekonomisini duyarlı hale getirmiştir. Özellikle dünya petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların Rus ekonomisinde ciddi yansımaları olmaktadır. Petrolün varili başına her 1 dolarlık değişim Rusya'nın bu alanda elde ettiği gelirlerde 1,4 milyar dolarlık bir fark meydana getirmektedir (Russia Country Analysis Brief, 2006). Rusya, kısa dönemde ekonomik büyümesini devam ettirebilmek için enerji ihracatına bağımlı duruma gelmiştir. Bu durum, Rusya'yı bölge ülkelerinin enerji kaynaklarını kontrol etmeye yönelik politikalar üretmeye itmiştir. Rusya'nın bu politikalar için kullanabileceği temel argüman ise boru hatlarıdır. Rusya Federasyonu bölgedeki enerji hakimiyetinin kırılağını düşünerek ilk başta BTC (Bakü-Tiflis-Ceyhan) boru hattına karşı çıkmış müteakiben tavrını yumuşatarak bu hat içinde doğrudan ortak olmuştur. Sovyetler Birliği döneminde, tüm boru hatları, demiryolları, su

kanalları ihraç yollarının Rusya Federasyonu topraklarından geçecek biçimde yapılandırılmış olması, Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri üzerindeki hakimiyetini sürdürmesine olanak sağlamaktadır (Dokuzlar, 2006).

Rusya ekonomisinin doğal kaynaklara olan bağımlılığı nedeniyle Rusya enerji politikalarına büyük önem vermektedir. Rusya'nın enerji piyasalarındaki avantajlı konumu korumak için geliştirdiği stratejiler üç başlıkta toplanabilir (Kantörün, 2010, <http://www.bilgesam.org>, 8 Kasım 2010'da erişildi):

1- Orta Asya'daki enerji arzı üzerindeki monopol konumunu korumak, Orta Asya'daki enerji kaynaklarının kendi kontrolünde olmayan alternatif boru hatlarıyla dünya pazarlarına açılmasını engellemek; bu çerçevede enerjiyi daha uygun fiyata taşıyacak yeni boru hatları inşa ederek, alternatif boru hatlarını dezavantajlı konuma düşürmek.

2- Yeni boru hatları inşa ederek Avrupa'daki ithalatçı ülkelere enerji naklini transit ülkelere gerek kalmaksızın gerçekleştirmek.

3- Avrupa'daki dağıtım sistemlerinin Gazprom tarafından satın alınarak, Rus projelerine alternatif projelerin hayata geçmesini engellenmek.

Rusya, Orta Asya'daki doğalgazın Avrupa'ya nakli üzerindeki monopol konumu çoğunluğu Sovyetler Birliği döneminde inşa edilen boru hatlarına borçludur. Sovyetler Birliği döneminde söz konusu boru hatlarının inşa edilmesinin nedeni Batı Sibirya, Orta Asya ve Hazar Bölgesi'nden çıkarılan doğalgazın sanayi merkezlerine bağlanmasıydı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasına rağmen Rus devletinin kontrolündeki Gazprom enerji şirketi eski Sovyet Cumhuriyetleri topraklarından geçen boru hatlarının önemli bir bölümünü kontrolünde tutmaktadır. Söz konusu bölgelerden çıkarılan doğalgazın Rusya'nın kontrolündeki boru hatları kullanılmadan Avrupa pazarlarına ulaştırılması oldukça güçtür.

Rusya, Avrupa doğalgaz arzındaki egemen konumunu azaltacak alternatif projeleri engellemeye yönelik politikalar geliştirmektedir. Nabucco projesi Rusya'nın Avrupa doğalgaz arzındaki egemen konumunu azaltmaya yönelik bir projedir. Proje ile Hazar bölgesindeki doğalgazın Türkiye üzerinden Avrupa pazarlarına açılması

planlanmaktadır. Bu projeye karşı hamle olarak Rusya, Güney Akım projesini geliştirmiştir. Güney Akım'la, Beregovaya doğalgaz istasyonundan verilecek Rus ve Orta Asya doğalgazının Karadeniz'in altından dönecek boru hatlarıyla Bulgaristan üzerinden Avrupa pazarlarına satılmasını amaçlamaktadır. Bu projeyle Rusya, Nabucco'ya alternatif üretmiş olmanın yanı sıra; sık sık sorun yaşadığı, Avrupa'ya doğalgaz satışında transit ülke konumundaki Ukrayna'yı da by-pas etmeyi planlamaktadır. Güney Akım'ın hayata geçmesi için Türkiye'nin kendi karasularından geçecek projeye izin vermesi hayati önem taşıyordu. Türkiye söz konusu izni Rusya Başbakanı Vladimir Putin, İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi ve Türkiye Başkanı Tayyip Erdoğan'ın 6 Ağustos 2009 yılında katıldığı zirvede imzalanan protokolle vermiştir. Rusya'nın transit ülkelere ihtiyaç duymadan Avrupalı alıcılara direk olarak doğalgaz satmak için üzerinde çalıştığı bir başka proje Kuzey Akım projesidir. Kuzey Akım projesiyle, Baltık Denizi'nin altından inşa edilecek boru hattıyla Rusya'dan Almanya'ya doğalgaz sevkiyatı yapılacaktır. Böylelikle transit ülkeye ihtiyaç olmaksızın, Rusya Kıta Avrupa'sının en büyük ikinci doğalgaz tüketicisine satmayı amaçlamaktadır. Rusya'nın Ukrayna üzerinden doğalgaz sevkiyatını azaltmak için geliştirdiği bir diğer proje Yamal-Avrupa boru hattı projesidir. 2007 yılından beri faaliyette olan projeyle, Rusya'dan gelen doğalgaz Beyaz Rusya ve Polonya'yı geçerek Almanya'ya ulaşmaktadır (Erikson, 2009).

Rusya, boru hatlarının geçtiği transit ülkelerdeki enerji dağıtım şirketlerinin hisselerini satın alarak, transit ülkelerdeki etkinliğini arttırmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede; Bulgaristan, Macaristan, Beyaz Rusya ve Avusturya'daki enerji dağıtım şirketlerinin hisselerini satın almıştır. Özellikle, Avusturya'nın Baumgarten bölgesindeki enerji dağıtım şirketinin hisselerinin yarısını satın alarak, Orta Avrupa doğalgaz dağıtım merkezine gelen gaz sevkiyatında önemli bir güce kavuşmuştur. Böylelikle Rusya, Avrupa'ya enerji transferinde transit bölge konumunda olan Balkan coğrafyasındaki enerji dağıtım şebekelerini kontrolü altına almakta, böylelikle alternatif boru hattı projeleri yerine kendi projelerinin hayata geçirilmesi kolaylaştırmaktadır (Erikson, 2009).

Balkan ülkeleriyle Rusya arasındaki enerji ilişkilerinde üzerinde durulması

gereken bir diğ er önemli konu, Balkan  lkelerinin Rusya'ya olan bağımlılığının Batı Avrupa ülkelerine kıyasla son derece yüksek olmasıdır. Rusya'dan gelen doğıalgazın toplam gaz t kretimindeki oranı  ek Cumhuriyeti'nde %79, Bulgaristan'da %96, Ukrayna'da %66, Slovakya'da %100, Macaristan'da %64 oranındadır. Rusya'ya doğıalgazda olan bu büyük bağımlılık, ikili ilişkilerde Rusya'ya önemli avantajlar sağılamaktadır. Rusya, enerjideki bu avantajını kendi politik çıkarları doğırultusunda kullanmaktan çekinmemektedir. Ukrayna'da yaşanan Turuncu Devrim'in ardından Rusya yanlısı hükümet yerini Amerika yanlısı hükümete bırakmış, devrimin ardından Kiev ile Moskova arasındaki ilişkiler gerilmiştir. Bu durum her ülke arasındaki enerji ilişkilerine de yansımış; Rusya 2006 ve 2009 yılında Ukrayna'ya doğıalgaz sevkiyatını durdurmuş ve Ukrayna ekonomisini zor durumda bırakmıştır (Wright, 2009).

Genel olarak baktığımızda, Rusya ekonomisi petrol ve doğıalgaz ihracatına büyük oranda bağımlıdır. Dolayısıyla  zellikle Avrupa enerji piyasasındaki etkin rolünü korumak Rusya için hayati önem arz etmektedir. Rusya enerji stratejisini, kendisine alternatif olabilecek enerji projelerini engelleme ve yeni projeler oluşturarak Avrupa enerji piyasasındaki konumunu g c lendirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca enerji kartını kullanarak kendi politik hedeflerine ulaşmaya çalışmakta özellikle eski Sovyet Cumhuriyetlerini kendi nüfuzu altında tutmaya çalışmaktadır.

Rusya Federasyonu'nun ve Orta Asya  lkelerinin petrolü büyük kısmını elde ettikleri alanın Hazar Denizi olduğı göz önüne alındığında "Hazar'ın Statüsü"  nem kazanmaktadır. Hazar Denizi SSCB'nin çöküşünden önce, güneyinde İran'ın bölgesine düşen küçük bir bölüm haricinde fiilen bir Rus g l  olarak algılanmaktaydı. Bağımsızlıktan sonra Rusya Federasyonu payı azaldığı için Hazar'ın statüsünü tartışmaya açmıştır. Halen statü üzerinde antlaşmaya varılamamasına rağımen Rusya Federasyonu, İran ve Türkmenistan Hazar'ın g l olarak değıerlendirilmesini Kazakistan ve Azerbaycan ise deniz olarak değıerlendirilmesini istemektedir. G l olarak kabul edildiğı takdirde devletler hem kıyılarından belli bir uzaklığı kadar faydalanacaklar hem de g l n orta bölümünden faydalanacaklardır. Bölgede enerji şirketleri ile yapılan ikili antlaşmaların statü üzerindeki   z ms zl ğı kalıcı hale getirdiğı düşünülmektedir (Bırsel, 2006).

Hazar'daki petrol üretiminin 2015 yılında 4 milyon varil olacağı değerlendirilmektedir. Aynı dönemde OPEC ülkelerinin günlük üretiminin 45 milyon varil olacağı hesaplandığında bölgenin payının önemi daha net anlaşılacaktır (Boyer, 2007).

Rusya'nın, doğal gaz üretiminde ve ihracında Hazar'daki hâkimiyeti petrol piyasasına göre çok daha fazladır. Yabancı enerji şirketleri petrol konusunda gösterdikleri girişimciliği ve başarıyı, doğal gaz konusunda gösterememişlerdir. Petrol piyasasını tek başına elde tutması mümkün olmayan Rusya için doğal gaz piyasasında kurulacak hakimiyet uluslararası arenada kendisine büyük bir avantaj sağlayacaktır. Rusya bu yöndeki politikalarını ilk olarak özelleştirip müteakiben enerjinin önemini anlayıp tekelleştirdiği dev enerji şirketi Gazprom'u kullanarak gerçekleştirmektedir.

Rusya, Türkmenistan ile 10 Nisan 2003'de kendisi açısından oldukça avantajlı sayılabilecek uzun dönemli bir doğal gaz antlaşması imzalamıştır. Antlaşmaya göre 2004 yılından itibaren Rusya yılda 6 milyar m³ doğal gazı 1000 m³'ü 44 dolar üzerinden satın almaya başlamıştır. Bu miktarın %50'si para ile geri kalanı ise mal ile ödenecektir. Düşük fiyat ve takas unsuru antlaşmayı Rusya için oldukça avantajlı hale getirmektedir. Rusya Federasyonu bin metre küpünü 65 dolara satın aldığı Türkmen doğalgazı için 2008 yılı sonuna kadar 100 dolar ödemeyi yeni kabul etmiştir. Rusya'nın bu gazı 230–260 dolar arasında Batı'ya pazarladığı dikkate alınırsa, Türkmenistan doğalgazı üzerindeki Rus tekelinin büyüklüğü daha iyi görülebilir (Yavuz, 2006). Türkmenistan'dan alınacak doğal gazın miktarının 2028 yılına kadar 80 milyar m³'e ulaşacağı öngörülmektedir. Ayrıca Rusya ithal ettiği gazı tekrar ihraç etme ayrıcalığına da sahip olacaktır. Rus kaynaklarına göre Türkmenistan bu ticaretten önümüzdeki 25 yılda 200 milyar dolar kar ederken Rusya'nın kazancı 300 milyar dolar olarak gerçekleşecektir (Yavuz, 2006).

Rusya açısından büyük önemi olan diğer Hazar ülkesi Kazakistan'dır. Rusya Federasyonu Kazak petroleri üzerinde söz sahibi olmak istemekte ve bunu da büyük oranda petrol ve doğal gaz boru hatlarının dünya pazarlarına son çıkış noktasının kendi topraklarında olması sayesinde başarabilmektedir. Tengiz- Novorosisk boru hattını

yapılması ile beraber Kazakistan'ın Tengiz petrolleri Karadeniz ve Türk Boğazları yolunu takip ederek satılması planlanmıştır (Oğan, 2002). Gazprom Haziran 2002'de Kazakistan'ın Karaçakanak sahasında üretilen gazın 4 milyar metreküplük bölümünün, Orenburg'da işlem gördükten sonra BDT ülkelerine ve Avrupa'ya nakli için antlaşma imzalamıştır. Kazakistan'ın Hazar'daki Kaşagan sahasından üretilecek petrolün de takip edeceği güzergah Caspian Pipeline Consortium hattıdır (Pamir, 2004).

11 Eylül 2001'den itibaren yükselen petrol ve doğalgaz fiyatları nedeniyle bütçesi fazla vermeye başlayan Rusya, ABD'ye karşı dış ve ekonomi politikalarının çok iyi yönetildiği pek çok faaliyette bulunmuştur. Bunlardan biri, Rusya'nın inisiyatifleri sonucunda Kazakistan, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın 7 Mayıs 2003 tarihinde aralarında serbest ekonomik organizasyonunu kurma konusunda görüş birliğine varmalarıdır. Bu antlaşma ve önceki bağlantılar sonucunda Rus Gasprom şirketi, Kazakistan'ın petrol ve doğalgaz şirketi ile anlaşarak, 21 Temmuz 2003'de Orta Asya doğalgazının Avrupa pazarlarına etkin bir şekilde ulaştırılması için işbirliği kararı almıştır (Yavuz, 2006).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından birçok Rus psikolojik olarak yeni devletlerin bağımsızlıklarını kabul edememekte ve eski Sovyet sınırlarını hala Rusya'nın dış hattı olarak kabul etmektedirler (Gammer, 2004). Ancak Rusya hala kendi etki alanı olarak gördüğü bu coğrafyada yabancı sermayenin petrol alanlarına yatırım yaptığı dönemde, asıl hedef olarak yapılan antlaşmalara dahil olmayı değil de antlaşmaların yapılmasını engellemeyi tercih ettiği için, petrol sektöründe, doğal gaz sektöründe olduğu gibi bir hakimiyet kuramamıştır. Yabancı sermaye konusunda istekli olan Hazar devletlerine yabancı yatırımın gelmesini engelleyemeyen Rusya içinde bu dönemde siyasi ve ekonomik gruplar ve hatta bazı bakanlıklar Hazar konusunda antlaşmazlığa düşmüşler ve farklı politikalar üretmişlerdir. Savunma ve Dışişleri Bakanlıkları güvenlik konusunda bölgeye yaklaşırken Yakıt ve Enerji Bakanlığı yabancı yatırım ve ticari olanakları içeren ekonomik çıkarları ön plana almıştır. Örneğin, 1994'te imzalanan AIOC antlaşmasında Rusya devlet petrol şirketi Lukoil %10 pay alırken Yakıt ve Enerji Bakanı imza törenine katılmış ancak Dışişleri Bakanlığı bu antlaşmanın Hazar Denizi'nin hukuki statüsü belirlenene kadar geçerli olmayacağı

açıklamasını yapmıştır (Gammer, 2004).

Putin, 12 Mayıs 2007 tarihinde Hazar kıyısındaki Türkmenbaşî şehrinde, Türkmenistan yeni Devlet Başkanı Gurbanguli Berdimuhammedov ve Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev ile buluşmuştu. Toplantıda, Türkmen doğalgazının Kazakistan üzerinden Hazar Denizi'nin çevresini dolaşp Rusya'ya ulaştıracak yeni doğalgaz hattında anlaşma sağlanmıştı. Şu anda 10,5 milyar metreküp gaz taşıyabilen boru hattı, rehabilitasyonun ve yanına yeni bir hat eklenmesinden sonra 2012 yılında 20 milyar metreküplük kapasiteye ulaşması öngörülmektedir. Antlaşmayla, Türkiye'nin son yıllarda öne çıkardığı enerji terminali ve koridoru olma planı "suya düşmüş" oldu (GlobalEnerji, <http://www.globalenerji.com.tr>, 14 Haziran 2010'da erişildi).

Üretim alanlarındaki her imtiyaz ve üretim sözleşmesi Rusya'nın etkinliğini daha da arttırmaktadır. Rusya mevcut rotalardaki hakimiyetini korumakla birlikte, nakil güzergahlarında bağımlılığı daha da arttırıcı yeni rotalar oluşturmanın çabası içindedir. Türkmen gazının Hint Okyanusu'na ulaştırılmasında ve Kazakistan petrol ve doğal gazının doğuya transferinde Rusya doğrudan sözleşmelere katılarak etkinliğini arttırmaya çalışmaktadır (Blagov, 2006). Bu politika Orta Asya ve Hazar Bölgesi enerji alanlarına güçlü bir biçimde yerleşmeyi zorunlu kılmaktadır ve bunun yalnızca Rus enerji şirketleri aracılığı ile yapılabilmesi mümkün değildir. Rusya, askeri ve siyasal açıdan da bölgeye yerleşmenin çabası içerisindedir. Rusya bölgede mevcut askeri üslerinin kapasitesini artırma, Türkmenistan, Fergana Vadisi ve Özbekistan'da askeri üsler açma, Hazar'da ortak filo oluşturulma çabalarına hız vermiştir. ABD'nin, kapitalist, ekonomik ve siyasal reformları ön plana çıkaran politikası karşısında, Rusya bölgedeki otoriter rejimleri kışkırtarak koruma alanı oluşturmaya çaba harcamaktadır. Bu sayede, bölge rejimlerinin değişim korkusunu kullanmakta, bu ülkelerin iç politikalarında muhtemel yönetim değişim kanallarının kontrolünü elinde tutmayı hedeflemektedir (Pamir, 2005).

2.6. Putin'in Kafkasya Siyaseti

Rusya Federasyonu'nun geleneksel askeri-politik diplomasi tarzı yerini ekonomi-politik tarza bırakmıştır. Putin, Transkafkasya'da diplomasi, güvenlik, ekonomi (enerji) dengesini korumaya ve ikili ilişkilerde ekonomik konulara öncelik vermeye önem vermektedir. En son Ukrayna ve Gürcistan örneklerinde görüldüğü gibi Rusya Federasyonu kendisine cephe alan ve çıkarlarını gözetmeyen ülkeleri enerji kozu ile cezalandırmaktadır. Rusya Federasyonu, Transkafkasya ve Orta Asya'da, Çarlık ve Sovyet döneminde olduğu gibi bir etki alanı yaratmak istemektedir. Giderek neo-empyral bir politikaya yönelen Rusya Federasyonu'nun, SSCB'nin yıkılışının ardından jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik önemi artan Transkafkasya'ya yönelik ilgisini kesmeyeceği ve artırarak devam ettireceği düşünülmektedir.

2.6.1. Kafkasya'nın Rusya için önemi

Rusya'nın devlet olarak Kafkasya'ya ilgisi 16. yüzyılda başlamıştır. 1550'lerde Kazan ve Astrahan Hanlıklarını işgal etmiş olan Çarlık Rusya'sı Hazar Denizi'ne kadar bütün Volga bölgesini kontrolü altına alarak Rus nüfuzunu Kafkasya'da hissedilir hale getirmiştir. Çarlık Rusya'sının bölgeye yönelik askeri, siyasi ve ekonomik ilgisi I. Petro zamanında daha da artmıştır. Rusya; 1724 İstanbul, 1813 Gülistan ve 1828 Türkmençay Antlaşmaları ile Güney Kafkasya'ya, 1864'te ise Kuzey Kafkasya'ya egemen olabilmıştır. 1918- 1921 yılları arasındaki bağımsızlık dönemi hariç 1991 yılında yeniden bağımsızlıklarını ilan edene kadar Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan birer Sovyet Cumhuriyeti olmuşlardır. Ancak Rusya'da hangi idare ve rejim iktidarda olursa olsun bölgeye yönelik dış politika değişmemiş, sadece ilgili dönemin koşullarına uygun biçimde kılıf değiştirmiştir (Kanbolat, 2001).

Soğuk Savaş dengeleri ile belli bir istikrara sahip olan Balkanlar ve Kafkasya bölgeleri, 1990'ların başından itibaren ise üzerlerindeki otoritenin kaybolması sonucunda içten içe kanayan ve yıllar öncesinden ertelenen sorunların hesaplaşma alanına dönüşmüştür. Kafkaslar'da; Azerbaycan ile Ermenistan arasında Dağlık Karabağ Sorunu, Gürcistan'da; Osetya Sorunu ve Çeçenistan Sorunu yıkıcı ve kanlı çatışmaların

yaşandığı bölgeler olmuştur. Avrupa ile zengin yer altı kaynaklarına sahip olan Orta Asya bölgeleri arasında stratejik önemde bir geçiş noktası olmasına rağmen, Rusya Federasyonu açısından hayati öneme sahip Kafkaslarda meydana gelen çatışmalara Batılı devletler direkt aktif taraf ve müdahil olmaktan sakınmışlar ve çatışmaların şiddetini düşürerek arabulucu politikalar önermek rolünü üstlenmişlerdir (Kıbaroğlu, 2001).

Jeopolitik durumu ve stratejik pozisyonu, etnik yapısı, boru hattı rotaları ve İslami tehditlerin bir sonucu olarak, Kafkasya bölgesi Rus dış politikası için en öncelikli yerdir. Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından; bölge, Rusya Federasyonu'nun gerekli elemanı olan bir kuzey parçaya ve bağımsızlıklarını kazandıklarından beri anlaşmazlık içinde bulunan üç güney bağımsız devlete bölünmüştür. Dağlık Karabağ ve Gürcistan içindeki Abazya ve Güney Osetya üzerindeki ihtilaflarda güçlü bir Rus faktörü vardır. Bölgede Rusya'nın müdahalesinin ardındaki ana motif; Çeçen anlaşmazlığının şoku, gaz geçiş politikaları, Gürcistan ve Azerbaycan'ın Batı yanlısı politikaları ve Türkiye, İran ve özelde Amerika'nın çok yönlü ilgileridir (Cameron ve Domanski, 2005).

Karadeniz ve Hazar kıyıları Rusya'nın buğday ve mısır gereksinimini karşılayan verimli Kuban ve Tebrek ovalarına, Kuzey Kafkasya'yı güneye bağlayan Daryal geçidine, Bakü, Grozni ve Maykop olmak üzere petrol kaynaklarına ve Bakü-Novorosisk ve Mavi Akım Projesi gibi enerji hatlarına sahiptir ve bu nedenle de Rusya Federasyonu için bölge vazgeçilmezdir. Özellikle SSCB'nin dağılmasından sonra Kafkasya'nın önemi daha da artmıştır. Moskova, Karadeniz'de Odessa, Mariupul ve İllisevsk ve Hazar'da Bakü ve Krasnovodsk-Türkmenbaşı limanlarını kaybetmiştir. Böylelikle SSCB döneminde Karadeniz ve Hazar Sovyet deniziyken, günümüzde Karadeniz Avrupa denizi, Hazar ise Avrasya denizi haline gelmiştir (Kanbolat, 2001).

Kuzey Kafkasya'da atılacak her adım özünde büyük riskler taşımaktadır. Dünya petrol rezervlerinin %40'ını elinde bulunduran Rusya, Kafkasya'dan bedeli ne olursa olsun vazgeçmeyeceğini Çeçenistan'da sürdürdüğü savaşla ortaya koymuştur. Rusya'nın petrol rezervlerinin %70'i Sibirya'dadır ancak yüzlerce petrol yataklarından sadece biri olan Caharkale en kaliteli petrolün sahibidir. Rusya uçak yakıtı ihtiyacını

özellikle bu bölgeden temin etmektedir. Yine Dağıstan'da Mohaçkale ve Acısı yatakları kayda değer rezervlerdir. Ayrıca dünya doğal gaz liginde birinci sırayı alan Rusya'nın bu durumu kazanmasında, Adıgey, Stavropol ve Krasnodar'ın payı küçümsenmemelidir. Ayrıca Dağıstan'da kalitesi çok yüksek doğalgaz üretimi yapılmaktadır. Maykop, Dağıstan ve Grozni petrol yataklarının Rusya açısından vazgeçilmezliğinin yanı sıra Kafkasya; Hazar ve Sibirya'da çıkan petrolün batıya transferinde hem transit geçiş güzergâhı hem de Karadeniz'de yüklemenin yapabileceği limanlara sahip olması açısından stratejik öneme sahiptir. Yani Kafkasya, Rusya'nın Karadeniz'e çıkan nefes borusudur (Taştekin, 2006).

Novorossiysk hattının kilit geçiş noktası ise Çeçenistan'dır. Ancak Rusya 1994-1996 ve 1999-2001 savaşları nedeniyle bu boru hattını istediği gibi denetim altında tutamamıştır. Çeçenistan'dan da geçen Bakü- Novorossiysk petrol boru hattı, bu savaşlar nedeniyle devre dışı kalmış ve Rusya petrolü gemi ile taşımak zorunda kalmıştır. Bu nedenle Çeçenistan'ı by-pas edecek alternatif güzergahlar devreye sokulmuştur. (Taştekin, 2006).

Öte yandan Kafkasya'nın bir de görünmeyen ekonomisi vardır. Rusya genelindeki yeraltı ekonomisi Kuzey Kafkasya'yı kendi faaliyet alanı dışına itmiş değildir. Rusya Federasyonu'nda kara para, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ekonominin kirli ve yasal olmayan birer enstrümanı haline gelmiş durumdadır. Tüm bu ilişkilerin kayda değer bir ekonomik karşılığı vardır.

Ayrı ayrı Rusya'nın bu ülkelerle olan sıcak ilişkilerine bakılacak olursa 1996'dan beri sorunlu olan Rus-Gürcü ilişkilerinin Rusya'nın Gürcistan'a 5 Aralık 2000'den itibaren vize uygulamaya başlaması ve Abhazya ile Güney Osetya'yı bu uygulamadan muaf tutması ile iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da gerginleştiği gözlemlenmiştir (Ağacan, 2001). Ayrıca ilişkilerin böyle bir mahiyet kazanmasında başka faktörler de etkili olmuştur. İlk etken Çeçenistan'daki savaşa bağlıdır; Moskova, Çeçen savaşçıların Pankissi Vadisi'nde sığınak yaptığına inanmaktadır ve Gürcistan'dan Tiflis'teki Çeçen istihbarat merkezini kapatmasını istemektedir. Bu acil ve hassas konular, Gürcistan'daki Rus askeri üssü üzerindeki tartışmaların yarattığı tansiyonu da

arttırmıştır. Gerçekte Gürcistan içinde iki ayrılıkçı bölge (Güney Osetya ve Abhazya) güçlü bir Rus desteğini istemektedir.

Gürcistan başkanı Mihail Saakasvili, bölgesel bütünlük adı altında resmen Gürcistan'a bağlı fakat Gürcistan'ın diğer parçalarından farklı olarak, Rusya'yla vize sisteminden muaf bu varlıkların kontrolünü almayı denemiştir. Bu Tiflis tarafından, Abhazya ve Güney Osetya ayrılıkçılığını desteklemek için Moskova'nın bariz bir girişimi olarak görülmektedir. Ayrıca Acar (bağımsız varlığını kendi beyan eden bir diğer Rus taraftarı) Kremlin yanlısı başkanı, istifa etmeye ve Moskova'ya kaçmaya zorlandığı zaman, Gürcistan federal devletine katılmıştır (Cameron ve Domanski, 2005).

İki ülke arasında yaşanan en önemli gerginlik nedenlerinden birisi de Gürcistan'da yer alan Rus askeri üsleridir. Kasım 1999 AGİT İstanbul Zirvesi'nde Rusya, Gürcistan'daki dört askeri üssünü boşaltma konusunda yükümlülük üstlendiyse de Vaziani ve Gudauta'daki üsleri boşaltıp, Ahalkelek ve Batum'dakileri boşaltmaya yanaşmamıştır. Bu durum üzerine 10 Mart 2005'te Gürcistan Parlamentosu "Rusya'nın Gürcistan topraklarındaki aktif kullanımda olan üslerini 1 Ocak 2006 tarihine kadar boşaltması gerektiğini" öngören kararnameyi onaylamıştır ve Rusya'nın bu karara 15 Mayıs 2005'e kadar cevap verip gerekli işlemleri başlatmazsa üslere abluka uygulayacağını açıklamıştır. Yapılan görüşmelerde Rusya, 2008 yılına kadar üsleri boşaltma kararı almıştır. Hatta üstte yer alan askeri araç gerecin özellikle de tank ve zırhlı araçların bir kısmının Gürcistan'a devredilmesine karar verilmiştir. Toplam araç gerecin %35'inin de stratejik ve askeri öncelikler nedeniyle Ermenistan'a taşınmasına karar verilmiştir (Aslanlı, 2005). Güney Kafkasya'daki önemli dayanak noktası olan Gürcistan'dan çıkarılan Rusya bu nedenle Ermenistan'da tutunmaya çalışmıştır. Böylelikle bu ülkeden çıkarılan askeri mühimmatın önemli bir kısmı Ermenistan'a yığılmıştır (Somuncuoğlu, 2005).

Rusya açısından Azerbaycan enerji kaynaklarına sahip olması ve Hazar'a kıyısının bulunması nedeniyle Gürcistan ve Ermenistan'a göre daha önemlidir. Rusya, Azerbaycan üzerinde etkili olmak ve petrolün taşınmasında çıkarlarını savunmak amacıyla hareket ederken Ermenilere verdiği destek ile Azerbaycan kamuoyunda imajını

bozmuştur. Rusya Azerbaycan'da tamamen istediği ve kontrol edebileceği bir yönetimi tesis edememiştir. Azerbaycan BDT'ye üye olmuştur ancak topraklarında Rusya'nın askeri üsler konuşlandırmasına izin vermemiştir. Rusya'nın Karabağ sorununu kullanarak hem Azerbaycan hem de Ermenistan üzerinde kontrol sağlama stratejisi Putin döneminde barış sürecini kullanma şeklinde devam etmiştir. Putin, Rusya'nın Ermenistan'daki askeri varlığı sürekli kılmak için bu ülkenin Azerbaycan'dan tehdit algılamaya devam etmesi gerektiğinin bilincindeydi. Azerbaycan topraklarının işgali sürdüğü sürece Ermenistan da Azerbaycan'ın işgal altındaki toprakları almak için silahlı güce başvurabileceği düşüncesine sahip olacaktı. Bu durumda Rusya Ermenistan için tek askeri garantör oluyordu. Rusya Azerbaycan'a da zaman zaman Ermenistan üzerinde baskı yapabileceği izlenimi vererek Azerbaycan'dan istediklerini almaya veya Azerbaycan'ın Batıya daha fazla yaklaşmasını önlemeye çalışmıştır. Rusya Azerbaycan'ın tamamen ABD ve NATO eksenine girmemesi ve enerji kaynaklarının taşınmasında dengeli bir politika izlemesinin sağlanması çerçevesinde bir politika oluşturmuştur (Kasım, 2009).

Rusya açısından Ermenistan Kafkasya'da stratejik ortağı olmuştur. Rusya'nın Ermenistan'da fazla bir itirazla karşılaşmadan asker konuşlandırması, Rusya'daki Ermeni diasporasının varlığı, Ermenistan'ın izlediği irredentist politika sebebiyle komşularından tehdit algılaması iki ülkenin ilişkilerini şekillendiren unsurlar olmuştur (Kasım, 2009).

Ermenistan Rusya'nın Güney Kafkasya bölgesinde siyasi, askeri ve ekonomik çıkarlarını koruyan vazgeçilmez bir kaledir (Veliev, 2005). Bu noktada Rusya'nın Ermenistan ile olan ilişkisine bakılacak olursa, Rus parlamentosunun sözcüsü Boris Krızlov, Aralık 2004'te Ermenistan'ı Rusya'nın Kafkasya'da ileri karakolu olarak tanımlamıştır ve Ermenistan Rusya'yı, Dağlık Karabağ uzlaşmasında statükosunu sürdürmede bir müttefik olduğu kadar, Azerbaycan ve Türkiye'den gelecek potansiyel tehditlere karşı mümkün olan tek koruyucusu olarak görmektedir. Askeri desteğin yanında Ermenistan'ın enerji ikmali için Rusya'ya olan ağır bağımlılığı iki ülkeyi daha yakın ve hatta birbirine bağlı yapmaktadır (Cameron ve Domanski, 2005). Ayrıca Rusya ve Ermenistan arasında yaşanan askeri tırmanış da dikkat çekicidir. Zira Rusya

Ermenistan'a silah göndermenin yanında buradaki ana askeri üssü olan 102. üssü de takviye etmektedir. Üsse 30 kadar MIG-29 ve SU-27 tipi üstün nitelikli savaş uçakları konuşlandırılmış ve S-300 PMU1 gibi sofistike füze sistemleri yerleştirilmiştir. Ayrıca Rusya'nın Ermenistan'da 10.000 civarında asker gücü ve 29 askeri karakolu bulunmaktadır. Rusya, bölgedeki üsleri ve taktik silahları Azerbaycan ve Gürcistan'a karşı bir baskı aracı olarak kullanmaktadır. Özellikle de Rusya'nın bu imkanlarını Gürcistan'da bulunan ABD birliklerine ve çıkarlarına karşı kullanması söz konusudur. Gürcistan'daki "kadife devrim"in ardından Rusya, Ermenistan'ı Güney Kafkasya'da tek müttefik olarak nitelendirmektedir. Hatta Rus Ordusu Ermenistan'ın Türkiye sınırını korumaktadır (Külebi, 2005). Rusya'nın bu ülkeye ileri teknolojiye sahip uçaklar ve füze sistemleri koyması da ABD'ye karşı Kafkaslarda yaptığı bir hamle olarak nitelendirilmektedir.

2.6.2. Kafkasya'da Rusya'yı etkileyen tehditler

Rusya Federasyonu'nun, Kafkasya'da karşılaştığı jeopolitik güçlükler ve tehditler şunlardır: (Ivanov, 2005)

- Ülkelerinin gelişimini ve geleceğini Batı ile işbirliğinde gören Azeri ve Gürcü liderlerin Batı yanlısı politikaları,
- Bölgeyi stratejik çıkar alanı olarak gören ABD ve NATO'nun küresel hırsları ve bölgede nüfuz edinme çabaları,
- Hazar Denizi enerji kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılması üzerinde devam eden yoğun çatışma,
- Çözülmemiş bölgesel problemler (Dağlık Karabağ, Abhazya ve Güney Osetya vb.),
- Kuzey Kafkasya'da ortaya çıkan ayrılıkçı terörist hareketler.

Rusya Federasyonu ordusunun Kuzey Kafkasya birlik Komutanı olan Ivanov, Rusya Federasyonu'nun Azerbaycan ve Gürcistan ile olan ilişkilerinin birçok problem içerdiğini belirtmektedir. O'na göre her iki ülke de Batılı ekonomik ve politik sisteme entegre olmaya ve Atlantik temele dayalı güvenlik sisteminin içerisinde yer almaya çalışmaktadır. Ivanov, Gürcistan'ın Atlantikçilik, Azerbaycan'ın ise pan-Türkizm ile iç

sorunlarını çözümlmeye çalıştığını ve bu amaçla sıkça diğer güç merkezleriyle Rusya Federasyonu'nun aleyhine ortak hareket ettiklerini ifade etmektedir (Ivanov, 2005).

2.6.3. Putin'in Çeçenistan politikası

SSCB'nin dağılması sürecinde; Yeltsin'in Ağustos 1990'daki başkanlık seçimleri öncesi, Tataristan ve Baskurdistan'da "Rusya'dan kopmak anlamına gelse bile hazmedebileceğiniz kadar özgürlük isteyin" sözleriyle Federasyon'da bağımsızlık havası esmeye başlamıştır. Bu söylem, Yeltsin'in en yüksek oyları farklı etnik bölgelerden alarak başkan seçilmesini sağlamışsa da, Tatar ve Çeçen milliyetçileri de harekete geçirmiştir (Sakwa, 2010).

Dudayev'in, "Karadeniz'den Hazar Denizi'ne Bağımsız Kuzey Kafkasya" sloganıyla başlattığı mücadele, gönüllü veya gönülsüz diğer özerk bölgelere sıçrayarak ilk dalgayı başlatmıştır. Bu dalga, Kafkaslarda çoğunluğu Müslüman olan, Dağıstan, Kabardin-Balkar, Karaçay-Çerkez ve Adıgey Devletleri'ndeki milliyetçi duyguları körükleyerek Kuzey Kafkasya'nın birleşmesine neden olmuştur. Bu birleşme ise Rusya'yı güneyindeki iki sıcak denizden mahrum bırakacaktı. Sonrasında, Kafkasya dışındaki Türk ve Müslüman cumhuriyet ve bölgelerde ikinci bir yıkıcı dalga başlayacak ve zaten 18. yüzyıldaki sınırlarına küçülmüş olan Rusya Federasyonu, 1000 yıl önceki sınırlarına dönmek zorunda bırakabilecektir. Nitekim Tataristan, Çeçen mücadelesinin böyle bir "domino etkisi" yaratabileceğinin ilk sinyali, 1991'deki kurucu antlaşmayı onaylamayıp bağımsızlığını ilan etmesiyle vermiştir.

I. Çeçen Savaşı'nda, Rus seçkinlerin askerî müdahaleyi desteklemesindeki en önemli faktörün yukarıda belirtilen "domino etkisi" olduğu söylenmektedir. Bu düşünce Batıcılar'dan bile destek görmüştür. Zira, Yeltsin Dönemi'nde kabinede bulunan liberal bakanlara göre "Rusya Federasyonu'nun normal demokratik bir yapıya kavuşması ve Batı tarzı reformların gerçekleşmesi için öncelikle ülke bütünlüğü sağlanmalıdır" (Hughes, 2001).

Nitekim 1994 yılında, diğer özerk cumhuriyetlerle ülke bütünlüğünü ihlal

etmemesi koşuluyla geniş bir otonomi ve özgürlük verilmiş, fakat Çeçenistan tam bağımsızlıktan vazgeçmek istememiştir. Aynı zamanda, I. Çeçen Savaşı'nın uzamasıyla Rusya'nın güçsüzlüğü anlaşıldıkça, Kafkasya'da daha çok protesto ve dayanışma görülmesi kaygıları daha da artırmıştır. Bir örnek olarak, Ocak 1995'te Kafkasya Dağlı Halkları Konfederasyonu, "Rusya'nın Çeçenistan'a karşı yaptığı saldırıları durdurmadığı takdirde bütün Kafkasyalıların Çeçenler yanında savaşa katılacağını" açıklarken, BDT ülkeleri sessiz kalmışlardır (Tavkul, 2002).

İlk savaştaki başarısızlık üzerine, parçalanma ihtimalinin güçlenmesi ve Çeçenlerin savaşı tüm Kafkasya'ya yaymak üzere Dağıstan'a saldırması, Rusya'nın parçalanma sürecinin ikinci safhası olarak algılanmıştır. Üstelik, Hasavyurt Ateşkesi, meselenin uluslararası hukuk kurallarına uygun biçimde çözülmesi boyutuyla, "self determinasyon ilkesi"ne atıf yapmış bir emsal teşkil etmiştir. Nitekim, Rusya'nın Çeçenleri kontrol edememesi ve 1999'da Dağıstan'a sıçraması, diğer cumhuriyetlerin, Rusya'yı kendilerine yardım edemeyecek kadar fakir ve kendilerini cezalandıramayacak kadar zayıf görmesine neden olduğu ifade edilmiştir (Menon ve Fuller, 2001). Bu da en iyimser ihtimalle, federal yapının daha da zayıflamasına yol açacaktı. Bunun engellenmesi için Putin'in Başbakanlığı döneminde başlatılan ikinci savaş, Rusya'nın ne pahasına olursa olsun, Çeçen direnişini kırmak istediğini göstermiş ve parçalanma sürecini durdurmuştur. Nitekim yapılan anketler Rus halkının dış politika ve Avrasyacılık görüşüne olan ilgisizliğinin, konu ülke bütünlüğü olduğunda keskin bir şekilde değiştiğini göstermiştir. Çünkü hem Putin hem de Rus halkı için ülke bütünlüğünün korunması, Rusya'nın dış ilişkilerinin veya ekonomisinin bozulmasından çok daha önemli görülmüştür (O'Loughlin, 2005). Dolayısıyla, Çeçenler tarafından başlatıldığına ve Rusya'nın iç meselesi olduğuna inanılan bu savaşa yönelik, Batı eleştirileri şiddetle reddedilmiş, BM İnsan Hakları Komisyonu ve BM Genel Sekreterliği'nin müdahale girişimleri dikkate alınmamıştır.

"Birleşik Rusya" gibi anlamlı bir isimle kurulan Putin'in partisinin, kısa zamanda güç kazanması ve seçimlerde elde ettiği başarıyla, Rusya Federasyonu büyük değişim sürecine girmiştir. Bu kapsamda, II. Çeçen savaşı sonrası Rusya Federasyonu yedi idari bölgeye ayrılırken, Kafkasya'nın sınırları Rostov dahil edilerek kuzeyde Don

Nehri'ne kadar genişletilmiş ve Kuzey Kafkasya Federe Bölgesi adı Güney Bölgesi olarak değiştirilmiştir. Yine, terörle mücadele kapsamında, özerk bölgelere Yeltsin Dönemi'nde verilmiş bazı yetki ve tavizlerin de geri alındığı görülmüştür. Bu bulgular ışığında, dünya genelindeki liberal akımların öngördüğü yerel yönetimlerin güçlendirilmesiyle çelişmekte, fakat güçlü devlet yapısı ve merkezi yönetim öngören Avrasyacı düşünceyle tamamen örtüşmekte olduğu söylenebilir.

Çeçen meselesinin ve ilk savaştaki yenilginin, Rusya'nın ulusal gururunu, bunun yanında Büyük Rusya ve süper güç söylemlerini zedelemiş olması önemli bir başka noktadır. Nitekim ilk savaşa taraftar olan milliyetçilerin, ülkenin parçalanma ihtimalinden çok, Rusya'nın yıpranmakta olan ulusal prestijinin kurtarılması, Kafkasya ve Hazar bölgesinde hegemonik rolünün güçlendirilmesi hususlarına atıfta bulunduğu ve meseleyi küresel güç söyleminin bir parçası olarak ele aldıkları gözlemlenmiştir (Hughes, 2001). II. Çeçen Savaşı'nda ise ilk savaş sonrası iç ve dış politikada yaşananlar nedeniyle, ulusal gururun kurtarılması genel bir kabul görmüştür.

Nitekim, II. Çeçen Savaşı'nın en önemli nedeninin, SSCB'nin kağıt üzerindeki mirasçısı konumundan çıkıp, uluslararası planda ve bölgesel düzeyde tekrar saygın bir devlet haline gelme ihtiyacı olduğu ifade edilmektedir (Özen, 2002).

Merkezi otoritenin güçlendirilmesi düşüncesinin mimarı olarak görülen Putin'e göre, Rusya'nın yeniden küresel bir güç olabilmesi için önce devletin güçlendirilmesi ve bunun için de ilk olarak Çeçenistan'ın "yeniden fethedilmesi" gerekmektedir. Bu mesele çözümlendiği takdirde, ilk savaşın ezikliği ve psikolojisi atılabilecek ve ulusal gurur onarılmış olacak, ordu da bu savaşla birlikte itibarını düzeltecek ve reform sürecine girebilecektir (Ekici, 2002). Bu bağlamda Putin, Çeçen meselesine yaklaşımında, öncelikli görülen iki sorunu çözmenin yanında, başkanlık dönemi boyunca uygulayacağı "güç politikasının" ve "yeniden büyük güçlü Rusya" söyleminin de ilk sinyali vermiştir. Hatta bu husus, daha da ileri götürülerek Putin Dönemi Rusya'sı, Stalin Dönemi SSCB'sine benzetilmiştir (Tacıbayev, 2004). Bilindiği üzere Stalin, komünizmi yaymak ve süper güç olmak için önce, ülke içerisinde bazı acımasız politikalar uygulama pahasına SSCB'yi güçlendirmiştir. Putin de benzer

politikalarla önceliği Çeçen meselesinin çözümüne vermiş, bunu başardıktan sonra da BDT ve yakın çevresine yönelik politikalarını olgunlaştırmıştır.

SSCB sonrası Rus ordusunun, eski nesil teçhizata sahip olması, disiplinsizliği ve moralsizliği ilk savaşın kaybedilmesine neden olmuş, dolayısıyla Rusya'nın gücüne ve prestijine gölge düşüren faktörlerden biri olmuştur. Üstelik, devam eden bu mücadele yüksek maliyeti, başarısızlık ve süregiden kayıplarla Rusya'nın itibarını zedelediği gibi subayların mafya ve yolsuzluğa bulaşmalarına da zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla Çeçen meselesi, ordunun ve genel olarak Rusya'nın milli gücünü tadil etmesinin önündeki engellerden biri olarak görülebilir. Nitekim, II. Çeçen Savaşı'yla birlikte ordunun yeniden güçlendiği ve Putin'in bakış açısında önemli bir konuma geldiği görülmüştür. 1986'da 4.3 milyon olan ve kademeli olarak azaltılan asker sayısının, Putin Dönemi'nde 1.2 milyona düşürüldüğü; ancak kıtalararası balistik füzeler, yeni nesil donanma ve uçaklar gibi ileri teknolojiye savunma sistemlerine de yatırım yapılmıştır (Goldman, 2007). II. Çeçen Savaşı'nda Rus ordusunun motivasyonu ve intikam duygusu yanında, yeni silahların ve NATO'dan öğrenilen yeni taktiklerin uygulandığı, "zalim fakat etkili" taktiklerle direniş kırılmıştır.

Rusya'yı parçalanma eşiğine getiren, güç ve itibar kaybettiren Çeçen meselesi, aynı zamanda uluslararası ilişkilerde bir koz olarak da kullanılmıştır. Rusya'nın Batı'ya olan yaklaşımın değişmesinde başlıca etmenlerden biri olarak görülebilir. Primakov Dönemi'ne kadar Batı, yöntemlerini eleştirmekle birlikte genel olarak Rusya'nın tarafında gibi görünmektedir. Yeltsin'in Batıcı politikaları ve Rusya Federasyonu'nun diplomatik girişimlerinin etkisiyle, Batı devletlerinden hiçbiri Çeçenistan'ın bağımsızlık ilanını tanımamış, Balkan savaşlarının aksine savaş suçlularına yönelik herhangi bir girişimde bulunmamış, yalnızca eleştiriler ve küçük yaptırımlarla yetinmiştir. Aynı şekilde, Çeçen meselesinin Rusya'nın iç sorunu olduğu belirtilmiştir (Hughes, 2007). Bununla birlikte, ilk savaşın Batı kamuoyunda, Rusya için yoğun eleştiriler, Çeçen direnişçiler için ise sempati doğurduğu da gözlemlenmiştir.

Çeçenlerin savaş sonrası devlet kuramaması, çeteleşerek suç eylemlerine girişmeleri, "terör ve katliam konusunda Ruslarla yarışmaya" başlamaları ve son olarak

Vahabi desteğiyle radikalleşerek "şariat getirmek" gibi bir söylemle Dağıstan'a saldırmaları, Çeçenlere olan sempatinin giderek azalmasına neden olmuştur (Lieven, 2002).

II. Çeçen Savaşı ise Rusya'nın gayretiyle daha az bilinmesine rağmen, Batı'da daha büyük tepkilere neden olmuştur. Örneğin; BM, Avrupa Konseyi ve AGİT ortak bir deklarasyonla, Rusya'yı insan hakları ihlalleri konusunda uyarmış, ABD ise 2000 yılı küresel terörizm listesinden Çeçen kökenli örgütleri çıkarmıştır. Avrupa Konseyi'nin Rusya'ya yapılacak ekonomik yardımı azaltması ve NATO-Rusya Federasyonu Konseyi'nin toplanamaması gibi örnekler yaşanmıştır. Fakat 11 Eylül olayları sonrası durumun değiştiği görülmüştür. Bu değişiklikte; ortak düşman "uluslararası terörizm" bağlamında, Çeçen direnişçilerin El Kaide'yle ilişkisi, terör eylemlerdeki benzerlikler, Rusya'nın işbirliği arayan tavrı ve ABD'nin, Rusya'nın Taliban yönetimine destek vermesini engellemek istemesi gibi dinamikler bulunduğu ifade edilmektedir (Hughes, 2007). Bunun neticesinde ABD, 2003 yılından itibaren içlerinde Hattab ve Basayev'in de bulunduğu üç Çeçen grubu terör listesine almıştır. Aynı zamanda; Rusya'nın insan hakları ihlalleri ve bunlara karşı Rusya Federasyonu mahkemelerinin, çeşitli gerekçeler göstererek kamu personelini cezalandırmadığı da yıllık BM İnsan Hakları Gözlem Raporları'na yansımaktadır (Human Rights Watch, World Report 2006, <http://hrw.org>, 10 Ocak 2011'de erişildi).

Genel bir değerlendirmeye, Çeçen meselesi diğer devletlerce bir dış politika enstrümanı olarak kullanılmakta, ancak bu kullanım farklı dinamiklerden etkilenmektedir. Batı'nın; Rusya'nın liberal reform sürecinden ayrılmasını istememesi fakat Çeçen meselesini çözümleyerek yeniden güçlenmesinden de çekinmesi, terörizmle mücadele ve radikal İslami tehdit söylemlerine olan inanç, dünya petrol rezervlerinin %13'ü ve doğal gazının %36'sına sahip olan Rusya'ya enerji konusundaki bağımlılık, yine petrol ve doğal gaz fiyatlarındaki değişimler ve Hazar Havzası'ndaki güç mücadelesi bu dinamiklerden bazıları olarak söylenebilir.

1999 Ağustos ayında Başbakan olan ve 31 Aralık 1999'da Devlet Başkanı Vekili olarak yemin eden Putin Rusya'nın güçlü bir otoriteye ihtiyacı olduğunu

belirtmiştir ve Rusya Federasyonu'nda meydana gelen bombalamalardan ve işlenen suçlardan Çeçenistan'ı sorumlu tutmuştur (Kanbolat, 2001). Bu noktada Putin'in anti demokratik eğilimleri ilk olarak Çeçenistan'daki savaşı idare etmeye başladığında görülmüştür. Putin'e göre Çeçenistan'daki anarşi, Rusya'nın zayıflığını gösteren en utanç verici göstergedir. Çeçen lider Şamil Basayev, Kafkasya'daki Müslümanların bağımsızlıklarını sağlamak için 1999 yılında komşu Dağıstan'a operasyon düzenlediğinde, Boris Yeltsin ve yeni Başbakan Vladimir Putin Rusya sınırlarını korumak için karşılık vermek zorunda kalmıştır. Putin bu noktada "terörizmle savaş" politikasıyla sert bir tutum izlemiştir (Özbay, 2006) ve sadece Çeçenleri Dağıstan'dan çıkarmakla sınırlı kalmamıştır. Bununla birlikte Putin, krizi Çeçenistan'ı son kez denetim altına almaya denemek için kullanmıştır ve başarılı olamamıştır. Aksine Çeçenistan'da 100.000 insan ölmüştür. Ama Rusya'ya karşı saldırılar, Eylül 2004'te Beslan'da okula yapılan saldırı dahil, devam etmiştir. Ruslar yenildikçe hem Çeçenistan'daki düşmanları hem de Rus Silahlı Kuvvetleri bölge halkının insan haklarını zalimce kötüye kullanmıştır (McFaul, 2004).

Putin'in Çeçenistan sorunu ile ilgili attığı somut adımlara bakılacak olursa, 8 Ocak 2001'de geçici yönetimin başkanı Ahmed Hacı Kadirov'un Çeçenistan'daki en yetkili sivil otorite konumuna getirildiği görülmektedir. 19 Ocak 2001'de ise Putin imzaladığı bir başka kararname ile Kadirov yönetiminin yetkilerini arttırarak 2000 yılının Haziran ayında bu yönetim kurulduğunda var olan "Geçici Çeçen Yönetimi" ifadesinden geçici sıfatını kaldırmıştır. Ayrıca Kadirov bu kararname ile kendine yardımcı olacak bir başbakan ve tam yetkili bir Çeçen hükümeti atama yetkisi kazanmıştır (Tanrısever, 2001). Zira Stavropol Eyaleti'nin eski valisi Stanislav İlyasov Çeçenistan Başbakanı ve Ahmet Kadirov'un Birinci Yardımcısı olarak atanmıştır. FSB de (Federalnaya Sluzhba Bezopasnosti- Rusya Güvenlik ve İstihbarat Teşkilatı) 22 Ocak 2001'de Çeçenistan askeri hareketinin koordinasyonu ile görevlendirilmiştir. Putin böylelikle hem Çeçen hareketinde istihbaratı resmen görevlendirmiş, hem de Çeçenistan'da yönetimi sivillere devretmeye başladığı izlenimi vermiştir (Kanbolat, 2001).

Putin'in 22 Ocak 2001'de imzaladığı 61 numaralı "Rusya Federasyonu'nun

Kuzey Kafkasya Bölgesinde Terörizmle Mücadele İçin Tedbirler" hakkındaki kararname de son derece önemlidir. Bu kararname Moskova'nın Çeçenistan'da içine düştüğü çıkmazın giderek derinleştiğini ve Rus liderlerin bir çıkış arayışı içinde olduklarını göstermektedir. Kremlin'in ortaya çıkan sorunlarla baş etmek için oluşturduğu yeni Çeçenistan politikası; askeri araçların yanı sıra siyasal ve sosyo-ekonomik araçların da kullanılmasıdır. Bu yeni politikanın ilk yansıması Kasım 2000'de Rus parlamentosunun alt kanadını oluşturan Duma'da Çeçenistan sorununun çözümüne ilişkin olarak bir komisyonun kurulması olmuştur. Ancak komisyon somut çözümler geliştirememiştir (Tanrısever, 2001) .

Putin'in sivil idareyi güçlendirmek üzere uygulamaya çalıştığı yeni taktiklerin asıl amacı bir taraftan Moskova yanlısı güçlerin dağılmalarını önleyerek geniş halk kitlelerini yanlarına çekmeye çalışmak, diğer yandan da Çeçen liderlerin kendi içlerinde bölünerek marjinalleşmesini sağlamaktır. Böylelikle Çeçen liderlerin hem halk arasında buldukları destek zayıflayacak hem de kendi aralarındaki iktidar kavgaları nedeniyle federal güçlere karşı eylem yapmaları zorlaşacaktır. Bu çerçevede de Rus medya kuruluşları Çeçen güçlerin giderek daha çok bölündüğü imajı yaymaktadır (Tanrısever, 2001). Ancak Putin tarafından izlenilen bu taktiksel yöntemler sorunları bir ölçüde hafifletse de bu durum Çeçenistan'ın tamamını işgal altında tutan Moskova'nın zafer kazandığı anlamına gelmemektedir.

Sonuç olarak Rus yönetimi, Putin'in Başkan olmasıyla birlikte merkezileşme söylemlerine bağlı olarak Çeçenistan'a yönelik uyguladığı politikaları daha da sertleştirmiştir. Hatta Putin, Çeçenistan'ın özerk olduğu dönemde aşırı dinci ve "haydut çevreler" tarafından ele geçirilerek Rusya'ya saldırı için bir üs olarak kullanıldığını ileri sürerek bağımsızlığının söz konusu olamayacağını belirtmiştir (Kalkavan, 2004).

2.6.4. Rusya Federasyonu- Azerbaycan ilişkileri

Rusya Federasyonu ile ilişkilerin Azerbaycan için özel bir önemi vardır. Bu önem Rusya Federasyonu'nun Azerbaycan'ın büyük bir komşusu olmasının ötesinde

tarihten kaynaklanan bir önemdir. Rusya, tarihi süreçte Azerbaycan'ı etkileyen en önemli ülke olmuştur (Cafersoy, 2001).

Buna karşın Azerbaycan da, Rusya için her dönem önemli bir coğrafya olmuştur. Rusya açısından bunun nedenleri şunlardır (Cafersoy, 2001):

- Azerbaycan üzerinde nüfuz tesis etmek; Rusya Federasyonu'na kendi etkisini Yakın Doğu'ya ve Orta Doğu'ya yayma imkanı sağlamaktadır. Azerbaycan, Rusya Federasyonu askeri kuvvetleri için nitelikli bir üs olarak kullanabilir.
- Azerbaycan'ın zengin doğal kaynakları, Rusya Federasyonu'nun ilgisini çekmektedir.
- Azerbaycan etki altında tutularak Türk dünyası parçalanabilir ve Türkiye'nin ve Batı'nın Orta Asya ve Kuzey Kafkasya'ya nüfuz etmesi önlenir.
- Azerbaycan üzerinde sağlanan etkinlik ile İran'ın, Müslüman ülkeye tesiri ortadan kaldırılabılır.
- Azerbaycan'da bulunan Rusların güvenliği sağlanmış olur.
- Azerbaycan'ın etki altına alınması İran ile direkt irtibatı tesis eder.

Azerbaycan- Rusya Federasyonu ilişkileri başından beri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Bağımsızlığın ilk döneminde Azerbaycan tarafından Rusya Federasyonu yanlısı bir dış politika izlenmiştir. AHC (Azerbaycan Halk Cephesi) iktidarında ise tam aksine tamamen Rusya Federasyonu karşıtı bir politika takip edilmiştir. İzlenen her iki politikada Azerbaycan açısından olumlu sonuç vermemiştir. Üçüncü dönem olarak tanımlayabileceğimiz Aliyev döneminde ise geçmişte izlenen iki zıt politikanın bir sentezinin ortaya konduğu söylenebilir. Bağımsızlık ilan edildiğinde Azerbaycan'ın başında bulunan Muttalibov, Rusya Federasyonu ağırlıklı bir dış politika izlemiştir. Muttalibov, 21 Aralık 1991 yılında BDT'ye üye olmak için Alma Ata Bildirisini imzalamıştır. Bağımsızlığı muhalefetin baskısıyla ilan eden Muttalibov, Dağlık Karabağ konusunda Rusya Federasyonu'ndan yardım göreceğini düşünmüştür. Bu süre zarfında Rusya Federasyonu, Azerbaycan'ı bağımsız bir devlet olarak tanımamış, adeta SSCB dönemindeki "eyalet-merkez" sistemini sürdürmek istemiştir. Azerbaycan'ın eşit koşullarda ilişki kurma ve antlaşma imzalama istekleri Rusya Federasyonu tarafından sürekli reddedilmiştir. Rusya Federasyonu'nun Hankendi'nde konuşlu 366. Motorize

Zırhlı Alayı'nın, Hocalı katliamına Ermenilerin yanında aktif olarak katılması Muttalibov'un sonunu getirmiş ve yerine seçimlere kadar Meclis Başkanı Yagup Mehmedov vekalet etmiştir. Mehmedov zamanında BDT'ye üyelik antlaşması parlamento tarafından reddedilmiş ve Rusya Federasyonu'na karşı ihtiyatlı bir politika izlenmiştir. 1992 yılı başında Rusya Federasyonu'nun Azerbaycan stratejisinde olumlu bazı gelişmeler gözlenmiştir. Rusya Federasyonu ile Azerbaycan arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasına ilişkin antlaşma 4 Nisan 1992'de imzalanmıştır (Purtaş, 2005). Böylelikle Rusya Federasyonu, Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan 108'nci ülke olmuştur (Aslanlı, 2003).

Rusya bu dönemde Azerbaycan'dan ülkedeki Rus askeri varlığının devamını, Azerbaycan sınırlarının Rus ve Azeri kuvvetleri tarafından ortak korunmasını, Karabağ'da Rus askerinden oluşacak barış gücünün kabul edilmesini, Hazar Denizi'nde petrol çıkarma konusunda sadece Rus şirketlerinin çalışmasını ve çıkarılan petrolün dünya pazarlarına Rusya Federasyonu toprakları üzerinden taşınmasını istemiştir (Aslanlı, 2003).

7 Haziran 1992'de Azerbaycan'da yapılan devlet başkanlığı seçimi, Azerbaycan-Rusya ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Oyların yüzde 60'ını alan Azerbaycan Halk Cephesi lideri Elçibey'in Rusya Federasyonu politikası; Rus askerlerinin Azerbaycan'dan çıkarılması, Rusya Federasyonu'nun sürekli olarak Azerbaycan'a baskı aracı olarak kullandığı Dağlık Karabağ sorunun Rusya Federasyonu'nun tekelinden çıkarılması, Rusya Federasyonu'nun siyasi, askeri ve ekonomik etki alanı olan BDT üyeliğini reddetmek ve Rusya Federasyonu ile eşit haklara sahip bağımsız bir devlet olarak politik ve ekonomik ilişkiler geliştirmek şeklinde sıralanabilir (Cafersoy, 2001).

Yukarıda sayılan Rusya Federasyonu'nun istekleri ile Elçibey'in Rusya Federasyonu politikasının birbirine taban tabana zıt olduğu açıkça görülmektedir. Rusya Federasyonu, Elçibey'in izlediği politikaları tamamen çıkarları aleyhinde ve fazlasıyla Türkiye ve Batı yönelimli bulmuşsa da, doğrudan Azerbaycan ile karşı karşıya gelmek istememiştir. Bu nedenle Ermenistan'a, Dağlık Karabağ konusunda destek vermiş ve

müşamaha göstermiştir. Moskova ayrıca Azerbaycan'ın kuzeyinde Lezgi, güneyinde de Talislerin ayrılıkçı hareketlerine ve iktidar muhalifi Albay Suret Hüseyinov'a destek vermiştir. Azerbaycan başından beri Dağlık Karabağ sorununun doğrudan Rusya Federasyonu ile alakalı bir sorun olduğunu ve Rusya ile Ermenistan'ın tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de Azerbaycan'a karşı ortaklaşa hareket ettiklerini düşünmektedir. Rusya Federasyonu'nun, 1992 sonlarında ortaya koyduğu "yakın çevre" doktrini ve müteakibinde Rusya Federasyonu destekli Gence İsyanı (4 Haziran 1993) Elçibey iktidarının sonunu getirmiştir. Azerbaycan'da, Rusya'ya muhalif bir yönetim ancak bir yıl süre ile iktidarda kalabilmiştir. Elçibey'in yerini Nahçıvan Milli Meclis Başkanı Haydar Aliyev almıştır. Aliyev iktidara geldiğinde Rusya Federasyonu'na karşı iki aşamalı bir politika izlemiştir. Birinci aşama olan Haziran 1993 ve Şubat 1994 arasında Rusya Federasyonu'nu yatıştırma politikası takip edilmiştir (Cafersoy, 2001).

Rusya Federasyonu karşıtı politika izlemenin Azerbaycan'a faydadan çok zarar vereceğini düşünen Aliyev, önce 9 Eylül 1993'de Kollektif Güvenlik Antlaşması'nı sonra da 24 Eylül 1993'de Moskova'da BDT'ye üyelik antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Ancak Azerbaycan BDT'nin askeri- siyasi bir birliğe dönüşmesine sürekli ihtiyatla yaklaşmıştır. İkinci aşamada ise Rusya Federasyonu'nun Azerbaycan üzerindeki bazı çıkarları karşılanarak, Rusya'yı kızdırmama ve bunun paralelinde Batı ile Elçibey'in kurduğu ilişkileri geliştirme politikası takip edilmiştir (Cafersoy, 2001).

Rusya Federasyonu'nun bazı çıkarları gözetilerek izlenen bu politika bile Azerbaycan'ın Ermenistan karşısındaki toprak kayıplarını önleyememiştir. Bu da göstermektedir ki Rusya Federasyonu'nun Ermenilere verdiği destek sadece Azerbaycan karşıtı değil büyük ve temel oranda Türkiye ve Batı karşıtı bir nitelik taşımaktadır. Haydar Aliyev bunun üzerine Rusya Federasyonu ile kurulan ilişkilerde 1994'ün başlarından itibaren bir denge tesis etmeye başlamış ve böylece Rusya Federasyonu'nu yatıştırma politikası sona ermiştir. Aliyev iktidara gelişinden 2003 yılında görevi bırakıncaya kadar geçen 10 yıllık sürede dört darbe girişimi ile karşı karşıya kalmıştır.

Azerbaycan– Rusya Federasyonu ilişkilerinde günümüze kadarki süreçte en önemli problem sahaları Dağlık Karabağ, enerji kaynakları ve aktarımı, Hazar’ın statüsü ve Çeçenistan sorunları olmuştur. Ermenistan’ın Dağlık Karabağ savaşında başarı kazanması ve Azerbaycan’ın yüzde 20’sinin işgal edilmesi adeta Rus ordusunun Azerbaycan’dan çıkarılması nedeniyle Rusya Federasyonu’nun Azerbaycan’a kestiği bedeli ağır bir faturadır. Rusya Federasyonu bu aşamadan sonra devamlı surette Rus ordusunun bölgeye barış gücü olarak geri dönebilmesinin yollarını aramıştır. Rusya Federasyonu, Dağlık Karabağ sorununa uluslararası kuruluşların müdahil olmasıyla sorunun kendi tekelinden çıkmasına rağmen belirleyici rolünü hala muhafaza etmektedir. Dağlık Karabağ sorunu Azerbaycan’ın "Rusya Federasyonu’ndan kurtuluşunu" zorlaştırmakta ve geciktirmektedir (Kuliyev, 1996). Rusya Federasyonu’nun arabuluculuğu ile Mayıs 1994’de ateşkes sağlanabilmiştir. Rusya Federasyonu’nun AGİT Minsk Grubu çerçevesinde Dağlık Karabağ sorununun çözümüne ilişkin politikaları 4 bölümde incelenebilir (Cafersoy, 2001):

Haziran 1993– Aralık 1994: Rusya Federasyonu sorunun çözüm için Minsk grubundan tekrar kendi tekeline alma girişimlerinde bulunmuştur. Rusya Federasyonu böylelikle Azerbaycan üzerinde önemli ölçüde kaybettiği etkinliğini yeniden kazanmak ve barış gücü olarak ordusunu Azerbaycan’a göndermek istemiştir.

Aralık 1994– Aralık 1996: Rusya Federasyonu sorunun çözümündeki başat rolünü AGİT Minsk grubu çerçevesinde sürdürmüştür. Aralık 1994’de yapılan AGİT Budapeşte zirvesinde Minsk grubunda ikili eş başkanlık sistemi benimsenmiş ve daimi eş başkan Rusya Federasyonu olmuştur. Bu suretle Rusya Federasyonu 1996 yılı sonuna kadar sorunun çözümünde tek inisiyatif sahibi ülke konumunda olmuştur.

Aralık 1996– Mart 1999: Rusya Federasyonu bu dönemde Minsk grubundaki başat konumunu kaybetmiş, Batılı Devletler ve özellikle ABD sürece etkin bir şekilde dahil olmuştur. AGİT Lizbon zirvesinde Minsk grubunun eş başkanlık sayısı üçe çıkarılmış ve diğer eş başkanlar Fransa ve ABD olmuştur.

Mart 1999’dan günümüze kadar uzanan süreçte ise Rusya Federasyonu,

ABD'nin sorunun çözümündeki başat konumunu kırmaya çalışmaktadır. Elçibey döneminde petrol antlaşmalarından dışlanan Rusya Federasyonu bölgedeki petrol çıkarma ve ulaştırma tekelini gelişmiş teknolojiye ve büyük sermaye birikimine sahip Batılı şirket ve devletlere kaptırmıştır. Azerbaycan tarafından Türkiye ve Batı ile geliştirilen yakın ilişkiler sonucunda 20 Eylül 1994'de imzalanan "Asrın Antlaşması"nda Rus Lukoil şirketine yüzde 10 hisse verilmiştir. Bu gelişmede Rusya Federasyonu içerisinde etkili olan enerji lobisinin büyük rolü vardır. Başını Lukoil ve Gazprom gibi büyük enerji şirketlerinin çektiği bu lobi, Azerbaycan ile ilişkilerin özellikle ekonomik boyutunun ön plana çıkarılmasını ve Azerbaycan'daki tüm projelere ortak olunmasını istemiştir. Ancak Rusya Dışişleri Bakanlığı "Asrın Antlaşması"nın uluslararası hukuka aykırı ve geçersiz olduğunu iddia etmiştir. Rusya Federasyonu, Batı'nın bölgede etkinlik kurmasına yol açacağı düşüncesiyle petrol antlaşmalarına karşı çıkmıştır. Lukoil, projede sahip olduğu payı 2003 yılında Japon Inpex şirketine satmıştır (Cafersoy, 2001).

Bunun nedeni Rusya Federasyonu'nun konsorsiyumda sahip olduğu pay sayesinde ana ihraç petrol boru hattını kendi topraklarından geçirmek için verdiği mücadeleyi kaybetmiş olmasıdır. Rusya Federasyonu öncelikle erken petrolün yalnızca kendi üzerinden mevcut Bakü- Novorossyisk hattı ile ulaştırılmasını istemiş, ancak Azerbaycan, ABD'nin de desteğiyle hem Bakü- Supsa hem de Bakü- Novorossyisk boru hatlarının erken petrol için kullanılmasına karar vermiştir. Rusya, Azerbaycan'ın enerji kaynakları için ana ihraç boru hattı olarak Bakü-Novorovsski hattını kullanılmasını istemiştir.

Azerbaycan- Rusya Federasyonu ilişkilerinde diğer bir sorun alanı ise Çeçenistan olmuştur. Rusya özellikle 1994-1996 yılları arasında devam eden I. Rus-Çeçen savaşında Azerbaycan'ı Çeçenlere yardım etmekle suçlamıştır. Bu suçlamalar Azerbaycan tarafından reddedilse de, Rusya tarafından Dağıstan sınırı tek taraflı olarak kapatılarak 3 yıl süreyle Azerbaycan'a büyük ekonomik kayıplara yol açan ilan edilmemiş bir ambargo uygulanmıştır. I. Çeçen- Rus savaşının sonunda 1996 yılında imzalanan Hasavyurt Antlaşması ile sorun ortadan kalkmıştır. Ancak 1999 yılında başlayan II. Rus-Çeçen Savaşı sorunu yeniden alevlendirmiştir. Hatta Rusya

Federasyonu Hava Kuvvetlerine bağılı savaş uçakları 1 Ekim 1999'da Azerbaycan'ın kuzeyindeki Gıdır Köyü'nü bombalamıştır (Aslanlı, 2003).

Hazar'ın statüsü konusunda ise Rusya, İran ve Türkmenistan ile beraber ortak kullanım prensibini ortaya atarak Azerbaycan'ın Hazar enerji kaynaklarını işletmesine ve bu bölgeye Batılı enerji şirketlerinin girmesine engel olmaya çalışmıştır. 1998 yılında Kazakistan ile imzalanan deniz yatağının milli sektörlere ayrılması ve su kütlesinin ortak kullanıma yönelik antlaşma Rusya'nın pozisyonunda bir yumuşamanın oluştuğunu göstermektedir. Hazar'ın statüsü konusunda Eylül 2002'de Azerbaycan ve Rusya arasında yukarıda anlatılan esaslar dahilinde (deniz yatağının milli sektörlere ayrılması, su kütlesini ortak kullanımı) bir antlaşma imzalanmıştır.

Azerbaycan'a bağımsızlığını kazanmasının ardından gelen ilk Rusya Federasyonu Devlet Başkanı olan Putin ile Azerbaycan– Rusya ilişkileri yeni bir döneme girmiştir. 2001 yılında gerçekleşen bu görüşmede iki tarafta birbirlerinin hassasiyetlerini dikkate almıştır. Putin'in Ocak 2001'deki Azerbaycan ziyareti sırasında Kafkasya'da Güvenlik ve İşbirliği Prensipleri Deklarasyonu imzalanmıştır (Kasım, 2009). Bu ziyaretin karşılığı olarak 2002 yılında Haydar Aliyev Moskova'yı ziyaret etmiştir. Burada yapılan antlaşmalar ile Gebele Radar İstasyonu 10 yıllığına Rusya'ya kiralanmıştır. Ayrıca Putin, Azerbaycan'da Rusça ve Rus kültürünün korunması ile ilgili isteklerini ortaya koymuştur. Bu görüşmelerde her iki tarafında stratejik ortaklıktan bahsetmesi dikkat çeken diğeri bir konu olmuştur.

Rusya Azerbaycan'ı petrol boru hattı konusunda ve askeri alanda kendi tarafına yöneltmeye çalışsa da Azerbaycan yapılan bazı açıklamalara rağmen Bakü-Tiflis- Ceyhan petrol boru hattına desteğe devam etmiş ve sonunda hat açılmıştır. Rusya'nın Kafkasya'da enerjiyi bir politik araç olarak kullanma stratejisi Azerbaycan ile olan ilişkilerini de etkilemiştir (Kasım, 2009).

20–21 Şubat 2006 tarihinde Putin ikinci kez Azerbaycan'ı ziyaret etmiştir. Putin bu ziyaret ile Azerbaycan'da 2006 yılında kutlanacak "Rusya Yılı"nın açılışını yapmıştır. Putin'in ziyaretinde bölgesel sorunlar (İran, Dağlık Karabağ, GUAM), enerji

(elektrik enerjisi, metalürji, Bakü–Novorosisk Ham Petrol Boru Hattı Projesi, Aktau–Bakü Ham Petrol Boru Hattı Projesi) ve askeri (Gebele Askeri Radar İstasyonu, askeri sanayii) işbirliği gibi önemli konular görüşülmüştür. Aliyev her fırsatta Çeçenistan'ı Rusya Federasyonu'nun ayrılmaz bir parçası olarak gördüğünü ifade ederken, Putin Dağlık Karabağ konusunda benzer bir yaklaşımı Azerbaycan'a karşı göstermemiştir. Moskova, Azerbaycan'ın ABD ile işbirliği yaparak İran'a karşı bir müdahaleye katılmasından çekinmektedir. Azerbaycan'daki ABD varlığı hem Rusya Federasyonu'nun bölgedeki etkinlik ve nüfuzunu kıracak hem de müttefiki İran'ı büyük çapta tehdit edecektir (Kanbolat, 2001).

Musa Gasimov, Rusya Federasyonu'nun Azerbaycan stratejisinin aşağıdaki nedenlerden ötürü dezavantajlara sahip olduğunu düşünmektedir (Gasimov, 2002):

- Zengin doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen Rusya Federasyonu ekonomik açıdan hala Batı'ya bağımlıdır.

- Rusya Federasyonu çok etnili (Etnik unsur sayısı fazla) bir devlettir ve 143 milyon olan nüfusunun büyük kısmı Türk ve Türk olmayan Müslümanlardan oluşmaktadır.

- Rusya Federasyonu, Soğuk Savaş döneminde olduğu kadar askeri açıdan güçlü değildir.

- Azerbaycan'da Rusya Federasyonu'na muhalif büyük bir kesim vardır.

Gasimov'a göre Rusya Federasyonu'nun Azerbaycan stratejisi aşağıdaki nedenlerle avantajlara sahiptir:

- Putin yönetiminin uygulamaya koyduğu pragmatik dış politika,

- Rusya Federasyonu'nun mali ve ekonomik açıdan Batı bloğundan zayıf ve ona bağımlı olmasına karşın Azerbaycan'dan bu alanda defalarca güçlü olması,

- Batı bloğu Azerbaycan'a yönelik ekonomik çıkarlarını net olarak ortaya koysa da, siyasi çıkarlar konusunda netleşmeyen tavrı,

- Azerbaycan'da SSCB döneminden kalan yöneticilerin iş başında bulunması ve demokratikleşmenin yavaş ilerlemesi,

- Batı'nın Azeri– Ermeni çatışmasında Ermeniler tarafında bulunması ve ABD'nin 2001 yılına kadar Azerbaycan'a uyguladığı ambargo Rusya Federasyonu'nun elini güçlendirmektedir.

Rusya Federasyonu'nun, Ermenistan ile stratejik ortaklık seviyesinde ilişkileri mevcuttur. Dağlık Karabağ sorunda Ermenistan'a örtülü destek sağlamaktadır. Moskova'nın bölgedeki enerji kaynaklarının çıkarılması ve ulaştırılması konusunda Azerbaycan ile çıkarları çatışmaktadır. Azerbaycan'ın ise özelde Türkiye ve genelde Batı ile geliştirdiği stratejik ortaklık seviyesinde ilişkileri mevcuttur. Yukarıda sayılan faktörlere bir de Azerbaycan'ın güvenlik bağlamında NATO'ya yönelmesi eklendiğinde Rusya Federasyonu ile Azerbaycan arasında bir stratejik ortaklıktan bahsetmek mümkün görünmemektedir. Rusya Federasyonu, Transkafkasya'da Gürcistan'ı tamamen kaybetmiştir ve günümüzde Tiflis ile açıkça çatışmaktadır. Rusya Federasyonu, Azerbaycan'ı da aynı şekilde kaybetmemek için bu ülke ile ilişkilerini belirli bir dengede tutmaya ve mümkün olduğunca bu ülkenin Batı'ya yönelmesini teşvik edecek davranışlardan kaçınmaya dikkat etmektedir. Çünkü Azerbaycan'ın Transkafkasya'daki radikal anti-Rus cephesine katılması, Rusya Federasyonu'nun bölgedeki nüfuzunun önemli ölçüde azalmasına yol açacaktır.

Rusya, Azerbaycan'ın tamamen ABD ve NATO eksenine girmemesi enerji kaynaklarının taşınmasında dengeli bir politika izlemesinin sağlanması çerçevesinde politika oluşturmuştur. Özellikle ABD'nin Kafkasya'ya daha fazla ilgi gösterdiği dönemlerde Rusya bir ölçüde geride kalırken, ABD'nin genelde iç politika sebepleriyle yeterince ilgi gösteremediği veya askeri güç kullanmayı gerektiren kriz durumlarında Rusya etkili olmaktadır (Kasım, 2009).

2.6.5. Rusya Federasyonu- Gürcistan ilişkileri

Rusya Federasyonu ile Gürcistan ilişkileri bağımsızlık sonrası sürekli gergin bir ortamda devam etmiştir. Rusya Federasyonu, BDT ülkeleri içerisinde siyasi ve politik açıdan en fazla Gürcistan ile çatışmıştır. Bu çatışmanın odak noktasını Rusya Federasyonu'nun, Gürcistan içerisindeki ayrılıkçı hareketlere verdiği destek oluşturmaktadır. Gürcistan, Rusya Federasyonu'nun Kafkasya'ya yönelik güvenlik politikasında anahtar ülke konumundadır. Gürcistan önce Çarlık daha sonra SSCB döneminde, Rusya'nın güneyindeki ileri karakolu olmuştur. Rusya Federasyonu, SSCB sonrasında Gürcistan'da bulunan askeri varlığını sürdürmek için büyük çaba

harcamaktadır (Purtaş, 2006). Rusya Federasyonu Karadeniz'deki varlığını korumak, Türkiye ve Batı yanlısı politikalar izleyen Azerbaycan üzerinde baskı kurabilmek ve tarihi müttefiki Ermenistan ile bağlantı kurabilmek için Gürcistan'a büyük önem vermektedir. Gürcistan, Hazar enerji kaynaklarının Batı'ya ulaştırılmasında kullanılacak boru hatları güzergahında bulunması nedeniyle de Moskova açısından büyük öneme sahiptir (Demirağ, 2005).

Gürcistan'da komünizm karşıtı muhalefetin SSCB'nin son dönemlerinde yaptığı eylemler ve izlediği politika bağımsızlığın kazanılmasında büyük rol oynamıştır. Gürcistan bağımsızlığı ilan ettiğinde iktidarda, Mayıs 1991'de (SSCB dağılmadan önce) yapılan seçimlerde oyların yüzde 86'sını alan milliyetçi Zviad Gamsakhurdia bulunmaktaydı. Gamsakhurdia, iç ve dış politika da Rusya Federasyonu ile karşı karşıya gelen milliyetçi bir politika izlemiştir (Tanrısever, <http://www.stradigma.com/turkce> 17 Kasım 2009'da erişildi). İşgalci güç olarak nitelediği Rus kuvvetlerinin derhal ülkeden çekilmesini istemiştir. Bu dönemde Rusya Federasyonu'nun Gürcistan politikası, Gamsakhurdia yönetimi ile her türlü ilişkinin kesilmesi ve iç muhalefetin desteklenmesi şeklinde olmuştur. Askeri Konsey çevresinde toplanan Rusya Federasyonu destekli Gürcü muhalefet Jaba İoseliani ve Tengiz Kitovani liderliğinde Ocak 1992'de Tiflis'de yönetimi ele geçirerek, Gamsakhurdia'yı ülkeyi terke zorlamış ve 10 Mart 1992'de Askeri Konsey, tüm yetkilerini ülkenin başına geçmesi için Rusya Federasyonu'ndan davet ettiği Eduard Sevardnadze'ye bırakmıştır (Purtaş, 2006).

Ekim 1992'de yapılan seçimlerde oyların yüzde 95'ini alarak iktidara gelen Sevardnadze, hükümete reformcu kimliği ile tanınan kimseleri getirdi. Rusya Federasyonu ile Gürcistan arasındaki diplomatik ilişkiler Sevardnadze'nin iktidara gelmesinin ardından Temmuz 1992'de kuruldu. Gürcistan'ın bağımsızlık sonrası karşılaştığı ilk sorun Güney Osetya'da ortaya çıktı. Gamsakhurdia'nın izlemiş olduğu milliyetçi politika çerçevesinde Gürcistan parlamentosu Aralık 1990'da Güney Osetya'nın otonom statüsünü kaldırdı. Buna cevaben Güney Osetya, kuzeyinde Rusya Federasyonu'na bağlı bir özerk cumhuriyet olan Kuzey Osetya ile birleşmek için harekete geçti. Gürcü ve Osetler arasında çıkan çatışmalar Yeltsin'in arabuluculuğu ile sağlanan ateşkes ile sona erdi. Gürcistan, Rusya Federasyonu destekli Güney Osetya

birlikleri karşısında yenilgiye uğradı ve geri çekildi. Müteakiben 14 Temmuz 1992’de bölgeye Rusya Federasyonu, Gürcistan ve Güney Osetya birliklerinden oluşan bir barış gücü yerleştirildi. Bu olay Rusya Federasyonu’nun eski Sovyet sınırları içerisinde yaptığı ilk askeri müdahale olması nedeni ile dikkat çekicidir (Demirağ, 2005) .

Tiflis yönetimine diğer bir başkaldırı da Abhazya’dan geldi. Gürcistan’a bağlı özerk bir cumhuriyet olan Abhazya’daki bağımsızlık istekleri cumhuriyetteki Abhaz ve Gürcüler arasında çatışmalara yol açtı. Temmuz 1992’de Abhazya bağımsızlığını ilan edince Gürcistan duruma müdahale etti. Gürcistan kuvvetleri, Abhazya’nın başkenti Suhumi’yi ele geçirdilerse de, Eylül 1993’de Rusya Federasyonu destekli Abhazya güçleri başkenti tekrar geri aldı. Bu sırada ülkenin içinde bulunduğu zor durumdan faydalanmak isteyen eski lider Gamsakhurdia Megrelya’da harekete geçti. Ayrılıkçı hareketlere verdiği destek nedeniyle Rusya Federasyonu’nu suçlayan Sevardnadze aslında Abhazlarla değil Rusya Federasyonu ile savaştığını ve Gürcistan’ın kapasitesinin Rusya Federasyonu ile baş etmeye olanak vermeyeceğini bildiğinden ülkesinin toprak bütünlüğünü koruyarak bağımsız bir devlet statüsünü sürdürebilmesi için BDT üyeliğini kabul etmek zorunda kaldı (Demirağ, 2005).

Sevardnadze döneminde Gürcistan BDT’ye katılarak bağımsızlığını kazanmasının ardından karşılaştığı güvenlik sorunlarına geçici bir süre için çözüm getirdi. 1993’den, 11 Eylül 2001’e kadar süren bu statüko döneminin en belirgin özelliği Gürcistan’ın, Rusya Federasyonu ile açık bir şekilde karşı karşıya gelmekten kaçınması ve ayrılıkçı cumhuriyetlerle yaşanan problemleri dondurması oldu (Demirağ, 2005). Yani diğer bir ifadeyle bu dönemde Gürcistan sorunlarını çözemedi, sadece erteledi. Sevardnadze döneminde uygulanan askeri, siyasi ve iktisadi politikalar ülkeyi tam bir kaosa sürükledi ve ülke "başarısız devlet" kavramına örnek olarak gösterilmeye başlandı.

Rusya Federasyonu bu dönemde bir yandan Gürcistan’ın kendi güneyinin güvenliği için istikrarlı bir durumda bulunması gerektiğini dile getirmekte, diğer yandan da ayrılıkçı hareketlere askeri destekte dahil olmak üzere tüm konularda yardım etmekte idi. Rusya Federasyonu, Gürcistan’da geleneksel havuç-sopa tekniğini uyguluyordu.

Sopa ülkedeki ayrılıkçı güçlere verilen örtülü ve dolaylı destek, havuç ise Rusya Federasyonu çıkarlarına uyumlu hareket edilmesi şartıyla Gürcistan'a garanti edilen güvenlik ve istikrardır. Çünkü Rusya Federasyonu ancak bu şekilde Gürcistan'ı kendi nüfuz alanı içerisinde tutabiliyordu. Rusya Federasyonu bu dönemde bölgede hem sorun çıkaran hem de istikrar sağlayan bir güç konumunda idi. 3 Şubat 1994'de Rusya Federasyonu ile Gürcistan arasında askeri işbirliğini de içeren "Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması" imzalandı. Bu antlaşma çerçevesinde Rusya Federasyonu, Gürcistan'da 25 yıllığına dört askeri üs bulundurma ve Gürcistan sınırlarını Gürcü askerler ile ortak koruma olanağını elde etti (Cerrah, 2006). Böylece Rusya Federasyonu bölgede Türkiye ve İran'ı kontrol etmek için SSCB döneminde sahip olduğu gibi askeri üslere sahip oldu. Rusya Federasyonu bu antlaşma çerçevesinde elde ettiği üsler şunlardır:

- Tiflis'in 30 km güneyindeki Vaizani'de bulunan 137. askeri üs,
- Acaristan'ın başkenti Batum'daki 12. askeri üs,
- Ermenilerin yoğunluklu yaşadığı Javakheti vilayetine bağlı Ahılkelek'de bulunan 62. askeri üs,
- Abhazya Gudauta'da bulunan 50. askeri üs.

Ayrıca Transkafkasya'daki Rusya Federasyonu kuvvetlerinin ana karargahı Tiflis'e kurulmuştur (Değerli, 2005). Rusya Federasyonu askeri üslerinin bulunduğu bölgelerin çoğunda güvenlik ve istikrar sorunlarının bulunması dikkat edilmesi gereken diğer bir noktadır. Sevardnadze zorunlu olarak Rusya Federasyonu ile kurduğu ilişkilere karşın ülkesinin ancak Batı ile bütünleşerek sorunlarından ve Rusya Federasyonu'nun baskısından kurtulabileceğini düşünmekte idi. Bu yönde adımlar da yavaş yavaş atılmaya başlandı. NATO ile geliştirilen ilişkiler bu hedefin temel aracı olmuştur. Gürcistan yönetimi NATO'ya tam üye olma istemini giderek daha çok vurgular hale geldi. Rusya Federasyonu'nun, Abhaz ve Osetlerin ayrılıkçı hareketlerine verdiği geniş destek Gürcistan'ı zorunlu olarak NATO'ya itti. Bunun yanında Gürcistan, Batı'yla ve Türkiye ile ilişkilerini her boyutta geliştirmeye başladı. Sevardnadze devlet başkanlığı süresince iki suikast girişimine maruz kaldı. Ekim 2001'de Washington'da "Gürcistan'ın, Rusya Federasyonu'nun güney kanadı değil, aksine Türkiye'nin kuzey kanadı" olduğunu ilan etmesinden bir gün sonra Kodori Geçidi, Rusya Federasyonu

tarafından bombalandı (Demirağ, 2005). Zaten gergin bir ortamda yürüyen Rusya Federasyonu– Gürcistan ilişkileri, Rusya Federasyonu’nun bölgede ve küresel ölçekte etkinliğini yeniden artırma amacını güden Putin’in Rusya Federasyonu’nun Devlet Başkanı olması ile daha da kırılgan hale geldi (Tanrısever, <http://www.stradigma.com/turkce>, 17 Kasım 2009’da erişildi). Ancak ilişkilerde ve Transkafkasya jeopolitiğinde asıl kırılma Kasım 2003 Gürcistan’da yapılan parlamento seçimleri ile ortaya çıktı. 2 Kasım 2003’de Gürcistan’da yapılan parlamento seçimlerini iktidardaki "Yeni Gürcistan" bloğu yüzde 21’lik oy oranı ile kazandı. Saakasvili liderliğindeki muhalefet aldığı yüzde 18’lik oy oranı ile üçüncü olmuşken, seçim sonuçlarını tanımadığını ilan etti. Tiflis’te yapılan geniş kapsamlı gösteriler sonucunda Sevardnadze 23 Kasım 2003’de iktidarı bırakmak zorunda kaldı.

Gürcistan’da, Batı ve özellikle ABD destekli olduğu tüm çevrelerce kabul gören ve "kadife(gül) devrimi" olarak bilinen bir süreç yaşandı. Sevardnadze’nin yerine ABD’de eğitim görmüş olan Mikhail Saakasvili cumhurbaşkanı olarak seçildi. Rusya Federasyonu açısından Saakasvili ve Sevardnadze arasında kendine karşı takip edilen politika açısından bir fark bulunduğu söylenemez. Yani her ikisi de Rusya Federasyonu karşıtı ve Batı yanlısı bir politika izlemektedirler. Hatta Sevardnadze birçok Rus generali tarafından SSCB’nin dağılmasından sorumlu iki numaralı şahsiyet olarak görülmektedir. Moskova’nın kadife devrimden duyduğu rahatsızlığının temelinde ABD’nin, BDT coğrafyası içerisinde bir ülkenin iktidarını Rusya Federasyonu’na rağmen değiştirebilmesi yatmaktadır. Rusya Federasyonu açısından sorun Gürcistan’ın bu konuda cezalandırılmasından öte ABD’nin bölgede nasıl sınırlandırılacağıdır (Özdağ, 2004).

Rusya Federasyonu, Gürcistan’daki etnik çatışma ve ayrılıkçı hareketleri destekleyerek Gürcistan’ı zayıf ve istikrarsız bir ülke konumuna getirmeyi, Batılı devlet ve şirketlerin Hazar enerji havzası kaynaklarını Gürcistan üzerinden pazarlamalarına engel olmayı ve Tiflis yönetiminin ülke içindeki etnik ve ayrılıkçı tehditlere karşı Moskova’nın korumasını kabul etmesini sağlamaya çalışmıştır (Tavkul, 2002). Rusya Federasyonu etnik grupları destekleyerek ve ülkedeki askeri üslerinin devamını sağlayarak bölgedeki etkisini sürdürmüştür. Gürcistan’a bağlı sorunlu bölgeler olarak

kalmasını yeğlemektedir. Gürcü–Abhaz savaşından beri kapalı olan Rusya Federasyonu ile Abhazya arasındaki demiryolunun onarılarak yeniden açılması Moskova’nın ayrılıkçı bölgelere karşı Tiflis yönetimine rağmen izlediği destek politikasının küçük bir göstergesi olmuştur. Rusya Federasyonu ayrıca bu ayrılıkçı bölgelerin ekonomilerini sübvansiyeye etmekte ve bu bölgeleri silahlandırmaktadır. Rusya Federasyonu izlediği bu politikalar ile Gürcistan’a ne kadar savunmasız ve Rusya Federasyonu’na nasıl bağımlı olduğunu göstermek istemiştir.

Gürcistan–Çeçenistan sınırında bulunan Pankisi vadisi Rusya Federasyonu ile Gürcistan arasında sorun olan diğer bir konudur. Rusya Federasyonu, I ve II. Rus–Çeçen savaşları boyunca Pankisi vadisinden Çeçenlere lojistik destek sağladığı gerekçesiyle Tiflis yönetimini suçlamıştır. Rusya Federasyonu savaş uçakları Pankisi vadisini Temmuz ve Ağustos 2002’de iki kez bombalamıştır. Eylül 2002’de ise Rusya Federasyonu, Pankisi vadisinde Çeçen teröristlerin bulunduğu iddiasıyla bu bölgeye askeri harekât düzenleyebileceğini açıklamış, bunun üzerine Gürcistan düzenlediği bir askeri harekât ile yakaladığı teröristleri Rusya Federasyonu ve ABD’ye teslim etmiştir. Bu olaylar ABD’nin, Gürcistan ile askeri ilişkilerini genişletmesine ve ABD askerinin bölgeye yerleşmesine neden olmuştur. Kendi nüfuz alanı olarak gördüğü bölgede yabancı bir ülkenin silahlı kuvvetlerinin konuşlanması, Rusya Federasyonu’nun büyük tepkisini çekmiştir. Hatta Duma’da, Gürcistan’ın ayrılıkçı bölgeleri olan Abhazya ve Güney Osetya’nın bağımsız devletler olarak tanınması dahi müzakere edilmiştir. ABD’nin, Irak’a yönelik uluslararası hukuka aykırı ve meşru olmayan müdahalesi Transkafkasya ülkelerinden Azerbaycan ve Gürcistan’ı endişelendirmiştir. Çünkü Rusya Federasyonu’nun tıpkı ABD gibi söz konusu ülkelere karşı Çeçenlere verilen desteği bahane ederek önleyici vuruş hakkını hiçbir meşruiyet zemini aramadan kendinde görebileceği düşünülmüştür (Ekici, 2003).

2008 Rusya- Gürcistan Savaşı

Rusya Federasyonu ile Gürcistan arasında meydana gelen savaş Rus Devlet Başkanı Medvedev iktidara geldikten sonra olmuştur. Ancak bu savaşta Putin’in etkisinin büyük olması nedeniyle bu konuya yer verilmiştir.

Saakaşvili'nin 2004 yılında Gürcistan Devlet Başkanı olması ve Gürcistan'ın Batıya yönelmesiyle Rusya ile ilişkilerde sorunlar daha da belirgin hale gelmiştir. İki ülke arasındaki problem Rusya'nın Gürcistan'dan yaptığı ithalata getirdiği kısıtlamalarla başlamış ve 2006 Eylül ayında Gürcistan'ın 4 Rus subayını yakalayıp casuslukla suçlamasıyla büyük bir sorun haline dönüşmüştür. Rusya, Gürcistan'daki büyükelçisini geri çağırması ve vatandaşlarının Gürcistan'a gitmemelerini istemiştir. Rusya'nın 119 Gürcistan vatandaşını sınır dışı edip, Gürcistan ile hava, demiryolu ve deniz trafiğini durdurmasıyla kriz tırmanmıştır. Ekim 2007 yılında Rus barış gücü askerlerinin 4 Gürcü subayı tutmaları ve darp etmeleri üzerine Saakaşvili, Abhazya'daki Rus barış gücü komutanını istenmeyen kişi ilan etmiş ve birkaç gün içinde Gürcistan'dan ayrılmasını istemiştir. Gürcistan'ın Rusya'yı hava sahasını ihlal etmekle suçlamasıyla 2007 yılı boyunca devam eden iki ülke arasındaki gerginlik 2008 yılı başından itibaren sürekli bir artış göstermiştir. Özellikle Şubat 2008'de Kosova'nın bağımsızlık ilanından sonra Rusya'nın Batı ile ilişkilerinin bozulması, Rusya'nın Gürcistan'a baskısını artırmıştır. Rusya'nın 31 Mayıs 2008 tarihinde silahsız olduğunu ifade ettiği demiryolu kuvvetlerini Abhazya'daki demiryolu ve yolların onarılması gerekçesiyle Abhazya'ya sokması Gürcistan'da kaygıya neden olduğu gibi ABD tarafından da eleştirilmiştir. Haziran 2008'den itibaren Güney Osetya'lı güçlerle Gürcistan arasında aralıklı olarak çatışmaların ve yaralananların olması, Rus savaş uçaklarının Gürcistan hava sahasını ihlal etmeleri ABD'yi sorunun çözümü konusunda harekete geçmeye zorlamıştır. Temmuz ayı sonunda Güney Osetya ile Gürcistan birbirlerini saldırıda bulunmakla suçlamıştır. 1 Ağustos 2008 tarihinde çatışmalar başlamıştır (Kasım, 2009).

Gürcistan, 7 Ağustos 2008'de kuvvetlerinin Güney Osetya'nın başkenti Şinvali'de kontrolü ele geçirdiğini açıklamıştır. Rus kuvvetlerinin kısa sürede Güney Osetya'ya girip Gürcü kuvvetleriyle sıcak temas sağlaması üzerine Güney Osetya'daki Gürcüler bölgeyi terk etmeye başlamışlardır. Osetler de Kuzey Osetya'ya yönelmişlerdir. Gürcistan kuvvetlerinin Güney Osetya'dan çekildikten sonra da Rusya Gürcistan'ı bombalamaya devam etmiştir. Rus kuvvetleri, Güney Osetyalı milislerle birlikte Gürcistan'ın Gori kentine de girmişlerdir. Ayrıca Abhazya'dan Rus ve Abhaz güçleri tarafından Gürcistan'a karşı ikinci bir cephe açılmıştır. Savaş esnasında enerji

hatları da etkilenmiştir. Bakü- Süpsa hattı önlem amacıyla kapatılmıştır (<http://www.eurasianet.org>, 13 Ağustos 2008'da erişildi).

Rusya ile Gürcistan arasındaki çatışmayı durdurmak için Fransa Devlet Başkanı Sarkozy, AB adına devreye girmiş ve altı maddelik bir ilkeler deklarasyonu Fransa Dışişleri Bakanı Bernard Koucher tarafından sunulmuştur. Deklarasyon tüm tarafların güç kullanmamasını, düşmanlıkların hemen sona erdirilmesini, insani yardıma serbestçe ulaşılmasının sağlanmasını, Gürcistan kuvvetlerinin önceki pozisyonuna çekilmesi, Rusya kuvvetlerinin Güney Osetya dışındaki Rusya Federasyonu sınırları içindeki pozisyonlarına dönmelerini, Güney Osetya'daki barışı koruma güçlerinin Güney Osetya ile sınırlı olmak üzere geçici güvenlik düzenlemeleri yapmalarını, Güney Osetya ve Abhazya'nın istikrarı ve güvenliği hakkında uluslararası tartışmaların başlamasını içermektedir (Kasım, 2008, <http://www.usakgundem.com> 14 Ağustos 2009'da erişildi). Altı maddelik ilkeler deklarasyonuna rağmen Rusya Kuvvetleri Gürcistan topraklarında ilerlemeye devam etmiş ve Gürcistan'ın askeri yapısını tahrip etmeye yönelik saldırılarını sürdürmüştür. Bu durum altı maddelik deklarasyonun ihlaliydi. Rusya, Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanıyarak ilkeler deklarasyonunu bir kez daha ihlal etmiştir.

2008 Rusya- Gürcistan Savaşı sonrası

Gürcistan'ın Güney Osetya'ya saldırısı Rusya'ya uzun zamandır beklenen fırsatı vermiştir. Rusya çok uzun bir süredir Gürcistan'ın iyi bir derse ihtiyacı olduğunu düşünüyordu. NATO Bükreş Zirvesi'nden sonra Moskova bilinçli olarak gerilimi arttırmış ve Gürcistan'ın meydan okumalarına misli ile karşılık verme yoluna gitmiştir. Rusya, Gürcistan'ın NATO'ya girme isteğini ve ABD ile işbirliğini ABD'nin Rusya'nın içlerine güneyden sarkma olarak değerlendirmiştir. ABD Kafkaslarda durdurulamazsa ileride durdurulamaz düşüncesi Rus elit arasında güçlenmiştir. Rusya açısından krizi çatışma noktasına getiren en önemli unsurlar şunlardır: (USAK, 2008);

NATO Genişlemesi: Rusya NATO'nun genişlemesinden ve füze programlarından rahatsız olmaktadır. Genişleme Doğu Avrupa'dan başlamış ve Baltık

cumhuriyetleri ile eski SSCB cumhuriyetlerine sıçramıştır. Karadeniz’de Bulgaristan ve Romanya’nın katılımı ile birlikte Karadeniz’in güneyi ve batısı NATO toprakları haline gelmiştir. 2008 Nisan ayında gerçekleştirilen Bükreş Zirvesi’nde Gürcistan ve Ukrayna’nın üyeliklerinin gündeme gelmesi bardağı taşıran son damla olmuştur. Eğer bu iki ülke de NATO üyesi olur ise Karadeniz’de NATO toprağı olmayan sadece Rusya kıyıları kalacaktır. Rusya’nın Batıdan kuşatılması hızla güneye ilerlemiş olacaktır ki bu durum Moskova tarafından kabul edilemez bulunmuş ve Ruslar açıkça tehdit etmişlerdir. Rus korkularını füze kalkanı ve füze programları da ateşlemektedir. Rusya İran’a karşı geliştirildiğı iddia edilen Amerikan füze programlarının doğrudan kendisini hedef aldığını düşünmektedir. Gürcistan’da çatışmayı ateşleyen en önemli hızlandırıcı unsur olarak NATO genişleme planları ve füze programları ön plana çıkmaktadır. Nitekim Rus Dışışleri Bakanı Lavrov "Tiflis’in NATO’ya katılma hevesi kan dökülmesine yol açacak, Gürcistan ve Ukrayna’nın NATO’ya üye olmaması için her şeyi yaparız" demiştir (<http://www.cnn.com>, 17 Haziran 2008’de erişildi).

Gürcistan’da Artan ABD Askeri Varlığı: ABD’nin her geçen gün daha fazla silah ve eğitim ile Gürcistan’a destek vermesi Rusya’yı rahatsız etmiştir. Gürcistan’ın Abhazya ve Güney Osetya’da ABD ve müttefiklerini verecekleri destek ile Rusya’ya rağmen başarılı olması korkusu Moskova’yı geç kalmadan harekete geçme kaygısına sokmuştur.

Kosova’nın Bağımsızlığı: Rusya’nın müttefiki saydığı Sırbistan’ın itirazlarına rağmen Kosova, ABD ve AB’nin teşvikleriyle tek taraflı olarak Şubat 2008’de bağımsızlığını ilan etmiştir. Türkiye de dahil çok sayıda ülke Kosova’nın bağımsızlığı tanımıştır. Fakat, Rusya tanımamakla kalmamış kararı yasadışı ilan etmiştir. Putin Batı’nın Kosova’ya desteğini "ahlakdışı ve yasadışı" saymıştır. Putin’e göre bu adım küresel bir ayrılıkçı dalgayı tetikleyecekti. Şubat 2008’de Rus milliyetçiler Kosova’dan sonra Rusya’nın çevresindeki komşu ülkelerde uluslararası hukuku izlemek için herhangi bir mecburiyetinin kalmadığını açıkladılar. Alexander Dugin Ukrayna’daki Rusların dahi kendi devletlerini kurmak için harekete geçme haklarının doğduğunu açıklamıştır. Tartışmalar bir yana Kosova’nın bağımsızlığı Rusya’ya çok ciddi bir prestij kaybına yol açmıştır. Putin’in tüm sert eleştirilerine rağmen ABD Dışışleri

Bakanı Rice "Kosova asla Sırbistan'ın parçası olmayacaktır" açıklamasını yapmış ve bu açıklamalar karşısında Rusya hiçbir şey yapamamıştır. Kosova, rövanşı alınması gereken büyük bir yenilgi olarak kalmıştır. Gürcistan'da Rusya'yı daha sert bir tepkiye iten ve daha pervasız hareket etmesine yol açan önemli unsurlardan biri de Kosova olmuştur denebilir (USAK, 2008).

Gürcistan açısından bakıldığında ise hızlandırıcı unsurlar şöylece sıralanabilir (USAK, 2008):

NATO Üyeliğinin Gecikmesi: Bükreş Zirvesi'nde Gürcistan'ın NATO'ya üye olarak alınmaması, ancak söz verilmiş olması Tiflis'i kaygılandırmıştır. Tiflis üyelik sürecini hızlandırmak için gerilimin artmasında yarar görmüştür.

İç Siyasi Dengeler: Saakaşvili Güney Osetya ve Abhazya'nın yeniden egemenlikleri altına gireceği sözünü sıkça tekrarlamıştır. Seçimleri kazanmasında da etkili olan bu sözler Gürcü lideri belli bir istikamete zorlamıştır.

Artan ABD Desteği: ABD'den gelen maddi ve teknik yardımlara ek olarak siyasi anlamda da güvenceler alınmıştır. Bu güvencelerin ucu net olmamakla birlikte Gürcüler bu desteği her zaman için olduğundan fazla yorumlamaya meyilli olmuşlardır.

Güçlenen Gürcü Ordusu: ABD ve Türkiye'nin katkılarıyla Gürcü ordusu ekipman ve eğitim açısından önemli bir mesafe almış ve bu durum Tiflis yönetiminin Güney Osetya ve Abhazya'nın geri alınması konusunda öz güvenini arttırmıştır.

Rus Tepkisini Doğru Hesaplayamama: Tiflis yönetimi Rusya'nın tepkisinin belli bir çizginin ötesine geçmeyeceğini düşünmüş, bu algı da çatışmaların hızlanmasına yol açan bir unsur olmuştur(USAK, Gürcistan Değerlendirme Raporu, 2008).

Gürcistan'a verilecek iyi bir ders ile Azerbaycan'a ve Türkiye'ye de mesaj gönderilmiş olacağı düşünülmüştür. Son yıllarda hızla yaklaşan Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan üçlü hattını kırmanın en iyi yolu olarak Gürcistan görülmüştür. Gürcistan

zincirin zayıf halkasıydı. Eğer Gürcistan işgal edilebilir ya da Batı yanlısı yönetim düşürülebilirse bu durumda Türkiye- Gürcistan- Azerbaycan hattı kırılmış ve yerine Rusya- Gürcistan- Ermenistan hattı kurulmuş olacak, Batı etkisi de bölgede kırılmış olacaktı. İran ile nispeten iyi ilişkiler düşünüldüğünde Kafkasya ve hatta Orta Asya'da Rus etkisi tekrar tesis edilmiş olacaktı. Gürcistan üzerinde Rus etkisinin artışı enerji hatları üzerinde de Rus etkisinin artışı anlamına gelecektir. Gürcistan'ın taraf değiştirmesi ile birlikte tüm Hazar Havzası'nın enerji hatları yine Rus bölgesinden geçecektir ve Avrupa'ya alternatif hat fikri daha baştan boşa çıkarılmış olacaktır. Bunun yanı sıra gerçek anlamda bağımsız olabilmek için enerjilerini Rusya dışı hatlarla dünyaya pazarlamaya çalışan Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın hayalleri de gerçekleşmesi imkânsız hale gelecektir. Özetle Gürcistan bölgedeki tüm dengeleri değiştirebilecek önemde bir bölgeyi işgal etmektedir. Rusya bu bölgeyi etki sahasına alabilmek için her şeyi yapabilecek bir hazırlık içinde olmuştur.

Rusya, Gürcistan'ın saldırısına bilinçli bir oyuna çekilip çekilmediğini düşünmeden ve uzun değerlendirmeler yapmadan ani ve aşırı tepki vermiştir. Temelde Gürcistan'ın iç işleri sayılan Güney Osetya nedeniyle Rus güçlerinin Gürcistan'ı işgal etmeye kalkması Uluslararası Hukuk'un ve Birleşmiş Milletler (BM) sisteminin açıkça çiğnenmesidir. Başta Gori kenti olmak üzere, Rus güçlerinin çok sayıda sivil öldürmesi, yaralaması, sivil yerleşim yerlerine zarar vermesi Rusya'nın işini kolaylaştırmamıştır. Dahası Rus güçlerin koruması altında Oset milisleri Gori'de çocuk yaşta Gürcüleri katletmiş, on binlerce Gürcü evini terk etmek zorunda kalmış, işyerleri yağmalanmıştır. Bunlar da Rusya açısından gereksiz ve Rus çıkarlarının aleyhine eylemler olmuştur. Ateşkes antlaşmasında mutabık kalınmasına ve Medvedev'in Sarkozy'e söz vermesine karşın Rus güçlerinin ateşkes kararına uymaması, ateşkes metni imzalandıktan sonra dahi Rus güçlerin askeri eylemlerinin sürmesi Rusya'nın güvenilirliği konusundaki şüpheleri arttırmıştır.

Rusya, Gürcistan'da askeri gücünü kanıtlamıştır. Ateşkese rağmen Gürcistan'dan çıkmayan Rus askerinin dağılımı ve kontrol altına aldığı noktalar dikkate alındığında Rusya'nın Gürcistan haritasını yeniden çizmek istediği anlaşılmaktadır. Şu an itibarıyla Gürcistan'dan Abhazya, Güney Osetya, Acaristan, Cevahiti ve Gürcistan

olarak 5 ayrı devlet çıkarmak mümkündür. Yeni haritada Gürcülere bırakılan yer daraltılarak bu devletlerarasında topraklar birbirine yakın oranlarda da paylaşılmak istenebilir. Bu durumda her bir mini devlet Rusya'nın denetiminden çıkamayacak birer uyduya dönecektir (USAK, Gürcistan Değerlendirme Raporu, 2008).

BÖLÜM III

3. Putin Dönemi Rusya'nın Küresel ve Bölgesel Güçlere Yönelik Politikası

Rusya Federasyonu, 1990 sonrasında eski SSCB'nin dağılma şokunu üzerinden atmayı başarmış bir şekilde özellikle 2000 sonrası Vladimir Putin'in başarılı yönetimiyle bütün bölgesel ve küresel denklemlerde görüldüğünden çok daha önemli bir hale gelmiştir. SSCB dağıldıktan sonra büyük bir şaşkınlık geçiren yeni Rusya Federasyonu, şaşkınlığını atar atmaz 1993 yılı itibariyle Yakın Çevre Doktrini'ni gündeme getirmiştir. Bu doktrin doğrultusunda özellikle eski Sovyet cumhuriyetlerini kendi komşuları olarak tanımlamış ve buralarda kendi çıkarlarının olduğunu belirterek, bu ülkelerin başka ittifaklara katılmasını önlemek için Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) adı altında bir örgütlenmeye gitmiştir. Bu yapılanma ile Rusya Federasyonu, Orta Asya, Kafkasya, Baltık ve Balkan ülkelerini kendi kontrolü altına almaya çalışmıştır.

SSCB sonrası Rusya Federasyonu'nun kendi çıkarlarını ve iddialarını sürdürmesi, bu ülkelerin, AB, Atlantik ittifakı, Türkiye, Çin ve İslâm dünyasının kontrolüne girmesinin önüne geçmek ve Rusya Federasyonu'nun Avrasya üzerindeki hakimiyetini ve iddiasını sürdürmesi şeklinde algılanabilir. Ancak, SSCB sonrası geçen yaklaşık 20 yıllık süreç, Rusya Federasyonu'nun beklediği etkiyi yaratmadığı şeklinde de yorumlanabilir. Fakat diğer taraftan da Rusya Federasyonu'nun on yıldan az bir sürede yükselen petrol fiyatları nedeniyle ilerleyerek, ekonomisini düzeltmesi ve hızla büyüyen bir refah ülkesi konumuna gelmesi de küçümsenmeyecek kadar önemlidir. Yine de bu dönemde, güneydeki Türk cumhuriyetleri, Baltık ülkeleri ve Güney Kafkas ülkeleri kısa bir süre Bağımsız Devletler Topluluğu olarak yaşadıkları birer birer bağımsızlıklarını açıklamışlardır. Bunun dışında Moldova, Ukrayna, Beyaz Rusya dışında diğer Doğu Avrupa ülkeleri Batı Avrupa ile bütünleşme yoluna girerek AB'ye

üye olmaya başlamışlar, Balkan ülkeleri önce NATO sonra AB ile ilişki geliştirmişlerdir. Ayrıca AB, Güney Kafkasya’da Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan’a gelecek için yeşil ışık yakarak ilişkilerini geliştirme politikası takip etmiştir. 1995 yılında Çeçenistan’ın bağımsızlık istemiyle Rusya Federasyonu ile çatışmaya girmesi, Hazar petrollerinin İran, Gürcistan ve Rusya üzerinden Avrupa’ya ulaştığı son derece stratejik coğrafyada bulunan bu ülkeden, Rusya Federasyonu’nun vazgeçmek istememesi nedeni ile büyük gerginlikler yaşanmıştır 1999 yılında ise, Yugoslavya’ya ABD müdahalesinin gerçekleşmiş olması ve parçalanan Yugoslavya içindeki Rusya Federasyonu’nun Balkan coğrafyasındaki kalesi olan Sırbistan üzerindeki nüfuzunu da kaybetmesine sebep olmuştur.

ABD’nin ve yeni bir gelişme de olsa AB’nin Avrasya’da etkin olma politikalarına karşı bu defa Rusya Federasyonu, Çin ile yakınlaşarak Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan’ın da katılımıyla 1996’da Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)’nü kurmuştur. Özellikle Afganistan’daki Taliban’ın İslâm devrimi ihracı politikalarına ve bölge ülkelerine yönelik terörist faaliyetlere karşı Şanghay Beşlisi olarak adlandırılan ülkeler, dayanışma içerisine girmişlerdir. Bu oluşum ile başlangıçta askeri ittifak ve bloklaşma söz konusu değilken, Atlantikçi bloğun Avrasya’daki yapılanması olgusuna karşı Asya-Pasifik dayanışmasının temelleri atılmıştır. Böylece ŞİÖ ile Rusya Federasyonu gelecekte Orta Asya’nın kapılarını Batı kanadına yani ABD ve AB’ye sınırlandırmak/kaptırmamak/kapatmak için bir koalisyon oluşturma yolunda önemli mesafe kat etmiştir.

Bu bölümde devlet başkanlığına geçişiyle birlikte Rusya Federasyonu’nun dış politikasına daha aktif bir ivme kazandıran Putin’in küresel ve bölgesel güçlere yönelik dış politikasını nasıl ve ne şekilde yürüttüğü incelenmiş, ABD, AB, Ortadoğu Ülkeleri, Çin ve Türkiye ile ilişkileri ayrıntılı olarak irdelenmiştir.

3.1. Putin Dönemi Rusya’nın Ortadoğu Politikası

Soğuk Savaş’tan göreceli olarak mağlup ayrılan Rusya, 1990’ların başında

Doğu Avrupa, Ortadoğu ve dünyanın diğer bölgelerindeki etki alanlarını terk etmek durumunda kalmış ve aynı zamanda küresel güç pozisyonunu da yitirmiştir. Küresel mevzilerini birer birer ABD'ye kaptıran Rusya, zaman içinde eski Sovyet toprakları için kullandığı "arka bahçe" kavramının bile ABD'nin "ön bahçesi" olmaya başlamasına engel olamamıştır. 2000 yılından itibaren yönetimi eline alan Putin, önce Rusya'da dengeleri yerine oturtmuş, ardından da küresel olmasa da Rusya'yı bölgesel bir büyük güç yapmak için yeni politikalar uygulamaya başlamıştır. Önceleri düz çizgi politikası gereğince BDT, AB, Çin ve ABD ekseninde politikalar yürüterek yeniden büyükler ligine çıkmıştır. Ancak bu ülkelerle yürütülen ilişkiler yeterli olmamıştır ve Putin Ortadoğu coğrafyasında da yeni politikalar benimsemiştir (Caşın, 2006).

Putin döneminde Ortadoğu ile ilişkilerde köklü değişiklikler olduğu, Rusya'nın bölgede birçok konuda faal bir rol almaya çalıştığı, bölgesel örgütlerle temasları yoğunlaştırdığı ve buradaki temsil düzeylerinin yükseldiği, diplomatik girişimlerin sürekli bir karakter aldığı, iktisadi münasebetlerin artış gösterdiği söylenebilir. İlk olarak, Putin'le beraber genelde Batı dışı alanlarla ilişkileri geliştirme çerçevesinde Ortadoğu bölgesine daha fazla ilgi gösterilmeye başlanmıştır. Dünyada İslami faktörün ve Müslüman ülkelerinin öneminin artmasıyla birlikte 2003 yılında Rusya Dışişlerinde bu konuları izleyen özel bir grup oluşturulmuş ve bu konulardan sorumlu bir büyükelçi tayin edilmiştir. İkincisi, Rusya, bölgesel örgütlerle temasını yoğunlaştırmış ve bazılarına üye olmaya çalışmıştır. Bu bağlamda yapılan çalışmalar sonucu 2005'de İslam Konferansı Örgütü'nde gözlemci statüsü alınmış ve Arap Devletleri Ligi'nde de temsilci olarak bir büyükelçi akredite edilmiştir. Üçüncüsü, bölge ülkeleri ile ikili temaslar üst düzeye çıkarılmıştır. Bu anlamda, Putin'in devlet başkanı olarak bölge turuna çıkması, Ortadoğu politikasında yeni bir eğilimdir ki, ilk defa bu kadar üst düzeyde görüşmeler yapılmıştır. Bu açıdan bakıldığında söz konusu ziyaretlerin aynı zamanda tarihi bir değer taşıdığı söylenebilir. Putin, yönetimde olduğu sürede Mısır, İsrail ve Filistin (Nisan 2005); Cezayir (Mart 2006); Ürdün, Katar ve Suudi Arabistan (Şubat 2007); Birleşik Arap Emirlikleri (Eylül 2007) ve İran'ı (Ekim 2007) kapsayan ziyaretler gerçekleştirmiştir. Bu arada Putin'in Türkiye'ye de üç kere geldiğini eklemek gerekir. Tabii ki, bu ziyaretler, Ortadoğu bölgesindeki liderlerle Rusya'nın sıcak temasında kolaylaştırıcı bir unsur olmuştur. Mevzubahis ziyaretlere genellikle kalabalık

işadamı kafilesini eşlik etmiş, birçok başkentte görüşmeler sırasında iş forumu toplantıları yapılmış ve iş anlaşmaları imzalanmıştır. Rusya'nın Ortadoğu politikasında dördüncü faktör olarak iktisadi ilişkilerin geliştirilmesi öne çıkmaktadır. Bölge ile ticaret hacminin hala yeterli düzeyde olmamasına rağmen Rus şirketlerinin söz konusu ülkelerde ihalelere girme ve birtakım büyük projelerde faaliyet gösterme arzuları gün geçtikçe artmaktadır. Doğalgaz ve petrol şirketlerinin yanında, örneğin, Rusya Demiryolları Şirketi, Suudi Arabistan ve Cezayir'de demiryolu projeleri gerçekleştirmektedir. Buna ilaveten, Ortadoğu'ya çeşitli silahların satışı da ivme kazanmaktadır. Beşincisi, BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olarak Rusya, Ortadoğu bölgesindeki çatışmaların çözülmesi yönünde inisiyatif almaya çalışmıştır. Örneğin, Rusya otoriteleri Filistin-İsrail sorununun çözülmesi için yeni barış konferansının Moskova'da yapılmasını defalarca önermiş; hatta yapılacak böylesi bir konferansta Ortadoğu'nun diğer meselelerinin (Suriye, Lübnan, Irak) da görüşülmesini teklif etmiştir, zira Moskova yönetimi bölgede birçok sorunun birbiriyle ilişkili olması sebebiyle çözümün de topyekün olması gerektiğini düşünmektedir. Öte yandan, Rusya, İran'ın nükleer dosyasının da görüşmeler yoluyla çözülmesi için girişimlerini sürdürmüştür. (İmanov, 2007)

Genellikle, Rusya, sorunların çözüme kavuşturulması için bölgedeki ülkelerin veya grupların hiçbir şekilde tecrit edilmemesi gerektiğini savunmuştur. Bu çerçevede, Moskova, genellikle ABD'nin bölgede tecrit etmeye çalıştığı Suriye ve İran'la siyasi diyalogun devam ettirilmesi ve bölgesel güvenlik alanında alınacak kararlarda onların da katılımını gerekli görmüştür. Yine bu bağlamda, 2006 başlarında Filistin'de yapılan parlamento seçimlerinde çoğunluğu elde eden Hamas'la yurtdışında üst düzeyde ilk teması Rusya gerçekleştirmiştir (Hamas temsilcileri Moskova'ya davet edilmişlerdir). Bunun yanında, Putin, Ortadoğu turlarının ikisinde de Filistin Özerk Yönetimi Başkanı Mahmut Abbas'la görüşmeyi ihmal etmemiştir.

Rusya'nın Ortadoğu bölgesindeki politikasının diğer bir önemli çizgisi, İsrail'le temasları tamamıyla kesen Sovyetler dönemi tavrının aksine bu ülke ile münasebetleri geliştirmesi ve güvenlik alanında işbirliğini ilerletmesidir. Burada ilginç bir nokta, Rusya'nın İslam alemi ve Arap devletlerine yönelik açılımının İsrail'le ilişkilerinin geliştirilmesi ile aynı anda yürütülmesidir. Yani burada tek taraflı değil, çok yönlü

temaslar söz konusudur. Bu bağlamda başka bir husus, Rusya'nın İran ile nükleer enerjide işbirliğini pekiştirirken, bu ülkeye genellikle kuşkuyla bakan Arap devletleri ile ilişkilere ivme kazandırmasıdır. Son bir husus, Rusya'nın son dönemde Ortadoğu'ya yönelik kültür ve enformasyon politikasını yoğunlaştırmasıdır. Sovyetler zamanında olduğu gibi, Moskova Halklar Dostluğu Üniversitesi bölgeden öğrenci kabul etmeyi sürdürmektedir. Öğrenci değişimi, ikili temaslardaki daimi konulardan biridir. Bunlara ilaveten, Rusya'ya ISESCO'da (Islamic Educational Scientific and Cultural Organization- İslam Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü) gözlemci statüsü verilmiştir. 2006'da Kahire'de Mısır- Rusya Üniversitesi açılmıştır. Ayrıca, Mayıs 2007'de Moskova'dan gün boyunca canlı yayın yapan Rusiya el-Yevm isimli bir televizyon kanalının devreye girmesi, bölgeye yönelik enformasyon politikasının bir unsurudur. (İmanov, 2007)

Rusya'nın Putin döneminde Ortadoğu politikasını, 11 Eylül olaylarını ve Irak Savaşı'na ilişkin tepkilerini analiz edebilmek için öncelikle Moskova için bölgede üç devletin birincil derecede önemli olduğunu belirtmek gerekmektedir; İran, Irak ve Türkiye. İran, Rusya'nın "yumuşak karnı" olarak görülen Orta Asya ülkeleri ile ve Türkiye, Transkafkasya ile sınır komşusu olması nedeniyle çok büyük bir önem taşımaktadır. Zira her iki bölgede oluşabilecek İran ve Türk etkisi, Moskova açısından endişe kaynağıdır. Ayrıca İran ve Türkiye, Rusya'nın başlıca askeri ve ticari ortağıdır ve ekonomiyi güçlendirmek isteyen Putin için bu ülkeler bilhassa önem taşımaktadır. Gorbaçov'un ikinci başkanlık dönemine kadar Sovyetlerin müttefiki olan Irak ise Moskova'ya olan sekiz milyarlık borcundan ve Rus şirketlerin Irak'ın geniş petrol rezervlerini geliştirebilecekleri beklentisinden dolayı önemini muhafaza etmektedir (Freedman, 2004).

Suudi Arabistan ve İsrail ise ikincil derecede önemli ülkeler olmuşlardır. Büyük petrol ihracatçıları olarak Moskova ve Riyad, dünya petrol fiyatlarını yüksek tutmada üstü kapalı müttefik olarak hareket etmektedir ancak Rusya, Suudi Arabistan'ın Çeçen isyancıları mali açıdan desteklediğinden kuşulanmaktadır. İsrail ile olan ilişkiler ise oldukça karmaşıktır. Rusya ve İsrail arasında oldukça önemli miktarda ticaret hacmi bulunmaktadır. İki ülke helikopter ve AWACS uçakları gibi askeri araç-gereç üretimi ve

bu ürünlerin dünya pazarlarına satışında işbirliği yapmaktadır. Ancak aralarında İran ile ilgili bir uyuşmazlık bulunmaktadır. Zira Rusya, İsrail'in ezeli düşmanı İran'a gelişmiş silah teçhizatı ve nükleer reaktörler satmaktadır (Freedman, 2004).

Rusya'nın İran ile olan ilişkilerine bakılacak olursa, İran, Ortadoğu ülkeleri içerisinde Rusya açısından en önemli ülkelerden biridir. Öncelikle ABD ve Batı dünyasının silah ambargosuyla karşı karşıya olan İran, Rusya için önemli bir silah pazarıdır. Rusya, sesten hızlı jetler ve denizaltılar dahil olmak üzere İran'ın en büyük silah tedarikçisi konumundadır. İran'ın Rusya için ikinci önemi ise, stratejiktir. Bu, İran'ın bölgede ABD karşıtı duruşuna bir destek mahiyetinde ortaya çıkmaktadır.

Sovyet döneminde Suriye'de etkili olan Rusya, bu ülkedeki kontrolünü 1991 sonrasında kaybetmiştir. Saddam döneminde Irak'la iyi ilişkiler kurmaya, petrol imtiyazları almaya çalışmış, ABD'nin Irak'ı işgali ile bu ülkede jeopolitik kayıp yaşanmıştır (Çomak, 2005). Bu nedenle İran ile Rusya arasındaki ilişkiler Yeltsin döneminden beri oldukça önemli boyutlardadır. O dönem iki ülkenin işbirliği içerisinde olduğu konular kısaca şunlardır (Freedman, 2004);

- İki ülke de Tacikistan'daki zayıf ateşkesi sürdürmek için işbirliği yapmaktaydılar.
- Afganistan'daki Taliban'a karşı savaşta Kuzey ittifakına destek vermekteydiler.
- Azerbaycan'ın Kafkasya'da etkin bir aktör olmasını istemediklerinden Ermenistan'ı desteklemekteydiler.
- ABD'nin tek kutuplu dünya kurma girişimini kınamaktaydılar.

Üstelik Moskova, İran'daki Bushehr bölgesinde nükleer reaktör kompleksi inşasında da yardımcı olmaktadır. Ancak Rusya'nın, İran'ın nükleer politikası konusundaki tutumu açık olmadığı gibi belirsiz ve çelişkili bir görüntü sergilemektedir. Rusya'nın Uluslararası Atom Enerji Ajansı'nın İran hakkında çıkardığı ultimatomu desteklemesi ve ardından Putin tarafından da İran'ın nükleer çalışmalarının barışçıl amaç taşıdığını belirtmesi çelişkili tutumunun açık göstergelerdir. Rusya İran'a yönelik ultimatomu desteklemekte ancak İran nükleer tesislerinde önemli bir paya da sahip

olmaktadır. Rusya'nın bu çelişkili politikaları Rusya'nın bölgede ve küresel sistemde karşılaştığı çelişkili konumun bir ürünüdür.

Rusya dış politikada bir taraftan küresel sistemde yerini bulma arayışı içinde iken diğer yandan yakın çevresinde etkinliğini arttırma peşindedir. İç politikada da toprak bütünlüğünü koruma ve ekonomik gelişme arayışı içindedir. Söz konusu eğilimler Rusya'nın iç ve dış politikadaki duruşunu karmaşıklaştırmaktadır (Keskin, 2005).

Rusya'nın bu çelişkili tutumu hem İran açısından, hem de ABD açısından sorunlu bir siyasal olgudur çünkü Rusya her iki taraf açısından da güvenilirliğini yitirmektedir. İran'ın, Rusya'nın gelecekteki tutumuna güvenerek politika üretme şansı bulunmamaktadır. Zira Rusya'nın nasıl davranacağını kestirmek mümkün değildir. Rusya'nın güvenilirliği sorunu ABD açısından da geçerlidir. BM Güvenlik Konseyi'nin veto hakkına sahip beş üyesinden birisi olan Rusya'nın istemediği bir kararın BM Güvenlik Konseyi'nden çıkması mümkün değildir (Keskin, 2005). Ayrıca Rusya ile İran arasında birtakım sorunlar da bulunmaktadır. Zira Moskova ve Tahran, Hazar Denizi'nin taksimi ve Hazar petrolünün ve doğalgazının ihracına yönelik güzergah sorunu yaşamaktadır. Ayrıca Putin göreve geldikten sonra da sorunlar devam etmiştir. Rus ordusu Rusların "terörist" olarak adlandırdığı Çeçenleri öldürmeye başlayınca o tarihte İslam Konferansı Örgütü Başkanlığı'nı yürüten İran, Müslümanların öldürülmesine sessiz kalmamıştı. Ancak devlet çıkarları gereği o dönem İran devlet başkanı olan Hatemi, sürtüşmeyi Rusya'nın bir iç sorunu olarak gördüklerini açıklayarak geri adım atmıştır (Freedman, 2004).

Rusya'nın diğer Ortadoğu devletleri ile olan ilişkilerine bakılacak olursa Putin, Nisan 2005'te Mısır, İsrail ve Filistin topraklarını ziyaret etmiştir. Bu ziyaret, 1964 yılında Mısır'ı ziyaret eden Nikita Krusçev'den bu yana bir Sovyet/ Rus lideri tarafından bölgeye gerçekleştirilen ilk ziyaretir. Putin'in İsrail'i ziyareti ise bu ülkeye herhangi bir Sovyet/ Rus liderinin yaptığı ilk ziyaretir. Gorbaçov ve Yeltsin dönemlerinde bölgedeki Sovyet varlığı dikkate değer bir şekilde azalmıştır. Zira Gorbaçov, Batı ile müşterek yaklaşıma doğru bir değişim göstermiştir ki Sovyetler Birliği, Ortadoğu'da Anti-

Amerikan bir politika izleme eğiliminden uzak kalmıştır. Bu ise, batı karşıtı ve özellikle İsrail karşıtı olan, Suriye gibi, Saddam Hüseyin'in yönettiği Irak gibi Arap güçlerine, Sovyet yardımının ciddi anlamda azaldığının işaretidir. Sovyetler Birliği sonrasındaki liderler, Arap güçleri ve İsrail ile müşterek ilişkiler izlemişler ve 1991 yılından beri Arap- İsrail barışını geliştirmek için değişik teşebbüsleri desteklemişlerdir. Rusya; İsrail ve onun Arap komşularını, Ortadoğu yol haritası konusunda teşvik etmek için gayret gösteren ABD, AB ve BM ile birlikte "dörtlü"yü oluşturmuştur (Haas, 2005).

Putin, 2005 yılındaki Ortadoğu ziyareti sırasında Ortadoğu barış sürecine ortak olmanın ötesinde hem İsrail ile olan ilişkilerini daha derinleştirmek, hem de Arap dünyası ile ABD'nin arasındaki soğukluktan istifade ederek Rusya'nın geçmişteki nüfuzunu tekrar kurabilmeyi hedeflemiştir. Nitekim geçmişten farklı olarak Rusya, İsrail'e petrol ihracının yanı sıra Rus Musevilerinin İsrail'e göç etmesine izin vermiştir. Günümüzde İsrail nüfusunun %20'sini teşkil eden diasporanın Rus kökenli olduğu göz önünde bulundurulursa eski Rus Musevilerinin iki ülke arasındaki ilişkilerde etkin bir siyasal unsur olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca taraflar terörle mücadele konusunda ortak işbirliğine karar vermiş ve hatta iki ülke arasındaki dış ticaret hacminde de ciddi artış gözlemlenmiştir (Caşın, 2006).

Putin'in ziyaretleri, bölgede neredeyse hiç etkili rol oynamayan ve ABD'nin bölgedeki politikaları karşısında çok az faaliyet gösterebilen Moskova'nın belirli bir zaman diliminden sonra, tekrar bölgeye yönelik grafiğini yükseltme isteğinin göstergesi olarak algılanmalıdır. Putin'in ziyareti, bölgede daha bağımsız ve kendini hissettiren bir rol oynamayı ve aynı zamanda 1980 ve 1990'lı yıllarda elden çıkan etkin durumun tekrar elde edilmesini istemesinden dolayı gerçekleşmiş gibi gözükmektedir. Bu kapsamda Rusya, bu bölgeye yönelik ilgi ve alakasının göz ardı edilmediğinin bir ispatı olarak tekrar dünyanın bu can alıcı ve aynı zamanda çok önemli kritik bölgesine dönmeye çalışmaktadır (Haas, 2005).

3.1.1. Putin'in Filistin- İsrail sorununa bakışı

Soğuk Savaş döneminde İsrail-Rusya ilişkileri; Rusya- ABD ilişkileri,

Moskova'nın Arap ülkeleriyle ilişkileri ve Rus yöneticilerin Siyonizm ve Yahudiler konusundaki ideolojik ve kültürel görüşlerine göre şekillenmekteydi. 1967 Haziran'ında İsrail- SSCB ilişkileri en düşük seviyesine ulaşmıştır. Gorbaçov döneminde ise, iyileşme doğrultusunda önemli bir dönüşüm olmuştur. Gorbaçov, Yahudilerin Amerikan Kongresi'ndeki etkisinin farkına varmış, bu grupla bağ kurarak ABD ile ülkesi arasındaki ihtilafların bir kısmını bu sayede çözmeye çalışmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ise Rusya'nın Ortadoğu politikasında önemli değişikliklere yol açmıştır. Gorbaçov döneminden 1993'ün ortalarına kadar İsrail- Rusya ilişkilerinde yakınlaşma adına büyük mesafe kat edilmiştir (Purtaş, 2006).

Rusya, 1993 ortalarına kadar devam eden Atlantikçi dış politikasının uzantısı olarak, İsrail'le yakınlaşmıştır. 1993 ortalarından itibaren de eski bağlarının yeniden tesisine önem veren Rusya, Yahudiler ve Araplar arasında denge politikasına geri dönüş yapmıştır (Purtaş, 2006). Öncelikle Moskova yönetimi bu dönemde Arap dünyası ve Filistin'e verdiği desteği önemli ölçüde azaltmıştır. Ayrıca Rusya ve Ukrayna topraklarında yaşayan milyonlarca Musevi İsrail'e göç etmiş ve Moskova- Tel Aviv ilişkilerinde ciddi bir yakınlaşma meydana gelmiştir. Hatta Rus Dışişleri Bakanı Igor Ivanov 2000 yılında yaptığı bir açıklamada, Ortadoğu'da yükselen kriz dikkate alındığında tarafların karşılıklı siyasal çıkarlarına saygı gözetilen bir yaklaşım sergilemek gerektiğini belirtmiştir (Caşın, 2006).

1991 yılından bu yana İsrail ve Rusya Federasyonu arasındaki resmi ülkelerarası ilişkiler iyi bir biçimde gelişmiştir. Politik ve ekonomik bağlar kayda değer bir şekilde gelişim göstermiştir. Bunda etkili olan şeyin 1990'larda Rus Yahudilerinin İsrail'e büyük bir oranda göç etmesi ve İsrail nüfusunun yaklaşık beşte birinin İsrail'e göç eden Rus Yahudilerden oluşmasıdır. Bundan başka, 1948 yılından önce Filistin topraklarına göç eden Yahudilerin önemli bir oranının da kökeni de eski Çarlık İmparatorluğudur. 1990 yılındaki göçün neticesi olarak İsrail'de Rusça geniş bir biçimde konuşulmaktadır. İsrail'de Rusça yayın yapan televizyon kanalları mevcuttur. Dahası 100.000'den fazla Rusya Federasyonu vatandaşı İsrail'de ikamet etmektedir (Haas, 2005). Dolayısıyla İsrail ve Rusya önemli ilişkilere sahip iki ülkedir. İsrail Rusya'ya, Rusya da İsrail'e birçok sebepten dolayı çok önem vermektedir. Öncelikle Rusya'nın

BM Güvenlik Konseyi'nde vetoya sahip daimi bir üye olması, bu ülkenin İsrail'e düşman İran ve Suriye ile mevcut olan güçlü askeri ilişkileri ve Rusya'nın İsrail'e zarar veren silahları (özellikle de son Lübnan Savaşı'ndaki Rus silahları) İsrail'i, Rusya'ya önem vermek zorunda bırakmaktadır (Ertan, 2006).

Putin ise 2005 yılında İsrail'e giden ilk Rus lider olarak bu ülkenin Rusya açısından önemini ortaya koymuştur. Putin, II. Dünya Savaşı esnasındaki Nazi kamplarından Musevilerin kurtuluşunun 60. yılı olması nedeniyle İsrail Cumhurbaşkanı Moshe Katsav ile birlikte Polonya'da bulunduğu sırada İsrail'e davet edilmiştir (<http://news.bbc.co.uk>, 23 Nisan 2010'da erişildi).

Putin ABD, AB ve BM ile birlikte yol haritası olarak bilinen barış planına da destek vererek ve aynı zamanda İsrail'in Gazze Şeridi'nden geri çekilmesini destekleyici bir yaklaşım içerisinde bulunarak İsrail'e bakış açısını belli etmiştir. Putin'in 2005 yılındaki İsrail ziyareti sırasında, genel olarak Rusya- İsrail ilişkilerini içeren bir beyanat İsrail Cumhurbaşkanı Moshe Katsav ile birlikte imzalanmıştır. Anlaşma, her iki tarafın da ilişkilerini geliştirme isteği içinde olduklarını belirtmektedir. Terörizm ile mücadelede işbirliği ve İsrail ile komşuları arasındaki barışı gerçekleştirme konuları anlaşma kapsamında imza edilmiştir. Teröre karşı birlikte mücadele edebilmek için birleşik bir mekanizmanın kurulması öngörülmüştür (Haas, 2005).

Öte yandan Rus petrol endüstrisi de ilgisini İsrail'e yöneltmiştir. 2004 yılında, Rus petrol tankerlerinin Karadeniz'de Novoroski'den Akdeniz'deki İsrail limanı olan Askelon'a petrol ihraç edebilmeleri, oradan tekrar Asya'ya geri ihraç etmek üzere boru hattı vasıtasıyla Kızıl Deniz'deki Elyat'a taşınması konusunda bir anlaşma imzalanmıştır. Bu rota, Akdeniz ile Asya arasında, geleneksel olarak kullanılan ve Afrika etrafından giden hattan daha kısa bir bağlantıyı mümkün kılmaktadır. Kızıl Deniz'e diğer tek geçiş olan Süveyş Kanalı 130.000 tona kadar olan gemilerin geçişine müsaittir ki bu tonaj ortalama tankerlerin yarı büyüklüğü kadardır. Bu, Rusya'nın Körfez ülkelerinin Asya'daki mevcut petrol tekeline karşı daha etkili olarak meydan okuyabilmesine olanak sağlayacaktır. Bundan daha önemli olmak üzere, Asya ülkeleri, özellikle Hindistan, Ortadoğu petrolüne olan bağımlılığını azaltabilecektir. Bugün

itibariyle Çin petrolünün yüzde 58'i, Hindistan petrolünün yüzde 65'i ve Japon petrolünün yüzde 88'i bu bölgeden ithal edilmektedir. Rusya petrolü dikkate alınmazsa, bu ülkelerin Ortadoğu petrolünden ithal ettikleri oran 2020 yılı itibariyle sırasıyla %80, %85 ve %90 olacaktır (Haas, 2005).

ABD gibi, Asya ülkeleri de Ortadoğu petrolüne bel bağlamaktan ötürü ortaya çıkan problemlerin farkına varmaktadırlar ve petrol kaynaklarını çeşitlendirmek istemektedirler. Rus-İsrail boru hattı anlaşması onlara rekabete dayanan fiyatlar önermektedir. Anlaşma aynı zamanda, petrol fakiri olan İsrail'e, Meksika gibi uzak petrol sağlayıcılarına bağımlı olmaktan kurtulma yolunu göstermektedir. Böylelikle İsrail, uzaktan aldığı petrol yerine Rus petrolünü daha kolay bir şekilde alabilecektir (<http://www.iags.org/n0331044.htm>, 01 Kasım 2009'da erişildi).

Tüm bu gelişmelere rağmen, Rusya-İsrail ilişkilerinde bazı uyuşmazlık noktaları da mevcuttur. İsrail, Rusya'nın İran'a Buser nükleer güç santralini geliştirmesi konusunda verdiği destek niyetinden ötürü kaygı duymaktadır. Bu kaygılar Putin'in İsrail ziyareti esnasında dile getirilmiştir ve alışılmış olduğu şekliyle, Rusya- İran nükleer işbirliğinin İsrail'e karşı bir tehlike oluşturmadığı cevabı alınmıştır. İsrail aynı zamanda, Suriye'ye muhtemel Strelets hava savunma füzesi satışı konusunda duyduğu kaygıyı dile getirmiştir. İsrail füzelerin militan grupların eline geçmesinden endişe etmektedir. Putin bu itirazları reddetmiştir ve füzelerin sadece savunma maksatlı ve kısa menzilli olduğunu ifade etmiştir (http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/putin_jerusalem.html, 28 Aralık 2009'da erişildi). Öte yandan Rusya'nın Suriye'ye bir de İskender-E tipi füze sistemi ve taşınabilir olan ve yerden havaya atılan Igla mermilerini satmayı planladığı haberleri ortaya çıkmıştır. Bu iddialar da Rus lideri tarafından kabul edilmemiştir ama bunun yanında İsrail'in korkuları azalmadan aynen kalmıştır (<http://www.news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/4170801.stm>, 13 Ocak 2010'da erişildi).

Son Lübnan Savaşı'nda ise İsrail kara ve zırhlı birlikleri en çok Rus yapımı roketlerden zarar görmüş, bu savaşta ölen 118 İsrail askerinin birçoğu Hizbullah'ın kullandığı bu roketlerle hayatlarını kaybetmişlerdir. İsrail bu savaştaki kayıplarının büyük kısmına yol açan bu Rus roketlerinin Hizbullah'ın eline Suriye vasıtasıyla

geçtiğini hep iddia etmiş ve durumu Rusya'ya şikayet etmiş, savaşın hemen ardından Rusya'dan tedbir talep etmiştir. Rusya ise önce şikayetleri kabul etmemiş, söz konusu Rus roketlerinin Soğuk Savaş döneminden kalma eski roketler olduklarını söylemiş; ama İsrail'in fotoğraf, belgeler ve başka kesin delilleri kendisine sunması üzerine kapalı kapılar ardında söz konusu roketlerin Suriye'ye sattığı roketler olduğunu kerhen kabul etmek zorunda kalmış, İsrail'in şikayetlerine karşılık bir jest olarak da 2006 Ekim ayı başlarında silah ihracatından sorumlu bir kişinin işine son vermiştir (Ertan, 2006).

Bir diğer anlaşmazlık hususu ise Rusya tarafından, "Oligark Operasyonları" olarak adlandırılan finansal anlamda suç işlediği iddia edilen bazı Rus Yahudi iş adamlarının Rusya'ya iadesi konusunda, İsrail'in olumsuz cevap vermesi ve Rusya'da yükselen anti-semitist duygulardır. İsrail'de mülteci konumunda olan bu iş adamlarından bazıları; Vladimir Dubov, Leonid Nevzlin ve Mikhail Brudno'dur (Haas, 2005). Rusya bu kişilerin İsrail tarafından reddedilmesini istemektedir. Dahası, Putin yönetiminin Rusya'daki Yahudilere karşı tavırları Rusya'dan göç eden İsrail vatandaşları üzerinde olumsuz tepkiler yaratmaktadır. SSCB'nin dağılmasından bu yana Rusya'dan göç eden Yahudilerin sayısı 1 milyonu geçmiştir. Bunların İsrail'de kurduğu siyasi parti İsrail siyasi hayatında önemli bir rol oynar hale gelmiştir. Ancak, Rusya'nın Yahudilere karşı tutumunun sonucunda aralarındaki bağın zayıfladığını söylemek pek de yanlış olmayacaktır (Ertan, 2006).

Sonuç olarak Putin'in İsrail ziyareti Rusya'nın Ortadoğu'daki rolünü geliştirme çabası içerisinde olduğunun en güzel kanıtıdır. Hatta Putin'in Mısır ziyareti sırasında Uluslararası Ortadoğu Konferansı toplama önerisi de Rusya'nın yeniden Ortadoğu'ya aktif bir oyuncu olarak yöneldiğini göstermektedir. Üstelik Putin, İsrail'in ardından Filistin'i ziyaret etmiştir. Putin tıpkı İsrail gibi Filistin'i ziyaret eden ilk Rus lideridir (http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/ramallah_putin.shtml, 29 Nisan 2010'da erişildi). Putin, bu Filistin ziyareti esnasında, Ramallah'ta bulunan Filistin Ulusal Otoritesi'ni de ziyaret etmiştir. Sovyet döneminde Moskova'da çalışmış olan ve bundan ötürü SSCB ile Filistin Kurtuluş Örgütü arasındaki sıkı bağların bir zamanlar mevcut olduğu fikirlerine sahip olan Mahmud Abbas, Ortadoğu'daki Barış Süreci'nde Rusya'nın ABD'ye karşı denge unsuru olarak yer almasını arzu etmektedir. Filistin Ulusal Otoritesi

Dışışleri Bakanlığı Müsteşarı Abdullah Abdullah, Ocak ayında yapmış olduğu açıklamasında bu arzuyu dile getirmiş ve "Rusya, Ortadoğu problemini halletme sürecine daha aktif bir iştirakçi olabilecek kapasiteye sahiptir" şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Abdullah, bunun Rusya Federasyonu'nun sahip olduğu yegane pozisyon ile mümkün olabileceğini belirtmiştir. Abdullah; bir taraftan Rusya ve Filistin'in geleneksel dostluk bağları ile birbirlerine bağlı olduklarını, diğeri bir taraftan da Rusya'nın İsrail ile yapıcı diplomatik ilişkilere sahip olduğunu ve bu yönü ile de her iki tarafın yani Filistin halkının ve İsrail'in bir araya gelmeleri hususunda pozitif bir rol üstlenebileceğini söylemiştir. Bu ziyaret sırasında Rus-Filistin ilişkileri üzerine bir anlaşma da imzalanmıştır (Haas, 2005).

Ramallah'a yaptığı ziyaret esnasında Putin, Filistin Ulusal Otoritesi'ne, Filistinli güvenlik güçlerinin eğitimi ve teçhizatı konusunda yardım etmeyi önermiştir. "Devlet Başkanı Abbas, terörizmle mücadeleyi elindeki kaynaklarla yapamaz" diyen Putin, helikopterler ve iletişim araçlarını da içeren teknik yardım konusunda Rusya'nın yardım edeceğine söz vermiş ve buna ilaveten güvenlik servislerinin Rus devlet daireleri tarafından eğitilebileceğini belirtmiştir. Bu noktada dikkat çeken husus Rusya Federasyonu tarafından yapılan bu yardımların yeni olmadığıdır. 1995 yılında, 45 zırhlı birlik taşıyıcı araç Gazze ve Jericho'daki Filistin polisine karşılıksız olarak verilmişti. 1995 ilkbaharında ve 1997 sonbaharında bir miktar Filistinli Rusya'da İçişleri Bakanlığı'nda eğitim almışlardı. Ekim 1997'de, insani yardım kapsamında, Sivil Savunma, Acil Durum ve Afet Kurtarma Bakanlığı tarafından Filistinlilere acil kurtarma ekipmanları verilmiştir (Haas, 2005).

3.1.2. İslam Konferansı Örgütü ve Rusya

Ortadoğu demek, aslında İslam dünyası demektir. Rusya'nın Ortadoğu'ya ilgisi, İslam ülkeleri ile münasebetleri geliştirmesiyle paralellik arz etmektedir. Rusya'nın İslam dünyasının da bir parçası olduğu düşüncesi, ilk defa Putin tarafından Nisan 2003'de Tacikistan Müftüsü Amanullah Nimetzade ile görüşmede dile getirilmiştir. Putin aynı yılın Ağustos ayında Malezya'ya resmi ziyaret esnasında İKO ile münasebetleri genişletme ve bu örgüte gözlemci olma fikrini ileri sürmüştür. 16 Ekim

2003'te Malezya'da yapılan İKO devlet ve hükümet başkanlarının X. zirve toplantısına Putin fahri konuk olarak davet edilmiştir; Müslüman olmayan bir ülke liderinin bu düzeyde katılımı ilk defa gerçekleşmekteydi. Zirvede konuşan Putin, Rusya'da milyonlarca Müslüman'ın İslam dünyasının bir parçası olduğunu; Rusya'nın İKÖ'ye katılması ile bir yandan örgütün imkanlarının genişleyeceğini, diğer yandan da aslında ülkedeki Müslüman topluluğun ağırlığının ve temsil kabiliyetinin yükseleceğini beyan etmiştir (www.kremlin.ru, 16.Ekim 2009'da erişildi).

Rusya Mayıs 2004'te İKÖ'de gözlemci statüsü verilmesi için resmi başvuru yapmış ve Haziran 2005'te İKÖ'nün Sana Zirvesi'nde üye ülkelerin tümünün desteği ile Rusya'ya gözlemci statüsü verilmiştir. Böylece, Aralık 2005'de Rusya heyeti, İKO Mekke Zirvesi'ne ilk defa katılma fırsatı bulmuştur.

Rusya'yı genellikle İslam alemi ve İKÖ ile münasebetleri ilerletmeye sevk eden birçok faktörden bahsedilebilir. Öncelikle söz konusu ilişkileri geliştirme, 2000'den itibaren Rus karar vericilerin, Batı'nın küresel çapta iktisadi ve askeri yayılmasına karşı Batı dışı bölgelerde ittifak kurma ve çok kutuplu dünya inşası stratejisine uygunluk teşkil etmektedir. Soğuk Savaş sonrasında küresel güç merkezleri arasında süre giden çok yönlü rekabet ve mücadele şartlarında Müslüman bloğu ile işbirliği stratejik açıdan faydalı addedilmektedir. Bunun yanında Rusya, Batı ile İslam dünyası arasında bir köprü rolü de oynama isteğindedir. Rus yetkililer İKÖ ile temaslarda ve çeşitli toplantılarda bu hususu sık sık dile getirmekte ve Rusya'nın her iki dünya ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalıştığını vurgulamaktadır. (İmanov, 2007)

Rusya'daki iç politika etkenlerinin bu süreçte etkili olduğundan bahsedilebilir. Rusya'da 20 milyonu aşkın yerli Müslüman nüfus söz konusudur. Çeşitli milletlerden oluşan bu Müslüman nüfusun ağırlığı, SSCB'nin çöküşünden sonra daha fazla hissedilmeye başlanmıştır. Rusya'da 1991'de 870 olan cami sayısı 2003'te yedi bine çıkmıştır. Ülke içindeki Müslüman topluluğun, kendi devletine yabancılaşmaması ve onunla özdeşleşmesi açısından İslam dünyası ile yakınlaşma görülebilir. Ayrıca, söz konusu adımla, Çeçenistan'da Rus güvenlik güçlerinin ciddi insan hakları ihlallerine karşı Müslüman ülkelerin tepkilerinin hafifletilebileceği de düşünülebilir. (İmanov, 2007)

İslam dünyası ile yakınlaşmada şimdilik pek etkin olmayan ekonomik unsur, ileri dönemlerde önemli bir yer tutabilir. İKÖ ülkeleri, dünya petrol kaynakları ve üretiminin %70'ini, doğalgaz üretiminin ise %50'sini karşılamaktadır. Rusya'nın da son yıllarda dünyada petrol ve doğalgaz ihracatında öncü role sahip olduğu görülmektedir. Bununla beraber, Müslüman ülkeler Rusya'nın ürettiği malların iyi bir alıcısı olabilir. Ayrıca, sivil nükleer enerji reaktörlerinin inşası, uzay çalışmaları, demiryolu yapımı, doğalgaz ve petrol sanayisi gibi alanlarda geniş işbirliği imkanları mevcuttur. Bundan başka, Rusya, doğalgaz ihraç eden Müslüman ülkelerle bu alanda ortak bir örgüt kurma niyetindedir. (İmanov, 2007)

İKÖ'de Rusya'ya gözlemci statüsünün verilmesi, tarafların her ikisinin de dünyadaki konumunu pekiştirmektedir. Diğer bir ifade ile İKÖ'nün de BM Güvenlik Konseyi'nin daimi bir üyesiyle ilişkilerini bir üst düzeye çıkarmaktan fayda elde edeceği tahmin edilebilir. Rusya'nın İKÖ bünyesindeki büyükelçisi V. Popov'un da beyan ettiği gibi, Müslüman ülkelerle yakınlaşmanın geçici bir olgu değil, derin düşünülmüş bir devlet politikası olarak görülmesi ve mevcut diyalogun siyasi ve ekonomi alanında somut işbirliği imkanları açacağını düşünmek icap eder (www.regions.ru, 01 Haziran 2010'da erişildi).

3.2. Rusya Federasyonu-Türkiye İlişkileri

Türkiye'nin kuzey komşusu Rusya ile ilişkileri tarihin çeşitli dönemlerinde yoğunluğu ve niteliği değişmekle birlikte, Türkiye gündeminde her zaman belli bir ağırlığa sahip olmuştur.

3.2.1. Türkiye-Rusya ilişkilerinin tarihi gelişimi

Adı ve siyasi rejimi tarihsel süreç içerisinde değişmekle birlikte Rus Çarlığı, SSCB ve Rusya Federasyonu döneminde Rusya, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne karşı genellikle en tehditkâr ülkelerden birisi olarak algılanırken; yine aynı tehditkar ülke özellikle Batı ile ilişkilerde sorunlar yaşandığı dönemlerde gündeme gelen denge

politikalarının da merkezine oturmıştır. Türkler ve Ruslar aynı coğrafyada yüzyıllar boyu beraber yaşamalarına rağmen ilişkileri genelde rekabet ve savaş üzerine kurulu olmuştur. İstanbul'un Türkler tarafından fethi ikili ilişkilerde bir dönüm noktası olmuştur. Bu çok önemli olaydan sonra Türk ve Rus İmparatorlukları farklı medeniyetlerin temsilcileri olmuşlardır (Türk/İslam–Slav/Ortodoks) (Tellal, 2004, aktaran: Cankara, 2007: 132).

Çarlık Rusya'sı ve Osmanlı İmparatorluğu Kafkaslar, Balkanlar ve Karadeniz'in kuzeyinde sürekli savaşmışlar ve Osmanlı İmparatorluğu savaşlar sonrasında coğrafi alan ve siyasi-askeri güç açısından kayba uğramıştır. Rusya'nın yayılması ve Balkanlarda Slav milliyetçiliğinin önderliğini yapması XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak kaybının temel sebebi olmuştur. XIX. yüzyıldaki Türk–Rus savaşlarının tümünde tarafların birbirlerine karşı ileri sürdükleri hak talepleri kadar, Avrupa'daki uluslararası politikanın da büyük etkisi olmuştur. Hatta bu dönemde iki ülke arasında tüm barış antlaşmaları uluslararası konferanslarda imzalanmıştır. Bu da göstermektedir ki; dönemin uluslararası diplomasisi (İngiltere) bu iki ülkenin sorunlarını karşılıklı olarak çözmelerine izin vermemiştir. 1917 Bolşevik Devrimi sonrasında ve Milli Mücadele döneminde Rusya ile Türkiye ortak tehdit olarak algılanan Batı emperyalizmine karşı birlikte mücadele etmişlerdir. Rusya bu dönemde Türkiye'ye askeri ve mali açıdan yardımında bulunmuş ve 16 Mart 1921 tarihinde imzalanan Moskova Antlaşması ile Türkiye'nin Misak-ı Milli çerçevesinde toprak bütünlüğünü tanıyan ilk büyük ülke olmuştur. Böylelikle Ankara Hükümeti Doğu sınırlarını güvence altına almış ve bütün askeri kuvvetini Batı cephesine yoğunlaştırma imkanına kavuşmuştur (Tellal, 2004, aktaran: Cankara, 2007: 134).

1920–1934 yılları arasında iki ülke arasında bir yakınlaşma görülmüşse de, SSCB'nin Türkiye'ye ideolojisini ihraç etmek istemesi, ilişkileri gergin ve mesafeli kılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında tarafsızlığını itinayla korumaya çalışan Türkiye, Boğazlar ve eski toprak taleplerini (Kars, Ardahan) gündeme getiren, savaş sonrası kendi kutbunu oluşturan ve Türkiye'nin hemen yanı başında nükleer bir güç olarak ortaya çıkan SSCB'yi birinci derecede askeri ve siyasi tehdit olarak algılamaya başlamıştır (Bilge, 1992). Büyük Rus tehdidi karşısında Türkiye, Atatürk'ün tarafsızlık

politikasını terk ederek Kore Harbine katılmış ve Batı'nın güvenlik şemsiyesi olan NATO'ya dahil olmuştur. Böylece Türkiye, ABD'nin bir müttefiki ve NATO'nun, SSCB ile komşu olan kanat ülkesi durumuna gelmiştir. 1991 yılına kadar SSCB ile yürütülen ilişkiler en alt düzeyde soğuk ve güvensiz bir zeminde devam etmiştir (Tellal,2004, aktaran: Cankara, 2007: 134).

3.2.2. Türk-Rus ilişkilerinin yakın dönem perspektifi

SSCB'nin dağılmasının hemen ardından Rusya Federasyonu'nun Batı ile iyi ilişkiler kurmayı amaçlaması, liberal ekonomiyi benimseme yönünde adımlar atması ve azalan bir güvenlik tehdidi olması nedeniyle Türkiye tarafından potansiyel bir partner olarak algılanmıştır. SSCB'nin dağılma sürecine girdiği 1989'dan, 1993 yılında "yakın çevre" doktrini uygulanmaya başlanıncaya kadar geçen sürede Türkiye-Rusya Federasyonu ilişkileri genel olarak pozitif bir atmosferde devam etmiştir. Bu doğrultuda SSCB dağılmadan 11-16 Mart 1991 tarihleri arasında dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın, Moskova ziyareti esnasında "Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması" imzalanmıştır. Bu dönemde Rusya Federasyonu, Türkiye'nin Transkafkasya ve Orta Asya devletleriyle ilişkilerini geliştirmesini olumlu karşılamış, hatta iki ülke arasında 1991 ve 1992'de imzalanan antlaşmalar ile Türkiye'nin, Orta Asya ve Transkafkasya devletleriyle ilişkilerini geliştirmesi öngörülmüştür. Ne var ki Rusya Federasyonu, 1993 yılında uygulamaya koyduğu "yakın çevre" doktriniyle Türkiye'nin bölgeye ilgisine olumlu bakan tavrını değiştirmiştir. Türkiye'nin dil, din, kültür ve tarih birliği bulunan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Azerbaycan'a yönelik politikaları iki ülke arasındaki ilişkilerde gerilimi arttırmıştır. Moskova'nın "yakın çevre" politikasının ilanı ile eş zamanlı olarak Türkiye'nin, Türk Cumhuriyetlerini sahiplenici ve liderlik öngören tutumu çok geçmeden iki ülkeyi bölgede karşı karşıya getirmiş ve rekabet ortamı doğurmuştur.

Rusya Federasyonu "yakın çevre" doktrininin ilanıyla Türkiye'yi hayati çıkarlarının bulunduğu bölgeler olan Balkanlar, Orta Asya, Kafkasya ve Ortadoğu'da NATO'nun ileri karakolu ve tarihi rakibi olarak görmeye başlamıştır. Moskova benimsediği yeni güvenlik ve dış politika doktrini çerçevesinde "yakın çevre"de

kendisini hegemon olarak benimsetmeye çalışırken, Türkiye'yi bölge dışında tutmaya yönelik politikalar izlemiştir (Tuncer, 2000). Rusya Federasyonu, Türkiye'nin tarihi ve kültürel yakınlığı kullanarak Orta Asya ve Kafkasya'da Pan-Türkizm tarzı siyaset izlemesinden çekinmiştir. İki ülke arasında 1990'lı yıllar boyunca bütünüyle zıt iki perspektif bir arada yürümüştür. Bir tarafta jeopolitik bir rekabet olanca hızıyla sürerken, diğer yanda da ticari ve ekonomik ilişkiler sürekli artış göstermiştir. Karşılıklı yürütülen üst düzey temaslar ilan edilmemiş jeopolitik rekabeti dengeleyen en önemli faktörlerden biri olmuştur. Bu ziyaretlerde liderler karşı tarafın haklarına duydukları saygıyı ifade etmişler, gergin ortamı yumuşatmaya özen göstermişler ve iki ülke arasındaki mevcut işbirliği potansiyeline olumlu katkıda bulunmuşlardır.

11 Eylül 2001 sonrası ABD'nin, Orta Asya'da üsler edinmesine seyirci kalan, BTC (Bakü-Tiflis-Ceyhan) hattının devreye girmesine engel olamayan, Gürcistan'da "Kadife devrimi" önleyemeyen, Abhazya'da güç kaybeden ve Ukrayna krizinden kayıpla çıkan Rusya Federasyonu'nun, Avrasya coğrafyasında Türkiye ile iyi ilişkiler kurmaya ihtiyacı vardır. Diğer yandan AB ile ilişkileri sürekli aksayan ve zor bir süreçte devam eden Türkiye, AB'ye bir alternatif teşkil etmese de, bölgesel düzeyde Rusya Federasyonu ile işbirliğine gitmenin, AB ile devam eden zorlu süreçte kendi konumunu güçlendireceğini düşünmektedir (Oğan, 2005). Türkiye-Rusya Federasyonu ilişkilerinin, günümüze kadar olan gelişimi göz önüne alındığında üç evre geçirdiği ifade edilebilir. İki ülke arasında, SSCB'nin dağılmasından Rusya Federasyonu'nun "yakın çevre" doktrinini benimsemesine kadar devam eden süreçte, işbirliği; "yakın çevre" doktrininin benimsenmesinden, 1998 ekonomik krizine kadar, rekabet; 1998 ekonomik krizi sonrası ve Putin'in iktidara gelmesi ile ivme kazanan ve günümüze kadar gelen süreçte ise yeniden işbirliği dönemi yaşanmıştır (Freedman, 2003). Günümüze kadar iki ülke arasında yapılan üst düzey temaslar ve ilişkilerde önemli köşe taşları şunlardır (Tellal, 2004, aktaran: Cankara, 2007: 137):

a) Başbakan Süleyman Demirel tarafından Moskova'ya yapılan ziyarette "Türkiye- Rusya Federasyonu Arasındaki İlişkilerin Esasları" hakkında yeni bir antlaşma 25 Mayıs 1992'de imzalanmıştır.

b) Aralık 1997'de Rusya Federasyonu Başbakanı Viktor Çernomirdin tarafından Ankara'ya yapılan ziyarette ele alınan temel konular iki ülke arasındaki

ekonomik ilişkiler ve Mavi Akım projesi olmuştur.

c) Kasım 1999'da Başbakan Ecevit'in Moskova ziyareti karşılıklı ziyaretler arasında Türk tarafında en tepki toplayanı olmuştur. Bu ziyaretin Rusya Federasyonu'nun, II. Rus-Çeçen savaşında saldırılarını yoğunlaştırdığı bir döneme rastlaması özellikle Kafkas kökenli Türk vatandaşları arasında tepki toplamıştır. Ziyaret esnasında terörizmle mücadele konusunda bir ortak deklarasyon yayınlanmış, bunun yanında iki ülke arasında enerji alanında yakın işbirliğine gitme kararı alınmıştır.

d) 2000 yılında Rusya Federasyonu Başbakanı Mihail Kasyanov, Türkiye'yi ziyaret etmiştir.

e) İki ülke dışişleri bakanları 16 Kasım 2001 tarihinde New York'ta "Avrasya'da İşbirliği Eylem Planı"nı imzalamıştır. "İkili İşbirliğinden Çok Boyutlu Ortaklığa" başlığını taşıyan planda dünyada meydana gelen köklü değişikliklerin Türkiye ile Rusya Federasyonu'na ikili ve bölgesel işbirliğini her alanda dostluk ve karşılıklı güven ruhuyla geliştirecekleri yeni bir dönem açtığı ve bu çerçevede iki ülkenin, mevcut ilişkilerini güçlendirilmiş yapıcı ortaklık düzeyine taşımak hususunda kararlı oldukları vurgulanmıştır.

f) Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin, 5-6 Aralık 2004 tarihlerinde Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuştur. Başkan Putin'in ziyareti 1972 yılında dönemin Yüksek Sovyet Başkanı Podgorni'nin Türkiye'yi ziyaretinden bu yana Rusya'dan Türkiye'ye en üst düzeyde ilk ziyaret niteliğini taşımaktadır. Ziyaret sırasında, Cumhurbaşkanı Sezer ve Başkan Putin arasında "Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu Arasında Dostluğun ve Çok Boyutlu Ortaklığın Derinleştirilmesine İlişkin Ortak Deklarasyon" imzalanmıştır. Güncel sorunların çok daha ötesinde ziyaretin asıl önemi iki ülke arasında en üst düzeyde sağlanan yakınlaşma ile ilişkilerin derinleştirilmiş çok boyutlu ortaklık statüsüne kavuşturulması ve sağlanan doğrudan temaslar ile algılama sorunun aşılması olmuştur (Oğan, 2005).

g) Bu ziyaretten kısa bir süre sonra, Başbakan Erdoğan 10- 12 Ocak 2005 tarihlerinde Moskova'daki Türk Ticaret Merkezi'nin açılışını yapmak üzere, 8- 9 Mayıs 2005 tarihlerinde ise Moskova'da düzenlenen II. Dünya Savaşı zaferinin 60. yıldönümü törenlerine katılmak üzere Rusya Federasyonu'na tekrar gitmiştir. Erdoğan, 17- 18 Temmuz 2005 tarihleri arasında Rusya Federasyonu'na bir çalışma ziyareti gerçekleştirmiş ve Soçi şehrinde, Başkan Putin ile görüşmüştür

(http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/Dogu_Avrupa/RusyaFederasyonu/Turkiye_RusyaFederasyonu.htm, 27 Mart 2010'da erişildi).

Türk-Rus ilişkileri, Çarlık Rusyası ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki savaşlar, Soğuk Savaş dönemi ve SSCB sonrası Avrasya odaklı rekabetten sonra, günümüzde sürekli artan ticaret rakamları, karşılıklı yatırımlar ve ortak projeler ile yakın dönemde stratejik ortaklığın bile tartışılabildiği bir noktaya ulaşmıştır. Özellikle ABD'nin Irak işgalinden sonra Türkiye ve Rusya Federasyonu arasında ilişkilerin daha da yakınlaştığı ve iki ülkenin kendilerini çevreleyen coğrafyaya karşı geliştirdikleri politikalarda ortak duruş sergiledikleri görülmektedir. ABD'nin, Irak'a kuzeyden müdahale etmesine imkan verecek olan 1 Mart 2003 teskeresinin TBMM tarafından reddedilmesi, Washington- Ankara ilişkilerinde büyük sarsıntı yaratırken, Moskova'ya hakim olan Türkiye'nin her koşulda ABD'nin sarsılmaz müttefiki olduğu düşüncesinin yavaş yavaş değişmeye başlamasına neden olmuştur.

ABD'nin, Irak'ı işgal etmesi sonrasında bölgede Kürtler'i en yakın müttefik olarak görmesi ve Irak'ın kuzeyindeki PKK terör örgütü varlığına karşı Türkiye'nin beklediği hassasiyeti göstermemesi ilişkilerin onarılmasına engel olmuştur. Irak'ın işgali sonrasında gündeme gelen ABD'nin Suriye ve İran'a müdahale etme durumu ise Türkiye tarafından rahatsızlık ve ihtiyatla karşılanmıştır. Irak'tan sonra Suriye ve İran'ın da kaos ortamına sürüklenmesinin kendi ulusal güvenliğine büyük zarar vereceğini düşünen Türkiye bu konuda kendisi ile farklı amaçlarla da olsa aynı şekilde düşünen Rusya Federasyonu ile yakınlaşmıştır. Rusya Federasyonu, İran'ı nükleer teknolojisi ve silah sanayisi için bir pazar, ABD karşıtı bir müttefik ve sıcak denizlere inmek için bir güzergâh; Suriye'yi ise SSCB döneminden kalma eski bir müttefik ve Orta Doğu politikasında bir basamak olarak görmektedir. Türkiye ve Rusya Federasyonu, Irak'taki savaşı teröre karşı bir savaş olarak değil, ulusal güvenliklerine zarar veren ve kaosa yol açan gelişmeler olarak görmektedirler. Ankara ve Moskova açısından kendi güvenliklerini tehdit eden El-Kaide'den daha tehlikeli, yakın ve somut terörist tehditler mevcuttur (PKK ve Kuzey Kafkasya'daki terör). Türkiye'nin AB'ye giriş sürecinin de paradoksal olarak Türkiye'yi, Rusya Federasyonu'na yakınlaştırdığını söylemek mümkündür. AB'ye duyulan güvensizlik ve geleceği AB üzerine inşa

edememe, Türkiye'yi farklı arayışlara itmektedir (Oğan, 2005).

ABD'nin "Genişletilmiş Karadeniz ve Hazar Havzası" bölgesinde giderek daha fazla oranda var olma çabası hem Türkiye hem de Rusya Federasyonu'nu rahatsız etmektedir. ABD'nin girişim ve desteğiyle bölge ülkelerinin demokratikleşme yolunda ilerlemeleri, dış dünyaya açılmaları ve Rusya Federasyonu'nun etkisinin kontrol altına alınması, Türkiye'yi memnun etmektedir. Ancak, bu süreçlerin sıklıkla siyasi ve askeri istikrarsızlıkları beraberinde getirmesi, azalan Rusya Federasyonu nüfuzunun yerini ABD nüfuzunun doldurması ve Türkiye'nin bölgesel çıkarlarının, ABD'nin küresel çıkarları ile çoğunlukla çatışıyor olması Ankara açısından rahatsızlık yaratmaktadır (Aydın, <http://www.panoramadergisi.com/dosya>, 26 Mart 2010'da erişildi). ABD'nin Karadeniz'e yönelik hamlelerine karşı her iki ülke de (Rusya Federasyonu ve Türkiye) Karadeniz'i kendi etki alanı olarak görmektedir. ABD'nin Karadeniz politikası Türkiye'nin antlaşmalarından biri olan Montrö Antlaşması'nın yeniden değerlendirilmesi durumunu ortaya çıkarma potansiyeline sahiptir. Türkiye Montrö Antlaşması'nın yeniden düzenlenmesi konusunu, pandoranın kutusu olarak görmektedir. Montrö Antlaşması'nın revize edilmesi gibi bir gelişmeye Türkiye kesinlikle olumlu yaklaşmayacaktır. Karadeniz'deki güç dengesini bozacak ve süren istikrarı sona erdirecek bu girişim hem Rusya Federasyonu hem de Türkiye tarafından kabul edilmemektedir.

Türkiye ve Rusya Federasyonu arasında günümüzde görülen yakınlaşma, özellikle Türkiye açısından Batı'ya alternatif oluşturabilecek düzeyde değildir. Konjonktürel gelişmelerin iki ülkeyi birbirine yakınlaştırdığı söylenebilir. İki ülke arasındaki yakınlaşma çoğunlukla liderler seviyesinde kalmış, bürokrasi ve önemli kurumlara yayılamamıştır. Her iki ülke arasındaki önemli sorunların başında gelen birbirine güvenememe durumu halen devam etmektedir. Her iki ülke de bölgesel ortaklardan ziyade, doğal rakiptirler. Moskova, Türkiye'nin, ABD ile yaşadığı sorunlar nedeniyle ortaya çıkan konjonktürden kendi çıkarları doğrultusunda yararlanmak istemektedir. Özellikle Türkiye özelde ABD genelde ise Batı ile ilişkiler gerginleştiği dönemlerde sürekli olarak Transkafkasya, Orta Asya ve Rusya Federasyonu bağlamında Doğu kartını oynamakta ve Avrasya kimliğinin Asya boyutunu öne çıkarma eğilimine

girmektedir. Türkiye açısından paralel yürütülmesi gereken bu ilişkilerin birbirlerine karşı alternatif olarak düşünülmesi doğru olmayan bir yaklaşım tarzıdır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin jeopolitik konumu itibarıyla çok yönlü bir dış politika izlemesi gerekmektedir (Oğan, 2005).

Bu çerçevede son dönemde iki ülke arasında yoğunlaşan ve yakınlaşan ilişkilerin stratejik işbirliği boyutunda algılanmaması gerekir. Zira ilişkilerin stratejik seviyeye ulaşması için Türkiye açısından üç önemli engel vardır. Bunlar; Türkiye'nin NATO üyesi olması, Avrupa Birliği'ne üyelik müzakerelerine başlamış olması ve ABD ile yarım yüzyılı aşan güçlü stratejik işbirliğidir (Oğan, 2005).

3.2.3. Putin'in Türkiye ziyareti

Putin 5- 6 Aralık 2004'de Türkiye'ye, 2005'te de Ortadoğu ziyaretine çıkmıştır. Putin, bu ziyareti ile 32 yıl aradan sonra Türkiye'ye gelen ilk Rusya Devlet Başkanı olmuştur. Ziyarette Türk- Rus ilişkilerinin durumu ve iki ülkeyi de ilgilendiren uluslararası konular görüşülmüştür. Öne çıkan bazı konu başlıkları şunlardır (Mikail, 2007);

- Kafkasya ve bölgesel konular (Çeçenistan, Ukrayna, Kıbrıs, Irak),
- Enerji alanında işbirliği,
- Boğazlara alternatif boru hatları inşası,
- Ekonomik işbirliği konuları,
- Rusya'nın enerji ağırlıklı yeni yatırım önerileri,
- Helikopter ihalesi ve askeri işbirliği,

Görüşmelerde iki ülke arasında 6 anlaşma ve işbirliği protokolü imzalanmıştır.

Bu anlaşma ve protokoller kısaca şunlardır (<http://www.rusyaofisi.com/aralikputinziyaret.htm>, 29.Aralık 2009'da erişildi):

- Karasularının ötesinde tehlikeli olayların önlenmesi anlaşması,
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti arasında savunma sanayi alanında işbirliği kapsamında mübadele edilen gizlilik dereceli bilgi ve malzemenin karşılıklı korunması anlaşması,
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti arasında

ikili askeri- teknik İşbirliği kapsamında mübadele edilen fikri ve sınai mülkiyet haklarının karşılıklı korunması anlaşması,

- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi ile Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Akademisi arasında işbirliğine dair mutabakat zaptı,

- BOTAŞ ile Gazprom arasında enerji alanında işbirliğine ilişkin çerçeve anlaşması,

- Türk ve Rus Eximbank ve Vnesekonombank arasında işbirliği protokolü,

Yapılan tüm anlaşmalar göstermektedir ki Rusya, Türkiye ile olan siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerini daha da geliştirmek istemektedir. Üstelik 2004 yılı içinde Türk-Rus ilişkileri açısından ön plana çıkan en önemli husus, tarihsel süreç içinde oluşan algılama sorununun aşılmasında gösterilen gayret ve kat edilen mesafe olmuştur. Özellikle Çeçenistan sorunda, yerel bürokrat ve askerlerin zaman zaman Türkiye'yi suçlayıcı tavırlardan vazgeçmediği bir ortamda, bizzat Başkan Putin'in ağzından Türkiye'nin bu yöndeki politikalarından memnuniyet duyduklarının ifade edilmesi önemli bir aşama olarak değerlendirilmektedir (Oğan, 2004).

İki ülke arasında enerji bağlamındaki ilişkilere bakılacak olursa uluslararası enerji kaynakları ticaretinin, ticaret ve politikanın iç içe geçmesinden oluşmuş olduğunun göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Petrol ve doğalgazın taşınması bu stratejik maddeleri ihraç eden ülkelere ekonomik ve politik anlamda üstünlük sağlarken bu ülkeler arasındaki rekabeti de kızıştırmaktadır. Bu durumdaki sorunlar da Türkiye ve Rusya'nın dış politikalarının şekillenmesine doğrudan etkide bulunmaktadır. Zira Türkiye enerji ithal eden ve aynı zamanda petrol ve doğalgazın transit ticareti açısından elverişli bir konuma sahiptir. Rusya için ise yeni pazarların oluşturulması son derece önemlidir (Ulçenko, 2003). Bu durumda Türkiye- Rusya ilişkilerinde 2007 yılı itibariyle enerji hususunda birtakım değişikliklerin yaşandığı gözlemlenmektedir. Rus Gazprom ve İtalyan ENI şirketleri, "Güney Akım" adı verilen bir projeye ilişkin memoranduma imza atmıştır ve bu gelişme Türk- Rus ilişkilerini etkilemiştir. Enerji kaynaklarını Bakü-Tiflis-Ceyhan hattı yerine Rusya üzerinden Avrupa pazarına ulaştırmak için Kazakistan ve Türkmenistan'ı ikna eden Moskova, Güney Akım

projesiyle de kendi doğalgazının yanı sıra bu ülkelerin kaynaklarını da Avrupa'ya doğrudan ulaştırmayı hedeflemektedir (Gürdallı, 2007).

İtalyan ENI şirketinin Strateji ve Planlamadan Sorumlu Başkan Yardımcısı Leonardo Maugeri ise konuya ilişkin “Rusya, Türkiye’yi potansiyel müttefik olarak görmektedir. Enerji alanında Türkiye, Rusya için gerçekçi bir seçenektir” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Rus petrolünün artık ABD’ye kadar gönderilebileceğini ifade eden Maugeri, Türkiye için Rus petrolünün de uluslararası pazarlara taşındığı merkez olabileceğini ifade etmiştir. Bu anlamda Putin’in Türkiye’yi potansiyel müttefik olarak gördüğünü anlatan Maugeri, "Hatta Rusya, eski Doğu Avrupalı müttefiklerine göre sizi daha güvenilir buluyor" şeklinde bir yorum yapmıştır. Güney Akım Boru Hattı Projesi ön anlaşmasının da herhangi bir projenin alternatifi olmayacağını, Nabucco’ya da ihtiyaç olacağını belirtmiştir (<http://www.sabah.com.tr>, 05 Ocak 2010’da erişildi).

3.2.4. Putin dönemi enerji politikası’nın Türkiye’ye etkisi

Bugün Türkiye doğal gaz gereksiniminin yaklaşık yüzde 65’ini Rusya’dan karşılamaktadır. Rusya’nın toplam gaz ihracatının yüzde 7’sini gerçekleştirdiği Türkiye, Almanya ve İtalya’dan sonra Gazprom’un en büyük üçüncü müşterisidir (<http://www.rusya.ru/tur>, 18 Mayıs 2009’da erişildi) Rusya’ya bu anlamda ciddi bir bağımlılığımız söz konusudur (Yapıcı, 2007). Putin, Türkiye ile bağımlılığın farkında ve ilişkileri geliştirme uğraşındadır. Tabi burada aslında bir karşılıklı bağımlılıktan da söz edebiliriz. Zira Rusya’dan Türkiye’ye gelen Mavi Akım hattından sadece Türkiye gaz almaktadır.

Rusya'nın Türkiye’ye önerdiği Mavi Akım-2 projesi, Rusya'ya bağımlılığın artacağı şeklinde değerlendirilmiştir. Moskova, Güney Avrupa yönünde akıttığı doğal gazın iletim hatlarında çeşitlendirme yapma yolunu tercih ederek Güney Akım boru hattını uzatmaya karar vermiştir. Bu kararında, Moskova’nın enerji politikasında artık belirgin olarak göze çarpan iletim hatlarının çeşitlendirilmesi ve Türkiye’nin kendisine %65 oranında bağımlılığını kullanıp, Avrupa’ya Mavi akım hattı vasıtasıyla gaz vermeyi istemesinin yattığı düşünülüyor.

Nabucco, sadece Azerbaycan ve Türkmenistan gazını değil aynı zamanda İran doğal gazını da Avrupa'ya taşıyarak, AB'yi Rusya Federasyonu'na önemli ölçüde bağımlı olmaktan kurtarmış olacaktır. Ancak, Rusya Federasyonu'nun ortaya attığı Güney Akım doğal gaz boru hattı projesinin Nabucco doğal gaz boru hattı projesini baltalamaya yönelik olduğu aşikardır.

Türkmenistan dünya genelinde enerji kaynaklarının fiyatlarının artışını neden göstererek, Rusya'ya sattığı gazın fiyatını yeniden gözden geçirme kararı alması ve Rusya'nın önceki anlaşmanın henüz süresinin dolmamış olmasına rağmen, Türkmenistan'ın bu teklifini kabul etmesi, Türkmenistan'ın Rusya'ya bazı tavizlerde bulunmuş olabileceğine işaret ediyor. Bu bağlamda, Türkmenistan'ın Orta Asya gazının Rusya üzerinden Avrupa'ya ihraç edilmesini öngören Trans Hazar Projesi'ne katılmayı kabul ettiği tahmin ediliyor.

Rusya açısından, Türkmenistan'ın Trans Hazar Projesi'ne katılımı kuşkusuz fiyat artışına göre daha önemli bir husus. Zira bu durumda Rusya bir taraftan Türkmen gazının akışının kontrolünü elinde bulundururken, diğer taraftan da Batı destekli Nabucco Projesi'nin hayata geçirilmesini zorlaştırma imkanına sahip olacaktır (<http://www.asam.com>, 26 Kasım 2009'da erişildi) Rusya'nın Orta Asya ülkeleriyle birbiri ardına yaptığı enerji anlaşmaları yüzünden Türkiye; Avrupa'ya enerji koridoru açma politikasının tehlikeye girmesiyle şimdi bir çıkış yolu aramaktadır.

Rusya'nın önerdiği Mavi Akım-2 projesi, Rusya'ya bağımlılığı artacağı yönünde değerlendirilerek projeye sıcak bakılmıyor. Ayrıca, Rusya-Ukrayna doğal gaz krizi bu tedirginliği haklı kılmaktadır. Bütün bunlara Rusya'nın enerjiyi dış politikasının bir aracı olarak kullanma girişimleri de eklenince Türkiye'nin Nabucco'yu hayata geçirme projesi önemlidir.

Türkiye kanadında Rusya Federasyonu'na karşı bir güven sorunu varken Rusya Federasyonu tarafında ise, Rus şirketlerin kazandıkları ihalelerin iptal edilmesi, Moskova'nın rafineri teklifinin kabul edilmemesi, Mavi Akım-2 projesinin Türkiye'nin çeşitli kesimlerinde Türkiye çıkarlarına uygun olmayan bir girişim olarak ele alınmış

olması hususu Rusya Federasyonu'nda olumsuz algılanmıştır. Oluşan bu algılama sonucunda Moskova, Güney Avrupa yönünde akıttığı doğal gazın iletim hatlarında çeşitlendirme yapma yolunu tercih ederek Güney Akım boru hattını uzatmaya karar vermiştir.

Ayrıca Rusya Federasyonu'na, Batı politikaları ile yaklaşan Türkiye'ye karşı Rusya Federasyonu tarafından Bulgaristan ve Yunanistan, daha kolay ikna edilir ortaklar olarak görülmüş ve bu somut olarak Samsun-Ceyhan'a alternatif olarak geliştirilmiş olan Burgaz-Dedeağaç petrol boru hattı örneğinde yaşanmıştır. AB tarafından desteklenen Odessa-Brodı boru hattı da Samsun-Ceyhan'ı etkisizleştiren faktörlerin başında görülmelidir.

AB'nin kendi enerji nakil hatlarını çeşitlendirerek kendisini garantiye almak gibi bir düşüncesi olsa da alternatif Türkiye olunca, Türkiye'yi gelecekte tam üyesi olarak görmek niyetinde olmadığı bu şekildeki politikalarıyla sinyaller vermektedir. Bu durumu Nabucco projesinde de gözlemlemek mümkündür (<http://www.tusam.net/makaleler>, 12 Temmuz 2010'da erişildi). Uzmanlar, Rusya'nın enerji alanında kuralları belirleme kararlılığını sürdürmesi ve Avrupa Birliği'ne yaptığı baskıyı arttırması nedeniyle birliğin yeni enerji alternatifleri arayışında Türkiye'yi yabana atmaması gerektiğinin altını çiziyor.

25 Haziran 2007 günü İstanbul'da gerçekleşen KEİ (Karadeniz Ekonomik İşbirliği) zirvesinden bir gün önce İtalya'nın ENİ Şirketi ile Rus devi Gazprom arasında Güney Akım projesi ile ilgili bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmaya göre, Rus gazı ve Rusya'nın Orta Asya'dan alacağı gaz Karadeniz'in altından geçerek Bulgaristan'a ulaştırılacak. Bulgaristan'da boru hattı ikiye ayrılarak ilki Rus gazını Romanya, Macaristan, Avusturya ve Slovenya'ya taşıyacak, ikinci hat ise Yunanistan ve İtalya'ya kadar uzatılacak. Bu proje ile Rusya, Beyaz Rusya'ya transit konusunda olan bağımlılığını azaltmayı amaçlamaktadır. Hiç şüphesiz, bu projeye birlikte, Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmaya çaba gösteren AB ülkeleri de, bunun aksine Rus enerji kaynaklarına daha fazla bağımlı hale geleceklerdir (Kamalov, 2007).

Bu projenin olumsuz etkilediği ülkeler arasında hiç şüphesiz Türkiye de yer almaktadır. Başlangıçta Moskova, Rus gazını Mavi Akım-2 boru hattıyla Avrupa'ya ihraç etmeyi planlıyordu. Ancak, bir taraftan Türkiye'nin Rus tarafına bu konuda bir türlü somut cevap vermemesi, diğer taraftan da Rus projelerine alternatif olarak görülen Nabucco projesini desteklemesi; Avrasya coğrafyasındaki enerji alanında Rusya ile Batı arasında verilen mücadelede Türkiye'nin genelde Batı'nın yanında yer alması, Rusya'yı olumsuz etkilemiştir.

Rusya, Burgaz-Dedeğaç projesinden sonra Güney Akım ile de Türkiye'yi by-pas etmiş oldu. Bununla birlikte, gerek Burgaz-Dedeğaç, gerekse Güney Akım konusunda aslında Türkiye'nin kendisini by-pas ettirmiş olduğunu söylemek de fazla gerçek dışı bir yorum olmayacaktır. Ancak Gazprom ile ENİ arasında anlaşma imzalandıktan sonra Türk yetkililer, Rusya'ya Mavi Akım-2 konusunda işbirliği önermiştir.

Rusya'nın Güney Akım'dan sonra Mavi Akım-2 Projesi ile ilgili görüşleri bilinmemekle birlikte, Rus yetkililer Mavi Akım-1'in İsrail'e kadar uzatılması konusunda kararlı olduklarını dile getirmektedirler. Bu düşünce ile Rusya, enerji stratejisinde Türkiye ile üçüncü ülkelere ulaşmayı hedeflemektedir. İki ana hedef Güney Avrupa ile İsrail ve üzerinden Kızıldeniz ve Asya Pasifik ülkeleridir.

Türk boğazlarının tanker trafiğinin azaltılması için boğazların by-pas edilmesi amacıyla yola çıkılan proje, Türkiye'nin by-pas edilmesiyle neticelenmiştir. Zira Başkan Putin'in, Atina'ya ziyareti ile Burgaz (Bulgaristan)- Dedeğaç (Yunanistan) (Burgas-Aleksandropolis) Boru Hattı anlaşması imzalanmış oldu.

Türkiye tarafından uzun süre boru hatlarına ilişkin olarak net bir politikanın belirlenememesi sebebiyle, öncelikle ulusal kapsamda bir rekabet yaşanmıştır. Başlangıçta Trans-Trakya boru hattı ileri sürülmüş ve daha sonra bundan vazgeçilerek, Samsun-Ceyhan hattına destek verilmiştir. Ancak, belirlenen bu hatlara hükümet çevrelerince gerekli siyasi desteğin verilememesi, boğazları by-pas edecek boru hatlarında Yunanistan seçeneğini öne çıkarmıştır.

Türkiye ile Rusya arasında önemli bir menfaat çatışması yoktur. Karadeniz'in güvenliği alanında işbirliği içindedirler. Putin iktidarının ilk yıllarında yakın çevre daha öncelikli olduğundan Türkiye, Rus dış politikasında hak ettiği yeri alamamıştır. Ancak ilerleyen yıllarda Kremlin yönetimi Balkanlar- Karadeniz ve genel olarak Güney Hattı'nda önceliği ve önemi Ankara'ya verme kararı almışlardır. Bütün bunlara rağmen Rus dış politikasında öncelik verilen ülkeler arasında yer alan Türkiye ile işbirliğinden çok rekabete doğru bir eğilimin baş gösterdiği ve Türkiye'nin 1999 yılından başlayan ve 2004- 2006 yılları arasında yoğunlaşan, bölgede Rusya dış politikasında sürdürdüğü rolün 2007 itibariyle Yunanistan'a geçmek üzere olduğunu ifade etmek mümkündür.

Bunun doğal uzantısı olarak Oğan "Türkiye, Rus yöneticiler tarafından hala ABD'nin Ortadoğu politikalarını pazarlayan bir ülke olarak görülmektedir. Bu nedenle Ruslar, Ortadoğu ve Orta Asya'da üye oldukları kuruluşlar üzerinde etkili olmakta ve Türkiye'nin bu coğrafyalarda etkili olabilmesini engellemektedir" açıklamasında bulunmuştur (Oğan, 2007).

Eylül 2006'da Türkiye'nin almaya başlaması gereken Azerbaycan gazının gecikmesinin altında Rusya'nın Azerbaycan ve Gürcistan'a uyguladığı baskının olduğu zannediliyordu. Rusya Nabucco'ya da Yunanistan hattına da gazı biz verelim derken Türkiye, bu enerji politikasında Rusya'nın elini fazlasıyla güçlenmesinden çekinip enerjide yeni alternatifler aramaktadır.

Gerçek olan bir husus; Türkiye ile Rusya arasında ticaret hacmi 2009 yılında 23 milyar dolara ulaşmıştır (<http://www.gumruk.gov.tr/tr-TR/abdisiliskiler/Sayfalar/RusyaBGH.aspx>. 12 Ocak 2011'de erişildi). Türkiye, enerji alanında büyük çapta Rus doğalgazına bağımlıdır. Mavi Akım, çok eleştirilse bile iki ülke arasındaki en somut ve önemli projedir. Rusya, böylece enerji kozunu kullanarak Türkiye üzerinde baskı yaratmakta ve adeta Türkiye'yi köşeye sıkıştırmaktadır (<http://www.globalsiyaset.com/makaleler> 13 Temmuz 2010'da erişildi). Türkiye, son zamanlarda İran ile de enerji anlaşmaları yapmış olsa da Rusya şu an için vazgeçilmez bir enerji ortağı ülke konumundadır.

Rusya'nın enerji stratejisi içinde Türkiye ayrı ve önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Rusya, Türkiye'yi hem doğalgaz hem de petrol alanında önemli bir ortak olarak görmektedir. Her iki ülke aynı zamanda rakip konumundadır. Rusya ayrıca Türkiye'yi doğalgaz açısından önemli bir pazar olarak da görmektedir. Gazprom'un Türkiye'de yurtiçi dağıtım şirketlerine onay verme hakkını elde eden ikili anlaşma da Rusya'nın ilgisinin (ayrıca etkin olma) bir kanıtıdır. Ancak bu ilgi Türkiye'de giderek etki haline dönüşmektedir ve ileride sıkıntı yaratacaktır. Rusya'nın ayrıca Türkiye'de doğalgaz stoklama depolarının yatırım iştahı oldukça yüksektir. Ceyhan'da da ortak yatırım ilgisi artmaktadır (<http://www.turksae.com> 13Temmuz 2010'da erişildi).

3.3. Rusya Federasyonu- Avrupa Birliği İlişkileri

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya'nın, Batı ve özellikle AB ve komşularıyla ilişkileri belirsizliğini sürdürmektedir. Pratik siyasi konulardaki sayısız işbirliğinde konu, Avrupa'nın demokrasi, insan hakları ve özgürlük politikasını destekleyen değer yargılarına geldiği zaman, bazen gizli, bazen şiddetli çekişmeler birbirini takip etmektedir. Bu, AB ve Rusya arasında Ukrayna'daki siyasi devrime karşı farklı tavırlar sergilemeleriyle de kanıtlanmıştır. Birlik, aynı zamanda Rusya'nın Beyaz Rusya ve Moldova'daki Transdinyester'e karşı yaklaşımında ve Gürcistan'da ayrılıkçı güçlere karşı devam eden desteğinde de eleştirel yaklaşmıştır (Cameron ve Domanski, 2005).

Ayrıca Sovyet İmparatorluğu'nun dağılması ve AB'nin genişlemesi Avrupa'nın siyasi haritasını radikal bir şekilde değiştirmiştir. Bugün siyasi Avrupa; AB'den, AB üyesi olmayı arzuladığını bildiren birkaç ilave ülkeden ve henüz kendini ne derece bir Avrupa gücü olarak gördüğünü açıklamayan Rusya'dan ibarettir. 2004'te on yeni ülkenin AB'ye kabulü sonrasında Rusya'nın komşuları Ukrayna ve Beyaz Rusya şimdi AB'yle ortak sınırları paylaşmaktadır ve Kaliningrad tamamen AB üyesi devletler tarafından sarılmıştır (Cameron ve Domanski, 2005).

Putin başkanlık seçimlerini kazanmasının ardından Avrupa başkentlerini

ziyaret etmiştir. Putin'in üzerinde durduğu iki önemli husus ise enerji ve Avrupa güvenliği olmuştur. Örneğin; Fransa'da Rusya ile AB arasında enerji ortaklığını öngören bir anlaşma imzalanmış, bunu Rus doğalgazını ve petrolünü Avrupa'ya taşıyacak bir boru hattı konusundaki anlaşmalar takip etmiştir. Ayrıca Putin, temaslarında Kıta Avrupa'sında siyasi istikrar ve güvenlik için daha fazla işbirliği çağrılarında da bulunmuştur. Rus Dışişleri Bakanı İgor İvanov da Kasım 2000'de Avrupa başkentlerine yaptığı ziyarette, AB'nin kendi silahlı kuvvetlerini yaratma faaliyetlerini desteklediklerini ve yapıcı bir işbirliği için hazır olduklarını açıklamıştır. Bu noktada Rusya'nın amacı, Kıta Avrupası'nın kendisi ile yakınlaşmasını sağlayarak NATO içinde bir bölünme yaratılması ve NATO'nun Atlantik kanadının Avrupa'dan tecrit edilmesidir. Ayrıca askeri konularda oluşturulacak AB- Rusya yakınlaşması iki taraf arasındaki entegrasyonu da arttıracaktır. Bu aşamada da Avrupa'nın ABD'ye bağımlılığını azaltmaya çalışan ve birliğin ekonomi politikalarının başını çeken Almanya'nın, Putin'in önerilerine sıcak bakması Rusya'nın hedefini gerçekleştirebilmesi açısından önemlidir (Oğuz, 2001).

Ayrıca Rusya Federasyonu'nun askeri gücünün farkında olan AB, bu olası askeri tehdidin uzlaşmalarla çözümlenmesini gerektiğini ifade etmektedir. Bu amaçla da gereken ilgi ve yardımı Rusya Federasyonu'na göstermektedir. AB'nin (Kılıçbeyli, 2003);

Birinci hedefi- İstikrarlı, açık ve çoğulcu demokrasiye sahip bir Rusya'yı yaratmak ve yaşatabilmek,

İkinci hedefi- Rusya'nın, AB ile Rus halkları arasında karşılıklı fayda sağlamak amacıyla devlet tarafından yürütülen sağlam ve gerçekçi hukuk sistemine ve piyasa ekonomisinin kesintisiz izlendiği bir rejime sahip olması,

Üçüncü hedefi- Avrupa güvenliği ve Avrupa ile ortak geliştirilen politikaların benimsenmesi ve uygulanabilmesi ve nükleer güvenliğe gereken önemin verilmesidir. Ayrıca yakın bir gelecekte ilişkilerde atom reaktörleri, nükleer santraller ve askeri savunmada kullanılan benzeri tesislerin yenilenmesi, rehabilitasyonu ve gerekirse de

kapatılması gibi kararların zorunlu çözümler olarak alınabilmesidir.

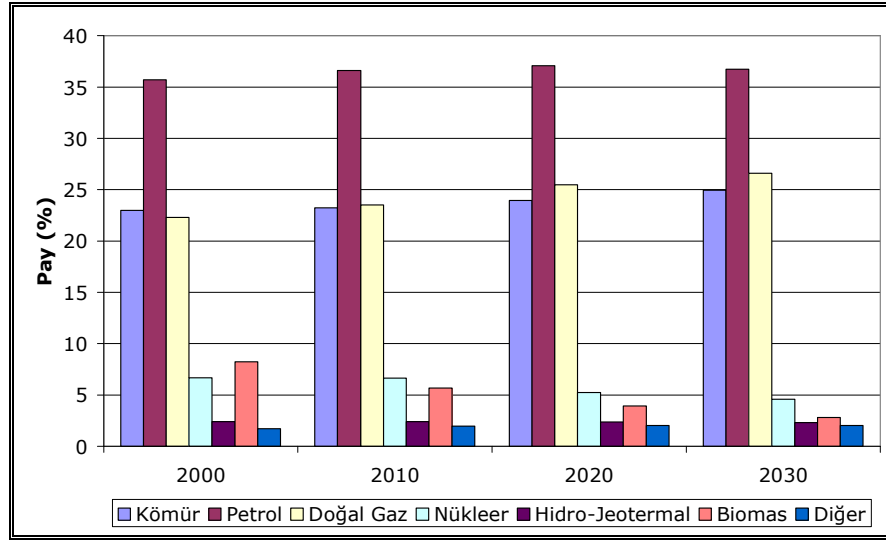
Rusya, ABD ile olan ilişkilerinde kendini Avrasya'daki istikrarın korunmasında en yetkin partner olarak gösterirken AB, özelde Almanya ile olan işbirliği çabalarında kendisine Avrasya'da ekonomi- politik ortak olma vurgusu yapmaktadır. AB'nin doğuya doğru yayılması ve tabii sınır olarak Rusya ile temasa geçmesi AB'nin Avrasya derinliği kazanması açısından Rusya'yı öne çıkarmaktadır. Gorbaçov ile başlayan "Ortak Avrupa Evi" söylemi Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya'yı Avrupa'dan kopmayan bir Asya gücü konumunda tutma çabası ile sürmüştür (Davutoğlu, 2001).

Böylelikle 2001 ve 2003'lerin başı arasında Rusya, Batı ile olan ilişkilerinde nazik ve ihtiyatlı bir tavır sergilerken, 2003'lerin ortalarından 2004'lerin başı boyunca ilişkilerde karşılıklı yüzleşme hakim rol oynamıştır. Şubat 2004'de, Avrupa Komisyonu, Rusya'nın demokratik reformları sürdürmek ve temel evrensel değerleri desteklemek konusundaki tavrının sorgulanması ve genişlemeden, enerji ve çevre konularına kadar önemli meselelerde AB ve Rusya ilişkilerinin gittikçe artan bir çıkmaza girdiğinin öne sürüldüğü bir yazı yayınlamıştır. AGİT'in de dahil olduğu birçok Avrupa devleti ve kuruluşu, Rusya'nın Çeçenistan politikasına ilişkin değerlendirmelerini yeniden gözden geçirmişlerdir (Strategic Survey, 2004).

3.3.1. Avrupa Birliği'nin enerji durumu

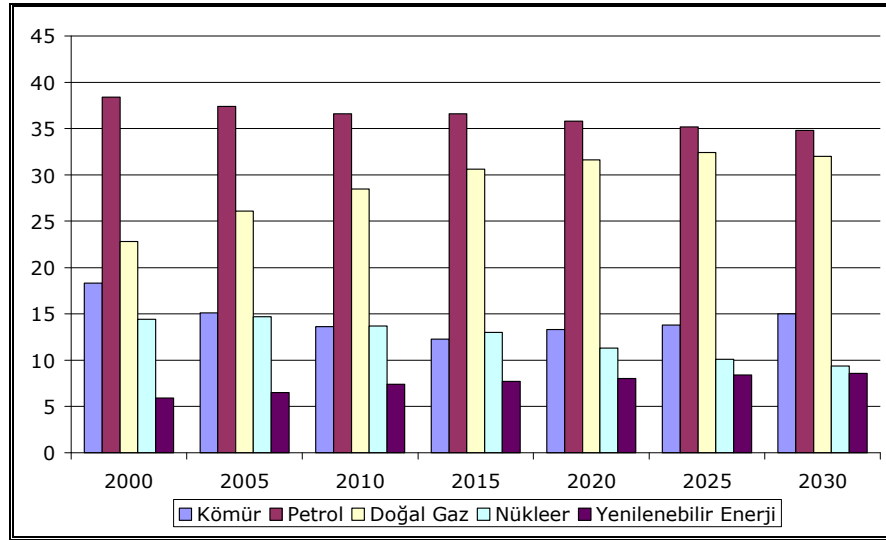
Avrupa Birliği'nin dünya üzerinde enerji tüketiminin en yoğun olduğu bölgelerden birisi olduğu, buna karşılık ise enerji kaynakları açısından ise yeterli imkanlara sahip olmadığı bilinmektedir. Son genişlemenin ardından üye sayısının 27 olmasıyla birlikte AB'nin enerji açısından dışa bağımlılığında artış yaşanmıştır. Bu durum enerji arzı güvenliği açısından AB için yeni açılımları zorunlu hale getirmiştir. AB'nin politika seçenekleri arasında çoklu boru hatları politikasının uygulanması, böylece enerji ithalatında kaynak çeşitliliği yaratılması öne çıkan konular olmaktadır (Tonus, 2004).

Avrupa Komisyonu Enerji ve Taşımacılık Direktörlüğü tarafından yayımlanan, enerji alanında 2000- 2030 dönemine ait tahminlerin ortaya konulduğu çalışmadaki (European Energy and Transport: Trends to 2030, 2004) veriler esas alınarak çizilen Şekil 3-1'e göre, dünya üzerinde enerji tüketimi içerisinde petrol, doğal gaz ve kömür payları önemini korumaya devam etmektedir.

Şekil 3-1: Dünya Enerji Tüketiminin Dağılımı: 2000-2030 (Milyon tpe)
(EC, European Energy and Transport: Trends to 2030)

Şekil 3-2'de sunulan veriler çerçevesinde, toplam enerji tüketiminin %37,4'ü petrol, %26,1'i doğal gaz, %15,1'i kömür,%14,7'si nükleer enerji ve %6,5'i ise yenilenebilir enerji kaynakları ile karşılanmaktadır. Bir başka ifadeyle, AB'nin enerji tüketiminin yaklaşık 2/3'ünü petrol ve doğal gaz oluşturmaktadır.

Şekil 3-2: AB Enerji Tüketiminin Dağılımı: 2000-2030 (%)

(Kaynak: EC, European Energy and Transport: Trends to 2030)

Petrol Kaynakları;

Tablo 3-1’de sunulduğu üzere, AB üyesi ülkelerden sadece İngiltere’de 4.5 milyar ton, Danimarka’da 1.3 milyar ton ve İtalya’da 700 milyon ton kesin petrol rezervi bulunmaktadır. AB dışında kalmayı tercih eden Norveç’te ise 10.1 milyar ton kesin petrol rezervi vardır. 2007 yılında AB’ye tam üye olan Romanya’nın ise 900 milyon ton kesinleşmiş petrol rezervine sahiptir. Bu değerler dikkate alındığında, gelecekte Norveç AB’ye tam üye olsa dahi, AB’nin petrol ihtiyacını kendi kaynaklarıyla karşılamasının mümkün olmayacağı söylenebilir.

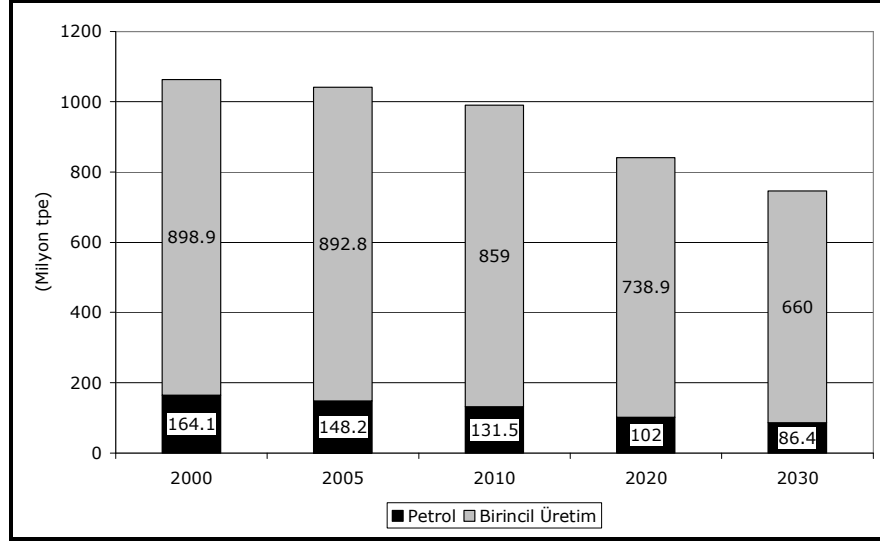
Tablo 3-1: 2003 Yılı İtibarıyla Kesinleşmiş Petrol Rezervleri

(BP Statistical Review of World Energy 2004.)

	Miktar (Milyar ton)	Toplamdaki Payı (%)	Rezerv / Yıllık Üretim Oranı
Danimarka	1.3	0.1	9.5
İngiltere	4.5	0.4	5.4
İtalya	0.7	0.1	19.0
Norveç	10.1	0.9	8.5
Romanya	0.9	0.1	20.6

Şekil 3-3’te görüleceği üzere 27 üyeli AB’nin sınırlı olan petrol üretiminin 2000-2030 döneminde %47,3 oranında azalacağı tahmin edilmektedir. AB’nin petrol

tüketiminin AB içi üretimle karşılama oranı 2000 yılında %9,9 iken 2030 yılında bu oranın %4,4 olacağı tahmin edilmektedir (European Energy and Transport: Trends to 2030, 2004:110).

Şekil 3-3: AB-27'in Petrol Üretimi Tahminleri (Milyon tpe)
(EC, European Energy and Transport: Trends to 2030)

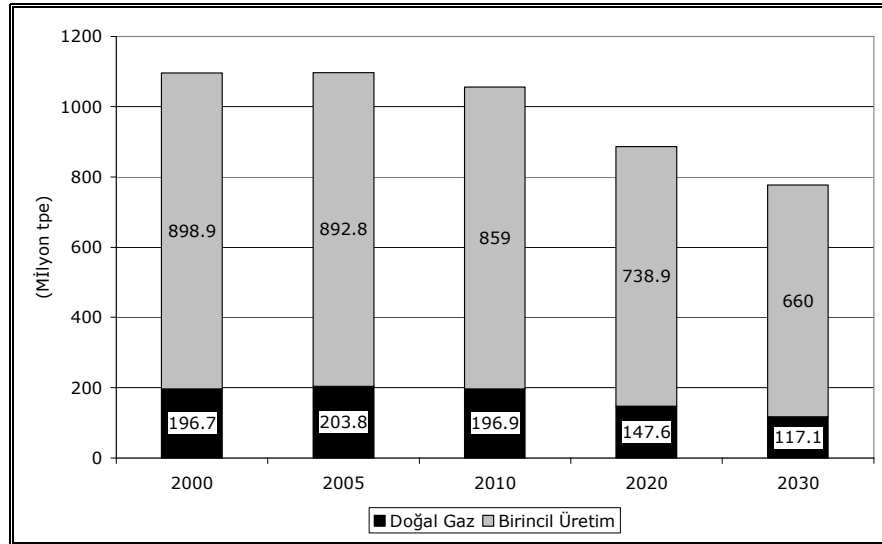
Doğal Gaz Kaynakları;

Tablo 3-2'de sunulduğu üzere, AB'de başta Hollanda (1.670 milyar m³), İngiltere (630 milyar m³), Almanya (210 milyar m³), İtalya (220 milyar m³), Polonya (120 milyar m³) ve Danimarka (90 milyar m³) olmak üzere toplam 2.940 milyar m³ doğal gaz kesin rezervi bulunmaktadır. AB dışında kalan Norveç'te ise 2.460 milyar m³ doğal gaz kesin rezervi mevcuttur. AB'de, 2003 yılında 452,9 milyar m³ doğal gaz tüketimi gerçekleşmiştir.

Tablo 3-2: 2003 Yılı Doğal Gaz Rezervleri
(BP Statistical Review of World Energy 2004.)

Ülkeler	Miktar (1000 milyar m ³)	Toplamdaki Payı	Rezerv/ Yıllık Üretim Oranı
Almanya	0.21	0.1%	11.7
Danimarka	0.09	0.1%	11.8
Hollanda	1.67	0.9%	28.6
İngiltere	0.63	0.4%	6.1
İtalya	0.22	0.1%	16.0
Norveç	2.46	1.4%	33.5
Polonya	0.12	0.1%	28.9
Romanya	0.31	0.2%	24.6

AB ülkelerinde üretilen doğal gazın, Birlik içi doğal gaz talebini karşılaması mümkün değildir. Bununla birlikte, Şekil 3-4'te görüleceği üzere 27 üyeli AB'nin doğal gaz üretiminin 2000- 2030 döneminde % 40.4 oranında azalacağı tahmin edilmektedir. AB'nin doğal gaz tüketiminin AB içi üretimle karşılama oranı 2000 yılında %11.9 iken 2030 yılında bu oran %5.9 olmaktadır. Bu durum doğal gaz açısından Avrupa Birliği'nin ithalat bağımlılığını artırmaktadır.

Şekil 3-4: AB-27'in Doğal Gaz Üretimi (Milyon tpe)
(EC, European Energy and Transport: Trends to 2030)

3.3.2. Avrupa Birliği'nin enerji tüketimi ve dışa bağımlılığı

AB'ye 2004 yılında katılmış ülkeler de dikkate alındığında, AB'nin gelecekte enerji ihtiyacının artacağı kesindir. Yeni üyelerin enerji tüketimlerinin katı yakıtlar dışında AB ile benzerlik gösterdiği bilinmektedir. Ancak, bu 12 ülke, özellikle petrol ve doğal gaz itibarıyla 15 üyeli AB'den daha fazla dışa bağımlı durumdadırlar. Bu veriler çerçevesinde, AB'nin genişlemesinin enerji alanında dışa bağımlılığı artırdığını söylemek mümkündür.

AB'de giderek artan çevreci kaygılar nedeniyle, ekonomik ve teknik ömrünü tamamlamaya yüz tutmuş nükleer santrallerin devre dışı bırakılmasının ve elektrik üretiminde doğal gaz kullanımının teşvik edilmesinin AB'nin enerji açısından dışa bağımlılığını artıran faktörlerden birisi olmuştur. Ayrıca, Kuzey Denizi'ndeki petrol ve doğal gaz kaynaklarının tükenme eğilimine girmesi, sosyal güvenlik ve işçilik maliyetleri nedeniyle kömür üretiminin düşmesi gibi nedenlerle AB gelecekte fosil yakıt ithalatını artırmak zorunda kalacaktır. AB'nin doğal gaza bağımlılığının artmasının, doğal gaz rezervlerinin yoğun olarak bulunduğu ve rekabete açık olmayan pazarlara sahip olan ülkelere (Rusya, İran, Cezayir) bağımlı kalması sonucunu yaratmaktadır. Bu durum AB için enerji arzı güvenliği riskini ortaya çıkarmaktadır.

AB ülkeleri, enerjinin arz güvenliği riskini en aza indirebilmek amacıyla yıllık doğal gaz tüketimlerinin %20'si kadar bir miktarı depolama imkanı yaratmışlardır. AB ülkelerinin üyesi olduğu Uluslararası Enerji Ajansı, bu bağlamda, petrol alanında da depolama kabiliyeti yaratılmasını savunmaktadır. ABD bu kapsamda stratejik petrol rezervleri adı verilen rezervler (500- 550 milyon varil) ile yaklaşık 90 günlük petrol ihtiyacını yer altında depolamaktadır. AB de benzer bir politikayı hayata geçirmek için çaba harcamaktadır. Riskin azaltılmasında bir diğer önemli husus da arz kaynaklarının çeşitlendirilmesidir. AB, kaynak çeşitlendirilmesi hedefi çerçevesinde çoklu boru hatları politikası yanında, doğal gazı sıvılaştırılmış [Liquified Natural Gas (LNG)- Sıvılaştırılmış Doğal Gaz] olarak almak amacıyla terminaller projelendirmeye ve inşa etmeye yönelmiştir.

AB enerji kaynakları açısından fakir olmamakla birlikte kendi kendine yeterli de değildir. 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı gibi bazı dış şoklar, AB'nin nispeten küçük çaplı ve kısa süreli enerji krizlerine karşı dayanabildiğini göstermiştir. Ancak, 1970'lerde ardı ardına yaşanan petrol krizleri gibi uzun süreli istikrarsızlıklara karşı AB'nin çok uzun süre direnç göstermesi mümkün görülmemektedir..

AB petrol ithalatının önemli bir kısmını AB üyesi olmayan Norveç'ten karşılamaktadır. Ancak, bu ülkenin mevcut rezervlerinin sınırlı olması nedeniyle AB'nin petrol ithalatında ikinci sırada yer alan Rusya ile enerji alanında sürmekte olan iş birliğine büyük önem vermektedir. AB'nin, Orta Doğu ülkelerinden yaptığı ithalatın toplam içindeki payı ise 1/3'ü geçmemektedir. Bu ağırlığın gelecekte daha da artması muhtemel gelişmelerdendir.

Tablo 3-3: AB'nin 2002 Yılında Petrol İthalatı Yaptığı Ülkeler
(EU Energy and Transport in Figures, 2003)

Ülkeler	Petrol İthalatı (Milyon ton)	Payı (%)
Norveç	793.5	23.0
Rusya	770.8	22.3
Suudi Arabistan	381.9	11.1
Libya	271.9	7.9
İran	185.3	5.4
Suriye	138	4.0
Nijerya	136.9	4.0
Irak	119.7	3.5
Cezayir	118.6	3.4
Kazakistan	92.4	2.7
Meksika	67.8	2.0
Angola	60	1.7
Venezüella	48.5	1.4
Kuveyt	45.7	1.3
Diğer Afrika	37.9	1.1
Diğer	182.3	5.3
Toplam	3451	100

Tablo 3-4'te sunulan veriler dikkate alınarak, AB'nin doğal gaz açısından

Rusya başta olmak üzere Norveç ve Cezayir'e bağımlı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. 2003 yılında dünya toplam doğal gaz rezervlerinin %27'sine sahip olan Rusya'da rezerv/yıllık üretim oranının 81.2 olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, AB'nin Rusya'ya doğal gaz alanında bağımlılığının devam edeceğini söylemek mümkündür.

Tablo 3-4: AB'nin 2001 yılında Doğal Gaz İthalatı Yaptığı Ülkeler
(EU Energy and Transport in Figures 2003)

Ülkeler	Doğal Gaz İthalatı (Milyar m ³)	Payı (%)
Rusya	74118	38.7
Norveç	50180	26.2
Cezayir	48581	25.4
Nijerya	7711	4.0
Umman	953	0.5
Libya	782	0.4
Katar	646	0.3
Trinidad- Tobako	577	0.3
BAE	145	0.1
Diğer	7683	4.0
Toplam	191376	100

AB, Ortaklık ve İş Birliği Anlaşması'nın (PCA: Partnership and Cooperation Agreement) 1997 yılında yürürlüğe girmesinden sonra AB enerji alanında iş birliğinin kaçınılmazlığını görerek Rusya ile bir enerji diyalogu başlatmıştır (http://www.europa.eu.int/comm/energy/russia/overview/index_en.htm, 12 Aralık 2009'da erişildi). AB açısından bu diyalog; petrol, doğal gaz, elektrik, enerji tasarrufu ve çevrenin korunması alanlarında ortaklık sürecini geliştirme ve AB'nin enerji arzı güvenliği kaygılarını gidermeye yöneliktir. AB, özellikle doğal gaz ve petrolde Rusya'ya olan bağımlılığını dikkate alarak, Rusya'nın içinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal sıkıntılardan da yararlanarak amaçlarına ulaşmayı planlamaktadır. Bu işbirliği sayesinde AB, Rusya'nın enerji sektörünün AB yatırımlarına açılması, verimli ve çevreye duyarlı modern teknolojilerin kullanılması, enerji tasarrufunun artırılması gibi

alanlarda gelişmeler sağlayarak geçmişte Rusya ile olan enerji ilişkisini yeniden tanımlamayı amaçlamaktadır (Tonus, 2004).

Öte yandan, Rusya'nın önceliği ise, enerji kaynakları ihracatının yarısından fazlasını (petrolde %50, doğal gazda %60) AB'ye gerçekleştirdiğini dikkate alarak enerji üretimini sürdürmek ve bunu pazarlayabilmektir. Rusya'nın üretimde kullandığı düşük teknoloji ve yeni üretim alanlarının bulunmasının gerekliliği düşünüldüğünde, en önemli ticari ortağı olan AB ile ilişkilerini geliştirmek istemesi normal karşılanmaktadır. Tablo 3-5'da sunulan veriler incelendiğinde, Rusya'nın AB ile olan enerji alışverişinin gelecekte artarak devam edeceği tahmin edilmektedir.

Tablo 3-5: Rusya'nın 2000- 2020 Yılları Arasında AB'ye Enerji İhracatı
(Russian Energy Strategy to 2020.)

Enerji Türü	22000	22005	22010	22015	22020
Toplam (milyon tpe)	5506	5530+	5530+	5550+	5565+
Petrol (ham ve işlenmiş petrol) (milyon ton)	1173	1160+	1155+	1155+	1150+
Doğal Gaz (milyar m ³)	2205	2245+	2245+	2260+	2270+
Kömür (milyon ton)	117	114- 18	115- 20	115- 21	118- 20
Elektrik (Milyar KWH)	115	222- 25	330- 35	335- 55	440- 75

(+) tahmini rakamların belirtilenin üzerinde olabileceğini göstermektedir.

3.3.3. Avrupa Birliği açısından Rusya'nın enerji-politik önemi

1991 yılında Lahey'de imzalanan Avrupa Enerji Şartı'nın başlıca hedefleri, enerjinin arz güvenliğini artırmak, enerji üretimi, taşınması, dağıtımı ve kullanımının verimliliğini en üst düzeye çıkarmak ve çevre problemlerini en aza indirmektedir.

Burada belirtilen amaçlar çerçevesinde, 1998 yılından itibaren Avrupa Komisyonu "Ortak Analiz Projesi (The Shared Analysis Project)" çalışmalarını hayata geçirmiştir. Projenin alt konu başlıkları arasında dünya enerji talebinin geleceği, elektrik ve doğal gaz piyasalarının liberalleştirilmesi, çevrenin korunması alanında yeni

standartlar belirleyen Kyoto Protokolü'ne uyum sağlanması ve enerji üretim ve tüketiminde verimliliğin artırılması amaçları vurgulanmıştır. 1990 yılından itibaren AB, enerji kullanımında sağlanan verimlilik ve Merkezi Doğu Avrupa ülkeleri ile geliştirilen iyi ilişkiler sayesinde ciddi sorunlar yaşamamıştır. Ancak, AB gelecekte enerji arzında sıkıntılar yaşayabileceğini düşünerek yeni birtakım önlemler geliştirmeye çalışmaktadır (Kızılkaya ve Engin, 2004).

AB, dünya enerji tüketiminin %25'ini gerçekleştiren ABD'den sonra %16'lık payla ikinci büyük tüketici konumundadır. Ancak AB'nin yerli kaynakları oldukça sınırlıdır ve hatta yerli kaynakların üretim maliyetleri dünya ortalamasının hayli üzerindedir. Topluluğun en ciddi petrol rezervleri Kuzey Denizi'ndedir ve bu rezervlerin geliştirme maliyetleri de görece yüksektir. Doğalgaz rezervlerinde de petrole benzer olumsuz bir durum söz konusudur. Kömürün üretim maliyeti ise dünya fiyatlarının üç-dört katıdır. Rezervler oldukça yaygın olsa da maliyetin yüksekliği AB'nin kömür kullanımını ciddi oranda sınırlamaya yönlendirmektedir. Sadece İngiltere'de kömürün diğer kaynaklarla rekabet edebilecek maliyetlerle üretilmesi beklenmektedir. Dünya uranyum rezervlerinin ise %2'si Avrupa'dadır. Dünya uranyum fiyatlarının çok düşük olması da kömürde olduğu gibi uranyumda da Avrupa'daki madenlerin çoğunun kapanmasına neden olmaktadır. Bu durum da AB'nin enerjide ve özellikle petrol ve doğalgazda dışa bağımlı olmasına neden olmaktadır (Pamir, 2005).

Üstelik birliğin tüketimi her sene %1-2 artış göstermektedir ve Birliğe üye olmayan ülkelere elde edilen kaynaklara olan bağımlılık %50'nin üstüne çıkmaktadır. Birlik önümüzdeki 20-30 yılda, petrolde %90, doğalgazda %70 ve kömürde %100 dışa bağımlı hale gelecektir (European Commission, 2002). Bu dışa bağımlılıkta, AB'nin en büyük enerji ithalatçısı olarak dünya enerji ticaretinin en önemli aktörleri arasında yer almasını sağlamaktadır. AB; dünya enerji piyasasıyla, jeopolitik gelişmelerle, enerji ithalatı yaptığı ülkelerle, transit geçiş ülkelerinin coğrafi konumları ve siyasi istikrarı ile yakından ilgili olmak zorundadır.

Birlik, halen petrol ithalatının %51'ini OPEC üyesi ülkelere, %21'ini Norveç'ten ve %18'ini başta Rusya olmak üzere BDT ülkelerinden sağlamaktadır.

Ancak petrolde birliğin çeşitli kaynaklardan ithalat yaptığı görülmektedir. Doğalgaz gereksinimini ise büyük oranda az sayıda ülkeden yaptığı ithalat ile karşılamaktadır. Özellikle bu alanda birliğin Rusya'ya olan bağımlılığı söz konusudur. Avrupa Komisyonu, AB üyesi olmayan ülkelere yapılacak ithalatı %30 ile sınırlamaya çalışsa da hacimler artma eğilimindedir. Özellikle Almanya, Rusya ile yeni bir anlaşma imzalayarak hem gaz alım miktarını hem de tükettiği gazda Rus gazının oranını önemli oranda arttırmıştır (Pamir, 2005).

AB en çok Rusya Federasyonu ve BDT ülkelerinden doğalgaz almaktadır. Bu ülkelerin ardından ise %29'luk payla Cezayir gelmektedir. Norveç ise %25'lik payla üçüncü konumdadır. Üstelik AB'nin doğalgaza bağımlılığının artmasının, doğalgaz rezervlerinin yoğun olarak bulunduğu ve rekabete açık olmayan pazarlara sahip olan ülkelere (Rusya Federasyonu, Cezayir, İran) bağımlı kalması sonucunu yaratacağı düşünülmektedir. Rekabete açık olmayan pazarlara sahip olan bu tür ülkelere bağımlılık, AB için enerjinin arz güvenliği riskini ortaya çıkaracaktır. Bu riski kısa ve uzun vadeli olarak iki başlık altında incelemek mümkündür. Kısa vadeli risk, boru hatlarında ortaya çıkabilecek teknik arızalar ve hava koşulları olarak tanımlanabilir. Uzun vadeli risk ise, doğalgazı ihraç eden veya enerji nakil hatlarının geçtiği ülkelerde zaman içinde ortaya çıkması muhtemel siyasi istikrarsızlıklar ve rejim bunalımları olarak ifade edilebilir. AB ülkeleri, enerjinin arz güvenliği riskini en aza indirebilmek amacıyla yıllık doğalgaz tüketimlerinin % 20'si kadar bir miktarı depolama imkanı yaratmışlardır. AB ülkelerinin üyesi olduğu Uluslararası Enerji Ajansı, bu bağlamda, petrol alanında da depolama kabiliyeti yaratılmasını savunmaktadır. ABD ise stratejik petrol rezervleri adı verilen rezervler (500- 550 milyon varil) ile yaklaşık 90 günlük petrol ihtiyacını yer altındaki tuz madenlerinde depolamaktadır. AB de benzer bir politikayı hayata geçirmek için çaba sarf etmektedir. Riskin azaltılmasında bir diğer önemli husus da arz kaynaklarının çeşitlendirilmesidir. AB, kaynak çeşitlendirilmesi hedefi çerçevesinde çoklu boru hatları politikası yanında, doğal gazı sıvılaştırılmış [Liquified Natural Gas (LNG) - sıvılaştırılmış doğalgaz] olarak almak amacıyla terminaller inşa etmeye yönelmiştir (Kızılkaya ve Engin, 2004).

AB'nin ortak bir politika anlamında uygulanabilir bir enerji politikasından söz

edebilmek ise bugün için bile söz konusu değildir. Birlik için hazırlanmış ortak bir enerji politikasının temel metni sayılabilecek en kapsamlı çalışma "Green Paper- Yeşil Kitap" olarak adlandırılan rapordur. Üye ülkeler daha ziyade tek tek ve birbirinden farklı enerji politikaları uygulamaya çalışmaktadır. Genel hatlar itibariyle ise "Yeşil Kitap" birtakım bilgiler sunmaktadır. Bu rapor Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanmış, tartışmaya açık bir taslak metindir. Raporda kısaca AB'nin giderek daha fazla enerji tükettiğine ve enerji kaynaklarına (özellikle petrol ve doğalgaz) olan ithalat bağımlılığının arttığına işaret edilmektedir. Topluluk enerji üretiminin, tüketimi karşılamadaki yetersizliğine vurgu yapıldıktan sonra da enerjide dışa olan bağımlılığın sürekli arttığı belirtilmektedir (Pamir, 2005).

Raporun "Avrupa İçin Enerji Stratejisi: Sürdürülebilir Kalkınmayı Dengeleme, Rekabet Edebilirlik ve İhtiyacı Karşılamanın Güvenliği" başlıklı kısmında birliğin enerji ihtiyacı hakkında şu ifadeler yer verilmiştir (The Green Paper Energy, 2006);

- Kaçınılmaz bir şekilde yatırıma ihtiyaç vardır. Önümüzdeki 20 yılda sadece Avrupa'da tahmin edilen enerji ihtiyacını karşılamak ve yaşanan altyapıyı yenilemek için yaklaşık 1 trilyon Euro'luk yatırıma ihtiyaç vardır.

- Birliğin ithalat bağımlılığı artmaktadır. Eğer yerli enerjimizi daha rekabetçi yapamazsak önümüzdeki 20-30 yılda birliğin enerji gereksiniminin % 70'i güvensiz olarak nitelenen bölgelerden ithal edilen ürünlerden karşılanacaktır ki bugün bu oran % 50'dir.

- Rezervler az sayıda ülkede yoğunlaşmıştır. Bugün, birliğin doğalgaz tüketiminin aşağı yukarı yarısı sadece üç ülkeden elde edilmektedir; Rusya, Norveç ve Cezayir. Günümüzdeki eğilim göstermektedir ki doğalgaz ithali önümüzdeki 25 yılda %80 artacaktır.

- Enerjiye olan küresel talep artmaktadır. Dünya enerji talebinin ve CO2 emiliminin 2030 itibariyle %60 artması beklenmektedir. Küresel petrol tüketimi 1994'den beri %20 artmıştır ve küresel petrol talebinin her sene %1,6 oranında artacağı tahmin edilmiştir.

- Doğalgaz ve petrol fiyatları artmaktadır. Birlikte her ikisinin de fiyatları son iki senede neredeyse ikiye katlamıştır. Bu tüketiciler için çok zor bir durumdur. Fosil yakıtlara olan küresel talebin artmasıyla, ihtiyacın karşılanma halkası gerginleşmiştir.

İthalat üzerindeki bağımlılığın artmasıyla da doğalgaz ve petrolün yüksek fiyatları büyük olasılıkla bu seyirde kalacaktır.

- İklimimiz gittikçe ısınmaktadır. İklim Değişikliklerine İlişkin Hükümetler arası Panel'e göre gaz emisyonu çoktan dünyayı 0,6 derece ısıtmıştır. Eğer herhangi bir tedbir alınmazsa yüzyılın sonunda 1.4 ile 5.8 derece arasında bir artış olacaktır. AB de dahil dünyadaki bütün bölgeler ekonomileri ve ekosistemleri ile ilgili ciddi sonuçlarla yüz yüze kalacaktır.

- Avrupa henüz tam olarak rekabetçi içsel enerji piyasasını oluşturmamıştır. Bu durumu aşabilmek için bağlantılar geliştirilmeli, geçerli kanunlar ve düzenleyici çerçeveler pratik olarak komple uygulanabilmeli ve birliğin rekabet etme kuralları ayrıntılı bir şekilde icra edilebilmelidir.

AB bu noktada giderek artan enerji gereksinimini karşılama ve kaynaklarını çeşitlendirme politikası izlemektedir. İpek Yolu'nun yeniden doğuşunu gerçekleştiren Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia-TRACECA) projesi de bu aşamada birliğin günümüzdeki enerji gereksinimini giderecek başarılı ve olgun bir projedir. Eski İpek Yolu'nun yeniden canlandırılması sayesinde Orta Asya ve Güney Kafkasya pazarlarına serbestçe geçiş sağlanacaktır. Benzer bir yaklaşım gaz yolları ve petrol alanlarının geliştirilmesi için de sergilenmektedir. Bu çerçevede AB, Avrupa'ya Gaz ve Petrol Transferi Programını (Interstate Oil and Gas Transport to Europe-INOATE) uygulamaya koymuştur (Kılıçbeyli, 2003). Türkiye'nin de dahil olduğu bu proje çerçevesinde AB, enerjinin arz güvenliğini tesis etmeyi amaçlamaktadır. Bu sistem sayesinde, özellikle doğalgazın boru hatları ile AB'ye getirilmesi düşünülmektedir (Kızılkaya ve Engin, 2004).

AB'nin enerji alanında Rusya ile olan ilişkilerine bakılacak olursa, Ortaklık ve İş Birliği Anlaşması'nın (PCA: Partnership and Co - operation Agreement) 1997 Aralık ayında yürürlüğe girmesinden itibaren, enerji alanında işbirliğinin kaçınılmazlığını gören AB, Rusya Federasyonu ile bir enerji diyalogu başlatmıştır. AB açısından bu diyalog; petrol, doğal gaz, elektrik, enerji tasarrufu ve çevrenin korunması alanlarında ortaklık sürecini geliştirme ve AB'nin enerjinin arz güvenliği kaygılarını giderme anlamını taşımaktadır. Özellikle doğalgaz ve petrolde Rusya'ya olan hayati bağımlılığını dikkate

olarak, Rusya'nın içinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal sıkıntılardan da istifade etmek suretiyle amaçlarına ulaşmayı planlamaktadır. Bu işbirliği sayesinde AB, Rusya'nın enerji sektörünün AB yatırımlarına açılması, verimli ve çevreye duyarlı modern teknolojilerin kullanılması, enerji tasarrufunun artırılması gibi alanlarda gelişmeler sağlayarak geçmişte Rusya ile olan enerji ilişkisini yeniden tanımlamayı amaçlamaktadır. Daha önce uzun vadeli ikili anlaşmalar yoluyla AB ile sadece enerji ticareti gerçekleştiren Rusya, enerji diyalogu sürecinde, hem enerji alt yapısını AB standartlarına yükseltecek hem de enerji piyasasını AB enerji şirketlerinin yatırımlarına açacaktır (Kızılkaya ve Engin, 2004). Üstelik AB'nin Rusya enerji politikası sadece jeostratejik ve yakıt temini maddeleri ile sınırlı değildir. AB; Rusya ve Hazar bölgesi ülkelerine karşı politikalarını açık ve dürüst olarak yürütmekte, bu ülke ile eşit haklar bazında ilişkiler istemektedir. Taraflar arasında özellikle enerji alanındaki işbirliğinden Rusya oldukça memnundur zira şu anda AB ülkelerinin doğalgaz ihtiyacının % 41'ini, petrol ihtiyacının ise %21'ini karşılamaktadır. Rusya ile ticari ilişkilerin artık Euro ile yapılmasına da 2001'de başlanmıştır (Kılıçbeyli, 2003).

Ancak Rusya ile Ukrayna arasında yakın dönemde yaşanmış olan doğalgaz krizi Avrupa gaz tüketici ülkelerini Rus doğalgazına alternatif aramaya yöneltmiş ve Hazar doğalgazının Rusya'yı by-pas ederek Avrupa'ya ulaştırılması projesini tekrar canlandırmıştır. Avrupa ülkeleri ile Rusya arasındaki enerji kaynakları alanında kurulan karşılıklı bağımlılığın işlemediği anlaşılmış ve karşılıklı bağımlılıktan ziyade Avrupa ülkelerinin Rus enerji kaynaklarına olan bağımlılığından bahsedilmeye başlanmıştır. AB; Rusya'ya bir alternatif olarak Yunanistan, Bulgaristan ve Ukrayna üzerinden doğalgaz temin etmeye çalışmaktadır. Bu nedenle de "Türkiye-Yunanistan doğalgaz Boru Hattı" ve Türkiye üzerinden Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Avusturya'ya gaz iletilmesini hedefleyen yani Hazar ve Ortadoğu ülkelerinden gaz teminini öngören NABUCCO projesi AB için oldukça önemlidir (Pamir, 2005). Aşağıda yer alan harita bu projenin geçiş güzergahlarını göstermektedir.

Harita 3-1 Nabucco Projesi

(<http://nabuccoprojesi.blogcu.com/nabucco-haritasi/5816136>, 13 Mart 2010'da erişildi.)

İran doğalgazını Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya hattı üzerinden AB'ye taşıyacak olan Nabucco projesi gerçekleştiğinde yılda 30 milyar metreküp doğalgaz Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine taşınacaktır. Bu proje için AB, 4.5 milyar dolar harcayacaktır. Avusturya'ya ulaşacak güzergah ile ilk etapta Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Slovakya, Çek Cumhuriyeti gibi yeniden yapılanan ekonomilerin gaz ihtiyacının karşılanması ve diğer ülkelerin gaz talep gelişimlerine göre takip eden yıllarda Avusturya'dan Batı Avrupa'ya ulaşılması planlanmaktadır. AB ülkelerinin sona erecek gaz kontratlarının yerini Türkiye üzerinden taşınacak gazla ilgili anlaşmaların alması bu hatla mümkün olabilecektir (<http://www.kobifinans.com.tr/sektör/011909/5305>, 01.Aralık 2009'da erişildi).

Bu gibi alternatiflerin arandığı bu dönemde Rusya ise enerji kaynaklarını bir milli güç unsuru olarak kullanma stratejisi çerçevesinde atılımlarda bulunmuştur. Rusya bu noktada hem Avrupa'ya yapılan doğalgaz ve petrol ihracat güzergahlarını kendi üzerinden geçirerek çeşitlendirmeye çalışmaktadır hem de Güney Avrupa Enerji piyasasında varlığını genişletme ve İsrail'e doğalgaz sağlama projesi yürütmektedir. Son dönemde Gazprom'un birkaç yeni alanda aktifleşmesi ise Batı ülkelerinde endişe ile izlenmektedir. Keza Rusya bir yandan Avrupa'nın sıvılaştırılmış doğalgaz sağlayıcısı Cezayir ile enerji işbirliğini gündeme getirirken, bir yandan da Hindistan tarafından İran-

Pakistan- Hindistan doğalgaz boru hattı projesine katılması önerilmiştir. Küresel enerji sağlayıcısı rolüne soyunan Rusya, dördüncü nesil nükleer santrallerini geliştirmeye çalışırken hem yurtiçinde nükleer enerji üretimini arttırmaya çalışmaktadır hem de nükleer yakıt sağlama konusunda çalışmalarını sürdürmektedir (Somuncuoğlu, 2006).

3.3.4. AB'nin genişleme stratejisine Rusya Federasyonu'nun tepkisi

AB'nin üç eski Sovyet cumhuriyetini ve beş Orta Avrupa "uydu" devletini alarak, 1 Mayıs 2004'te genişlemesi, Moskova'da endişe ile karşılanmıştır. Rusya'da, Batı'ya eklenen eski müttefiklerine karşı sadece büyük kızgınlık yoktur; aynı zamanda genişlemenin ışığında AB'den aşırı talepte bulunulmuştur. Moskova, AB ile Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın (Partnership and Cooperation Agreement- PCA), on yeni üye devletle genişletme anlaşması yapılmasında gönülsüzdü ve bu hususta bir anlaşmaya son anda varılmıştır ve Duma tarafından alelacele imzalanmak zorunda kalınmıştır (Cameron ve Domasnki, 2005).

AB'nin yeni üye devletlerinin en geniş Polonya, anti Rus eğilimi iddialarından dolayı Moskova tarafından eleştirilmiştir. Fakat Moskova; Polonya, NATO ve AB'ye katıldığı zaman aldırnamıştır ve o zamandan beri köprüleri yeniden inşa etmek için çok az şey yapmıştır. Ukrayna'nın Turuncu Devrimi'nin Polonyalı destekçileri aynı zamanda Moskova'yı derinden kızdırmıştır. Öte yandan Rusya, Baltık devletlerine küçümseyici bir şekilde davranmıştır. Keza Rusya, Letonya ve Estonya'daki Rusça konuşan azınlıkların durumu hakkında suçlamalarda bulunmaya devam etmektedir ve sınırlar üzerinde hala çözümlenmemiş tartışmalar vardır (Cameron ve Domasnki, 2005).

AB için Rusya ile iyi ilişkiler genişleme bağlamında oldukça önemlidir, bu sadece AB-Rusya sınırlarını genişletmekte aynı zamanda ticaret hacmini de yükseltmektedir. AB-Rusya ticari ilişkilerindeki herhangi bir kesinti AB için yeni üyelerin ekonomik olarak hazmedilmesini ve Rus üretimi ile gerçekleşecek enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesini zorlaştıracaktır. Fakat Rusya, DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) ile ilgili beklentilerinden vazgeçer düşüncesiyle ülkeler arası ilişkilerin bozulmaması için gerekli dürtüye sahiptir. Bu düşünce Rusya'nın genişleme meselesiyle

ilgili AB ile karşı karşıya kalma endişelerini biraz olsun yumuşatmıştır.

Özellikle AB'nin, Rusya-AB Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nın yeni üyelere yayılması ile ilgili Rusya'nın şartlarına gösterdiği başarılı muhalefet ve güçlü iradesi sayesinde bu yumuşama sağlanmıştır. Rusya'nın amacı aslında ekonomiktir, AB'ninki ise daha temeldir, yani Baltık ülkelerini kapsayan yeni üyelerin bağımsızlık ve egemenliklerini korumadaki inanırlığının tesis edilmesidir (Strategic Survey, 2004).

3.4. Rusya Federasyonu- ABD İlişkileri

Yaklaşık iki yüzyıldan biraz uzun geçmişi olan Rus-Amerikan ilişkileri bu süreç içerisinde iki temel döneme ayrılmaktadır. Birinci dönemdeki ilişkiler iki uzak ülkenin birbirleriyle çok az temaslarının bulunduğu ve genel anlamda bu uzaklığın getirdiği iyi ilişkiler çerçevesinde gerçekleşmiştir. İkinci dönemde ise her iki ülke birbirini doğrudan hedef almıştır ve katı cepheleşme yaşanmıştır. İkinci Dünya Savaşı döneminde kurulan ittifak, savaşın ardından yerini düşmanlığa bırakmıştır.

1990'lı yıllarda kısa süreli bir asimetric ortaklık ve hemen ardından asimetric dışlama yaşandıysa da ilişkilerde ikinci dönemden sonraki aşamaya geçilmiştir. Yeni dönemde ABD tek gerçek küresel oyuncu olarak merkezi konumdadır ve ekonomik, bilimsel-teknolojik, askeri güç, bilgi, kültürel-eğlence alanlarında üstünlüğünü korumaktadır. Bunun yanı sıra Washington'un IMF, Dünya Bankası, DTÖ ve diğer uluslararası kuruluşlarda, koalisyonlarda, NATO ve benzeri ittifaklarda başatlığını sürdürmesi söz konusudur. ABD etrafında, onun etkisiyle yeni dünya düzeninin çekirdeği olacak, temel değerleri paylaşan ve toplumun yüksek çıkarlarını amaçlayan uluslararası bir camia oluşmaktadır (Trenin, 2001).

1991'deki Körfez Savaşı'ndan ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bazı Amerikalı stratejistler, artık ABD'nin dünyanın herhangi bir bölgesinde iradesini zorla kabul ettirebilecek bir güçte olduğu sonucuna varmışlardır. Bazı gerçekçi Amerikalılar, bu stratejistlerin Amerika'nın dünya jandarmalığı yapması görüşüne karşı

çıktıysa da (Huntington, 1997) Washington'daki genel eğilim, tek süper güç konumunda olan ABD'nin dünyanın geri kalan kısmına kendi politikasını dikte ettirmeye hakkı ve kapasitesi olduğuna inanmaktaydı (Mikoyan, 2000). Bu durum Eylül 2002'de Beyaz Saray tarafından yayınlanan "ABD Milli Güvenlik Stratejisi" adlı belgede de açıkça gözükmektedir. Belgede, "ABD'nin, yeni dönemde milli çıkarlarını tek kutuplu dünya düzeni içinde hegemon güç olarak elde etme isteği ve bu çıkarlarını sağlayabilmek için dünya genelinde ekonomik, siyasi ve askeri üstünlük sağlama yoluna gideceği" ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca ABD, kendi çıkarlarına ulaşma yolunda hiç kimsenin vazgeçilmez olmadığını da belirtmektedir. ABD, aynı anda dünyanın her yerinde bulundurduğu silahlı kuvvetleri ile "Uluslararası Terörizm ile Mücadele", "Tehdidi Önceden Vurma", "Demokrasi ve Özgürlüğü Yayma" gibi konseptlerle BM, AB, Rusya, Çin ve diğer dünya devletlerini göz ardı eden bir tutum içinde bulunmaktadır (Aklar, 2005).

Ayrıca ABD'de ortak düşünce, Avrasya'daki doğal kaynaklara sahip olan gücün Amerikan çıkarlarını tehdit edebileceğini savunmaktadır. Keza Samuel P. Huntington; "ABD'nin üstün olmadığı bir dünya, küresel olayların biçimlendirilmesinde ABD'nin başka herhangi bir ülkeden daha fazla etki sahibi olduğu bir dünyaya göre daha fazla şiddet ve düzensizlik ve daha az demokrasi ve ekonomik büyüme içerecektir. ABD'nin kalıcı uluslararası önceliği, Amerikalıların refah ve güvenliği ve özgürlüğün, demokrasinin, açık ekonomilerinin geleceği ve dünyadaki uluslararası düzen için merkezi önemdedir" diyerek ABD'nin küresel hedefini belirlemektedir. ABD, ekonomik çıkarlarını sıçrama noktası olarak kullanarak Hazar havzası üzerinden Avrasya bölgesinde nüfuz sahibi olmak istemekte ve geleceğin süper güç adayı Çin ve bölgesel güçler Hindistan ve Rusya arasında bir pozisyon belirlemeyi hedeflemektedir (Erol, 2006). Dolayısıyla da Moskova ve Washington arasındaki ilişki eşit bir işbirliği olarak düşünülememektedir. Bu durumun en azından bir sebebi taraflardan birinin "Soğuk Savaşı" kaybetmesi ve diğerinin kazanmasıdır. Tarih şimdiye dek kazananlar ve kaybedenler arasında herhangi bir eşit işbirliği ilişkisinin varlığını gözlemlememiş ya da devam ettirmemiştir. Eğer konuya bu bağlamda yaklaşılsa, Rusya ve ABD arasında sadece işbirliği bağlarının kurulması olasılığından bahsedilebilir. Zira işbirliği için pragmatik çıkarların kesişmesi yeterlidir. Örneğin, "Soğuk Savaş" yıllarında ABD ve

SSCB nükleer savaş tehdidinden kaçınma, silahların kontrolü, kitle imha silahlarının yayılmaması gibi konularda işbirliği yapıyorlardı. İşbirliği yapmak amacıyla taraflar arasındaki iç ve dış politikayı belirleyen temel ilkeler üzerinde uzlaşmaya varılmalıdır. Bu jeopolitik ve ekonomik özelliklere bağlı olan stratejik çıkarların çakışması ya da yakınlığı anlamına gelmektedir. Ancak, Rusya ve ABD arasında bu tür bir ilişki modeli henüz oluşturulmamıştır (Nasırov, 2003).

Bu açıdan bakıldığında, Brezezinsky'nin sorusu güncelliğini korumaktadır: "Rusya kimdir, bir müttefik mi, müşteri mi yoksa kaybeden bir düşman mı?". Rusya-ABD ilişkilerinin gerçek koşulu çıkarlarının çakışmamasıdır. Zaten 1996-1997'de NATO'nun genişlemesinin tartışıldığı dönemde, Kasım 1997- Mart 1998'de Irak Krizi'nin olduğu dönemde ve 1999'da Kosova Krizi esnasında Rusya'nın çıkarları ABD'nin çıkarları ile çakışmaktaydı ancak Rusya sorunların ABD planları çerçevesinde şekillenen senaryolar dahilinde çözümlerini kabul etmek zorunda kalmıştı. Sonraki yıllarda da Rusya'nın bu çizgisi devam etmiştir. Ancak, Washington'un 13 Aralık 2001'de, 1972 tarihli Anti Balistik Füze (Anti Balistik Misilse-ABM) Anlaşması'ndan tek taraflı olarak çekilmesi taraflar arasındaki gerginliği arttırmıştır (Nasırov, 2003).

Sonuç olarak ABD, Sovyetler Birliği'nin sona ermesinden sonraki 10 yıl boyunca birliğin çekirdeği olan Rusya'yı küresel ekonomik, ticari ve finansal sisteme entegre etmeye çalışmıştır. Bu dönemde bir yandan yoksullaşan Rus halkının sosyo-kültürel yapısı erozyona uğrattılırken, bir yandan da IMF ve Dünya Bankası tarafından borca sokulan Rusya'yı politik kontrole alma çabaları yoğunlaşmıştır. 2000 yılından itibaren iktidara gelen Putin, Sovyetlerin ardından Rusya'nın da dağıtılma ve Batı'nın kontrolü altına alınma sürecini çabuk fark etmiştir. İktidarının ilk dört yılında karşı tarafı fazla ürkütmeden kontrollü bir şekilde, sürüklenişi durdurmayı başarmıştır. 2004 yılında başlayan ikinci başkanlık döneminde ise konjonktürel politik ve ekonomik gelişmelerden de yararlanarak karşı atağa geçmiştir. Bugün geline nokta da Rusya; ekonomik, sosyal, askeri, teknolojik ve politik olarak ABD karşısında 1970'lerin "dehşet dengesi" olarak adlandırılan güç dengesini sağlamış gözükmektedir. ABD ise Rusya'nın yeniden yükselişi karşısında NATO ve ikili stratejik ilişkilerini kullanarak Rusya'nın yakın coğrafyasında askeri yığınak yapmaya çalışmaktadır (Tarakçı, 2006).

3.4.1. Güç dengesinden asimetrik düşmanlığa

Demir perde yıkıldığından beri Amerikalı ve Rus diplomatlar ülkeleri arasında, Soğuk Savaş husumetinin yerini alacak özel bir ilişki aramaktadırlar. Milli güvenlik hususu yeterince randıman vermemiştir. Grant T. Hammond'un da ifade ettiği gibi; "eski alışkanlıklar çok zor yok olmaktadır". ABD için Yeni Rusya'nın 1989'dan bu yana sivil toplumsal yapısında oluşan değişiklikleri düzenlemeye çalıştığını görmekten çok, onun selefinin emperyalist hırslarına devam ettiğini düşünmek daha kolaydır (Mikoyan, 2000). NATO'nun genişlemesi, Yugoslavya'daki dengelerin korunması ve Çeçenistan'daki savaş gibi konular hususunda iki taraf işbirliğinden ziyade birbirlerinin hoşgörülerini aramışlardır. Rusya'nın zayıf kurumları ve sallantıdaki ekonomisinden dolayı iki ülke çok fazla ekonomik etkileşim içine girmemiştir. (Victor ve Victor, 2003).

ABD'nin, Rusya'nın iç işlerindeki mevcut gelişmelerden ve dışarıdaki hareketlerinden doğan stratejik çıkarları söz konusudur. Doğu Avrupa'da ve ardından da Sovyetler Birliğinde komünizmin yıkılması Amerika'nın ulusal güvenliğini büyük ölçüde sağlamıştır. Sovyetler Birliği'nde komünistlerin yönetimi boyunca bu ülke Amerika'nın güvenliği için yegâne tehditti. Rusya'da komünist rejim dağıldığında ve yeni bir demokratik yönde rejim uygulandığında, Amerika'daki mevcut tehdit neredeyse bir gecede azalmıştır. Rusya'daki demokratik rejim değişikliği, Rusya'nın uluslararası davranışlarındaki derin değişikliğin başlıca sebebi değildir. Rusya'nın dış politika öncelikleri, Rusların kabiliyetlerinden daha fazla değişikliğe uğramıştır. Bunlarla beraber, Rusya'nın hala Amerika topraklarına ulaşabilecek binlerce nükleer füzesi vardır (McFaul, 2004).

ABD, kendisini yok etmeye muktedir bir milletin tehdidi ile yıllar boyu karşı karşıya kaldıktan sonra Amerikan dış politika yapımcıları, Washington'un bir daha bu çapta stratejik bir hasmın ortaya çıkmasına müsaade etmemesi gerektiği yönünde hemfikir olmuşlardır. Amerikalı uzmanların bu fikirleri de Rus dış politika uzmanlarının zihninde şu sorunun şekillenmesine neden olmuştur; "İsmi konulmamış tehdit Rusya mıdır?". Ancak Amerikalı uzmanlar arasında da aslında bu düşmanın Rusya olup olamayacağı hakkında bir görüş birliği mevcut değildir. Zira pek çok resmi görevli ve

gözlemci Moskova ile yapılacak bir işbirliğinin Amerikan çıkarlarına, onunla çatışmaktan daha çok hizmet edeceği görüşünü savunmuştur. Ancak diğer Rus düşmanı Amerikalıların "Bir düşmandan yoksun kalma sendromu" içinde oldukları görülmektedir. Onlar, demokratik, güvenilir ve davranış biçimi önceden bilinebilen bir Rusya'yı hayal etmenin mümkün olabileceğine inanmamaktadır (Mikoyan, 2000).

11 Eylül 2001'den önce Başkan George W. Bush, Putin'le kişisel bir bağ kurmayı bir öncelik olarak belirlemiştir ancak Bush daha adayken, Anti-Balistik Füze Antlaşması'ndan çekilmeyi ve Rusya'nın çıkarlarından bağımsız bir Ulusal Füze Savunması kurmayı vaat etmiş ve Rusya dışındaki müttefikleriyle ilişkilerini sağlamlaştırmayı en acil dış politika gündemi yapmaya söz vermiştir (McFaul, 2004). Oysa 11 Eylül'ün ardındaki baş döndürücü dönem boyunca ABD ve Rusya ilişkilerinde bazı pozitif hareketlenmeler meydana gelmiştir. Mayıs 2002'de iki Başkan, ABD-Rus Stratejik Saldırı Silahlarını Azaltma Anlaşması'nı yani bir diğer ismiyle Moskova Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu kısa antlaşma, iki ülkenin de nükleer başlıklarını 31 Aralık 2012'ye kadar 1700 ile 2200 seviyesinde tutmasını gerektiriyordu. Aynı ay, NATO Başkanları Rime'de yeni bir NATO-Rusya Konseyi oluşturmak için Putin'le görüşmüştür. Bush yönetimi Tehdit Azaltıcı İşbirliği (Nunn- Lugar) programı için fonu kesme kararından da vazgeçmiştir (McFaul, 2004).

Ayrıca ABD; Irak'ta Rusya'nın ekonomik çıkarlarına saygı göstereceği işaretini vermiştir (Freedman, 2004).

11 Eylül krizinin ardından Rusya'nın ABD'ye verdiği destek bir süre sonra Rusya'nın ABD ve Avrupa'dan birtakım beklentiler içerisine girmesine neden olmuştur. Rusya'nın bu beklentileri kısaca şunlar olmuştur (Köni ve Oğan, 2002);

- SSCB döneminden kalan ve Rusya'nın Batı'ya ödemesi gereken borçların silinmesi,
- Batı sermayesinin Rusya ekonomisine yatırım yapması,
- ABD'nin Orta Asya'da ve Afganistan'da kalacağı sürenin sınırlandırılması,
- Terör karşıtı koalisyon içerisinde ABD ve Batı'nın sözü dinlenir stratejik partneri olmak arzusu,

- Afganistan’da Rusya’ya öncü rol verilmesi,
- ABD’nin Anti-Balistik Füze anlaşmasından tek taraflı çıkmaması,
- Gürcistan konusunda Rusya’nın isteklerinin karşılanması ve Orta Asya’dan sonra ABD’nin Güney Kafkasya’ya girmemesi,
- Çeçenistan konusunda Rusya’ya daha anlayışlı davranılması,
- AB ve ABD tarafından Rus ekonomisine pazar ekonomisi tanınması,
- Rusya’ya NATO’nun karar mekanizmalarında da yer alacak tam üyeliğin sağlanması,
- Dünya Ticaret Örgütü’ne üyelik,
- G-7’ye üye olmak,
- NATO’nun doğruya doğru genişlemesinin durdurulması,
- Rusya’nın çelik ihracatına kota uygulanmaması,
- ABD ile başlatılan enerji diyalogu çerçevesinde Rus petrol şirketlerinin bu ülkeye büyük miktarda petrol satışı yapmaları.

Dolayısıyla Başkan Putin bu beklentilerinin karşılanması umuduyla iç politikada önemli riskler alarak terörizme karşı savaşta ABD’ye tam destek sağlamış ve Batı ile Avrasyacılık arasında bir eksene oturtulmaya çalışılan Rusya’nın yönü, 11 Eylül’den sonra Batı ile bütünleşmeye ve bu anlamda ABD ile müttefikliğe doğru çevrilmiştir. Hatta Ocak 2002’de Rusya Başbakanı, Moskova’yı ziyaret eden Irak Dışişleri Bakanı’nın görüşme talebini geri çevirerek SSCB döneminden beri en büyük hamisi olduğu Irak ile ilişkilerini de bu yeni balayına feda edecek duruma gelmiştir. Ancak Saddam Hüseyin rejimine karşı savaş açmanın gerekliliği konusundaki temel anlaşmazlık, terörizme karşı Amerikan- Rus birleşik cephesini güçlendirmemiştir. İlişkiler, Bush yönetimden yetkililerin, Rus firmalarının, Irak Silahlı Kuvvetleri’ne GPS karıştırıcı ekipman, anti tank füzeleri ve gece görüş dürbünleri sağlayarak BM müeyyidelerini ihlal ettiklerini söylemesi üzerine git gide bozulmuştur. Irak savaşı ile de ABD- Rus ilişkileri durağan ve sabit kalmıştır. Amerika dışındaki dünyanın en geniş nükleer silah deposuna sahip ve aynı zamanda dünyanın en geniş ülkesinin lideri ile olan Rusya ile zor ilişkiler, Amerikan ulusal çıkarlarına iyi hizmet etmemektedir (McFaul, 2004).

Mayıs 2002 Kremlin zirvesinde ise Başkan Bush ve Putin ortak bir çalışmayla global enerji pazarındaki kararsızlığı azaltmaya ve Rus petrol endüstrisi gelirlerinin değerini arttırmaya karar vermişlerdir. Bundan hemen sonra Houston'da Amerika ve Rus petrol idarecileri arasında gerçekleşen ilk zirvede, Rus Enerji Bakanı İgor Yusufov bu hedefi tekrar yinelemiştir. Moskova'da özellikle yeni potansiyel petrol stratejileri medyada büyük bir ilgi uyandırmıştır ve politik spekülasyonlara yol açmıştır. Örneğin Rusya'nın önde gelen muhalefet partisi Yabloko'nun lideri Grigory Yavlinsky, Birleşik Devletler ve Rusya'nın isterlerse dünya petrol fiyatlarını belirleyen OPEC'i bile saf dışı bırakabileceği iddiasında bulunmuştur. Ancak Irak işgalinin kötü sonucu dolayısıyla petrol fiyatlarındaki çöküş Washington ve Moskova arasındaki petrol stratejileri uyumsuzluğunu açıkça ortaya koymuştur. Rusya ekonomisini dinamik tutabilmek için yüksek petrol fiyatlarına ihtiyaç duyarken, ABD politikası düşen enerji giderlerinden büyük ölçüde fayda sağlamaktadır (Victor ve Victor, 2003).

Oysa Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bile, Rusya dünyada Amerikan ulusal güvenlik çıkarlarını direk olarak ve hızlıca etkileyebilen büyük bir güçtür. ABD'ye büyük bir nükleer saldırıda bulunabilecek tek ülkedir ve ABD'nin düşmanlarına kitle imha silahları sağlayabilecek (ve ayrıca bu tip silahların yayılmasını önleyebilecek) birkaç ülkeden birisidir. BM Güvenlik Konseyi'nde veto hakkına sahip daimi bir üye olması nedeniyle, yaşamsal bazı menfaatlerini sağlamak için BM veya diğer uluslararası kuruluşlarla çalışmak isteyen Amerika'nın girişimlerini kolaylaştırabilir veya zorlaştırabilir. Dünya'nın en büyük hidrokarbon üreticisi ve ihracatçısı olması nedeniyle Rusya, Amerika ve müttefiklerine Ortadoğu ve OPEC dışındaki enerji kaynaklarını çeşitlendirme ve artırma fırsatı tanımaktadır. Aynı zamanda ABD'nin ulusal güvenliği için kritik olan İran, Kuzey Kore gibi ülkelerle ilişki tesis etmiştir ve bunlar hakkında bilgi sahibidir. Avrasya'da ise Amerikan müttefiklerini iyi ya da kötü olarak etkileyebilecek bölgesel bir hegemonyadır (McFaul, 2004). Ayrıca Rusya, ABD ekonomisi için çok ciddi bir pazardır. Özellikle petrol teçhizatı, bilgisayar, uçak ve gıda maddeleri açısından ABD'nin Rusya'ya yıllık ihracatı 3 milyar dolar civarındadır. Üstelik Rusya'nın 1998'deki ekonomik krizde 200 milyar dolar civarındaki civarında olan gayri safi milli hasılası, 2003'de 400 milyar doların üzerine çıkmıştır. Petrol fiyatlarının artması milli gelirin daha da artmasına ve dolayısıyla Rusya'nın batılılar için

küstürülmemesi gereken bir pazar olmasına neden olmaktadır. Hem Rusya, dünya petrol fiyatları seviyesinin makul ölçülerde tutulmasına hem de ABD'nin Ortadoğu ülkelerine bağımlılığının azaltılmasında iyi bir araç ve işbirlikçi konumdadır (Külebi, 2004).

Bu nedenlerden ötürü ABD, Rusya'nın desteği veya sessiz kalmasıyla kendi çıkarlarını etkili bir şekilde gerçekleştirdiği sürece Rusları ortak saymışlar ancak Moskova, kendi menfaatlerini daha kararlılıkla takibe başlayınca ilişkiler düşmanca olmuştur (Mikoyan, 2000). Bu durum somut olarak, 2001 ve 2003'lerin başı arasında Rusya-Batı ilişkilerinde nazik ve ihtiyatlı bir tavır hakimken bu durumun tamamen aksine 2003'lerin ortalarından 2004'lerin başı boyunca ilişkilerde karşılıklı yüzleşmenin hakim rol oynamasında da görülmektedir. 26 Ocak 2004 tarihinde Izvestia adlı bir Rus gazetesinin ön sayfasında yayınlanan ve alışık olunmayan tarzda yazılmış kritik bir mektupta ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell; Rusya'nın demokrasi ile ilgili taahhüdünü gündeme getirmiştir ve Rusya'da politik gücün henüz daha tam olarak kanunlara bağlı olmadığını ifade etmiştir (Strategic Survey, 2004).

Rusya'nın anti demokratik davranışları aynı zamanda kendisinin batı orijinli çok uluslu kuruluşlara dahil olmasını geciktirmektedir. Rusya'nın demokrasiye geçme vaadindeki belirsizlik AB ile NATO ilişkilerini kısmen gerginleştirmektedir. Rusya normal bir demokrasiye sahip olmadıkça batının güvenilir bir arkadaşı ve normal bir Avrupa ülkesi olamamaktadır. Aynı şekilde Rus liderleri, batılı kulüplere katılmayı düşünmezlerse bu kulüplere üyelik kriterlerini takip etmeye daha az ilgili olurlar ve BDT gibi kendi kulüplerini oluşturma ve güçlendirmeye odaklanırlar. Doğu ile Batı arasındaki bu yeni ayrım hiçbir tarafa hizmet etmemektedir (McFaul, 2004). Dolayısıyla ABD ve Rusya arasındaki mevcut anlaşmazlıkları arttırabilecek çok sayıda neden vardır. Bu sebeplerin sadece bir araya gelmesi bile Rusya'nın Batı (özellikle de ABD) ile entegrasyonuna engel olacak mahiyettedir. Bu anlamda Rusya'nın Batı'yla tam bir entegrasyonu olanaksızdır. Bu bakış açısı, Rusya'nın NATO'ya olduğu kadar AB'ye üyeliği konusunda da iyimser öngörülerde bulunulmasını mümkün kılmamaktadır. Elbette, Rusya'nın NATO ve AB'ye girişi yönünde bazı fikirler ileri sürülmektedir. Mart 2000'de Rusya Başkanı Putin'in Rusya'nın NATO'ya katılmaya hazır olduğu hakkındaki beyanatından sonra, ABD Eski Başkanı Bill Clinton, Portekiz'de yapılan ABD-AB

Zirvesi'nde Rusya'nın NATO ve AB'ye girişi konusunda kapıların kapanmaması gerektiğini söylemiştir. Fakat bu yönde ciddi bir adım da atılmamıştır ki Putin'in "Rusya'nın NATO'da beklenmediği" yönündeki açıklaması da tesadüf değildir (Nasırov, 2003).

Öte yandan Mayıs 2000'de AB Dönem Başkanı Romano Prodi, topraklarının çoğu Asya'da olan ve kültürü Avrupa ülkelerinden farklı ve kendi gelenekleri olan Rusya'nın AB yapısına dahil edilmesinin çok karmaşık (aslında olanaksız) bir konu olduğunu söylemiştir. Rusya'nın NATO ile ilişkilerinin sınırları ise Mayıs 1997'de Paris'te ve Mayıs 2000'de Roma'da imzalanan anlaşmalar tarafından sağlanmıştır. İlkinde, Ortak Daimi Konsey kurulmuş, ikincisinde ise "Yirmiler Komitesi'nin" temeli atılmıştır. Ancak, her iki durumda da Rusya'nın NATO'nun herhangi bir sürecini etkileme fırsatı yoktur. En azından, Rusya'nın bu organizasyonun kararlarının herhangi birini veto etme hakkı yoktur. Çok önemli eski bir devletin varisi olan Rusya daha çok bir Asya devletidir ve ABD ve Batı ittifakının lider devletlerinin çıkarlarıyla uyuşmayan parametreleri vardır (Nasırov, 2003). Ayrıca Rus politikacıları, iktisatçıları ve askeri kesimi de Amerikan sendromuna yakalanmıştır. Zira Moskova'nın Avrupa ve Çin'e yönelik politikaları, Washington'a bir şeyler kanıtlamak üzerine kurgulanmıştır. 2000'li yılların başında Rusya ve ABD'nin her ikisinin de karşı ülkenin kamuoyundaki imajı oldukça bozulmuştur. Rusların önemli bir kısmı Washington'un uyguladığı dış politikanın saldırgan, hegemonyacı ve düşmanca olduğunu düşünmektedir. Keza Amerikalılar da hem Çeçenistan Savaşı'na hem de toplumsal yolsuzluk ve Rus mafyası bağlamında toplumsal anlamda Rusya'ya karşı olumsuz görüşlere sahiplerdir (Trenin, 2001). Örneğin ABD Milli Güvenlik Eski Danışmanı Zbigniew Brzezinski, Rusya'yı sanki Sovyet döneminden bu yana hiç bir şey değişmemiş gibi değerlendirmektedir. Hatta o, ülkeyi Rusya, Sibiry ve Uzakdoğu Cumhuriyeti olarak üçe bölecek bir plan teklif etmektedir. Rusların saldırgan tavırlarının devam ettiğine örnek olarak da Çeçenistan'daki 1995-1996 Savaşı'nı ve Rusya'nın Baltık ülkelerinde yaşayan Ruslarla ilgili 1991'den beri yaptığı beyanlarını göstermektedir (Brzezinski, 1997). Öte yandan tarihçi Richard Pipes da Moskova'nın 1990 tarihli Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'nı (AKKA) ihlal ederek ülkenin güney kesiminde kuvvetlerini arttırmasına müsaade edilmemesi fikrini savunmaktadır (Pipes, 1997).

Her iki düşünür de Rusya hakkında yorumda bulunurken çifte standart uygulamaktadır. Zira Rusya, büyük çoğunluğu Baltık ülkelerinde olmak üzere sınırları dışında yaşayan vatandaşlarının haklarını korumaktan mahrum edilirken, ABD vatandaşlarını kuvvet kullanarak korumakta kendini haklı görmektedir. Aynı zamanda Pipes da NATO'nun, Soğuk Savaş sonrasında Doğu Avrupa ülkeleri ordularını kendi askeri etki alanına doğru çekerken bugün bir tek Varşova Paktı Ordusu'nun dahi Rus konvansiyonel kuvvetlerinin yanında olmadığını göz ardı etmektedir (Mikoyan, 2000).

Öte yandan Rusya'nın özellikle 11 Eylül sonrasında ABD ile kurduğu stratejik ittifaktan elde ettiği bazı kazanımlar da bulunmaktadır. Rusya'nın bu kazanımları ise kısaca şunlardır (Köni ve Oğan, 2002);

- Rusya, G-7'nin sekizinci üyesi olmuştur.
- AB ve ABD tarafından Rus ekonomisine pazar ekonomisi statüsü tanınmıştır.
- Karar alma mekanizması dışında kalsa bile NATO'nun 20. üyesi olmuştur.
- Dünya Ticaret Örgütü'ne girişinin Batı tarafından destekleneceği sözü alınmıştır.

Batı toplumuna biraz daha yakınlaşarak Batı camiası içinde belli bir prestij sahibi olmuştur.

- Çeçenistan konusunda 11 Eylül sonrasındaki ilk altı ay içerisinde Batı, Rusya'nın bu konudaki hareketlerini anlayışla karşıladığını ifade etmiştir.
- İran, Irak ve Kuzey Kore ile önemli ekonomik ve ticari anlaşmalar imzalanmıştır.

Ancak Rusya, ABD'ye terörle mücadele konusunda verdiği destek karşılığında Batı'dan büyük bir beklenti içerisine girmiştir ve bu beklentilerinin yukarıda ifade edildiği şekliyle bir kısmı karşılanmışsa da büyük bir kısmı karşılanmamıştır. Bu bağlamda 11 Eylül sonrası Rusya'nın kayıplarını şu şekilde özetlemek mümkündür (Köni ve Oğan, 2002);

- ABD, 1972 tarihli ABM anlaşmasından tek taraflı çekilmiştir.
- Dış borçların silinmesi ve yeni krediler konusunda Rusya'nın beklentileri karşılanmamıştır ve Rus ekonomisine yabancı yatırımlar istenilen miktarda

çekilememiştir.

- ABD, Orta Asya'da ve Afganistan'da kalıcı olabileceği yönünde çabalar içerisine girmiştir.
- Terör karşıtı koalisyon içerisinde ABD ve Batı'nın sözü dinlenir stratejik partneri olmak arzusu gerçekleşmemiştir.
- Afganistan'da Rusya 11 Eylül öncesinden bile daha geri bir pozisyona itilmiştir.
- Gürcistan konusunda Rusya'nın istekleri karşılanmamış ve Gürcistan ABD tarafından desteklenerek Rusya'nın karşısına çıkarılmış, Orta Asya'dan sonra Kafkasya da hızla ABD etkisine girmeye başlamıştır.
- Çeçenistan sorunda Batı'nın 11 Eylül'ün ardından ilk altı ayda göstermiş olduğu tarafsızlık politikasından vazgeçilerek bu konu yeniden uluslararası gündeme taşınmıştır.
- NATO'nun doğuya doğru genişlemesi durdurulamamıştır.
- Çelik ihracatında Rusya'nın beklediği kotalar kaldırılmamıştır.
- Enerji işbirliğinden beklenen bulunamamış, ABD'ye yönelik büyük miktarda petrol satışı gerçekleştirilememiştir.

Sonuç olarak Putin, Batı'dan özellikle ekonomik alanda yeterince ilgi göremediğini ve hatta Batı'ya verdiği desteklerin de karşılıksız kaldığını düşünerek ABD ile yaşadığı balayına bir son vermiş ve güçlenen ekonomisinin de yardımıyla ABD'nin yakın çevresinde izlediği aktif politikalara karşı hamleler geliştirmeye başlamıştır. Bu bağlamda Putin, ABD'nin uluslararası sistemde tek hegemon güç olmasını engelleyebilmek için Çin ve İran ilişkilerini iyi bir seviyede tutmaya çalışmakta, AB ile olan ilişkilerini de "enerji temini" adı altında geliştirmeye çalışmaktadır. Keza Putin, 10 Şubat 2007'de 43. Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığı konuşmasında ABD'nin küresel üstünlüğüne karşı oldukça sert açıklamalarda bulunmuştur. Putin uluslararası sistemin durumunu şu şekilde ifade etmiştir (http://www.tsk.mil.tr/diger_konular/putin_konusma.htm, 06.05.2007'de erişildi);

“...Yalnızca yirmi yıl önce, dünya ideolojik ve ekonomik açıdan bölünmüş durumdaydı ve küresel güvenliği sağlayan şey iki süper gücün devasa stratejik potansiyeliydi. Bu küresel rekabet, uluslararası toplum ve dünyanın gündemine en sert

ekonomik ve sosyal sorunları getirmiştir. Ve, her savaşta olduğu gibi, Soğuk Savaş bize patlamamış bombalar bırakmıştır; bunu sembolik olarak söylüyorum. Burada kastettiğim, ideolojik düşünce kalıpları, çifte standartlar ve Soğuk Savaş bloğuna özgü düşünce biçiminin diğer yansımalarıdır. Soğuk Savaş sonrasında öngörülen tek kutuplu dünya da kendini gerçekleştirememiştir. İnsanlık tarihi elbette tek kutuplu dönemler geçirmiştir ve dünya liderliğini elde etme arzularına şahitlik etmiştir. Fakat, dünya tarihinde ne olmamıştır ki? Ancak, tek kutuplu dünya nedir? Bunu ne kadar süslerseniz süsleyin, netice itibarıyla tek tip durum, tek erk, tek güç merkezi, tek efendi anlamına gelir. Tek egemenin, tek efendinin olduğu bir dünya demektir.

Sonuç olarak, bu durum sadece sistemin içindekiler için değil, aynı zamanda egemenliği elinde bulunduran için de ölümcüldür, çünkü onu içeriden yıkar. Ve bunun demokrasiyle kesinlikle hiçbir ortak noktası yoktur. Çünkü, bildiğiniz gibi, demokrasi azınlığın menfaat ve fikirleri ışığında, çoğunluğun iktidarı demektir. Rusya olarak, bize birileri hep demokrasiyi öğretiyor. Fakat her nedense, bize demokrasiyi öğretenler, kendileri öğrenmek istemiyor. Günümüz dünyasında, tek kutuplu dünyanın kabul edilemez olmasının yanı sıra, aynı zamanda imkansız olduğu kanaatindeyim. Ve bunun tek sebebi, günümüz dünyasında tekil liderliğin varlığı halinde, askeri, siyasi ve ekonomik kaynakların yetersiz kalacak olması değildir. Bundan daha önemlisi, model bizatihi kendisi kusurludur, çünkü esas gereği modern uygarlık için ahlaki bir temel yoktur ve olamaz...”

Putin’in bu konuşması Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Moskova’nın yeniden küresel politikada "oyun kurucu" olarak rol almak istediğine ilişkin yorumların yapılmasına neden olmuştur. Aynı zamanda Putin’in bu eleştirisi Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra ABD’ye karşı yöneltilmiş en ağır eleştirilerden biridir (Koçer, 2007).

Barack Hüseyin Obama ABD başkanı seçildiğinde Rusya tarafından yeni dönemde sağlıklı bir ilişki kurulması için iki şart ileri sürülmüştü. Bunlardan birisi NATO’nun doğuya doğru ilerlemesinin durdurulması ve Gürcistan ile Ukrayna’nın NATO üyeliğine alınmamasıydı. Diğer bir istek ise Çek Cumhuriyeti’ne yerleştirilmesi planlanan radar sistemi ve Polonya’ya yerleştirilmesi istenen füze kalkını projelerinden vazgeçilmesi idi. Rusya her iki girişimi de kendi milli güvenliğine doğrudan bir tehdit

olarak algıladığını açıklayarak NATO üyeliği ve füze kalkanı projelerinin gerçekleşmesi durumunda Rusya'nın buna karşı misillemeye bulunacağını belirtmiştir (Oğan, <http://www.turksam.org/tr/a1794.html>. 12 Ocak 2011'de erişildi).

İki ülke arasında yakın dönemde yaşanan en önemli gelişme ise füze kalkanı projesidir. ABD'nin İran ve Kuzey Kore gibi ülkelere karşı Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne füze savunma sistemi kurmayı planladığını açıklamış olmasıdır. ABD, Rusya'nın bu durumdan endişe duymaması gerektiğini belirtse de Moskova bu füzelerin kendisine yönelik olduğunu düşünmektedir. Rusya, önceleri savunma sisteminin Türkiye'ye kurulmasını istemiş sonra da Doğu Avrupa'ya füze savunma sistemleri kurulmaması karşılığında ABD'ye Azerbaycan'da bulunan Rus Gebele radar istasyonunu birlikte kullanmayı teklif etmiştir.

Füze kalkanı projesi aktif savunma amacı ile geliştirilmiş bir projedir. Nükleer aktör olma gayreti içindeki devletlerin başında Kuzey Kore ve İran gelmektedir. Uzun menzilli vuruş kabiliyetine sahip nükleer bir güç olan Rusya ve Çin ise yukarıdakilere göre ayrı bir kategori oluşturmaktadır. Çin ve Rusya'nın ABD ile bölgesel sorunların tetikleyebileceği bir nükleer çatışma olasılığı bulunmaktadır. Uluslararası güvenliğin en önemli işbirliği alanlarından birini füze savunması teşkil etmektedir. 2003 yılında hayata geçen ABD-Almanya-İtalya Orta Hava Savunma Sistemi (MEDAS) programı bunlardan biridir. 2000'li yıllarda yapılan konsept çalışmaları ile füze savunma sistemi ile her füzeyi havada vurmak mümkün olmadığından konsept, "Füze Kalkanı"na dönüştürülmüştür. 2008 yılı Budapeşte NATO Zirvesi esnasında imzalanan ABD füze savunma radarlarının Avrupa'da konuşlanması ile ilgili anlaşma ve ABD'nin Çek Cumhuriyeti ile aynı konuda imzaladığı konuşlandırma anlaşması ile üçüncü bataryanın Avrupa'ya yerleştirilmesi konusunda varılan anlaşma; Transatlantik ittifakın füze savunmasının temelini teşkil etmektedir. Füze kalkanı projesi, füzeler Polonya'ya, radar ve izleme sistemleri de Slovakya'ya yerleştirilecekti. Füze atıldığı zaman radar sistemi tespit edecek, hemen bir füze atılacak ve karşı taraftan atılan o füze havada karşılanacaktı. Fakat Rusya buna çok itiraz etti ve Obama da değiştirmiştir. Yeni plana göre; eski planda karada konuşlanacak füzeler artık önce Karadeniz'de deniz platformlarına (SM-3 füze önleyici füzeler), daha sonra da doğu illerimize (Patriot PAC

3 sistemi konuşlandırılacağı) ifade edilmektedir. Bu sistem mevcut Amerikan sistemine entegre edilecek, ortak füze savunma sistemi 2018'den itibaren tam kapasiteyle operasyonel hale gelecektir. Sistemin bel kemiğini ise ilk aşamalarda mevcut SM-3 füzeleri, ilerleyen aşamalarda ise Japonya'nın da teknik destek verdiği SM-3 Block IIA adı verilen yeni nesil füzeler oluşturacaktır. Türkiye'de konuşlanacak SM-3 füzelerinin savaş gemilerine yerleştirilmesi beklenmektedir. Tabi bu durumun Montreux Anlaşması'nı delip delmeyeceği, bunun Karadeniz'de başka bir Amerikan oyunu olup olmadığı ayrı bir tartışma konusudur. Bu tip füze sistemlerinden atma vasıtaları ile birlikte Çek Cumhuriyeti ve Polonya'ya 10 adet, Türkiye'ye ise 60-100 adet gönderilmesi beklenmektedir (Yılmaz, 2010, http://www.21yyte.org/tr/yazi5771-Fuze_Kalkani_Projesi_ve_Turkiye.html, 12 Ocak 2011'de erişildi).

ABD'nin bu tür hamlelerinden tehdit algılayan Rusya askeri gücünü maksimize edebilmek için birtakım girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerden en önemlisi St. Petersburg yakınlarında erken uyarı radar istasyonunun kurulmuş olmasıdır. Kısa sürede tamamlanan radar istasyonu Kuzey Kutbu'ndan Kuzey Afrika'ya kadar geniş bir alanı gözetleyebilmektedir. Letonya'da bulunan istasyonun kapatılması üzerine inşa edilen istasyonun bir benzeri de Rusya'nın güneyinde yer alan Armavir bölgesinde inşa edilmektedir (Akkan, 2007). Ayrıca Rusya Ağustos 2007'de Tu-95 bombardıman uçakları ile Pasifik okyanusunu geçerek Guam adasında bulunan ABD askeri üssüne birkaç yüz km. yaklaşmıştır. Böylelikle Rusya Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana ilk defa stratejik savaş uçaklarını uzun mesafeli bir göreve göndermiştir. Rusya'nın gerçekleştirdiği bir diğer önemli gelişme ise 2 Ağustos 2007'de Kuzey Kutbu'ndaki buzulları kırarak 4 bin 200 km denizin altına inmiş olmasıdır. Böylelikle buzulların binlerce km altına inen Moskova denizlerde olan gücünü bir kez daha göstermiştir. Üstelik Rusya Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Vladimir Masorin, Suriye'de bulunan eski üslerin yeniden kullanıma açılarak Rus donanmasının Akdeniz'e inmesini istemiştir (Akkan, 2007). Böylelikle Ruslar ABD'nin süper güç konumuna karşı Rusya'nın da güçlü bir devlet olarak sistemde var olduğunu göstermeye çalışmaktadır.

3.4.2. ABD'nin Rusya'yı çevreleme stratejisi

ABD'nin yeni imparatorluk stratejisine göre; Avrasya jeopolitiğinin omurgasını oluşturan Fas'tan Çin sınırına kadar uzanan geniş coğrafi alan, Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) "mekansal özelleştirme seferi" marifetiyle "tek pazar haline gelmelidir ama parçaları da küçük olmalıdır". Yani bölgede federatif bölgeler ile küçük devletçikler yaratılmalıdır (Hacısalıhoğlu, 2004).

Büyük Ortadoğu Projesi'nin Rusya'ya etkisi

ABD'nin Orta Asya'da varlığı 1990'ların ortalarında bölge ülkeleri ile güvenlik alanında oluşturduğu işbirliği ile gerçekleşmiştir. Başta Özbekistan olmak üzere Orta Asya Cumhuriyetleri'nden birçoğu bağımsızlık, güvenlik ve ekonomik kalkınmalarının tam olarak sağlanabilmesinin Amerika'nın bölgedeki varlığı ile mümkün olabileceğine inanmaktaydı. Ancak 1990'lı yıllar boyunca ekonomik kalkınmayı sağlayamayan bu cumhuriyetler insan hakları ihlalleri ve otoriter rejimleri nedeniyle özellikle Başkan Clinton döneminde Batı'nın eleştirisine maruz kalmışlardır. Bu nedenle de bu cumhuriyetler zaman zaman Rusya, İran veya Çin'e yönelmişlerdir (Cornell, 2002).

ABD'nin tam anlamıyla Türkistan coğrafyasına yerleşmesi ise Afganistan Operasyonu ile gerçekleşmiştir. Operasyonun ardındaki ilk 24 ayda Washington, bölgede aktif bir güvenlik stratejisi izleyerek başta Rusya olmak üzere Çin ve diğer rakiplerini tedirgin etmiştir. Taraflar arasında başlayan mücadelede Rusya'nın Çin ile ŞİÖ çerçevesinde işbirliği geliştirmesi denge kurma siyaseti olarak algılanmıştır. 6-12 Ağustos 2003 tarihlerinde ŞİÖ bünyesinde ilk askeri tatbikatın gerçekleştirilmesi de ABD'ye yönelik bir mesaj olarak değerlendirilmiştir (Kıraç, 2006).

Üstelik ABD, bir yandan Afganistan ve Irak'ta askeri müdahalelerde bulunurken diğer yandan da bu müdahalelerin uzantılarını bütünleyen bir proje ortaya atarak küresel konumunu yerleşik kılmaya çalışmaktadır. Büyük veya diğer ifade tarzıyla Genişletilmiş Ortadoğu vurgusuyla ortaya atılan bu proje coğrafi olarak

Avrasya'nın kalbini oluşturmaktadır. Proje; Karadeniz, Akdeniz, Hazar, Kafkaslar, Balkanlar, Orta Asya, Basra Körfezi ve Kuzey Afrika'yı kapsamaktadır. Bu haliyle de Avrasyalı büyük güçlerin hareket alanına yönelmekte ve yaşam alanlarını daraltmaktadır (Hacısalıhoğlu, 2004).

ABD'nin, BOP'un uzantısı olarak ortaya attığı "Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi" de temelde bir Amerikan Avrasyacılığı'nı hedef almaktadır. Amerika, bugün stratejisini "karasal güç" kavramına döndürerek ve kontrol altında tuttuğu Anglosakson denizci medeniyetini Avrasya üzerinden kara hakimiyeti teorisiyle destekleyerek tek süper güç olma olgusunu perçinlemeye çalışmaktadır (Külebi, 2006: 16). BOP ve NATO'nun genişlemesi birlikte düşünüldüğünde Rusya, Soğuk Savaş döneminin ardından kendisinin çevrelendiğini düşünmektedir. ABD'nin yeni atacağı adımlarda BOP'un yanı sıra NATO'nun da işin içine dahil edilmesi Rusya'nın NATO ile yeni krizler yaşamasına neden olabilecek mahiyettedir (Kök, 2007).

ABD ile yaşanan cepheleşme bu noktada bir realiteye dönüşmekte ve eski Sovyet mekanının bir bölümü bu gergin rekabetin çatışma alanı olmaktadır. Yevgeni Primakov'un çok kutuplu dünya doktrini, güç dengesi oluşturulmasını ve Amerika'yla işbirliğinin yerine rekabeti öngörmektedir. Rusya'nın yönetim çevrelerinde bu doktrin büyük ilgi görüyor olsa da aslında bu model Moskova için oldukça dezavantajlı bir seçenektir. Rusya'nın yakın gelecekte Pax-Amerikana'nın karşı kutbu rolünü üstlenme olanağı pek mümkün değildir. Bu noktada Rusya'nın Amerika'yı kısmen de olsa dengeleme esasına dayanan politik doktrinini gerçekleştirmesi diğer devletlerle ittifakı ile mümkündür (Trenin, 2001).

Amerikan sisteminin dışındaki ittifakın lider ülkesi ise Çin'dir. Çin-Rus ittifakı ise Rusya'yı Çin'e bağımlı hale getirebilir. Bu noktada da Washington'a bağımlı olmak istemeyen Moskova, Pekin'in yardımcısı olmaktadır. Ancak Moskova, Çin ile olan yaklaşık 4500 km'lik ortak sınırı göz önünde bulundurarak Hindistan'ı da üçüncü ülke olarak düşünmüştür. Bu üçgende Moskova, Çin ile Hindistan arasında sürekli arabuluculuk yaparak açığını gidermeye çalışmaktadır. Ancak Rusya'nın bu "jeopolitik önleme ve karşılıklı denge" politikası, Amerikan karşıtlığı anlamına gelmektedir. Oysa

Çin, Japonya ve Hindistan Rusya için Amerikan karşıtı ittifakın üyeleri gibi değil, tek başlarına önemli ülkeler olmalıdır (Trenin, 2001).

Orta Asya'daki Amerikan üslerinin Rusya'ya etkisi

11 Eylül'de gerçekleştirilen terörist eylemler bir yandan ABD'nin terörle mücadele söylemi adı altında dünyanın çeşitli bölgelerine askeri operasyonlar düzenlemesine imkan verirken diğer yandan da birçok ülke ile ilişkilerini geliştirmesine neden olmuştur. ABD, Afganistan'da El Kaide'ye ve ona destek veren Taliban rejimine karşı sürdürdüğü operasyonlar için ilk etapta Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan hava sahalarını kullanmaya başlamış, arkasından da Özbekistan'ın Termiz ve Hanabad, Kırgızistan'ın Manas ve Tacikistan'ın Kulyab, Kurgan-Tyube ve Hokand Havaalanları Amerikan ve İngiliz uçaklarına açılmıştır. Kırgızistan'a 3000, Özbekistan'a 1000 Amerikan askeri yerleştirilirken Kazakistan'la yapılan anlaşma gereği Amerikan savaş uçakları acil durumlarda Almaata Havaalanı'na inme hakkını elde etmiştir. Böylelikle bölgeye gelmeye istekli Amerikan birlikleri 2001 sonundan itibaren terörle mücadele söylemi altında Orta Asya'ya girerek ABD'nin askeri açılımını başlatmışlardır. Bu durum Rusya'nın geçici onayı ve bölge ülkelerinin işbirliğine yanaşmaları ile kolaylıkla gerçekleşmiştir (Erhan, 2005).

ABD'nin, Orta Asya ülkelerinde elde ettiği askeri kazanımlar şunlardır (Dumanlı, 2006);

- Kırgızistan'da Manas üssü ve eğitim birliği anlaşması,
- Özbekistan'da Kansi Hanabat (K2) Üssü (Mayıs 2005'deki Andican olaylarından sonra boşaltılmıştır).
- Kazakistan'da Savunma İşbirliği Anlaşması, tüm hava sahası kullanımı, Almaata Havaalanı'nın acil durumlarda kullanımı, Hazar kıyısında ortak eğitim tesisi,
- Türkmenistan'da Askeri Eğitim Anlaşması, insani maksatlı uçuşlarda hava sahasının kullanımı ve havada yakıt ikmali,
- Tacikistan'da Terörizme Karşı İşbirliği Anlaşması, Duşanbe Havaalanı'nın yakıt ikmali için kullanılması,
- Afganistan'da askeri güç bulundurma ve iki büyük üs (Bargam ve Kandahar),

- Pakistan’da üç büyük üs,

Rusya’nın "Yakın Çevresinde Uzak Misafirler" olan ABD’nin bir yandan Rusya’nın dış politika ve milli güvenlik konseptlerinde oldukça önemli bir yer tutan Yakın Çevre politikasını adeta ortadan kaldırarak Orta Asya ülkelerinde peş peşe askeri üsler edinmesi, diğer yandan da Afganistan ile alakası olmayan ve Hazar petrollerinin geçiş güzergâhı olan Gürcistan’a askeri yardım ve teknik personel yardımını arttırmaya başlaması, Rusya’nın alternatif politikalar geliştirilmesi yönündeki çabalarını hızlandırmıştır. Zira ABD, Orta Asya’ya yerleşmekle Rus jeopolitik menfaatlerine çok büyük zarar vermiş olmasına rağmen Başkan Putin, Batı’yla başlatmış olduğu işbirliğinin zarar görmemesi için buna fazla ses çıkarmamıştır (Köni ve Oğan, 2002).

Ancak Rus liderler gittikçe artan bir şekilde, bu duruma kuşku ile bakmakta ve ABD’nin bu bölgede kalıcı bir askeri üs kurmaya istekli olmadığına dair verdiği taahhüdün inanırlılığını sorgulamaktadır. Rusya, ABD ve İngiltere’nin Irak’taki askeri harekâtına ve hatta Mart 2003 müdahalesine karşı BM Güvenlik Konseyi’nde Fransa ve Almanya ile yaptıkları ittifaka da son derece eleştirel yaklaşmaktadır. Rusya ayrıca Amerika’nın demokrasiyi saldırgan bir şekilde geliştirmeye çalışan BOP’a da Orta Asya’dan İran’a Rus sınırlarına yakın bölgelerde muhtemelen daha büyük bir istikrarsızlıkla sonuçlanacak olması açısından kaygı ile bakmaktadır (Strategic Survey, 2004).

Orta Asya’ya yerleşen bir ABD, Rusya’nın sadece jeopolitik menfaatlerine zarar verebilir. Fakat Kafkasya’da yerleşik bir ABD başta Çeçenistan olmak üzere tüm Kuzey Kafkasya’yı etkileyebilecek ve bu etkileşim Rusya’nın en çok korktuğu husus olan parçalanma tehlikesini yeniden gündeme getirebilecektir veya bu durum Rusya için bir parçalanma tehlikesi getirmese bile Başkan Putin’in içeride en çok başını ağrıtan Çeçenistan sorununun daha da uzamasına sebep olabilecektir (Köni ve Oğan, 2002).

Rusya bu noktada Orta Asya’da yeniden güvenlik bölgesi oluşturma gayreti göstermektedir. Bu politikasının belirgin bir örneği ise Ekim 2003’te Kırgızistan’ın Kant kentinde yeni açılan hava üssüdür. Bu SSCB’nin dağılmasından bu yana açılan ilk hava

üssüdür ve yaklaşık 500 Rus askeriyle 20 uçak barındırmaktadır. Üssün görünüşteki amacı Orta Asya ülkelerine karadan yapılacak baskınlara karşı yapılacak özel operasyonlar yapmak için özel bir üs olarak hizmet vermektir. Rus askeri heyeti bu üssün stratejik amacının Ortak Güvenlik Anlaşması (OGA) çerçevesinde çevik gücü için hava desteği sağlamak olduğunu ve bu gücün bir parçası olduğunu belirtmektedir. Oysaki Kant'ta konuşlanan uçaklar, Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de bulunan Rus avcı uçaklarıyla birleşince daha geniş bir kapasiteye sahip olmaktadır; hava saldırılarını püskürtebilir, asker taşıyan kargo uçaklarına eşlik edebilir ve Afganistan ve Pakistan'da bulunan hedefleri vurabilirler. Üs, yapı ve personel bakımından Ural Hava Kuvvetleri ve Ekaterinburg'da konuşlanan Hava Savunma Ordusu'nun bir parçasıdır. Bu noktada özellikle Afganistan Savaşı'nda batılı güçler tarafından kullanılan Kırgızistan'ın Manas kentindeki yeni koalisyon üslerine yakınlığı göz önüne alınırsa Kant üssünün kurulması kararının ardında daha geniş çapta jeopolitik hedeflerin olması olasıdır (Allison, 2004).

Putin ile Bakiyev arasında 24 Nisan 2006'da yapılan görüşmenin ardından iki ülke liderinin açıklamaları da oldukça ilgi çekicidir. Putin; "Kırgızistan'daki önceliğimiz buradaki üssümüzü geliştirmektir. Bu konuyla ciddi bir şekilde ilgileniyoruz ve çalışmalarımızı sürdürüyoruz" şeklinde bir açıklama yaparken, Bakiyev; "Ülkemizde bulunan Rus üssü sadece Kırgızistan'daki değil, Orta Asya'daki güvenliğin ve istikrarın sağlanmasına da katkıda bulunuyor" şeklinde bir yorumda bulunmuştur. Üstelik Rusya Kant üssü için bir peni bile ödememektedir. Oysa Bişkek yönetimi ABD'nin Ganci üssü için bugüne kadar ödenen yaklaşık 2 milyon dolar olan kira bedelini anlaşma yenilenirse 207 milyon dolara yükselteceğini belirtmiştir. Bakiyev, fiyat artırımını ile ilgili olarak "Biz bu tür faaliyetleri ve askeri konuşlanmaları bedavaya tahsis edecek kadar zengin bir ülke değiliz" şeklinde bir açıklama yapmıştır ve Rus üssü ile ilgili ücret talep edilmemesine ilişkin olarak da "Rus üssü, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü bünyesinde faaliyet gösterdiği ve Kırgızistan da bu örgütün bir üyesi olduğu için bir ücret talep etmemiz söz konusu değildir. Ayrıca Kant'taki havaalanının geliştirilmesi için yapılan altyapı yatırımlarını da birçok kişiye iş imkanı yaratan önemli bir yatırım olarak değerlendirebiliriz" şeklinde bir yorum yapmıştır (Kıraç, 2006).

Rusya, Tacikistan'da ise 5500 askerden oluşan 201'inci tümen ve büyük

bölümü Rus subayları ve askerlerinden oluşan bir sınır koruma alayı gibi önemli bir gücü komuta etmektedir. 201'inci tümene resmi bir askeri üs statüsü kazandırmaya yönelik müzakerelerin kesintiye uğramasının ardından görüşmeler 2003'te yeniden başlamıştır. Rusya'nın bu üssün uzun süreli varlığını teminat altına alma gayreti, Kazakistan ve Özbekistan'daki koalisyon üssü örneklerinin ardından Tacikistan'a da askeri nüfuzunu yayma arayışında olduğu spekülasyonlarının büyümesiyle yeniden canlanmıştır. Putin zayıf da olsa Afganistan'daki İslami militanların yeniden gruplaşması tehlikesine karşı bir Rus üssünün gerekli olduğunu iddia etmiştir. Rus idari kaynakları da bir adım daha ileri giderek Moskova'nın sadece Afganistan değil, Kırgızistan ve Özbekistan'da da olası istikrarsızlıktan endişeli olduğunu belirtmiştir (Allison, 2004). Bazı analizciler ABD'nin Özbekistan'daki Kansi Hanabat Üssü'ne karşı hamle olarak Rusya'nın Kırgızistan Kant üssünü açmasını o dönem için Orta Asya'da batılı çıkarların destekçisi olarak görülen Özbekistan'a karşı Rusya'nın politik oyununun bir parçası olabileceğine dikkat çekmişlerdir. Oysa Mayıs 2005'teki Andican Olaylarının ardından Özbekistan'da bulunan bu ABD üssü kapatılmıştır. Özbekistan'ın bu dönemden sonra yüzünü tekrar Rusya'ya döndüğüne ilişkin yorumlar yapılmıştır.

Rusya, Kazakistan ile işbirliğini de arttırmıştır. Zira Rusya, Kazak topraklarında bulunan çok sayıdaki stratejik askeri biriminin şartları ve statüsü konusunda anlaşmış durumdadır (Örneğin Sary-Shagan Test Alanı, Engels Hava Üssü ve Kapustin Yar Test Alanı). Ocak 2004'te ise Putin ve Nazarbayev, Rusya'nın uzay fırlatma işlemlerinin %70'inin yer aldığı Baykonur Uzay Üssü'nün kullanımının 2050'ye kadar uzatılmasında anlaşmıştır. Ayrıca, Kazakistan'ın Rusya'dan savunma amaçlı silah alımı ve iki ülke çıkarlarının söz konusu olması halinde askeri birliklerin müşterek kullanımı konularında karşılıklı askeri operasyonların güçlendirilmesi mutabakatına varmışlardır (Allison, 2004).

Rusya, BDT'nin askeri kanadını oluşturan Kolektif Güvenlik Anlaşması Teşkilatı (KGAT) çerçevesinde askeri tatbikatlar yaparak, terörizme karşı ikili ve çok taraflı işbirliği anlaşmaları gerçekleştirerek ve Orta Asya devletlerinde askeri üsler kazanarak 2001 yılından itibaren bölgeye yerleşen ABD'yi sıkıştırmış ve ona meydan okuyarak bölgeye tekrar yerleşmeye çalışmıştır. Ayrıca ulusal güvenliğine tehdit olarak

tanımladığı terörizmin, uyuşturucu kaçakçılığının, nükleer ve biyolojik silahların ve yasadışı göçlerin yayılmasını kendi sınırları ötesinden önlemeye çalışmıştır. Rusya, ABD'ye Orta Asya bölgesinde savaşa hazır olduğunu göstermiştir. Tacikistan'daki "özel görev" statülü birliğini 17 Ekim 2004'te askeri üsse dönüştürerek de Türkistan oyununun dışında kalmayacağını göstermiştir (Veliev, 2005).

Sonuç olarak Rusya, ABD'nin Türkistan coğrafyasındaki yerleşimine karşı hamle olarak önce 23 Ekim 2003 tarihinde Kırgızistan Kant'ta, sonra da 17 Ekim 2004'te Tacikistan'da bir askeri üs açarak ABD ile giriştiği yarışta eşitliği sağlamaya çalışmıştır. ABD'nin Özbekistan'daki üssünü yitirmesinin ardından diğer bölgelerden de iyi haberlerin gelmemesi bölgede yaşanan mücadelenin Moskova lehine bozulmaya başladığını göstermektedir. Zira Kırgızistan'da devrim ile başlayan süreçten kazançlı çıkacağını düşünen ABD, Ganci üssü ile ilgili sıkıntılar yaşamaktadır. ABD, son yıllarda Türkistan coğrafyasında sıkıntı yaşamaktadır. Daha önce kısık sesle ve sadece Moskova tarafından dile getirilen Orta Asya'daki ABD konuşlanması artık yerel yöneticiler tarafından da sorgulanmaya başlamıştır. Üstelik bu sorgulamanın Moskova tarafından yönlendirildiğine ilişkin de yorumlar yapılmaktadır. Ancak bu noktada ilgi çeken husus Moskova, Çin ve Hindistan'ın ABD'nin bölgede güç kaybetmeye başlamasını kendi menfaatleri lehine değerlendirmeye çalıştıklarıdır (Kıraç, 2006). ABD ise Özbekistan'daki kaybını telafi etmek ve bölgedeki projelerine aralıksız devam etmek için yoğun çaba sarf etmektedir.

3.5. Rusya Federasyonu-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri

19. yüzyılda Rusya ve Çin, Türkistan'ı aralarında paylaşmış, bu meyanda Doğu Türkistan Çin tarafından, Batı Türkistan ise Rusya tarafından işgal edilmişti. Ancak Rusya İmparatorluğu karşısında o dönem daha zayıf konumda bulunan Çin, bu paylaşımından memnun kalmamıştı. Zira sadece Türkistan'da değil Sibiry'a da da topraklarını Rusya'ya kaptırdığını düşünmekteydi. 20. yüzyıla gelindiğinde ise Çin daha da zayıflamıştır ve bu sefer de Doğu Türkistan'daki Çin hakimiyeti Sovyetler Birliği tarafından sorgulanmıştır. Ancak iki ülke arasında yapılan anlaşmalar ile paylaşım

statükosu bir kez daha kurulmuştur. 20. yüzyılın sonuna gelindiğinde ise Sovyetlerin zayıflayarak çökmesi ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarına kavuşmaları ile Çin, Sibiry ve Orta Asya'daki çıkarlarına yeniden kavuşabilmek için Rusya ile işbirliğine girişmeye başlamıştır (Somuncuoğlu, 2006).

Rusya ve Çin arasında geçmişte ilişkileri bozan Marksist doktrin ve devrim stratejisi üzerindeki çatışmalar böylelikle kendiliğinden ortadan kaybolmuş ve sınır ihtilafı ve askeri tehdit gibi hususlar da zaman içerisinde çözüme kavuşturulmuştur. Ayrıca ticarette, ekonomik işbirliğinde ve silah satışlarında karşılıklı menfaat bağları kurulmuş ve önemli ölçüde stratejik yaklaşma yaşanmıştır. Keza iki ülke, Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin egemen olduğu askeri bakımdan tek kutuplu bir dünyadan rahatsız olmaktadır. Bu hususlar bölgesel konulardaki yaklaşmayı takviye etmektedir. Ayrıca Japonya ile olan çözümlenmemiş arazi ihtilafları ile Rusya ve Çin, Japon askeri gücünün canlanma ihtimaline de korku ile bakmaktadır (Menon, 2002). Dolayısıyla Rusya, Çin ile olan ilişkisinde Asyalılık ve Batı dışı tepki ortaklığı vurgusunu devrede tutmaya çalışmaktadır.

Pekin için Rusya şu açılardan önem taşımaktadır (Uslubaş, 2005);

- ABD'nin uygulamak istediği Büyük veya Genişletilmiş Ortadoğu Projesi'nin merkezinde yer alan Rusya'nın işbirliği olmadan bu projeyi engellemek zordur. Moskova-Pekin mihveri geliştiği takdirde bu projenin Çin kapılarına dayanmadan durdurulması mümkündür.

- Rusya, doğu-batı enerji nakil güzergahlarının merkezi durumundadır. Hazar Havzası enerji kaynaklarının nakli ve değerlendirilmesi için Rusya ile işbirliği şarttır.

- Rusya, Slav-Ortodoks Paktı ve Ortodoks Müslüman çekişmesinin merkezi konumundadır.

- Rusya, Çin ile AB arasında köprü durumundadır. Brüksel-Pekin hattının oluşması Moskova'nın işbirliğine bağlıdır.

- Rusya, etnik ihtilaf sorunu olan, organize suç örgütlerinin yaygın olduğu ve liberal ekonomik düzene henüz tam olarak geçememiş bir ülkedir. Çin'e de yansıyabilecek Rusya'nın iç gelişmelerinin kontrolü için işbirliği şarttır.

- Rusya-Çin ekonomik işbirliği Çin'in lehinedir. Büyüyen Rus pazarı mutlaka

değerlendirilmelidir.

- Rusya, silah sanayisinde oldukça ileri olduğundan Batı'dan sağlanmasında güçlük bulunan bazı modern silahların bu ülkeden temini Çin'in yararınadır.
- ABD'nin Orta Asya'ya nüfuz etmesi ve bölgeye yerleşerek Çin'i de kuşatması olasılığı güvenlik için oldukça tehlikelidir. Moskova ile işbirliği yapılarak ABD'nin bölgede hakim konuma gelmesi engellenmelidir.
- Radikal İslamcı akımlara karşı mücadelede Moskova'nın işbirliği gereklidir.

3.5.1. Rus-Çin ilişkilerinin yakın dönem perspektifi

1960'larda bir zamanlar müttefik olan ve aynı ideolojiyi paylaşan Rusya ve Çin arasında daha sonraları ayrılık rüzgârları esmiştir ve iki ülke, aralarındaki uzun ve sorunlu sınır boyunca askeri yığınak yapmışlardır. Hatta 1970'lerde Çin, Sovyet tehdidine karşı ABD ile zımni bir ittifaka girmiştir. Ancak 1982'de ilk değişim belirtileri görülmüştür. Moskova ve Pekin arasındaki ideolojik çatlak, 1989 Mayıs'ında yapılan Deng-Gorbaçov zirvesinde partiler arasındaki bağların tamir edilmesiyle şeklen sona ermiştir. İlişkiler, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden etkilenmemiş ve çok taraflı bir değişim ortaya çıkmıştır. Komünist olmayan bir Rusya'nın ortaya çıkması ve 1978'den bu yana Çin'de reform hareketlerinin yaşanması ile "revizyonizm", "sosyal emperyalizm", "hegemonizm" gibi ayrılık yaratan eski anlaşmazlıklar geride kalmıştır (Menon, 2002).

Çin ile Rusya arasında stratejik ortaklık ise Nisan 1996 tarihinde imzalanan bir bildirgeyle kurulmuştur. II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru ABD ve Sovyetlerin dünyayı kendi nüfuz alanları açısından paylaşmaları gibi Çin ve Rusya da imzaladıkları bu anlaşma ile birlikte Avrasya coğrafyasında söz sahibi olacaklarının sinyalini vermişlerdir. Zirve bildirgesine göre yüzyılın sonuna kadar iki taraf arasındaki ticaret hacmi 20 milyar dolara ulaşacaktır ve savunma gayretlerinin kapsamına ve hızına benzer şekilde enerji sektörüne, büyük inşaatlara ve nükleer güç santrallerine öncelik verilecektir (Garnett, 2002).

Aslında 1996 yılında Şangay Beşlisi'nin oluşması, Çin ve Rusya'nın Türkistan

coğrafyasındaki çıkarlarının uyumlu olduğunun bir simgesi olmuştur. Askeri alanda karşılıklı güven ortamı oluşturmak amacıyla sınır bölgelerinde askerlerin azaltılmasıyla başlayan bölgesel işbirliği, iki büyük devlet arasında yeni türden bir ilişkinin habercisi olmuştur. ŞİÖ'de baskın iki devlet olan Çin ve Rusya için Orta Asya'da tehdidin sınırların ötesinde karşılanması imkanı doğmuştur (Somuncuoğlu, 2006). Böylelikle Rusya, Orta Asya Cumhuriyetleri ve Çin ile birlikte güvenlik alanında işbirliği yapmaktadır (Davutoğlu, 2001).

İki ülke Nisan 1997'de tek kutuplu ABD hegemonyasına karşı "Çok Kutuplu Uluslararası Düzen için Bildiri" imzalamış, Aralık 1998'de o dönem Rusya Başbakanı olan Primakov, Rusya, Çin ve Hindistan'dan oluşacak bir "stratejik üçgen"den bahsetmiştir. Bildiriler, ortak girişim ve antlaşmalar 1950'lerdeki Çin- Sovyet ittifakına benzer bir Batı karşıtı bloğun oluşmakta olduğu izlenimini yaratmıştır. Kısa vadeli ortak menfaat ve hedefler bugün için Rus-Çin ittifakını tanımlamaktadır. Ancak uzun vadede farklı menfaat ve ihtilaflı stratejik konuların iki ülke arasında anlaşmazlık yaratabileceğinden endişe duyulmaktadır. Rus-Çin ittifakının kısa vadeli nedenleri şunlardır (Mangott, 2001);

- Her iki ülke hem seçkinleri arasında hem de kitlesel olarak ABD'ye karşı önemli bir Batı karşıtlığını paylaşmaktadır. Zira her iki ülkede ABD tarafından yönetilen bir dünya fikrine karşı olup çok kutuplu bir uluslararası düzenden yanadırlar.

- Hem Çin hem de Rusya iki ülke arasında uzun vadeli ittifak olmasını istemektedirler zira her iki ülke de böyle bir ittifakı diğer ülkeler ile olan ilişkilerinde bir pazarlık unsuru olarak kullanmak istemektedirler.

- Her iki ülke başta silah ticareti olmak üzere karşılıklı ticari ilişkilerini geliştirmede oldukça isteklidirler. Rusya, Çin'e hiçbir yerden elde edemeyeceği ve kendisine pahalıya ve uzun zamana mal olacak yüksek teknoloji ürünleri satmaktadırlar. Ayrıca Çin, Rus maden ve makinelerini ithal etmektedir. Çin ise Rusya'ya düşük kalitede tüketim malları satmaktadır.

16 Temmuz 2001'de ise Çin-Rusya İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. İlişkilerin temel taşlarından biri olan bu anlaşma beş önemli noktayı içermektedir (Değirmen, 2005);

- ABD hegemonyasını dengelemek için ortak hareket etmek,
- İki ülke arasındaki 4300 km'lik sınırın hukuken belirlenmesi ve çizilmesi sorununu çözmek,
- Silah satışı ve teknoloji transferi gerçekleştirmek,
- Enerji ve hammadde tedariki,
- Orta Asya'da radikal İslam'ın yükselişini engellemek,

Dolayısıyla Çin ve Rusya'nın başta Orta Asya olmak üzere pek çok alandaki ortak çıkarları ilişkilerin derinleşmesine neden olmuştur. İki ülke arasındaki sıcak hava, Putin'in, Rus-Çin diplomatik ilişkilerinin kuruluşunun 55. yıl dönümüne rastlayan 14-16 Ekim 2004 tarihlerinde Çin'e resmi bir ziyaret gerçekleştirmesiyle de devam etmiştir. Ziyaret sırasında iki ülke arasında "Ortak Deklarasyon" ve "Rusya-Çin İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın Uygulanması İle İlgili Anahat" belgesinin imzalanmasının yanı sıra çeşitli konularda 12 adet iki taraflı işbirliği belgesi de imzalanmıştır. Yayınlanan ortak bildiride, iki ülkenin birbirlerinin toprak bütünlüğü ve egemenliğini ilgilendiren önemli konularda karşılıklı olarak destek verecekleri bildirilmiştir (<http://www.rusyaofisi.com/ozeldosyacinrus.htm>, 16 Kasım 2009'da erişildi).

Bildiride Rusya ayrıca, Tayvan ve Tibet konularında dünyada tek Çin bulunduğunu kabul ettiğini ve Çin Halk Cumhuriyeti'ni tüm Çin'i temsil eden tek yasal hükümet olarak kabul ettiğini, Tayvan'ı ve Tibet'i Çin'in ayrılmaz parçaları olarak gördüğünü belirtirken, Çin tarafı, Rusya'nın devlet bütünlüğünü korumak ve Çeçen terör örgütleri ve bölücü güçlere darbe indirmek için harcadığı bütün çabaları destekleyeceğini belirtmiştir. Bütün bunlara ek olarak imzalanan ek protokol ile Rus Çin kara sınırı nihai olarak çözülmüştür (<http://www.rusyaofisi.com/ozeldosyacinrus.htm>, 16 Kasım 2009'da erişildi). Oysa Rusya Federasyonu, daha önceki politikalarında genellikle Tayvan'ı gayri resmi olarak görmeye dikkat edip resmi olarak tanımayı reddederken, Pekin'i Tayvan dahil bütün Çin'in yegane meşru hükümeti olarak tanımakta ve Tayvan'la ekonomik ilişkilerini genişletmekteydi (Menon, 2002).

5 Temmuz 2005'de ise Astana'da yapılan ŞİÖ'nün liderler zirvesinde, ABD'ye yapılan Orta Asya'da bulunan güçlerini çekmesi çağrısı bu durumun somut bir örneğini

teşkil etmektedir. Hem Çin hem de Rusya için daha güçlü olmanın yolu bir arada işbirliği yaparak yaşamaktır. Ancak iki ülke arasındaki bu durum bir ittifak ilişkisinden ziyade kader birliğidir. Bu durum Rus Savunma Bakanı Sergei Ivanov'un 11 Ocak 2006'da Wall Street Journal gazetesinde yayınlanan "Rusya Neden Güçlü Olmalı" başlıklı makalesinde Rusya'nın gelecekte üstleneceği misyonu tanımlarken, Çin'i ortak olmaktan ziyade bir rakip olarak göstermesinde de görülmektedir (Adıbelli, 2006).

3.5.2. Orta Asya'daki ABD konuşlanmasına karşı Rusya-Çin stratejik ittifakı

ABD'nin Çin ile Rusya arasında uzun zamandır yaşanan yakınlaşmaya karşı hamlesini Putin'in Çin ziyaretinden bir hafta önce Avustralya'yı ziyaret eden Amerikan Dışişleri Bakanı Rice'ın The Australian gazetesine verdiği demecin ara satırlarında görmek mümkündür. Rice verdiği demeçte, ABD'nin Çin'i çevrelemek gibi bir politikasının olmadığını belirtmiştir. İlk defa ABD'nin resmi bir yetkilisinden böyle bir açıklama gelmesi ABD'nin Rusya'ya karşı Çin'e dostluk elini uzattığını göstermektedir. Oysa ABD'nin yakın zamanda Hindistan'la stratejik işbirliği süreci başlatması ve bu ülkeyi askeri açıdan güçlendirmeye karar vermesi hem Çin'i hem de Rusya'yı endişelendirmekteydi. Rusya; önceleri Çin'in bu sayede dengelenebileceğini düşünerek ABD varlığına sevindiyse de daha sonra bu işbirliğinin kendi etki sahası içerisinde yaşanan renkli devrimlerin farklı bir kalıpta ortaya çıkmasına neden olabileceği kaygısıyla, Çin'in yanında yer almıştır (Adıbelli, 2006).

Bu noktada hem Rusya, hem de Çin bölgede büyük bir güç olmayı hedeflemektedir. Çin, ekonomisinde, teknolojisinde ve askeri gücünde büyük reformlar yaparak bu hedefini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bunu yaparken de Orta Asya'ya yerleşmeye çalışan ABD ile iyi ilişkiler içinde olmak istemektedir. Çin'e göre ABD ile aralarında sorun yaşanmaması için ABD'nin Çin'in güçlenmesine saygı göstermesi ve bu durumu kabul etmesi gerekmektedir (Garnett, 2002).

Ancak Çin, Tayvan meselesi nedeniyle ABD ile ihtilaf halindedir. Hindistan da askeri ve ekonomik açıdan bölgede güçlenmektedir. Üstelik Güney Çin Denizi'ndeki 32 adadan oluşan ve Çin'in kara suları dahilindeki Spartly takımadaları da komşusu olan

Malezya ve Endonezya tarafından işgal edilmiştir ve hukuki belirsizlikleri sorun olmaya devam etmektedir. Son zamanlarda Washington-Tokyo hattı da güçlenmektedir ve tüm bu gelişmeler bağlamında da Çin'in Moskova'ya olan ihtiyacı artmıştır (Uslubaş, 2005).

Bir diğer açıdan ABD uzmanları 2015- 2025 yıllarına kadar ABD'ye meydan okuyabilecek bir gücün olmadığını tespit etmişler ve bu dönemden sonra ABD'nin rakibinin Çin olabileceğini tahmin etmişlerdir (Ekrem, 2005). Buna karşılık Çin uzmanları da 2020 yılına kadar bir güvenlik sorunu olmadığı için Çin'in bu stratejik fırsat dönemini değerlendirerek ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmesi gerektiğini, ABD'nin bu tarihten sonra muhtemelen baskı uygulayacağını düşünmektedir. Ancak yine de Çin, gücünün bir şekilde Washington tarafından tehdit edildiğini düşünmektedir. Bu nedenle de ABD'nin Tayvan ile olan ilişkilerini endişe ile takip etmektedir. Çin'in bu duruma karşı hamlesi ise siyasi seçeneklerini Rus kartı ile çeşitlendirmek şeklinde olmaktadır. Bu oldukça rasyonel bir seçenektir zira Rusya da ABD'nin gayesinin tek kutuplu dünya düzeninde gücünü doruğa çıkarmak olduğuna inanmaktadır. Her iki ülke de kendilerinin de uluslararası sistem içinde başlıca rol üstleneceği çok kutuplu bir dünya istemektedir (Garnett, 2002).

İki ülke arasındaki stratejik çıkar birliği, iki ülkenin de BM'de birbirleriyle uyum içinde hareket etme eğilimi göstermelerine yol açmaktadır. Keza iki ülke, ABD'nin ulusal füze savunma sistemi, NATO'nun genişlemesi ve Tayvan meselesi gibi konularda işbirliği yapmaktadır. Her iki taraf da radikal İslamcı güçlere karşı bölgede ittifak yapacakları ülkelerde istikrarlı bir yönetim istemektedir. Her ikisinin de isteyeceği son şey Çin'in Uygurlarına veya Rusya'nın sayısız Müslüman azınlıklarına radikal İslami bir yönetimin örnek ve sığınak olmasıdır. Çin, bölgedeki ilişkilerini dikkatli bir şekilde geliştirirken Rusya'nın eski Sovyetler Birliği topraklarında kendi güvenlik önceliklerini gözetmesine bu sebepten rıza göstermektedir. Pekin, BDT'yi, Rusya'nın öncülük ettiği diğer bütünleşme projelerini ve hatta Rusya'nın bölgede asker konuşlandırmasını desteklemektedir (Garnett, 2002).

Rus ve Çin yetkililer uzun vadede Orta Asya'da Müslüman başkaldırının yayılmasından büyük endişe duymaktadır. Orta Asya ülkelerinde başarısız olan

reformlar, artan yolsuzluklar, hızla düşen gelir düzeyleri ve düşük yaşam standartları radikal İslamcı grupların kendilerine daha fazla taraftar toplamalarına ve onları geleceğin cihat savaşçısı olarak yetiştirmelerine olanak sağlamaktadır. Putin bu husustaki endişelerini daha Temmuz 2000'de gerçekleştirdiği Uzakdoğu gezisi sırasında dile getirmiştir ve bu tarihte Çin'e yaptığı resmi ziyarette Orta Asya'daki Müslüman topluluklar arasındaki siyasal hareketlerin birlikte izlenmesine dair özel bir uzlaşma sağlanmıştır (İnce, 2004).

Ancak bazı konularda bu işbirliğinin sözde kaldığı da görülmektedir. Örneğin bazen güçlerden biri bütün kozları elinde bulundurmakta, diğeri ise sadece moral desteği sağlamaktadır. Lakin Washington'la aralarındaki kuvvet farkı, iki ülke arasında işbirliğini tercih edilen bir hareket tarzı yapmaktadır. Netice itibarıyla de ABD'ye yönelik kızgınlık Amerikan diplomasisine direniş göstererek, ABD karşıtı koalisyonlar ve daha kalıcı ittifaklar oluşturarak büyümektedir. Rusya ve Çin'in komşuları kendi özgürlükleri için ABD gücünü hala önemli olarak değerlendirmektedir. Hatta Rusya ve Çin bile Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization-WTO) üyeliği gibi önemli konularda ABD desteğine muhtaçtır (Garnett, 2002).

3 Temmuz 2005'te Putin ve Hu bir araya gelerek "21. Yüzyıldaki Uluslararası Düzenle İlgili Ortak Bildiri" imzalamışlardır. Bildiride, uluslararası ortamda tek taraflı hareketlerden kaçınılması ve BM'nin rolünün artırılması gerektiği ve terörizme karşı işbirliği yapılacağı ifadeleri yer almıştır. Daha sonra gerçekleştirilen ŞİÖ toplantısının sonuç bildirgesinde de bu amaçlar tekrar edilmiş ve ABD'den Özbekistan ve Kırgızistan'da açmış olduğu üsleri ne zaman boşaltacağı konusunda tarih belirlemesi istenmiştir. Bu iki bildirge de örtük olarak ABD'yi hedef almaktadır. ABD'nin şer ekseni olarak nitelendirdiği İran'a, Pakistan ve Hindistan'la birlikte ŞİÖ'de gözlemci statüsü verilmesi bu durumu pekiştirmektedir (Değirmen, 2005).

21-22 Mart 2006'da ise Putin beraberindeki bin kişilik heyetle Çin'i ziyaret etmiştir. Görüşmenin temel gündem maddelerini İran, Kuzey Kore, Tayvan, ikili ticaret ve enerji konuları oluşturmuştur. Görüşmeler sonucunda liderler birçok konuda görüş birliğine varıldığını belirtmiştir. İki ülke arasında görüş birliğine varılan hususlar ise şu

başlıklar altında özetlenebilir (Adıbelli, 2006);

- Henüz çizilmemiş olan Rus-Çin sınırı 2007 itibariyle bir sonuca kavuşturulacaktır.
- İki ülke arasında çıkarlarını ilgilendiren temel konularda görüş alışverişinde bulunabilecekleri üst düzeyde bir danışma mekanizması kurulacaktır.
- 2005 yılı itibariyle iki ülke arasında 29,1 milyar dolar olan ticaret hacminin 2010 yılı itibariyle 60-80 milyar dolar seviyesine çıkarılması hedeflenmiştir.
- Taşımacılık ve bankacılık gibi konularda işbirliği üzerinde anlaşılmıştır.
- İki ülke uzay çalışmalarında da işbirliği yapacaktır.

Gezi, uluslararası gündemde büyük bir etki yaratmıştır. Bunun nedeni ziyaret sonucunda beklenenin çok ötesinde bir enerji anlaşmasının imzalanmış olmasıdır. Zira ABD'li analizci Ariel Cohen ziyareti, Avrasya'da güç dengesinin değişmesine sebep olan olay olarak tanımlamıştır. Ziyarete Rusya'dan Çin'e petrol, doğalgaz, elektrik enerjisi satışı konusunda bir dizi anlaşma imzalanmış, nükleer enerji konusunda işbirliğinin daha da geliştirileceği yönünde işaretler verilmiştir. Rusya ve Çin'in devlet elektrik enerjisi şirketleri arasında imzalanan ön anlaşmaya göre Rusya, yılda 60 milyar kilowat saatlik elektrik enerjisini Çin'e ulaştırabilmek için hazırlık yapacaktır. Bugün Rusya'nın Sibirya'daki bütün elektrik santrallerinin yılda 32 milyar kilowat saatlik elektrik enerjisi ürettiği hesaba katılırsa planların boyutları ortaya çıkmaktadır (Somuncuoğlu, 2006).

Çin'e elektrik enerjisi satmak için Rusya'nın, Sibirya'da yeni elektrik santral inşa edeceği belirtilmektedir. Söz konusu anlaşmanın sağlanması Çin tarafından verilen ödünlere bağlanmıştır; yapılan pazarlıklar sonucunda Çin'in, Rus elektrik enerjisi fiyatını enerji yönünden yetersiz bölgelerindeki elektrik enerjisi fiyatına bağlamaya razı olduğu belirtilmektedir. Buna ek olarak Çin'de birkaç elektrik enerji reaktörü inşa eden Rusya, Çin'in nükleer enerji tüketimini artırma planları içerisinde de yer almayı ummaktadır. Ortadoğu petrolüne olan bağımlılığını azaltmak isteyen Çin, on beş yıl içerisinde yaklaşık olarak otuz yeni nükleer reaktör inşa etmeyi planlamaktadır. Öte yandan ön anlaşmada doğalgaz fiyatları da Çin'de bol bulunan kömür fiyatlarına değil, petrol ürünleri fiyatlarına bağlanmıştır. Bu hamleyle Rusya, doğalgaz konusunda Batı ve

Doğu arasında denge tutturma şansını yakalamıştır. Çin ile yapılan ön anlaşma hayata geçirilirse, doğalgaz konusunda Rusya ve Avrupa arasında bulunan karşılıklı bağımlılık sona erecek, Rusya'nın hareket alanı genişleyecektir. 2006 Şubat ayında Rus Enerji Bakanı'nın yapmış olduğu açıklamaya göre, 2020 yılına kadar Rusya, keskin bir şekilde petrol ve doğalgaz ihracatının yönünü değiştirerek enerji kaynaklarının akımını gelişen Güney-Doğu Asya pazarına yöneltecektir. Yükselen Asya ülkelerinin enerji açlıkları, Rusya'nın ihtiyaç duyduğu yeni enerji piyasalarının Rusya'ya açılmasını, yabancı yatırımlar ve siyasi destek alternatiflerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Somuncuoğlu, 2006).

İki ülke arasında yaşanan bu gelişme oldukça rasyoneldir zira enerji alanında bir yanda Rusya ve Orta Asya ekonomileri, diğer yanda ise Çin ekonomisi karşılıklı olarak birbirinin tamamlayıcısıdır. Rusya için en uygun hareket tarzı, Çin'le karşılıklı bağımlılık yaratmak üzere Rusya Uzak Doğu'sundan ve Sibiry'a'dan Çin'e petrol ve doğalgaz boru hattı döşemektir. Rusya, Orta Asya enerji şebekesi üzerinde hisse sahibi de olmak istemektedir. Çin ise komşu ülkelerdeki doğalgaz kaynaklarına ulaşmak için aktif bir siyaset gütmektedir. Bu bağlamda da Rusya, Türkmenistan ve Kazakistan Çin'in başlıca ortağı olmaktadır (Bakshi, 2002).

Öte yandan Putin'in 2006 Çin ziyareti ile birlikte bir süredir Japonya ve Çin rekabetinin sürdüğü Rus Sibiry'a petrolü konusunda ağırlık tekrar Çin'e doğru kaymaya başlamıştır. Çin de Japonya'nın yaptığı önerilere benzer öneriler yapınca, Uzak Doğu Boru Hattı'nın Rusya'nın Skovorodino yerleşim yerinden Çin sınırına kadar uzanması için gerekli olan yatırım araştırmasına ilişkin protokol imzalanmıştır. Japonya'nın boru hattı finansmanını sağlamaya razı olması gibi Çin de kendi sınırına uzanacak olan boru hattı çatalını finanse etmeye hazır görünmüştür. Pekin kaynaklarına göre 2005 yılında 300 milyon ton petrol tüketen Çin halen ham petrol ithalatının büyük bir kısmını Ortadoğu'dan karşılamaktadır. Enerji zengini Rusya ise Çin'e petrol ihraç eden ülkeler arasında 8 milyon ton ile beşinci sıradadır. Rusya'nın zengin petrol ve doğalgaz yataklarına Avrupa'dan çok daha yakın bulunan Çin, uzun süre Rus enerji kaynaklarından mahrum kalmıştır. Bu durum Sovyet döneminde iki ülke arasındaki düşmanlığın ne boyutta olduğunu sergilemektedir. Sovyetlerin yıkılmasından sonra

gelişmeye başlayan Rus-Çin petrol ticareti şimdilik demiryolu aracılığıyla yapılmaktadır (Somuncuoğlu, 2006).

Sonuç olarak büyüyen ekonomisinin gittikçe artan enerji ihtiyacı için Çin'in hem Rusya'daki hem de Orta Asya'daki geniş enerji kaynaklarına ulaşmada hayati menfaatleri bulunmaktadır. Bu nedenle Orta Asya ve Hazar bölgesi petrol ve doğalgazını boru hattı şebekeleri ile Batı'ya alıp götürmek gibi projeler karşısında Çin, Hazar petrol ve doğalgazının sadece Batı'ya taşınmamasını sağlamada ısrarlıdır. Keza Rusya da Orta Asya ve Hazar bölgesi enerji kaynakları alanında Batı'nın varlığından ve çıkarlarından endişe duymaktadır (Bakshi, 2002).

Çok kutupluluk söylemini benimseyen ve ŞİÖ çerçevesinde Avrasya bölgesinde ABD karşıtı kamp oluşturmaya çalışan Çin ve Rusya'nın enerji işbirliği geliştirmeye çalışması ve Rusya'nın Çin'e temel enerji sağlayıcılarından birisi olma çabaları da Batı'yı endişelendirmektedir. ABD, Afganistan ve Irak operasyonlarıyla hem Hazar hem Ortadoğu enerji kaynaklarını kontrol etmek açısından bölgede önemli bir nüfuza ulaşmıştır. "Uluslararası Terörle Mücadele" adı altında enerji kaynaklarının ana ikmal yolları da ABD'nin kontrolüne alınmaya çalışılmaktadır. Böyle bir ortamda Rusya ve Çin'in enerji işbirliği konusunda birbirlerine yakınlaşmaları Rusya'nın tamamen Doğu'ya dahil olduğu anlamına gelmese de ABD'nin Avrasya politikasının en büyük başarısızlığını ortaya koymaktadır; "kenar bölgeye" sahip olmak, bu sefer "Avrasya'nın kalpgahı" olan Rusya'nın kontrol edilmesini değil, Rusya'nın Çin'e doğru kaymasını sağlamıştır. ABD'nin hatası kendi gücünü fazla görüp, Avrasya'daki birkaç gücü birden karşısına almasıdır (Somuncuoğlu, 2006).

Üstelik ziyarette Putin, Tayvan'ın Çin'in ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulayarak, Tayvan'ın hiçbir şekilde bağımsızlığa gidecek adımlarının kabul edilmeyeceğini, bu bağlamda Tayvan'ın BM'ye ve uluslararası örgütlere üye olamayacağını ve buna karşı olduklarını da açıklamıştır. Ayrıca Putin, Tibet'in de Çin'in bir parçası olduğunu vurgulayarak, her iki sorunun Çin'in içişlerini ilgilendirdiğini, hiçbir dış gücün bağımsız ve egemen bir devletin içişlerine müdahale edemeyeceğini belirtmiştir (Adıbelli, 2006). Rusya bu noktada Çin'in toprak bütünlüğü sorunda

Tayvan ve Tibet'e vurguda bulunurken Doğu Türkistan bölgesi için herhangi bir ifadede bulunmamıştır.

3.5.3. Rusya'nın Çin'e silah satışı

Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan düzende Çin askeri anlamda kendini yenilemeye karar vermiştir ve Rusya, Çin için önemli bir silah sağlayıcısı konumuna gelmiştir. Pekin özellikle Yeltsin döneminde Rusya'nın içinde bulunduğu politik ve ekonomik kaostan oldukça iyi faydalanmıştır ve Çin, Rusya'dan satın aldığı silah teknolojilerinin üretim lisanslarını da almıştır. Rusya bu noktada 1950'lerde olduğu gibi Çin'in özellikle de silah teknolojisi anlamında en önemli silah sağlayıcısı konumuna gelmiştir. Örneğin (Adıbelli, 2006);

- Çin kendi üretiminin yanında Rusya'dan SSN-22 Sunburn füzeleri ile donatılmış Sovremenny sınıfı destroyer ve bu füzelerle donatılmış sekiz yeni kilo sınıfı denizaltı almıştır.

- Çin Hava Kuvvetleri ise Rusya'dan 2003'de bir milyar dolar değerinde yirmi dört adet ileri teknolojiye sahip Su-27 ve Su-30 savaş uçağı olarak hava kuvvetlerini daha da güçlendirmiştir.

Çin, Mart 1996'da ABD ile yaşanan Tayvan Boğazı krizinden sonra Rusya'dan silah alımlarını hızla arttırmaya başlamıştır. Çin, Rusya'dan gelişmiş konvansiyonel silah ve araçlar almasına ilaveten nükleer santraller konusunda da bu ülke ile işbirliğine girmiştir. Ayrıca Çinli subay ve uzmanlar Rusya'da eğitim almaya başlamıştır. Dolayısıyla ABD-Japonya ittifakına rakip olmadan Moskova-Pekin mihveri kuvvetlenmeye ve Asya'daki jeopolitik denklemde ön plana çıkmaya başlamıştır (Uslubaş, 2005).

Rusya'nın Çin'e silah satışının arka planında ekonomik ihtiyaçlar bulunmaktadır. Yakın bir zamana kadar Çin'e karşı kullanılan silahların şimdi büyük miktarlar halinde Çin'e sevk edilmesi, Rus-Çin ilişkilerindeki değişimi göstermektedir. Çin, 1992- 1994 yılları arasında Rusya'nın toplam silah satışının %26'sını alarak bu ülkenin en büyük silah pazarı haline gelmiştir. Rusya açısından bu durum oldukça

rasyoneldir zira Soğuk Savaş dönemiyle karşılaştırılacak olursa Rusya'nın silah satışlarında büyük düşüşler yaşanmıştır. Oysa şimdi Çin yeni bir pazar olarak ortaya çıkmaktadır. Üstelik Çin askeri modernizasyona girişmiştir, Rus silahlarını beğenmektedir ve kuvvet yapısı da Sovyet yapımı silahlara uygundur. Üstelik sahip olduğu yaklaşık 80 milyarlık döviz rezervi ile büyük alımların da bedelini ödeyebilecek kapasiteye sahiptir (Menon, 2002).

Ancak bazı üst düzey Rus generaller ve Rus parlamentosunun alt kanadı olan Duma, Çin'e verilmiş olan bu üretim lisanslarının Çin'in bölgede büyük bir askeri güç olmasına yol açtığını ve bu durumun da Rus çıkarlarına aykırı olduğunu belirtmektedir. Sonuçta Rusya'nın silah satışı Çin'in askeri yeteneklerinin artmasına neden olacaktır. Örneğin (Menon, 2002);

- Güney Çin'deki Suiksi ve Hainon meydanlarına üslenen SU-27 uçakları, hava sahasını Güney Çin Denizi üzerine kadar uzatacaktır.

- Çin Hava Kuvvetlerinin muharebe gücü Rus AA-1 havadan-havaya füzeleri ve İsrail (veya İngiliz) AEW sistemleri ile artacaktır.

- Rus Kilo sınıfı denizaltıları Tayvan'ın deniz ulaşım yollarının Çin tarafından kontrol edilmesi imkanını çoğaltacaktır.

- IL-76 nakliye uçakları havadan taşıma kapasitesini geliştirecek ve Çin'in modern destroyerlerinden daha gelişmiş ve daha iyi silahlandırılmış olan Sovremenniy sınıfı destroyerler ve Lulu sınıfı muharebe gemileri Çin donanmasının gücünü arttıracaktır.

Putin bu uyarılar doğrultusunda 2000 yılından beri teknoloji transferinde seçici davranmaktadır ve örneğin son nesil nükleer bomba da taşıyabilen TU-19-22 stratejik bombardıman uçaklarının Çin'e satılmasına sıcak bakmamıştır. Aynı şekilde Rusya, açık denizlerde dengenin Çin lehine bozulmaması için 20 Ocak 2004 tarihinde Amiral Gorskov uçak gemisinin satışı üzerine Hindistan'la anlaşmaya varmıştır. Böylelikle Hint Donanması, Hint Okyanusu ve ona bitişik sularda önemli bir karşı denge unsuru haline gelmiştir. Putin, özellikle Asya-Pasifik bölgesinin denizlerinde hakim deniz gücü olmak istemektedir (Adıbelli, 2006).

Ancak yine de Çin'in silah alımları Rus ekonomisinin bir dereceye kadar düzelmesini ve Rus silahlı kuvvetleri için düşük bedelle malzeme tedarikine imkan verecek şekilde üretim hatlarının açık tutulmasını sağlamaktadır. Böylelikle Rusya, ithalat için gerekli olan döviz halde ürettiği malla temin edebilecektir. Ayrıca Çin'e silah satışı Japonya ve Batı'ya karşı düşüş halindeki bir Rusya'yı atağa geçirecektir. Satışlarla birlikte Rusya hala büyük bir güç olduğunu gösterme ve doğu ve batı arasında dengeli bir durum meydana getirme yeteneğine sahip olduğunu sergileme imkanı da bulacaktır. Tüm bu gelişmeler Rusya'nın süper güç olmaya çalışan Çin'e neden silah sattığını açıklamaktadır (Menon, 2002).

Sonuç olarak bu silah satışları ve savunma düzenlemeleri her iki tarafın da ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Çin, özellikle balistik ve seyir füzelerini, denizaltı, deniz üstü ve hava kuvvetleri dahil nükleer ve gelişmiş konvansiyonel kuvvetlerini geliştirmeye çalışmaktadır. Rusya ise kendi askeri modernizasyonu ve reform gayretlerine katkıda bulunabilme ihtimalini gözettiğinden ve savunma sanayini desteklediğinden bu satışlara Çin'den daha hevesli olmuştur (Garnett, 2002).

3.5.4. Rusya ile Çin arasındaki sorunlar

Rusya ile Çin arasında uyuşmazlık yaratan konuların başında sınırların düzenlenmesi sorunu gelmiştir. Gorbaçov döneminde Sovyet liderliği, Gordion düğümünü kesmeye yardımcı bulunacak bir uzlaşmaya varmıştır. Moskova, Rusya ve Çin arasında nehir boyunca uzanan sınırın, nehrin doğu yakasından değil Talveg hattından yani nehrin ortasından geçirilmesini kabul etmiştir. Böylelikle Mayıs 1991'de sınırın tespiti ile ilgili antlaşma imzalanmıştır. Antlaşmaya göre sınır Rusya, Moğolistan ve Çin sınırlarının birleştiği noktadan Vladivostok'un hemen güney batısına kadar 4200 km. boyunca, kuzeyde Amur ve Argun nehirlerinin ve doğuda Usuri Nehri'nin Talveg hattından geçirilmiştir. Antlaşma, 1992 Şubat'ında Rus ve Çin parlamentolarında onaylanmıştır. Ayrıca Eylül 1994'te Moğolistan ile Kazakistan'ı birbirine bağlayan Altay dağları üzerindeki 55 km'lik batı sınırında da anlaşma sağlanmıştır. Böylelikle de birkaç küçük yer dışında bütün Rus-Çin sınırı belirlenmiştir (Menon, 2002).

İki ülke arasında uyuşmazlık yaratan bir diğer konu ise Doğu Türkistan bölgesidir. Putin, Çin'in toprak bütünlüğü konusunda Tayvan ve Tibet'e vurguda bulunurken Doğu Türkistan için herhangi bir ifade kullanmamaktadır. Yüzyıllar boyunca Rusya ve Çin, Doğu Türkistan bölgesinin kontrolü için mücadele etmiştir. Rusya'nın bölgeye olan ilgisinin halen devam ettiği, Temmuz 2005'de yapılması kararlaştırılan Çin-Rus ortak askeri tatbikatının yeri hakkındaki tartışmada görülmüştür. Rusya, bu tatbikatın Doğu Türkistan bölgesinde yapılması için ısrar ederken Çin, bu öneriye sert bir şekilde karşı çıkmıştır (Adıbelli, 2006).

Çin ile Rusya arasındaki bir diğer sorun ise ABD'nin Avrupa'nın son diktatörlüğü olarak adlandırdığı Beyaz Rusya'dır. Rusya'nın Beyaz Rusya ile tarihten gelen ekonomik, jeopolitik ve güvenlik ilişkileri bulunmaktadır. Keza Çin'de 1992'den beri Beyaz Rusya ile yakın ilişkiler içerisinde. Beyaz Rusya, Rusya için NATO ile olası bir sürtüşme anında ön cephe hattı olacaktır. Zira bu ülkede Rusya'ya ait askeri üsler ve erken uyarı istasyonu ve buna bağlı füze bataryaları bulunmaktadır. Rusya için ABD'nin küresel hegemonyası, Çin'in ekonomik ve askeri olarak genişlemesinden daha tehlikeli olarak görülmektedir. Bu nedenle Rusya, Çin'in Beyaz Rusya ile olan ilişkisine ses çıkarmamaktadır. Lakin Çin'in batıya yönelik stratejisini bildiğinden daha fazla adım atmasına da müsaade etmemektedir. Bu noktada unutulmaması gereken husus Çin'in eskiden Küba'ya izleme ve dinleme istasyonları kurarak ABD'nin faaliyetlerini takip ettiğidir. Keza Rusya, aynı istasyonların Beyaz Rusya'ya konmak suretiyle Çin'in kendisini ve AB'nin faaliyetlerini takip etmesinden endişelenmektedir. Beyaz Rusya ise bu aşamada artan Amerikan baskısına karşı Çin'in yanında yer alarak Latin Amerika kervanına katılmak istemektedir (Adı belli, 2006).

3.5.5. Çin'in Orta Asya politikasının Rusya'ya etkisi

Soğuk Savaş süresince çift kutuplu yapılanma içinde Doğu Bloğu'nun Asya mihverini oluşturan Orta Asya, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan jeopolitik boşluk alanı çerçevesinde küresel, kıtasal ve bölgesel strateji geliştiren bütün aktörlerin ilgi alanı içine girmiştir. Rusya'nın bölge üzerindeki hakimiyetinin azalmasını müteakiben ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Çin gibi küresel ölçekli strateji geliştirme

gücüne sahip aktörlerin yanı sıra Türkiye, İran, Pakistan ve Hindistan hatta Ukrayna ve Kore gibi bölgesel güçler bu yeni oyunda güçlerine göre yerlerini almaya çalışmışlardır (Davutoğlu, 2001). Ancak bu sıfır toplamı bir oyundur ve dünyanın enerji açlığı çektiği bir ortamda Orta Asya enerji kaynakları üzerindeki rekabette birinin kazancı, diğer tarafın kaybı anlamına gelmektedir (Somuncuoğlu, 2006). Çin de bölgede gücünü daha da arttırabilmek için 1980'li yılların başından beri bütün çabalarını iç ekonomik kalkınmasına yoğunlaştırmıştır (Dongfeng, 2003). Soğuk Savaş sonrası dönemde Çin'in Orta Asya Cumhuriyetleri'ne ve Rusya'ya yönelik politikalarını ise 4 temel düşünce sağlamaktadır (Burles, 1999);

- Çin'in sınır ve sınır vilayetlerinde istikrar isteği,
- Ülkenin iç bölgelerindeki spesifik alanlarda ekonomik kalkınmanın geliştirilmesi isteği,
- Artan enerji ihtiyacı,
- Soğuk Savaş sonrası stratejik ortamdaki göreceli pozisyonu hakkındaki endişeleri.

Çin'in Orta Asya'ya yönelik politikası, Uygur ayrılıkçılığı ile karşı karşıya olduğu Doğu Türkistan bölgesinin öte tarafında, batı sınırları boyunca dost komşu ülkelerden bir kuşak oluşturma isteği olarak belirmektedir. Uygurlar, Doğu Türkistan'daki 20-22 milyonluk nüfusun 10 milyonunu oluşturmaktadır. Çin, Orta Asya'nın yeni bağımsız devletlerinin Doğu Türkistan'daki Uygurlara destek vermemelerini ve onları teşvik etmemelerini sağlamaya çalışmaktadır. Kazakistan'da yaklaşık olarak 200.000, Kırgızistan'da ise 50.000 civarında Uygur yaşamaktadır. Öte yandan Doğu Türkistan'da da küçük bir Kazak, Kırgız ve Tacik azınlık bulunmaktadır. Ayrıca yukarıda sözü edilen isteklerinin de etkisiyle Çin, Orta Asya'da Rusya'nın geleneksel rolünü sorgulamaya kalkışmadan, bölgede istikrarlı bir şekilde uygun boşlukları dolduracak girişimler yapmaktadır (Bakshi, 2002).

Bu bağlamda Orta Asya ülkeleri ile güçlü bağlar oluşturmak Çin için jeopolitik anlamda önemli bir yer tutmaktadır. Çin'in bu ülkeler ile ilişki kurmasındaki ana hedefi; ABD ve Türkiye'nin amacı ile paralellik göstererek Sovyetler Birliği'nin parçalanması ile ortaya çıkan devletlerin bağımsızlıklarını destekleyerek, Rus egemenliğinin Orta

Asya üzerinde tekrar nüfuz sahibi olmasını engellemek üzerine kurulmuştur. Ekonomik açıdan ise bu ülkeler hem sınır komşularıdır hem de yardıma ihtiyaç duymaktadır. Bu açıdan Çin'in bu ülkeler için hedefi, ülkelerarası ticaret geliştirilerek giderek büyüyen ekonomisinin ihtiyacı olan enerjiyi bu bölgelerle geliştirilecek ticaretin karşılığı olarak almaktır (Karaca, 2003).

Çin, kısa vadede ekonomisini güçlendirmek, orta vadede Güneydoğu Asya'da stratejik çıkarlarını korumak, buradaki enerji kaynaklarını elinde tutabilmek ve Tayvan'ı ana kıtaya katabilmek ve son olarak da uzun vadede askeri ve ekonomik yönden gücü elinde tutarak 21. yüzyılda süper bir güç olmayı hedeflemektedir (ASAM Uzakdoğu-Pasifik Araştırmaları Masası, 2002). Çin'in süper güç olma hayalinin en önemli parçasını ise Asya teşkil etmektedir. Dolayısıyla da bu hayali gerçekleştirmek için Orta Asya'dan Avrupa'ya kadar olan bölgede Çin, kendi çıkarlarını korumayı amaç edinmiştir. BM Güvenlik Konseyi üyesi olarak uluslararası düzenin belirleyici aktörleri arasında bulunan Çin'in ekonomik performansı ve sahip olduğu demografik güç, O'nun eksen alan Avrasya ölçekli stratejik analizler geliştirmesine yol açmıştır. Bu noktada Huntington gibi bazı batılı stratejistler Çin'i muhtemel bir Batı-karşıtı bloğun başat gücü olarak gösterirken, Brezezinski gibi diğer bazı stratejistler Çin'in artan jeopolitik etki alanının ABD'nin Avrasya ölçekli çıkarları ile çatışmayabileceğini, aksine bu çıkarlar doğrultusunda yönlendirilebileceğini ileri sürmüşlerdir (Davutoğlu, 2001).

Çin, kendisine belirlediği hedefleri doğrultusunda da Orta Asya'da bağımsız devletlerin ortaya çıkışından hemen sonra sınırdaş olduğu Orta Asya ülkeleri ile kara ve demiryolu bağlantısı kurmuştur. Böylelikle ucuz Çin tüketim malları bölgeyi istila etmiştir. Ayrıca Çin, denize çıkışı olmayan Orta Asya ülkelerine kendi Pasifik sahillerinden çıkış imkanı da sağlamıştır. Orta Asya'nın bütün ulaşım ve iletişim irtibatları geleneksel olarak Rusya üzerindenken Çin, denize çıkış yolu yaratarak bu cumhuriyetlerin alternatif bir güzergaha sahip olmalarına yardımcı olmuş ve Moskova'ya olan bağımlılıklarını azaltma imkanı sunmuştur. Çin'den Orta Asya'yı geçerek Avrupa ve Ortadoğu ile irtibatlandıran İpek Yolu'nun canlandırılması projesi tüm ilgilileri heyecanlandırmaktadır. Ancak Moskova, bölgede boru hattı ve ulaşım yolu projelerinde Rusya'nın devre dışı bırakılmaması hususunda oldukça hassastır.

Sovyetlerin çöküşünden sonra toprakları üzerindeki ulaşım şebekeleri nedeniyle kendini Asya ile Avrupa arasında bir köprü olarak göstermeye çalışan Rusya, Çin'den başlayıp Kazakistan, Rusya, Beyaz Rusya ve Polonya'ya uzanan güzergahı İpek Yolu'nun kuzey dalı olarak desteklemektedir (Bakshi, 2002).

İki ülkenin ŞİÖ'ye bakış açıları da birtakım farklılıklar içermektedir. Orta Asya'da ortak güvenlik çıkarlarına rağmen Çin'in ŞİÖ çerçevesinde ortaya çıkan ekonomik ve güvenlik girişimleri, Rusya tarafından soğuk karşılanmıştır. Çin, ŞİÖ çerçevesindeki işbirliğinde Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesinden yanadır. Rusya ise BDT çerçevesinde Orta Asya Cumhuriyetleri ile birlikte kurduğu bölgesel teşkilatların ŞİÖ çerçevesinde bir blok olarak hareket etmesini istemektedir. Rusya, kendi güdümündeki KGAT (Kollektif Güvenlik Anlaşması Teşkilatı) çerçevesindeki askeri işbirliğine önem vermektedir ve ŞİÖ'deki askeri işbirliğini daha çok KGAT üzerinden geliştirmek istemektedir. Ayrıca Çin'in Orta Asya ülkeleriyle geliştirdiği ikili askeri ilişkilerine de sıcak bakmamaktadır (Somuncuoğlu, 2006).

Bu nedenle Rusya Avrasya hinterlandında iki yönlü bir politika izlemektedir. Zira Rusya, güçler dengesinin getirdiği pragmatik alanı kullanarak Orta Asya üzerinde kendisiyle nihai bir egemenlik mücadelesine girmesini kaçınılmaz gördüğü Çin'e karşı ABD kartını Avrasya istikrarı sloganı ile devrede tutarken, Çin ile giriştiği ilişkilerin düzeyini ve temposunu yükselterek de ABD karşısındaki konumunu güçlendirmeye çalışmaktadır. Rusya'nın klasik emperyal araçlarıyla Avrasya'da güçler dengesinin yeniden oluşumu arasında bir uyum bulmaya çabalayan Putin, bir yandan Kafkaslar ve Orta Asya'da yeniden etkinlik alanları oluşturmaya çalışırken diğer yandan da uluslararası düzeyde meşruiyet ve saygınlık kazanma çabasındadır (Davutoğlu, 2001). Ancak yine de Orta Asya'da şimdilik bir Rus-Çin rekabeti bulunmuyor gibi görünse de uzun vadede stratejik bir değişiklik olabilir. Rusya için Orta Asya, belirsiz bir savunma hattıdır ve 10 milyon etnik Rus'u barındırmaktadır. Çin açısından ise Orta Asya, Doğu Türkistan bölgesini karıştırabilecek Türk milliyetçiliğinden ve İslami ideolojilerden kaynaklanan ne olacağı kestirilemeyen bir bölgedir. Doğu Türkistan, Çin'in uzak batısındadır ve Tarım Nehri havzasında zengin potansiyel petrol yataklarına ve Çin'in başlıca nükleer deneme alanına sahiptir. Fakat bölgedeki Türk Müslüman halk arasında

Çin karşıtı duygular kuvvetlidir ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra bu duygularda bir miktar artış gözlemlenmiştir. Bu nedenlerle Çin, Rusya'nın Orta Asya'daki varlığını tehdit etmekten ziyade, bu ülkeyi bölgede istikrarı sağlayan bir güç olarak görmektedir. ABD başta olmak üzere Batılı ülkelerin bir şekilde Orta Asya'da var olmaya çalışmaları da Çin'i kaygılandırmaktadır. Çin, NATO'nun doğuya doğru genişlemesine karşı olan Rusya'yı, bu konu kendi güvenliğini etkilemese de desteklemektedir. Ayrıca Çin bu genişlemeyi iki ülke arasındaki stratejik yakınlaşmanın da gerekçelerinden biri olarak tanımlamaktadır. Çin'in stratejik önceliği doğu ve güneydedir. Sorunsuz bir kuzey kanat ve istikrarlı bir Orta Asya, Çin'i kuşatılmışlıktan ve savunma gayretlerinin aşırı artışından kurtaracaktır (Menon, 2002).

Rusya-Çin ilişkilerini genel olarak toparlamak gerekirse, Rusya, Çin'in Tayvan ve Tibet politikalarını desteklemektedir. Çin de Çeçenistan konusunda Rusya'nın yanında yer almaktadır. Üstelik 14 Ekim 2004'de Putin'in Çin'e gerçekleştirdiği ziyarette taraflar 2005-2008 yılları için ortak hareket planını görüşmüşlerdir ve bu durum akıllara Batı'ya karşı bir bloklaşma mı kuruluyor sorusunun gelmesine neden olmuştur. Üstelik 1999 tarihinde 5,72 milyar dolar olan Rusya-Çin ticaret hacmi 2003 yılı itibarıyla 15,76 milyar dolara ulaşmıştır. Öte yandan büyümenin oluşturduğu taleple Çin'in enerjiye olan ihtiyacı artmaktadır ve Ortadoğu enerji kaynaklarına bağımlı olan Çin, bu bağımlılığını azaltmak için alternatif kaynak arayışı içerisinde. Rusya da Çin'in bu sorununa karşı sınırdan geçen ortak boru hattı inşası yapmayı teklif etmiştir. Pekin ise Moskova'dan başka bir talepte bulunmuştur; büyük Rus şirketlerinin özelleştirilmesine iştirak etmek ve bunların hisselerini satın almak. İki ülke arasında artan ekonomik ve stratejik ilişkiler bu bağlamda izlenmeye değerdir. Zira yaşanan gelişmeler bölgede yeni bir kutuplaşmanın olabileceği izlenimi vermektedir (Kamalov, 2006).

SONUÇ

2 Mart 2008 tarihinde yapılan Rusya başkanlık seçimleri Rusya dışındaki kamuoyunda sonucu net olarak öngörülebilmiş bir süreç olarak kabul edilmiştir. Bu öngörülebilir bir seçim sürecinin tüm dünyada çok fazla konuşulmuş olması Rusya'nın dünya siyasetinde etkin olması ile ilgilidir. Rusya Federasyonu Anayasası'nın üç dönem üst üste devlet başkanlığını yasaklıyor olması, 2 Mart 2008'de yapılan Rusya devlet başkanlığı seçimlerine dair tartışmalara neden olmuştur. Hızla doğrulup ayağa kalkan bir Rusya'nın mimarı olarak kabul edilen Vladimir Putin'in ikinci dönem devlet başkanlığının son iki yılı, hem Rusya'da hem de Rusya dışında "bundan sonra ne olacak?" sorusunun yol açtığı tartışmalar ile geçmiştir. Putin'in iktidarını sağlamlaştırdığı ve kamuoyu desteğinin zirveye ulaştığı bu dönemde seçimlere dair işaretler de gelmeye başlamıştı. Bu sorunun ilk cevapları ise 2 Aralık 2007 Duma seçimlerinde belli olmuştur. Bu seçimler sonucu Duma'ya girebilen dört partiden ikisi; merkez sağ eğilimli Birleşik Rusya ve merkez sol eğilimli Adil Rusya, seçim sürecinde "Putin Planı"nı desteklemişlerdir. Bu seçimler göstermiştir ki, Putin artık Rusya siyasetinin neredeyse tek referansı haline gelmiştir.

Bu "güvenoyu" sonrasında, "Putin Planı"nın teknik ayrıntıları belirginleşmiştir. Putin seçimlerde aday olmayacağını tekrarladıktan sonra kendisinin halefi olarak, adı daha önce pek de geçmeyen ve Putin'in oluşturduğu yönetim ittifakı içinde Siloviki olarak adlandırılan güvenlik kökenli kesimin yanında en önemli grup olan Petersburg kökenli hukukçular içinde yer alan Başbakan Birinci Yardımcısı Dimitriy Anatolieviç Medvedef'e açık desteğini ilan etmiştir. Hemen ertesinde ise Medvedef'in Putin'e başbakanlık teklifi ile "Plan" netleşmiş ve Medvedef seçimlere Putin'in tam desteği ile girmiştir.

Halkın "Putin Planı"na yüksek bir katılımı ve son derece cılız muhalefet ile

gösterdiği bu yoğun destek sebebini Medviedef seçimlerden hemen sonra Kızıl Meydan'da Putin'le yan yana katıldığı kutlamalarda yaptığı kısa açıklama ile vermiştir: "İstikrar tamam, şimdi ilerleme zamanı!".

Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile dünya üzerinde yaşanan trajediler sadece Rusya ile sınırlı kalmamış ve Rusya çevresinde de çok daha derin sorunlar yaşanmıştır. Doğu Avrupa, Kafkaslar, Orta Asya ve Balkanlar'da yaşanan acılar Ruslar için öz acıları olarak kabul edilmektedir. Buna rağmen, dünyanın yarısına hakim olan sistemin merkezi olarak doğrudan Rusya'da yaşanan trajediler de asla küçümsenmemelidir. Hele ki Yeltsin iktidarı boyunca yaşanan kaos, hissedilen yenilmişlik ve devlete güvensizlik bu acılara eklenirse, müteakip Putin iktidarının yarattığı istikrarın sıradan bir Rusyalı için ne anlam taşıdığı daha iyi hissedilecektir.

Sekiz sene süren Putin iktidarının Rusya halklarında yarattığı istikrar ve güven duygusunu anlamak, aslında hem Rusya siyasetinin bugününü ve yarınını anlamak için hem de Rus dış politikasında temel anahtarlara ulaşmak için önemlidir. Putin döneminin temel taşları olarak, siyasal sistemin yeniden inşası, federal güvenliğin sağlanması, iç güvenliğin tesisi, ekonomik refahtaki artış, ulusal çıkar kavramı üzerine kurulu dış politika anlayışı ve Rus ulusal gururunun iadesi sayılabilir.

Putin, Başkanlığa geldiği 2000 yılından itibaren ilk olarak siyasal sistemin yeniden inşası üzerine odaklandı. Kendisiyle beraber getirdiği kadrolar yanında, verimli Rus entelektüel ortamını da kullanarak son derece güçlü bir merkez teşkilat oluşturdu. Bunun için ilk olarak ordu ve istihbarat teşkilatları gibi kurumları kendisine bağladı. Bu süreci diğer merkez kurumları ile sürdürdü. İki kıtaya yayılan devasa büyüklükteki ve karmaşık federal bir sistemle yönetilen Rusya'nın merkezileşme yönünde köklü adımlar atarak da, merkez teşkilat üzerinde kurduğu hakimiyetini neredeyse tüm ülkeye yaydı. Bu merkezileşme çerçevesinde en önemli husus, pek çok farklı etnik ve din barındıran bu coğrafya için bütünlük sorunu olmuştur. Sekiz yıllık iktidarı boyunca Putin'in en büyük başarılarından birisi Çeçen savaşlarını sonlandırmış olmasıdır. Daha düşük yoğunluklu devam eden diğer Türk-İslam kimliklerle yaşanan sorunlara da Tataristan ve Başkurdistan'da olduğu gibi şu an için geçici çözümler bulunmuştur. Özellikle büyük

şehirlerde yoğunlaşan ırkçı faaliyetlere rağmen şu an için tüm Rusya’da ve hatta kısmen BDT ülkelerinde Rusya kimliği yeniden hakim kılınabildiği söylenebilir.

Yeltsin dönemi boyunca şehirlerde yaşanan ciddi güvenlik sorunlarının ise büyük ölçüde aşılması ve suç oranlarının diğer metropollere oranla Rusya’da daha düşük bir seviyeye çekilebilmesi, Putin döneminin en önemli başarılarından bir başkasıdır. Gündelik hayattaki güvenliğin yanında devletin denetim mekanizmasının hızla gelişmesi, standartların belirlenmesi ve bu standartlara uyumun özendirilmesi yönündeki köklü ilerleme sadece Rusya vatandaşlarının yaşam standartlarını yükseltmemiş, Putin’e verilen desteğin de en önemli sebeplerinden biri olmuştur.

Sağlanan güvenlikten sonra hızla artan ekonomik refah ise sadece petrol fiyatlarındaki artışla açıklanamayacak bir gelişmedir. Sovyetler Birliği’nin bıraktığı insan sermayesi, doğru siyasal kararlar ile yeni bir ekonomik kalkınma yaratmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlarda Rusya, Çin ile rekabet eder hale gelmiştir. Ama bunların hepsinden önemlisi, belki de Yeltsin döneminde yapılan özelleştirmelerin pek çoğunun sancılı iptali olmuştur. Ulusal duyarlılıklara sahip olmadığı düşünülen oligarklar tasfiye edilmiş ve bununla da Putin hem siyasal gücünü hem de halk nezdindeki desteğini artırmıştır.

Batı ile ilişkilerinde Rus halkının gözünde teslimiyetçi bir tavır sergileyen Yeltsin’in aksine Putin, inişli çıkışlı bu ilişkiyi Rusya’yı her gün daha da güçlendirecek şekilde yönetmeyi bilmiş; ülkesini Sovyet geçmişiyle barıştırmış ve son dönemde egemen demokrasi kavramı çerçevesinde Rusya’yı alternatif bir güç odağı adayı haline getirebilmiştir.

Tabii ki bütün bu başarı hikayesi kusursuz değildir. Kursk faciasından Beslan’daki trajediye, sivil toplum çalışmalarının uluslararası bağlantılarının kesilmesinden pek çok muhalifin faili meçhul cinayetine, sağlık sistemindeki sorunlardan işçi hareketlerinin haklı taleplerine neden olan uygulamalara kadar pek çok sorun da Putin dönemine aittir. Yolsuzluklarla mücadelede atılan adımlar ise takdir toplamakta, fakat yeterli görülmemektedir. Baltık ülkelerinin AB üyeliğinin temel şartı

olarak ortaya konulan azınlık hakları konusundaki taleplerden nüfus içindeki oranı %20'yi bulan Rus azınlığı yararlandırmaması ve hatta bu azınlığa yönelik baskıcı politikalarının önünün kesilememesi, Estonya'da yaşanan Sovyet Meçhul Askeri anıtının kaldırılması gibi olaylar kamuoyu gözünde büyük skandallara dönüşmüş ve Rusya'nın Putin önderliğinde etkisinin sınırlarını ortaya koymuştur. İleride büyük sorun olma potansiyeli taşıyan Moskova-St. Petersburg ve ülkenin geri kalanı arasındaki derin uçurumun büyümesi bir nebze yavaşlatılabilmiş olsa da, bu sorun hala Rusya üzerine düşünen herkes için ileride Rusya'nın yaşayacağı en derin sorunlardan biri olarak kabul edilmelidir. Bu soruna bağlı olarak yaşanan BDT kökenli büyük göç ise başka bir derin sorunun temelini oluşturmaktadır: İmparatorluk mirası üzerine kurulu olan Rusya'da bu tarz bir sosyal sorunun ne kadar büyük sonuçları olabileceğini tahmin etmek güç değildir. Ama tüm bu derin ve ciddi sorunlara rağmen Putin'in, Rusya halklarında tarihlerinde pek de alışık olmadıkları bir istikrar ve güven duygusu yaratabildiği açıktır.

Dış ülkeler ile olan ilişkilere bakılacak olursa Putin, birinci başkanlık döneminde 11 Eylül'ün yarattığı atmosferden faydalanarak ABD ile olan ilişkileri sıcak tutmaya çalışmış ve böylelikle "terörizmle mücadele" şemsiyesi altında ülkesi için bir takım çıkarlar elde etmeye çalışmıştır. Putin, ABD ile bu ülkenin Afganistan'a operasyon düzenlemesine ve hatta güvenliği için tehlike arz edecek kadar hayati bir bölge olan Orta Asya'da askeri üsler ve stratejik avantajlar elde etmesine önceleri ses çıkartmamıştır. Rus siyaset adamları, ABD'nin Ortadoğu'daki meşguliyetinin kendilerine Orta Asya'ya yeniden hakim olma fırsatı vereceğini planlamış, "terörizmle savaş" ilkesi adı altında da BDT ülkelerinde güvenliğini tehdit edebilecek gelişmelere karşı "önceden saldırı" hakkının olduğunu ilan ederek "arka bahçesi"ne ilişkin aktif politikalar izlemeye başlayacağını sinyallerini vermiştir.

ABD ile yaşanan bu sıcak hava Rusya'nın beklentilerinin karşılanmaması neticesinde son bulmuş, ekonomisini güçlendirerek halk desteğini arkasında hisseden Putin, yeni bir nükleer silah geliştirdiklerine ilişkin açıklamada bulunarak ve Orta Asya'da ABD'ye karşı askeri imtiyazlar elde ederek bu ülkeye gözdağı vermeye çalışmıştır. Bugün ilişkilerde gelinecek noktaya bakılacak olursa ABD, Rusya'yı ülke kurumlarında, hukuk sisteminde, hükümet sisteminde ve basında demokratik olmamakla

suçlamakta, Rusya ise ABD'yi Guantanamo'daki hapisanede işkence yapmakla ve daha genel ifadeyle "demokrasi" söylemi altında kendi kültürel yapılarını diğer ülkelere dayatmakla suçlamaktadır.

BDT, Çin ve Ortadoğu ülkeleri ile olan ilişkiler ise genel olarak "enerji temini" üzerinde odaklanmaktadır. Önemli bir enerji tedarikçisi olan Rusya, dünya piyasalarında söz sahibi olmak, fiyat politikalarını kendi belirleyebilmek ve boru hatlarının geçiş güzergahı ve enerji dağıtımındaki tekel gücünü kaybetmemek için bu ülkelere yönelik aktif siyaset yürütmektedir. Ekonomisini büyük oranda petrol ve doğalgaz ihracına dayandıran Rusya, kendisini by-pas edecek olan alternatif güzergahları ortadan kaldırmak için kritik ülkelerle ikili ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu noktada da Türkiye önplana çıkmaktadır

Türkiye'nin Rusya'nın tekel gücünü kırarak koridor haline gelmesi olasılığına karşı da Rusya "Güney Enerji Koridoru" projesini hayata geçirerek Türkiye'nin fiziki konumunu anlamsızlaştırmaya çalışmaktadır. Ancak bunu yaparken de Türk-Rus ilişkilerini zedelememek için Türkiye'nin bölgedeki önemine vurgu yapmaktadır.

AB ile olan ilişkiler ise genel olarak ABD ile olan ilişkiler çerçevesinde şekillenmiştir. ABD ile Irak Savaşı'nın gerekliliğine yönelik tartışmalar yaşandığı sırada AB içerisinde başat güçler sayılabilecek olan Almanya ve Fransa ile yakınlaşıp transatlantik ittifak kırılmak istenmiştir. Ancak Rusya- Almanya- Fransa ittifakı kalıcı nitelik taşımamaktadır. Üstelik birliğin doğuya doğru genişleyerek Rus sınırlarına komşu olacak kadar yakınlaşması nedeniyle ilişkilerde kaygı verici gelişmeler yaşanmış ancak daha sonra Rusya, birlik için "kesintisiz enerji tedarikçisi" ülke konumunda olması dolayısıyla ilişkileri sıcak tutmak istemiştir.

Vladimir Putin'in, 2000 yılından itibaren üst üste iki kez üstlendiği başkanlık görevi boyunca Rus dış politikasında çok büyük değişimler yaşanmıştır. Öncelikle Putin, batıya doğru dönmüş olan Rusya'nın yönünü değiştirmiş ve ülke çıkarı gereği hangi devlet ile nasıl ilişki kurması gerektiğine içinde bulunduğu konjonktüre göre karar vermiştir. Putin, Rusya'nın önünde bulunan jeopolitik seçeneklerin tahlilini yapmıştır ve

Batı ile yaşadığı yakınlıktan beklediklerini elde edemeyip, ABD'nin Orta Asya'da kalıcı olarak var olması tehlikesi belirince, "arka bahçe"si olan Avrasya'ya yönelmiştir. Bugün Rusya, Putin ile birlikte ABD'nin sistemde tek egemen güç konumunda olmasına karşı gelmekte ve çok kutuplu bir sistemin oluşturulması gerektiği fikrini beyan etmektedir.

Rusya, Putin ile birlikte aktif siyasete dönmüştür. 2008 yılında Putin'in görev süresinin dolması ile bundan sonra Rusya'nın nasıl bir siyaset izleyeceği hususunda kaygıların olmasına neden olmuştur. 2008 yılında Putin'in görev süresinin dolmasıyla birlikte çeşitli senaryolar gündeme gelmiştir. Öncelikle gerek ülke içinde gerekse dış siyasette bu derece radikal değişimler yapan Putin'in tam çalışmalarının meyvelerini toplayacağı sırada görevi bir başkasına devretmeyeceği görüşleri yaygın olmaya başlamıştır. Ancak Putin 2007 yılı boyunca yaptığı açıklamalarda başkanlık görevini üçüncü kez yürütmek istemediğini söylemiştir ve anayasada değişiklik yapılmasına karşı olduğunu belirtmiştir. Üstelik Birleşik Rusya Partisi Genel Başkanı Boris Grizlov da partisinin anayasa değişikliğine izin vermeyeceğini belirtmiştir. Putin görevinin sona ermesinin ardından yerine seçimlerde güvendiği Medvedev'i desteklemiştir. Medvedev'in başkanlık süresi dolduktan sonra 2012 yılında Putin yeniden aday olarak başkan seçilecektir.

Medvedev'in başkan seçilmesi ile birlikte Putin böylelikle arka planda ülke yönetiminde yine söz sahibi olmuştur.

KAYNAKÇA

- Adamçik, V. V. (2002). *Vsemirneya İstoriya: Holodnaya Voyna Raspad SSSR. Sovremenniy, Minsk.*
- Adomayt, Hannes (2002). *Kontseptualyniye Napavleniye Vneşney Politiki Rossiye. Kiev.*
- Adıbelli, Barış (2006). Asya’da paylaşım mücadelesi sürüyor. *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 2, Sayı: 92, 18-19.
- Adıbelli, Barış (2006). *Büyük Avrasya projesi. İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık.*
- Ağacan, Kamil (2001). Rusya’nın Gürcistan’a vize uygulaması silahsız savaş mı?. *Stratejik Analiz*, 9(1), 33-40.
- Ağacan, Kamil (2005). *ABD’nin Kafkasya politikası. İstanbul: Kitabevi Yayınları.*
- Akarslan, Mediha (1994). Değişen dünya dengeleri Rusya Federasyonu ve Türk Cumhuriyetleri. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Aklar, Yılmaz (2005). Yeni Bush yönetiminin Atlantik ötesi ilişkileri. *Stratejik Analiz*, 61(6), 57-65.
- Andican, Ahat (2005). Sovyet sonrası coğrafyada kadife devrimler. *Cumhuriyet Strateji*, 41, 10-11.
- Aslanlı, Araz (2005). Rus üslerine çözüm, yeni sorun getirdi. *Cumhuriyet Strateji*, 50, 15-16.
- Aslanlı, Araz (2006). Avrasya’da Yeni Birlik Arayışları. *Cumhuriyet Strateji*, 92, 20-21.
- Ateş, Gazi (2005). Bir diplomasi tiyatrosu, Haber Analiz, (<http://www.radikal.com.tr>, 21 Nisan 2010 tarihinde erişildi).
- Avar, Banu (2007). *Sınırlar arasında, İstanbul: Truva Yayınları.*
- Bajanov, Yevgeni (2000). Rusya’nın değişen dış politikası (çev. A. Ünaltay) (Haz. Y. Tezkan), *Menfaatler çatışması ortasında Türkiye. Ülke Kitapları.*
- Bakshi, Jyotsna (2002). Orta Asya’da Çin-Rus stratejik ortaklığı: Hindistan üzerine olan

- etkiler (Haz. Y. Tezkan), *Uzak ve eski komşumuz Çin*. İstanbul; Ülke Kitapları.
- Bilgin, Mert (2005). *Avrasya enerji savaşları*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Birsel, Haktan (2006). *Eski Dünyanın Karanlık Yüzü: Orta Asya Jeopolitiği*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Blagov, Sergei (2007). *The CSTO moves quickly to bolster its security role in Central Asia*. (<http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles /031507a.shtml>, 17 Haziran 2010 tarihinde erişildi)
- Boyer, Alan Lee (2006). U.S. Foreign policy in central Asia: Risk, Ends, And Means, *Naval War College Review*; 59, 91-117,
- Brzezinski, Zbigniew (1997). A geostrategy for Eurasia. *Foreign Affairs*, 5, 50-64.
- Brzezinski, Zbigniew (2005). *Büyük satranç tahtası*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Cafersoy, Nazım (2006). *Enerji diplomasisi: Rus dış politikasında stratejik araç değişimi*. (<http://www.turksam.org/tr/>, 02.01.2006, 5 Temmuz 2010 tarihinde erişildi).
- Cafersoy, Nazım (2006). *Türkiye-Rusya ilişkileri ve separatizm faktörü*. (<http://www.turksam.org/tr/yazilar>, 7 Mart 2010 tarihinde erişildi).
- Cankara, Özden, P. (2007). *Putin dönemi Rusya'nın yeniden güç olma stratejileri ve politikaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze: Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cameron Fraser and Domanski Jarek (2005). Russian foreign policy with reference to its western neighbours. *European Policy Center (EPC)*, 7, 1-22.
- Cashaback, David (2003). Risky Strategies? Putin's Federal Reforms and the Accommodation of Difference in Russia. *JEMIE (Journal On Ethnopolitics and Minority Issues in Europe)*, 3, 1-31.
- Caşın, Mesut Hakkı (2002). *Rus imparatorluk stratejisi*. Ankara: ASAM Yayınları.
- Caşın, Mesut Hakkı (2006). *Novgorod Knezliği'nden XXI. yüzyıla Rus imparatorluk stratejisi*. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.

- Cohen Stiven (2001). *The Russia-China friendship and cooperation treaty: A strategic shift in Eurasia?*. (<http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia>, 05.02.2010 tarihinde erişildi).
- Colton Timothy J. and Mcfaul Michael (2005). Putin and democratization. Dale R. Herspring (Ed.), *Putin's Russia past imperfect, future uncertain* (ss. 13-29) İçinde, USA: Rowman&Littlefield Publishers Inc.
- Çeçen, Anıl (2004). Avrasya'da dünya hegemonya kavgası. *2023 Dergisi*, 7, 19-23.
- Çelikpala, Mithat (2007). Rusya'nın enerjiye dayalı egemenlik anlayışı. *Cumhuriyet Strateji Eki*, 3/136.
- Çomak, İhsan (2004). Üç imparatorluk ve Putin imparatorluğu. *Journal Of Turkish Weekly*, (<http://www.turkishweekly.net/turkce/makale>, 21 Şubat 2010'da erişildi).
- Çomak, İhsan (2005). *Rusya- İran İlişkileri*. (<http://www.turksam.org/tr/yazilar>, 14 Mayıs 2010'da erişildi).
- Çomak, İhsan (2006). Rusya, Putin ve Avrasyacılık. İhsan Çomak (Ed.), *Rusya Stratejik araştırmaları-1* (ss. 89-100)İçinde. İstanbul: TASAM Yayınları.
- Dağı, Zeynep (2002). *Kimlik, milliyetçilik ve dış politika Rusya'nın dönüşümü*. İstanbul: Boyut Kitapları.
- Davletov, Timur (2003). *Etnisite ışığında Rusya Federasyonu*. (www.stradigma.com, 13 Kasım 2009 tarihinde erişildi).
- Davutoğlu, Ahmet (2001). *Stratejik derinlik Türkiye'nin uluslararası konumu*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Değerli, Güray (2005). Kafkasya'daki Rus Matruşkaları: Ermenistan ve Gürcistan. *Military Science&Intelligence*, 4, 21.
- DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu) Rusya Ülke Bülteni (2006). (<http://www.deik.org.tr/bultenler/Rusya-Ekim2005.pdf> ,11 Ekim 2010'da erişildi).
- Demir, Bekir, (2008). Rusya Federasyonu cumhuriyetlerindeki siyasi, ekonomik ve etnik yapının federasyon milli güvenliği üzerindeki etkisi. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 31, 25-33.

- Demirağ, Yelda (2005). Bağımsızlıktan kadife devrime Türkiye-Gürcistan ilişkileri. *Uluslararası İlişkiler*, 7(2), 133-140.
- Dikbaş, Kadir (2004). Türk-Rus ilişkilerinin lokomotifi ticaret. *Aksiyon Dergisi*, 522, 23-29.
- Dokuzlar, Bircan (2006). *Dünya güç dengesinde yeni silah doğal gaz*. İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yayınları.
- Ekici, Gökçen (2005). Sarı Devrim Sonrasında Kırgızistan'ı Bekleyen Sorunlar ve STK'ların Sorumluluğu. *Stratejik Analiz*, 61(6), 75-79.
- Erhan, Çağrı (2005). ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül Sonrası Açılımları, Mustafa Aydın (Der.), *Küresel politikada Orta Asya* (ss. 13-42), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Erikson Richard (2009) Eurasian natural gas pipelines: The political economy of network interdependence. *Euroasian Geograph and Economics*, 2, 11-15.
- Erişen, Cengiz (2004). Rusya Federasyonu'nda ulusal güvenlik yaklaşımı ve askeri doktrinler. Erhan Büyükkakıncı (Der.), *Değişen dünyada Rusya ve Ukrayna* (ss. 165-194), Ankara; Phoenix Yayınevi.
- Erol, Mehmet Seyfettin (2006). Küresel güç mücadelesinde Avrasya jeopolitiği ve Avrasyacılık tartışmaları. İhsan Çomak (Ed.), *Rusya Stratejik Araştırmaları-1* (ss. 119-149), İstanbul: TASAM Yayınları.
- Ertan, Fikret (2001). *Rusya'nın Dönüşümü*. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- European Commission (2002). Energy: Let us overcome our dependence, Luxembourg, (http://www.ec.europa.eu/comm/energy_transport/livrevert/brochure, 11 Haziran 2010 tarihinde erişildi).
- Freedman, Robert O. (2004). Putin döneminde Rusya'nın Ortadoğu politikası. Bülent Aras (Der.), *Irak Savaşı sonrası Ortadoğu*. İstanbul: TASAM Yayınları.
- Fukuyama, Francis (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: The Free Press.
- Gammer, Moshe (2004). *The Caspian Region: A Re-emerging Region*, London and New York: Routledge.

- Gasimov, Musa (2007). Rusya'nın Azerbaycan politikası, *Avrasya Dosyası*, ASAM Yayınları, 4(7), 267-268.
- Gazigil, Orhan (2006). Rusya'da Avrasyacılık düşüncesi ve yeni alternatif arayışları. İhsan Çomak (Ed.), *Rusya stratejik araştırmaları-1*. İstanbul: TASAM Yayınları.
- Gürdallı, Fehmi (2007). *Türkiye'nin enerji koridoru iddiası zayıflıyor*. (<http://www.ntvmsnbc.com/news/412136.asp>, 26 Haziran 2010'da erişildi).
- Haas, Marcel (2005). Putin's external and internal security policy. *Conflict Studies Research Center*, 5(5), 1-14.
- Hakim, Meryem (2005). Tanrı dağlarına kim tırmanıyor. *Cumhuriyet Strateji*, 40, 6-7.
- Huntington, Samuel P. (1997). The erosion of American National interest. *Foreign Affairs*, 76(5), 28-49.
- Hyde, Matthew (2001). Putin's federal reforms and their implications for presidential power in Russia. *Europe-Asia Studies*, 53(5), 719-743.
- İrge, N. Filiz (2006). *Sovyetlerden Rusya Federasyonu'na kapitalist kuşatma*. İstanbul: IQ Yayınları.
- Kalkavan, Feryal (2004). Rusya Federasyonu'nda federalizm ve ünitarizm tartışmaları. Erhan Büyükkakıncı (Der.), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Kamalov, İlyas (2005). Putin'in merkeziyetçi politikası çerçevesinde Tataristan Cumhuriyeti. *Stratejik Analiz*, 61(6), 67-74.
- Kamalov, İlyas (2006). Rusya Federasyonu'nun sınır sorunları. *Stratejik Analiz*, 69(7), 85-92.
- Kanbolat, Hasan (2001). Rusya Federasyonu'nun Kafkasya politikası ve Çeçenistan Savaşı. *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, 4(6), 165- 179.
- Kantarcı, Şenol (2008). *Ermeni Enstitüsü*, (<http://www.eraren.org> 27 Şubat 2010'da erişildi).
- Kantörün, Ufuk, 2010, *Bölgesel enerji politikaları*. (<http://www.bilgesam.org> 8 Kasım 2010'da erişildi).

- Karadağ, Muhammet (2006). Rus Federalizminin tarihi gelişimi ve geleceği. İhsan Çomak (Ed.), *Rusya Stratejik Araştırmaları-1*, İstanbul: TASAM Yayınları.
- Kasım, Kamer (2006). 11 Eylül Sürecinde Kafkasya'da Güvenlik Politikaları. *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmalar*, 1(1), 19-35.
- Kasım, Kamer (2009). *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*. Ankara: Usak Yayınları.
- Kasım, Kamer (2009). ABD- Rusya ilişkileri: süper güç ile bölgesel güç arasındaki rekabet. İhsan Çomak (Der.) *Rusya Çalışmaları, Stratejik Araştırmalar-2*. İstanbul: TASAM Yayınları.
- Keskin, Arif (2005). *İran'ın nükleer çabaları: hedefler, tartışmalar ve sonuçlar*, (<http://www.turksam.org/tr>, 25 Ekim 2010'da erişildi).
- Kılıçbeyli, Elif Hatun (2003). *Rusya-AB diyalogunda yeni açılımlar*, (www.stradigma.com, 22 Eylül 2010'da erişildi).
- Kıraç, Gürol (2005). Rusya-ABD rekabetinin Kırgızistan'a yansıması. *Cumhuriyet Strateji*, 39, 7-8.
- Kıraç, Gürol (2006). Washington mevzi yitiriyor. *Cumhuriyet Strateji*, 97, 7-8.
- Kızılkaya Ertuğrul ve Engin Cem (2004). Enerjinin jeopolitiği: dünya üzerindeki jeo-ekonomik mücadele. *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 197-204.
- Kıbaroğlu, Mustafa (2001). Rusya'nın yeni ulusal güvenlik konsepti ve askeri doktrini. *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, 4(6), 95-106.
- Kök, Havva (2007). Rusya Federasyonu-NATO ilişkileri. *Global Strateji*, 8(2), 94-107.
- KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) (2005). *Rusya Ülke Raporu*, (<http://www.kosgeb.gov.tr>, 2 Haziran 2010'da erişildi).
- Köni Hasan ve Sinan Oğan (2002). 11 Eylül'ün yıldönümünde Rusya: ABD ile balayından "şer eksenini" ile flörte. *Stratejik Analiz*, 30, 5-16.
- Külebi, Ali (2004). Putin, Avrasyacılık ve Türkiye, *Cumhuriyet Strateji*, 23, 14-15.
- Külebi, Ali (2005). Moskova Kafkaslarda silahlanıyor, *Cumhuriyet Strateji*, 36, 13-14.

- Külebi, Ali (2006). Almanya- Rusya ilişkilerinde dış faktörlerin etkisi. (<http://www.tusam.net/makaleler>, 27.10.2010 tarihinde erişildi).
- Külebi, Ali (2006). Avrasya’da Stratejik Mücadele. *Cumhuriyet Strateji*, 100, 16-17.
- Mayemerova, Aynur (2005). Soros ve Kazakistan: sıradaki kim?. *Cumhuriyet Strateji*, 39, 9-10.
- Mcfaul, Michael (2004). Re-engaging Russia and the Russians new agenda for American foreign policy. *Center For American Progress*, 6, 1-24.
- Mikail, Elnur Hasan (2007). *Yeni çarlar ve Rus dış politikası*. İstanbul: IQ Yayıncılık.
- Mikoyan, Sergio A. (2000). Rusya, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrasya’da Bölgesel İhtilaf. Yılmaz Tezkan (Haz.), *Menfaatler çatışması ortasında Türkiye*, İstanbul: Ülke Kitapları.
- Nasırov, Elman (2003) Rusya’nın Jeostratejik Seçimleri. (www.stradigma.com, 11.05.2010 tarihinde erişildi).
- Nauşabayeva Asem (2000). Yetsin’den Sonra Putin’le Yeni Rusya, *Stratejik Analiz*, 1(1), 3-14.
- Oğan, Sinan (2002). Bağımsız Devletler Topluluğu’nun 10. Yılında Orta Asya’ya 11 Eylül’le Gelen Amerikan Miladı, *Stratejik Analiz*, 22(2), 50-59.
- Oğan, Sinan (2003). *Rusya’da Siyaset ve Oligarşi*. Ankara: ASAM Rusya- Ukrayna Dizisi.
- Oğan, Sinan (2004). *2004 yılı Türk dış politikasında Rusya-Ukrayna bölgesi ve 2005 yılı beklentileri*, (<http://www.turksam.org/tr>, 16 Mayıs 2010’da erişildi).
- Oğan, Sinan (2007). *Rusya’da Siyaset ve Oligarşi*, (<http://kavkazcenter.net/tur/content/2007/01/05/2619.shtml>, 17 Nisan 2010’da erişildi).
- Oğuz, Cem (2000). Rusya’daki Federatif Yapı ve Başkan Putin’in İç Politika Öncelikleri, *Stratejik Analiz*, 3, 34-41.
- Oğuz, Cem (2001). Büyük satranç tahtası ve Rusya’da Silahlı Kuvvetlerin modernizasyonu, *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, 4(6), 107-120.

- Özbay, Fatih (2006). Tarihsel süreç içerisinde Ruslar ve Rusya, İhsan Çomak (Ed.), *Rusya Stratejik Araştırmaları-1*. İstanbul: TASAM Yayınları.
- Özbek, Nadir (1996). Rus dış politikasında yeni yönelimler ve Türk Cumhuriyetleri. *Avrasya Dosyası*, 4(3), 10-11.
- Özdağ, Ümit (2004). Kafkasya'daki son gelişmeler ve Türkiye sempozyumu, *Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 1, 23-24.
- Pamir, Necdet (2005). Avrupa Birliği'nin enerji sorunsalı ve Türkiye", *Stratejik Analiz*, 67(6), 74-81.
- Peterson, Lee (2001). Başkan Putin ve İcraatları Rusya'da Eskiye Dönüş Olarak Kabul Edilebilir mi?. *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, 4(6), 16-23.
- Purtaş, Fırat (2006). Rusya'nın Orta Asya'ya yeniden dönüşü, İhsan Çomak (Ed.), *Rusya Stratejik Araştırmaları-1*. İstanbul: TASAM Yayınları.
- Purtaş, Fırat (2006). *Buhara Yahudileri ve İsrail'in Orta Asya politikası*. (<http://www.usakgundem.com/makale.php?id=206>, 30 Kasım 2010'da erişildi).
- Purtaş Fırat (2005). Rusya Federasyonu ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu. Ankara: Platin Yayınları.
- Pushkov, Aleksei (2001). Rusya ve yeni dünya düzeni, Yılmaz Tezkan (Haz.), *Kadim komşumuz yeni Rusya* (ss. 38-50), Ülke Kitapları.
- Putin, Vladimir (2000). Russia at the Turn of the Millenium, Pravitel'stvo Rossiyskoy Federatsii. (<http://www.government.gov.ru/government/minister/article-vvp1.html>, 20 Ocak 2010'da erişildi).
- Rutland Peter (2001). Putin'in iktidar yolu, Der. Yılmaz Tezkan, Kadim Komşumuz Yeni Rusya, İstanbul: Ülke Kitapları.
- Sagadayev Arthur (1994). Rusya ve Büyük Güç İdeolojisi. *Avrasya Dosyası*, 6, 29-38.
- Selçuk, Hasan (2005). *Türkiye-Rusya Ekonomik İlişkileri*. İstanbul: TASAM Yayınları.
- Smith, Mark A. (2005). Putin's Nationalist Challenge. *Conflict Studies Research Center*, 20(5), 1-7.

- Somuncuoğlu, Anar (2001). Rusya Federasyonu'nda merkez-bölge ilişkilerinin ekonomik boyutu. *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, 4(6), 43-63.
- Somuncuoğlu, Anar (2005). Yeni hedef Dinyester ve Kırım, *Cumhuriyet Strateji*, 54, 16-17.
- Somuncuoğlu, Anar (2006). Putin'in Büyük Rusya Hedefi, *Cumhuriyet Strateji*, 100, 4.
- Somuncuoğlu, Anar (2006). Yeni Enerji Haritası Çiziliyor, *Cumhuriyet Strateji*, 92, 9-10.
- Somuncuoğlu, Anar (2006). Orta Asya'da denge oyunu. *Cumhuriyet Strateji*, 95, 18-19.
- Strategic Survey (2004). Russia and the West: The End of the Honeymoon. 1, 116-129.
- Takkan, F. (2006). Yeni süper enerjik güç, *Aksiyon*, 588, 34-40.
- Taştekin, Fehim (2006). Kafkasya'nın zor ekonomi-politiği", *Kafkas Vakfı Bülten*. (www.kafkas.org, 27 Kasım 2010'da erişildi).
- Tavkul, Ufuk (2002). Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tellal, Erel (2002). 1990-2001 Rusya'yla İlişkiler. Baskın Oran (Ed.), *Türk dış politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne olgular, belgeler yorumlar* (ss. 540-550), İstanbul: İletişim Yayınları.
- The Green Paper Energy (2006). *Commission of the European Communities*, Brussels, (http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/index_en.htm 11 Eylül 2010 tarihinde erişildi).
- Toft, Peter (2004). *The Stability of Russia's Grand Strategy*, Institut for Statskundskab. Arbejdspapir: Kobenhavns Universitet.
- Tonus, Özgür (2004). *Genişleyen Avrupa Birliği'nin enerji politikaları ve Türkiye*. Müzakere sürecinde Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Uluslararası Sempozyumu, Gazi Üniversitesi.
- Torbakov, Igor (2003). *Moscow seeks to take advantage of Iraq conflict to reassert its leadership in CIS*, (<http://www.eurasianet.org>, 9 Mart 2010'da erişildi).

- Trenin, Dmitri (2001). Üçüncü Kusak: 21. Yüzyıla Girerken Rus-Amerikan İlişkileri. *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, 4(6), 283-296.
- Trofimov, Dmitry (2007). Russian Foreign Policy Objectives in Central Asia. *IJSS Russian Regional Perspectives Journal*, 1(2), 14-16.
- Tuncer, İdil (2000). *Rusya Federasyonu'nun Yeni Güvenlik Doktrini: Yakın Çevre ve Türkiye, En Uzun On Yıl*, İstanbul: Buke Yayıncılık.
- Turan, Güngör (2006). *Sovyet Sonrası Orta Asya*, İstanbul; TASAM Yayınları.
- Ulçenko, Natalya Y. (2003). Rusya ve Türkiye'nin Stratejik Güvenliğinin Sağlanmasında Enerji Hammaddeleri İhracat ve İthalatının Rolü. Gülten Kazgan ve Natalya Ulçenko (Der.), *Dünden Bugüne Türkiye Ve Rusya Politik, Ekonomik Ve Kültürel İlişkiler* (ss. 183-197), İstanbul; Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- USAK (2008). *Gürcistan Değerlendirme Raporu*, (<http://www.usakgundem.com>, 12 Ekim 2009 tarihinde erişildi).
- Uslubaş, Fevzi (2005). *Küresel terör, Afganistan, BOP ve ABD imparatorlukların bataklığı*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Valyter, Frants (2002). Voenno-Politiceskiye i Voenno- Promışlenniye Aspekt Vneşney Politiki Moskvı, Kiyev.
- Veliev, Cavid (2004). *Putin-Hadarkovski gerginliğinde yeni aşama*. (<http://www.tusam.net/degerlendirme.asp?id=31&sayfa18>, 10 Şubat 2010 tarihinde erişildi).
- Veliev, Cavid (2005). Rus dış politikasında Yakın Çevre. *Cumhuriyet Strateji*, 27, 14-15.
- Wehrschutz, Christian F. (2000). Rus Fikriyatının Parçası Olarak Avrasyacılık. Yılmaz Tezkan (Haz.), *Menfaatler Çatışması Ortasında Türkiye* (ss. 84-100), Ülke Kitapları.
- Wright, Lindsay (2009). *Pipeline Politics: Russian Natural Gas Diplomacy*, (<http://www.pgjonline.com>, 8 Kasım 2010'da erişildi).
- Yapıcı, Utku (2007). *Yeni Soğuk Savaş*. İstanbul: Başlık Yayınları.
- Yapıcı, Utku (2004). Putin'in yeni silahla mesajı. *Cumhuriyet Strateji*, 22, 18.

- Yapıcı, Utku (2005). Kırgızistan’da Ekspres Devrime Giden Süreç. *Cumhuriyet Strateji*, 40, 8-9.
- Yavuz, Celalettin (2006). Avrasya jeopolitiğinde merkez kayması: Türklerin enerji kaynakları için Büyük Oyunlar, 2023, 66. 21-29.
- Yetkin, Murat (2007). *Gazda Rekabet Fiyatı*, (<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=240418>, 26 Aralık 2009 tarihinde erişildi).

İnternet Kaynakları:

- <http://www.asam.com.tr>, 26 Kasım 2010 tarihinde erişildi
- <http://www.atilim.org/haberler>, 17 Aralık 2009 tarihinde erişildi
- <http://www.bbc.co.uk>, 20 Nisan 2010 tarihinde erişildi
- <http://www.bbc.co.uk/turkish/news/putin-jerusalem.htm>, 28 Aralık 2009 tarihinde erişildi
- http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/ramallah_putin.shtml, 29 Nisan 2010 tarihinde erişildi
- <http://www.deik.org.tr/bultenler/rusya>, 28 Haziran 2010 tarihinde erişildi
- http://www.europa.eu.int/comm/energy/russia/overview/index_en.htm, 12 Aralık 2009 tarihinde erişildi
- <http://www.geocities.com/rusmedya2003/dum2004.htm>, 30 Mart 2010 tarihinde erişildi
- <http://www.globalsiyaset.com/makaleler>, 21 Eylül 2009 tarihinde erişildi
- <http://www.globalstrateji.org>, 8 Kasım 2009 tarihinde erişildi
- <http://www.globalenerji.com.tr>, 14 Haziran 2010 tarihinde erişildi
- <http://www.gazprom.com>, 8 Ocak 2011 tarihinde erişildi
- <http://www.government.gov.ru/government/minister/article-vvp1.html>, 6 Eylül 2010 tarihinde erişildi

- <http://www.government.gov.ru>, 15 Aralık 2009 tarihinde erişildi
- <http://www.globalsiyaset.com/makaleler>, 13 Temmuz 2010 tarihinde erişildi
- <http://www.gumruk.gov.tr/tr-TR/abdisiliskiler/Sayfalar/RusyaBGH.aspx>, 12 Ocak 2011 tarihinde erişildi
- <http://www.iags.org/no331044.htm>, 1.Aralık 2009 tarihinde erişildi
- <http://www.kremlin.ru>, 16 Ekim 2009 tarihinde erişildi
- <http://www.kobifinans.com.tr/sektor/011909/5305>, 1 Aralık 2010 tarihinde erişildi
- <http://www.maksimum.com/haberler/78/22015.php>, 10 Nisan 2010 tarihinde erişildi
- [http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/DoguAvrupa/Rusya Federasyonu/Turkiye_RusyaFederasyonu.htm](http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/DoguAvrupa/Rusya_Federasyonu/Turkiye_RusyaFederasyonu.htm), 27 Mart 2010 tarihinde erişildi
- <http://www.milliyet.com.tr>, 29 Şubat 2009 tarihinde erişildi
- <http://www.nabuccoprojesi.blogcu.com/nabucco-haritasi/5816136>, 13 Mart 2010 tarihinde erişildi.
- <http://www.news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/4170801.stm>, 13 Ocak 2010 tarihinde erişildi
- <http://www.president.kremlin.ru>, 15 Aralık 2009 tarihinde erişildi
- http://www.panaromadergisi.com/dosya/mustafa_aydin, 26 Mart 2010 tarihinde erişildi
- <http://www.radikal.com.tr>, 2 Aralık 2010 tarihinde erişildi
- <http://www.regions.ru>, 1 Haziran 2010 tarihinde erişildi
- <http://www.russiansphinx.blogspot.com/2010/03/geography-of-russian-internet.html>, 12 Eylül 2010 tarihinde erişildi
- <http://www.rusyaofisi.com/kimlik.htm>, 27 Haziran 2010 tarihinde erişildi
- <http://www.rusyaofisi.com/ozeldosyacinrus.htm>, 16 Kasım 2009 tarihinde erişildi
- <http://www.rusya.ru/anayasa>, 11 Şubat 2010 tarihinde erişildi
- <http://www.rusya.ru/tur/index/siyasi-ve-idari-yapi>, 17 Nisan 2010 tarihinde erişildi
- <http://www.russiajournal.com>, 15 Mayıs 2010 tarihinde erişildi

<http://www.rusyaonline.com>, 12 Nisan 2010 tarihinde erişildi

<http://www.rusyaofisi.com/toplubakis.htm>, 27 Haziran 2010 tarihinde erişildi

<http://www.rusyaofisi.com/putinliyil.htm>, 27 Haziran 2010 tarihinde erişildi

<http://www.rusyaofisi.com/aralikputinziyaret.htm>, 21 Aralık 2009 tarihinde erişildi

<http://www.sabah.com.tr>, 5 Ocak 2010 tarihinde erişildi

<http://www.stratejikboyut.com>, 7 Mart 2009 tarihinde erişildi

<http://www.turkatak.gen.tr>, 7 Aralık 2009 tarihinde erişildi

<http://www.tasam.org>, 12 Mart 2010 tarihinde erişildi

http://www.tsk.mil.tr/diger_konular/putin_konusma.htm, 06.05.2007 tarihinde erişildi

<http://www.turksam.org>, 26 Ocak 2010 tarihinde erişildi

<http://www.turksam.org/tr/a1794.html>, 12 Ocak 2011 tarihinde erişildi

<http://www.tusam.net/makaleler>, 12 Temmuz 2010 tarihinde erişildi

http://www.turkey-info.ru/interesting/turkish_volume/anayasa.html, 08 Ocak 2011 tarihinde erişildi

<http://www.turksae.com>, 13 Temmuz 2010 tarihinde erişildi

http://www.21yyte.org/tr/yazi5771-Fuze_Kalkani_Projesi_ve_Turkiye.html, 12 Ocak 2011 tarihinde erişildi.

EK-1

ETİK İLKELER UYULDUĞUNA İLİŞKİN METİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, "Putin Dönemi Rusya Federasyonu Dış Politikası" başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim. 10.03.2011

İlhan İNCE